

Catholicum opus impe-
riale regiminis mundi.

Tabula eorum que in hoc opere continentur.

¶ Tabula huius operis imperialis regiminis mundi.

Tabula eorum que in hoc opere continentur.

✠ ij

Tabula eorum que in

¶ Ad sacratissimum eundemq3 catholicum Hispanie regē Carolū quintū imperatorē semper augustū Michaelis de Ulçurrūz Pāpilonensis vtriusq3 censure doctoris: prefatio.

QUm ille magnus olympi rector et opifex
omniū deus: o sacratissime vnice arbiter orbis: suum vnicū
lumen (quā legem eternā dicimus) sue pietatis imagini ab
exordio eius creationis participauit: sibi tum eterne: tū etiā
tempalis beatitudinis a natura inclinationē impressit. Hinc
omēs equos/ hoc est pares esse voluit: eandēq3 conditionē vi-
uendi omnibus imposuit: hinc etiā omnes liberos/omnes si-
militer ingenuos natura ab initio produxit. Sed cum indies
paulatim humana societas boni et mali conscia: vt plurimū
tenebras magisq̄ lucem eligere cepit. Hinc bella/lites/libidines/et concupiscentie cau-
sam posuerunt: ad humani generis vtranq3 felicitatem eius vniuersitas in legū consen
tiret obsequiū. Nulli tamen legū laquei ad proteruorū audaciā conuincendā sufficiunt:
quinimo licet inter philosophos naturales alij omnia sciri posse putauerunt/sed hoc so-
lius dei est: alij vero nihil/sed hoc pecudum. Et sic sapiētes non fuerunt: cū homini (cui
sapientia est) mediū fit: vt neq3 se omnia scire putet/nec omnia nescire. Inter morales
vero in nonnullis aliud genus varietatis (quo nihil perniciosius) ortum est: qd quidā
fucatis quibusdā inquisitis adinuētionibus: equitatē et pietatē (que vene sunt iusticie:
hisce ni duob9 fontib9 tota iusticia pendet: qbus imutatis ois virt9/ī oīnis veritas tollit)
obruere student. Aliqui vero nulla iuris pericia fulti: quibus est discretionis immodera-
ta subtilitas: vt se aliqd scire simulent: erronea (vt in precipiciū eorū mergāt auditores)
suis cōmentarijs ī voce predicāt. Propterea teste esaia: populi ī eorū principes malum
bonū putātes/plerumq3 multarū sunt erumnarū participes: non ficta scientia carentes.
Unde oportebat q̄ ille magister oīm de9: vt ignari veritatis instruant: ī in premiū bene
meritorū: sicut in primo suo aduentu optimū illum Octauianū: ita nunc in fine mundi
eo meliorē inter mortales: videlicet te Carolū quintū inueniēs: (quē ante p successionē
totius Hispanie/vtriusq3 Sicilie: plurimq3 aliarū nationū in Europa/ac etiā Affrica/re
gem ī dominū cōstituit:) mirabiliter per vniformē electionē eorū: qui vices omniū ge-
runt: ex vltimis finibus Hispanie vniuersi orbis Regem regum/principem principum/
vicarium suum immediatum/vt humanis presideas: assumeret. Et fortitudinē ac gloriā
dedit tibi: et omnia in quibus habitant filij hominum/ dedit in manu tua: et sub ditio-
ne tua vniuersa constituit. Et quemadmodum iure tenentur: ita reipsa (sanctissimus
pontifice Romanus: cui vt diuinis ministret est commissa potestas: sit semper exce-
ptus) omnes catholice imperiali magestati tue subiciantur. Cuius regnum in eternum
non dissipabitur: nec alteri populo tradetur: vt iniustum hoc seculū decurso temporū spa
cio terminū sumat: extinctaq3 protinus omni malicia: ī piorū animis ad beatam vitam
reuocatis: quietum/tranquillum/pacificum/ aureum deniq3: vt poete vocant: seculum
te regnante florescat. Et cum in huiusmodi rei finem sepe cogitatum meum in domino
iactarem: in mentem mihi euenit: vt principia scripti iuris (que ius naturale sunt: a quo
omnium creaturarum pendet felicitas) que ante per legum interpretes non sunt decla-
rata: cum illis obmissis nec res aliqua iuste perfici potest (quo fit: vt orbis terrarum im
perijs/vel potius dicam tyrānijs districtis: quasi diuino auxilio priuatus: bellis ardeat/
et malis conflictitur) ad diuinarū humanarumq3 rerum noticiam habendam/cum eo-
rum effectu explicarem. Ex quo proueniet: q̄ inspectis cognitisq3 huius operis verbis:
quisq3 se ipsum cognoscendo: tum circa mundi monarchiam: tum etiam circa inferiorū
directiones/in rebus que moribus versantur: quid agendum quidq3 vetitū sit: quo ve
quis tramite equo vel iniquo tendat: facile perpendere valeat. Sed quia materiam pre
celsarum rerū interpretandam aggressus sum: que vniuersam ingeniū humani prestā-

tiam ab omnibus transcẽdere iudicãtur: in his q̃ celestis potestatis suggestione/ ꝛ diuina pietate opitulãte peracta sunt: soli deo gloria/ qui ex ore infantiũ perficit laudem. In ceteris vero quibus me nõ bene sentire quis fateatur: non obtrectatoꝝ latratibus: (quibus inter paruum prospiciẽtes immunis nõ euado:) sed vero iudicio sententiã proferat. Igit clemẽtissime Cesar: cũ tot⁹ machinę mũdi regiminis arbitriũ a tua imperialis magestatis potestate pendeat: tum ob materię cum eadem suprema tua auctoritate conexitatem: tum etiam quia debito fidelitatis tibi astringor. Quia me tuę catholicę magestatis mancipiũ tuorũ cõsiliariorũ numero aggregasti: has nostras lucubrationes tuo sacratissimo nomini dicare: pro canone fidelitatis eterna lege obnox⁹ sum. Tu igitur qui totius es moderator orbis/ et rem non ex valore: sed ex dantis voluntate existimas: vna cũ offerẽtis affectione eas benign⁹ accipe. Quas si hilari ore acceptas intellexero: maioribus vigilijs me accingam: eas tuę sacratissimę magestati destinaturus.

Uale Cesar inuictissime.

Ad excellentissimũ eundẽqꝫ illustrem Mercurium de Gattinaria lumen iuris humani: atqꝫ monarchę mundi magnum cancellarium: Michael de Ulçurruz/ minimus iuris vtriusqꝫ interpres.

Diebus nuper elapsis: excellentissime iurisconsultorũ primarie: has tenues diuini atqꝫ humani iuris lucubratiões deo annuente cõsummaui. Illasqꝫ omniũ mortaliũ vnico tẽporali domino dicandas fore arbitrat⁹ sum. Sed video amplitudinẽ materię: que inter omẽs alias mag⁹ ardua/ ac maxime necessaria est: sentio ingenij mei vires esse exiguas/ in quibus diffido. Cuz aũt humanitatis clemẽtię ac disciplinę exẽplar ipse sis: merito quẽadmodũ doctrina/ sic et auctoritate super cunctos nostrę tempestatis iuris peritos in temporalibus primatũ tenes. Scientia enim cancellarij pro vna cum scientia principis habetur: tu autem eiusdem domini mundi magnus cancellarius es. Ideo effectus rationis humanę in vniuerso ab auctoritate tibi commissa pendet. Quinetiaz ab effectu nomen habes: mercurius enim idem est quod aperiens vel illuminãs ciuitatib⁹ occursum signi: sic tu illuminas occursum signi magni/ humano generi ad eius felicitatẽ tẽporalẽ/ per eum qui recti censura iudicij celestia pariter et terrena disponit/ imediate positi. Societatem enim humanã (teste Augustino) huius mundi ciuitatem vniuersali vocabulo appellamus. Digne igitur primum ad benignitatem tuam recurrendum duxi: obsecrans pro totius societatis humanę cõmuni vtilitate hoc opus inspiciendi onus assumere: et si quid superfluum cõpereris resecare nõ dedigneris. Ut inde te fautore/ bono auspicio/ optimis medijs illud ab omni morsu inuidorum liberũ valeam eidem Cesareę magestati consecrare.

Et bene vale.

Carolus Hispaniarū rex / e nobili austrie domo: a sacri Romani imperii electorib⁹ vnanimi voto fuit in imperatorē electus: Anno. M.d.xix.

¶ Opus imperiale regiminis mundi: editū ꝑ Michaelem de Ulçurrum Pampilonen̄. regni Nauarre: iuris vtriusq̄ doctorem.

Proemium.

IN ꝑncipio deꝰ creauit hoīez/ad imaginem ⁊ similitudinē suam. genes. c. j. cum participatione sui luminis diuini. Ps̄. iiij. Signatum est sup nos lumen vultus tui dn̄e: quod nos ius naturale dicimꝰ. Et istud iuˢ naturale fuit ab exordio rationalis creature. vt dicit tex. in. c. nō est pctm: quasi in fine. dis. vj. ⁊ insti. de re. diui. §. singulorū. Et dimisit deus hoīem in manu cōsilij sui. eccles. c. xv. Preceptitq̄ ei ne de ligno scientie boni ⁊ mali comederet. Gen̄. ca. ij. Omiaq̄ aiantia subiecit ei. ps̄. viij. Et sic est hoīs lex/vt ꝺm propriā rationē operareť: fuit ex ordinatione diuina: q̄ lex naturalis erat tam valida in p̄mo statu: ꝺm sanctū Tho. p̄ma. scđe. q. xcj. ar. vj. ꝙ nihil sensualitas faciebat p̄mo cōtra rationē. Sed propter pctm̄ originale/quia primus parēs contra preceptū dn̄i comedit de illo ligno vetito. geneś. c. iij. incurrit in hoc: ꝙ feratur ꝺm appetitū sensualitatis. Et hoc vnicuiq̄ contingit: quanto magis a ratiōe discedit: tāto magiˢ assimilatur irrationali creature. Ps̄. xlviij. Et homo cum in honore esset/non intellexit: cōparatus est iumētis insipientibus: ⁊ similis factus est illis. Deinde homo ꝑpter cōsuetudinē peccandi obscuratur in particularibus agendis: vt dicit idē sctus doct. p̄ma. scđe. q. xcix. ar. j. Inde seq̄tur illud ꝑuerb. ix. Cogitatiōeˢ hoīm timide/⁊ incerte prouidētie nr̄e. Inde est/ꝙ humane rationi naturale sit (cum sit imꝑfecta) vt gradatim de magis imperfecto/ad minꝰ imꝑfectū veniat. Et primi qui inuenerūt attemtarūt aliquid vtile cōmunitati hominū: non valētes oīa ex ipsis considerare: posterioreˢ solent instituere aliqua/q̄ in paucioribus deficere possunt a cōmuni vtilitate hominū. Facturus igitur iuris interpretationē/cum antiqui iuris cōsulti ab initijs vrbis Romane de origine iuris ciuilis oīumq̄ magistratuū successione iuris prudentum repetendum existimarūt. l. j. ff. de origi. iuris. cum rubro. Nos vero q posteriores sumus/tum etiā lumē diuinū nobiˢ ab exordio impressuz/cum propter peccatū fuerit obscuratū: diuinis scriptis est nunc magiˢ illuminatū: Ideo iustū esse nobis visum est: vt ab initio ciuitatis prime: que fuit illico quo minor mūdus (qui alias microcosmus dicitur) fuit creatus: iuris interpretationem assumamus. Quoniā proprie dici potest ipse p̄mus homo ciuitaˢ: q̄ nihil aliud est ꝙ vnio multitudinis ciuiū. Sic in illo primo statu perfectionis sola ratio dn̄abať: cui omnes potētie humane obediebant: et ideo erat vnio omniū potentiarū cum ratione. Et ad hoc denotandū/fuit in p̄ncipio creatuˢ vnus/⁊ non plures homieˢ. Ut sicut ex vno homine omnes descendimus: ita debet esse vnio et societas inter omnes hoīes: prout eccl̄ia cantat. Deus qui corda fideliū vniuˢ efficis voluntatiˢ. Exordiū eni ab vnitate proficiscitur. c. loquitur. xxiiij. q. j. Unde etiā dn̄s edificat ciuitatē supernā ad similitudinē ciuitatiˢ terrene. Ps̄. cxxj. Hierl̄m que edificatur vt ciuitas: cuius participatio eiꝰ in idip̄m. Et diuina participatio in homine dicitur ius naturale. De quo iure (inuocato diuini numinis auxilio: a quo omne datuz optimū ⁊ omne donū perfectū descendit. Jaco. j. c. Sine quo nihil validū nihil sanctum) interpretationē assumendo: cum superioribus diebuˢ materiā illam subtilem/et quotidianā preparatoriorū iudicij (quā prius a nostris doct. non bene explicatā: et in pluribus iudicijs fere extinctam reperimus) deo duce in forma repetitiōis sup. §. Julianꝰ. l. si finita: de dam. infec. ff. scđm mentē iuriū explanauimꝰ. Nunc vero animaduertens humanū genus in pluribus partibuˢ periclitari: tum propter obmissionē principioꝝ: que doct. reliquerūt scribēda. Et si aliqui nixi sunt explicare: tamē non valentes comprehenre illa magis in confuso dimiserunt. Tū etiam propter multitudinē erroꝝ: quos propter viciū scriptoꝝ in quibusdam: in alijs vero voluminibus librorum propter

ina duertētiā aliq̄r iuris interpretū iue-
nim⁹. Hinc in fame sitiq3 iusticie constitu
tus: cum oīūs fere spes remedij mihi de-
ficeret: leuaui oculos meos: vnde veni-
ret auxilium mihi. Et ilico diuina inspi-
ratione intellexi: auxilium meum a dño.
Et cū in his meditarer: occurrit mihi v̄sus
prophete. Legē pone mihi domine viam
iustificationū tuarū: et exquirā eam sem-
per. Et cum lex cōmunē vtilitatem respi-
ciat: visum fuit in hoc intentioni mee in
aliquo me satisfacere posse: inuocaui do-
minum dicens. Da mihi intellectū: et scru
tabor legem tuam. Et dedit mihi sensū:
ex quo diuino numine adiut⁹ percepi q̄t-
tuor discutienda: q̄ in iuribus nostris ha
ctenus remanserunt declaranda. Primū
de lege / dum dicit: legem. Secundum de
legislatore / dum dicit: pone dñe. Tertiū:
qualis debet esse lex: ibi dum dicit / viam
iustificationū tuarum. Quartū de execu-
tore legum: ibi / et exquiram eam semper.
Et cū huius legis arbitrium supremū in
vnum optimū qui in temporalibus impe-
rator dicitur sit redactū: ideo ad regimen
totius orbis terre: hoc opus Imperiale
nomen habebit. Quod diuidetur in quat
tuor ptes. In p̄ma tractabit de lege. In
scd̄a v̄o de cōditore legis. In tertia de iu-
stificatione legis. In quarta de executore
legis. Deinde quelibet pars determina-
bitur per questiones principales. Et hinc
quelibet questio sub diuisionibus separa
tis finem accipiet.

Prima pars.

Istam primam partem examinabimus per quinq3 principales questiones.
- In prima questione dicetur in genere quid sit lex.
- In secūda quottuplex sit lex.
- In tertia de lege naturali siue diuina.
- In quarta de lege humana.
- In quinta de differentia inter ius canonicum: et ius ciuile.

Prima q̄stio p̄ncipalis.

Ista questio cōtinebit solum diffinitio
nem legis in genere: et eius declarationē:
et quattuor argumenta cum solutionib⁹.

Cum igitur iuxta consiliū iu Diffini
ris ↄsulti in. l. j. ff. si cer. peta. tio leg
primo sit referendū de signi in gene
ficatione vocabuli: q̄ per dif re.
finitionē terminatur. l. j. ff.
de dolo. nā vt illo tex. satis probatur. Pri
mo oīs bona diffinitio cōuertitur cū suo
diffinito. Scd̄o dicit omnē quidditatem et
essentiā diffiniti. Itē3 tertio quia separat
diffinitū a quolibet alio: et hec tria requi-
rūtur in bona diffinitione. Lex enī3 in ge
nere potest sic diffiniri: s̄m scīm tho. p̄ma
scd̄e. q. xc. ar. iiij. q̄ lex est quedā ratiōis or
dinatio / ad bonū cōmune / ab eo qui curā
cōmunitatis habet ꝓmulgata. Et licet dif-
finitiōes sint periculose. vt patet in d. l. j.
tamē hec diffinitio cōtinet dictas tres cō-
dictiones bone diffinitiōis. Dicit enī pri-
mo: q̄ sit ordinatio rationis: qd̄ requirit.
c. cōsuetudo. j. di. Ubi dicit tex. quoniā le-
gem ratio cōmendat. Secundo dicit: ad
bonū cōmune: ad denotandū q̄ lex debet
respicere vtilitatē ↄmunē omniū: et debet
esse communis: vt dicit tex. in aut. de non
alie. aut permu. §. quia vero verisimile. in
fi. ibi oportet enī. colla. ij. Tertio dicit / ab
eo qui curam habet: in quo denotatur po-
testas eius qui condit legem. In lege di-
uina solus deus. in lege vero humana q̄
habeant hanc potestatem infra dicemus.
Item quarto dicit / promulgata: et sic re-
quiritur promulgatio: que / qualiter fiat:
infra dicetur. Uides qualiter hec diffini-
tio quiditatem et essentiam legis cōtinet:
conuertitur cum suo diffinito: et separat
diffinitū a quolibet. Sed cum lex sit quid
summū in rebus creatis et difficilimum:
ad intelligentiam infra dicendorū opus
est / vt latius dicam⁹ de significatione hu-
ius vocabuli. et vt dicit sanctus doct. p̄ma
scd̄e. q. xc. ar. j. Lex est quedā regula et mē-
sura actuum / s̄m quam inducitur quis ad
agendū / vel ab agendo retrahitur. Et sic
obligat ad agendum: nam lex dicitur a li-
gando. Et accipitur dupliciter: vno mo-
do sicut in mensura regulante: et per hūc
modum / lex est in ratione sola: que est mē
sura regulans. Alio modo est / sicut in re-
gulato et mēsurato: et sic lex est in oībus /
que inclinantur in aliquid ex aliqua lege
dicitur lex: nō essentialiter / sed participa-
tiue. Hinc est / sicut lex humana scd̄m qd̄
est in regulante / est in ratione practica.

ita etiam lex eterna est prout in regulãte in ratione siue prouidentia diuina. Et sicut in lege humana prout in regulato accipitur: lex est participatiue in regulatis: qui subdũtur legislatori: ita etiam lex diuina: quia omnia subsunt deo legislatori/est in omnibus participatiue. Et sic habes quid sit lex: q̃ potest intelligi de lege diuina et hũana prout hic diffinitur: assumendo legem in genere generalissimo.

Sed vt clarius constat de veritate huius diffinitionis: videtur primo posse opponi contra illã.

Prima oppo.

¶ Quia videmus ꝙ sunt alique leges: in quibus non sunt omnia cõtenta in diffinitione: nam constitutiones inducentes bella et seruitutes sunt cõtra rationem naturalem: cum libertas sit de iure naturali: ergo seruitus est contra ius naturale: et per consequens contra rationem naturalem. Et ita hoc fatetur bar. in l. si id qꝺ. ff. de condi. indeb. Et idem dicit de dominio: cum iure naturali omnia sint cõmunia. c. ius naturale. j. di. ⁊ c. quo iure. viij. dis. Sed tu dic cõtrarium: nam vt dicit tex. in. §. singulorum. de re. diui. insti. ⁊ apertius. in. §. fere. ff. quod enim ibi naturali ratione occupãti conceditur.

Solu. opposi.

¶ Et pro solutione responde: ꝙ libertas et possessio cõmunis omniũ non sunt proprie de iure naturali: vt latius dicemus ⁊ probabimus infra in tertia parte: ⁊ sic nõ est inconueniens ꝙ ratione naturali sint inducte predicte constitutiones: et sic remanet vera dicta diffinitio: ⁊ d. c. cõsuetudo. ⁊ c. erit aũt. iiij. dis. cum glo. ibi.

Scda. opposi.

¶ Item secũdo arguitur contra eandem diffinitionem. de. l. j. ff. de iusti. ⁊ iur. vbi in. §. huius studij. fit diuisio iuris in publicum et priuatum. Et illud ius priuatũ est tripartitum: in ius naturale: gentiũ: et ciuile. Et sic est contra diffinitionem et contra tex. in. d. §. quia vero verisimile. ff. oportet. vbi cauetur: ꝙ lex debet esse constituta in vtilitatem cõmunẽ: sed non in priuatam vtilitatem. Tamen in. d. §. huius studij. dicitur/ꝙ ius priuatum est ad singulorum vtilitatẽ. Publicum vero ad statum rei Romane.

Solut. opposi.

¶ Sed dico/licet glo. ibi in aliquo posset morderi. bar. tamen si non habuit respectum ad glo. bene soluit: ⁊ defendi potest: licet quidam modernus ibi volens reprehendere. bar. aliqua superflua dicit. Sed tu sub breuibus dic: principalis intentio legis semper est ad bonum cõmune felicitatis humane. Sed quando disponit super statu alicuius rei publice/vel cõmunitatis/siue re totius cõmunitatis effectus legis incipit in cõmuni: deinde secundario venit in priuatos: ⁊ ideo dicitur ius publicum. Sed quando lex non disponit super re cõmuni: tamen intentio legis est cõmunis: hoc est pacificus status totius cõmunitatis: tamen effectus legis incipit in priuatis: vt quilibet particularis sit pacificus in hac felicitate humana: et sic omnibus existentibus in pace/tota communitas est in statu tranquillitatis: et sic secũdario: et ideo in lege debet esse intentio principalis vtilitatis cõmunis: vt omnes comprehendat. Sed hoc esse non potest respectu iuris priuati: nisi ex ꝑncipio felicitatis priuatorũ. Et ideo propter principium effectus legis: hoc est respectu regulatorum per legem vt supra diximus dicitur ius priuatum. Sed in iure publico/effectus legis in regulato incipit in communi: secũdario in particularibus. Sed in quantum lex consideratur in regulante: si ratione est regulata/cum ipse sit constitutus ad communẽ curam omniũ: impossibile est ꝙ possit esse in priuatam vtilitatem cõstituta. Et sic defenditur diffinitio predicta: defenditur etiam bar. Et sic debes intelligere dicta iura.

Tertia oppo.

¶ Item tertio opponitur contra diffinitionem/in eo qꝺ dicit: ab eo qui curam cõmunitatis habet. Nam videmꝰ aliquos principes facere legeſ ad cupiditatem propriam/vel gloriam. Et sic obmissa illa cura cõmunitatis: vel etiam quia caret tali cura: qui proprie dicuntur tyranni.

Solu. oppo.

¶ Ad hoc respondet sanctus doct. prima. secũde. q. xc. iij. ar. iiij. ꝙ lex dicit̃ iniqua non solum quando non ordinatur ad bonum commune. Sed etiam ex auctore: quia caret potestate: vt sunt tyranni. Vel quia inequaliter imponũtur onera multitudini: licet sint in vtilitatem cõmunẽ. Et de talibus dicitur. Ve qui condunt leges iniquas. Esaie. c. x. Et sic sunt leges: tamen scđm Augustinum in primo libro: de lib. arbi. leges esse non videntur: cum iuste non fuerint. Unde tales leges non obligant in foro conscientie: nisi propter vitandũ scandalum: iuxta illud Matth.

v. si angariauerit te aliquis mille passus: vade cum eo et alia duo. Et sic tales leges pprie nō dicuntur leges: sed potius violentie.

Quart. oppo si.

¶ Item quarto opponitur ad id quod in diffinitione ponitur promulgata. Et sic ad essentiam legis requiritur promulgatio. Sed ista diffinitio est generalis: vt supra diximus cōprehendit etiam legem naturalē: sed sic est, ꝙ hec lex naturalis inest creature ab exordio creationis: et sic non bene adaptatur hec diffinitio ad omnem legem.

Solut. oppo si.

¶ Sed ad hoc dico: ꝙ bene conuenit hec diffinitio iuri naturali: tamen quia pro intelligentia solutionis requiritur cognitio iuris naturalis: ideo pro responsione ad tertiam principalē questionem huius prime partis me remitto.

¶ Secūda qstio pncipalis.

ꝙ due sunt leges.

Circa scdam principalē qstionē huius prime ptis Augustinus in pmo lib. de lib. arbit. ponit duas leges: videlicet eternam et temporalē: quā dicit humanā: cōcordat Isidorus in. v. libro ethimologiarū: vt refert tex. in. c. omnis. j. dis. vbi dicitur. Omnes leges aut diuine sunt, aut humane.

Prima opposi.

¶ Sed contra hoc oppono fortiter: de. c. j. di. j. et matth. vij. Omnia quecunque vultis vt faciant vobis homines: et vos eadē facite illis. Hoc est enim lex et prophete: et istud est lex naturalis, siue ius naturale. Et sic vna est lex et non plures: hoc est enim lex dicit: et nō leges.

Scda. oppo.

¶ Item scdo opponitur: dicit idem Augustinus in primo libro. de lib. arbi. In lege humana nil est iustum ac rectum: qd a lege eterna homines sibi nō deriuauerint: hoc est a iure naturali: vt infra in sequenti principali questione dicemus. Item dicit tex. in. c. fi. ix. dis. leges diuine naturali iure consistunt. Si ergo lex humana deriuatur a iure naturali: et leges diuine natura consistunt: sequitur non sunt due leges: sed vna videlicet naturalis.

Tertia oppo.

¶ Item tertio arguo fortissime. Deus eādem curam habebat rationalis creature nunc sicut in principio: vt dicit Boetius. O qui perpetua mundum ratione gubernas: et sic sua gubernatio est vna et perpetua. Conformat tex. in. c. pmo. de reli. et vene. sanc. In principio ineffabilis altitudo prudētie dei: nullis inclusa liminibus, et nullis terminis comprehensa, recti censura iudicij, celestia pariter et trena disponit. Et sicut deus loqbatur Moysi et alijs pluribus (vt patet ex testamento veteri et nouo) ita etiam in principio: nam vt dicit tex. Ambrosij de peni. dis. ij. in. c. Primus homo confabulator erat assiduus dei. nō cures de expositione glo. idest per contēplationem: quia vt dicitur Genes. j. ij. et iij. c. Deus loquebatur cum Adam: et etiā cū alijs: et ad caym licet esset malus et fratricida: tamē ei loquebatur deus. vt Genesis. caplo. iiij. tamē videmus, ꝙ in illo primo statu sola lex naturalis erat: et sine cōstitutione homines viuebant. vt dicit etiā bar. in. d. l. si id quod. ff. de condi. indebi. Ergo postꝙ eadem est dilectio et gubernatio dei erga creaturam rationalē nunc sicut in principio. Infertur ꝙ sicut tunc vna erat lex, scilicet naturalis: ita etiam nunc licet fuerit in scriptis redacta: alias enim si lex esset diuersa: essent diuersa regimina, et mutatio voluntatis diuine in gubernatione humane creature: quod esset contra predictas rationes et auctoritates. Et habemus tex. in iure nostro. insti. de iur. natur. §. sed. Naturalia ea que prouidentia diuina procedunt: sunt immutabilia. Sed creatura rationalis eodem modo procedebat in pmo illo statu: sicut nūc diuina prouidētia: et sic eadem gubernatio et eadē etiā lex. Et hec argumēta sunt indissolubilia: et non possunt habere responsionē. Ponamus ergo ꝙ lex est vna videlicet naturalis.

¶ Quid ergo dicemus ad auctoritates Augustini et Isidori, et tota schola theologorum et iuristarum tenet ꝙ due sunt leges. Augustinus dicit et ponit duas leges: videlicet eternam et temporalem. Isidorus vero diuinam et humanam. Immo idem Augustinus videtur sibi contrarius: nam semel ponit dictas duas leges. Et iterum dicit. ꝙ in humana lege nihil est iustum: qd a lege eterna homines sibi non deriuauerint. Et sic sicut lex eterna, ita etiam lex humana erit: et sic ambe sunt eterne: et nō erit differentia, nisi illa que est totius ad partem. Sicut flumina deriuantur a mari: tamen aqua fluminis eadem est, sicut illa que est in mare: humida, et eiusdē qualitatis. Et ea que dicuntur de lege eter-

Difficultates inter auctoritates doctorum videlicet Isidori et Augustini.

na: debent dici de lege hūana. l. q̄ de tota
ff. de rei ven. Et sic est de necessitate dicē-
dum: q̄ aut lex humana nō deriuatur a le
ge eterna: aut si deriuatur / non sunt due
leges: sed lex humana deriuata a lege eter
na est pars legis eterne. Ecce vides diffi-
cultatem additam difficultati inter aucto
ritates eiusdē Augusti. doctoris ab eccl'ia
approbati. d. c. j. de reli. et vene. san. in. vj.
¶ Unde pro solutione harum difficulta-
tum considera: sicut deus constituit ho-
mini duas ciuitates: vnam videlicet cele-
stem / que est illa hierusalem que edifica-
tur vt ciuitas. Ps. cxxj. et aliam videlicet
terrenam. Ita in homine constituit a na-
tura duas vitas: videlicet temporalem / et
eternam. Pro temporali vita dicit: noli-
te timere eos qui occidunt corpus. Et pro
vita eterna dicitur Joannis. xj. caplo. Et
omnis qui viuit et credit in me: non mo-
rietur in eternū. Ita etiam a natura opor
tebat homini dare duas leges: vnam pro
acquisitione celestis hierusalē. Aliam ve-
ro pro ciuitate terrena conseruanda tem-
poraliter. Et hoc denotant verba Gene-
sis caplo primo. Faciamus hominem ad
imaginem et similitudinem nostram. Et
sic dando ei siue creando in eo vitam eter
nā / sicut deus est etern⁹. Licet mali postea
per electionem pro vita per sua mala ope-
ra eligunt et consequuntur mortem eter-
nam. Deinde dicit: crescite et multiplica-
mini et replete terram: ecce dedi vobis om
nem herbam afferentem semen super ter-
ram et vniuersa ligna &c. vt sint vobis in
escam. Et sic pro hac vita temporali cōser-
uanda: et ita respectu huius vite tempo-
ralis et felicitatis humane dicitur lex tem-
poralis: que tendit ad tranquillitatem vi-
te temporalis. Et sicut homo habet a na-
tura inclinationem ad perpetuitatē: hoc
est ad vitam eternā: ita etiam habet a na-
tura ad conseruationem huius vite tem-
poralis inclinationem: et hoc est ius na-
turale / quod est lex eterna: vt infra tertia
questione principali dicem⁹. Et istud ius
naturale est lex eterna: q̄ procedit a ratio-
ne eterna: et sic respectu regulantis. Sed
scd̄m qd̄ est in regulato / dupliciter diri-
git illum: prout est in creatura rationali /
videlicet ad vitam eternam. Et hoc modo
est lex diuina: prout dicit Isidorus. Uel
eterna / secundū q̄ dicit Augustin⁹ in po-

(Margin: declaratio difficultatis q̄ respectu dr lex vna et ubi ca sūt due leges.)

sitione duarū legum: et etiam dirigit ad
felicitatē humanam siue temporalem vi-
tam: et hoc modo dicitur lex humana. Et
sic debet intelligi dictum Augustini: q̄ in
lege humana nihil est iustum: quod non
deriuauerint homines a lege eterna: hoc
est a iure naturali: quia etiam lex diuina
deriuatur a iure naturali: vt vides. Et spe
cialius in sequenti questione dicemus. Et
hoc est quod dicit tex. in auct. quo opor.
epi. in pnci. colla. j. vbi dicitur: q̄ ab vno
et eodem principio procedunt sacerdotiū /
et imperium: hoc est intelligendum a iu-
re naturali: a quo deriuantur iura diui-
na et humana. Sacerdotium diuinis mi
nistrat: imperium vero humanis preest.
Et sic intelliguntur predicta iura et dicta
iscto⁊ doctor. Et sic etiā apparet q̄ ille
modernus in quodam opere de vltimo fi
ne iuris canonici et ciuilis. et in ti. de iu-
sti. et iur. ff. nixus est aliquid dicere de na
turali iure: sed parum / aut nihil boni di-
cit. Item per hoc infero q̄ cardinalis za-
barala non bene dicit in pncipio sui ope-
ris super. clemē. Nihil nouum in eternis
solum: et non in his que corrumpuntur
possit verificari: cum terrena sicut eterna
in rationali creatura a iure naturali de-
pendant. Et quamuis predicta et multa
que dicentur ab aliquo hactenus non sint
ita declarata: nō propterea sunt noua: et
sic vere dicitur / nihil nouum. Propterea
cum peccatum non dependat a iure natu
rali pro nullo iudicatur: sed quod est bo-
num deriuatur a iure naturali: et sic non
est nouum. Et sic Gratianus in principio
decreto⁊ non bene exorditur: dum dicit /
humanū genus regi naturali iure et mo-
ribus: quasi velit dicere / q̄ mores homi-
num sine differentes a naturali iure et di-
uina: auctoritas per eum allegata ipsum
condemnat. q̄ ex hoc iure naturali: quod
tibi vis alteri facies. siue omnia quecūq̄
vultis vt faciant vobis homines / vos ea-
dem facite illis: ex quo omnis lex pendet.
Ideo meli⁹ dicit Isidor⁹ in d. c. oēs. j. di.
oēs leges aut diuine sūt / aut hūane. Intel
lige omnes leges scripte: quia lex natura
lis a qua dependet lex diuina scripta et hu
mana: licet sit diuina non est scripta ab ex
tra / sed in corde. Item caue ne decipiaris
in eo quod sequitur: diuine natura huma
ne moribus constāt. Intellige licet huma

ne a natura procedant: tamē non imediate/sed mediātibus moribus. Sed diune immediate: actus enim hominū a natura procedunt: qui actus morales dicunt. Et hoc est q vult Cicero in sua rethorica. Initiū iuris est a natura profectū: postea res a natura profectas/ et cōsuetudine probatas: legum metus et religio sanxit. Et sic humane leges moribus consistunt: qui tamen procedunt a natura. Sed quando illi mores qui procedūt a natura: fuerint probati consuetudine: efficitur lex humana. Sed lex diuina non indiget approbatione ex consuetudine/ vel alias ex aliquo actu hominū: sed potius lex diuina approbat actus hominū. Et ideo leges diuine q non sunt determinationes iuris naturalis/ dicūtur morales. Et sic quādo doctores sancti distinguūt legem diuinam/ ab hūana lege: intellige de lege scripta. Et sic loquitur tex. in d. c. omnes. et Augustinus vbi supra.

Predictis sic presuppositis: iuxta id qd in principio diximus assumamus istud ius naturale siue legem naturalem: et hec est lex eterna: nō scripta. Ex hac lege deriuatur lex diuina scripta: vt dicit etiam tex. in c. fi. ix. dis. ibi/ leges diuine natura consistunt. et in. c. fi. vj. dis. §. his itaq; in lege et euangelio naturale ius cōtinetur. Item ius canonicū/ in quo nihil aliud continet nisi quod in diuinis scripturis et legibus inuenitur. Et sic habes q ius per qd tenditur ad felicitatē eternam est tripartitū: videlicet ius naturale/ inquantū inclinat hominē ad eternā vitam. Item ius diuinum scriptum. Item ius canonicum: hoc probat ex tex. in. d. c. fi. ix. dis.

Ius per qd tendit ad felicitatē eternaz est tripartitum.

Item ius humanū est etiā similiter tripartitum: vt dicit tex. in. d. l. j. ff. de iusti. et iur. collectū enim est/ aut ex naturalibus preceptis ex ea parte qua ius naturale dirigit hominē ad felicitatem humanā/ aut gentiū/ aut ciuilis. Et hanc tripartitionem poteris facere: siue in iure publico/ siue priuato: intelligendo priuatum ius et publicum vt supra expositum est. vt dicit glo. ibi in. §. Tripartitū. Et qa idez modernus laborat ibi scribendo plures colūnas sup isto iure publico qualiter accipiatur: dic breuiter/ q ius publicū intellige illius q cōdit legem: vel etiam communitatis qui seruat tale ius publicum. Nam sicut quod

Ius humanū est tripartitum.

quisq; ppl's ipse sibi ius cōstituit id ipsius propriū est ciuitatis/ et vocatur ius ciuile. insti. de iur. natur. §. Nam. qd ita si illud ius est publicū/ erit ius publicū illius ciuitatis. Et si priuatū sit ius: siliter erit priuatum ius eiusdem qui condit leges: hoc est multitudinis cui preest.

Tertia qstio pncipalis.

Hec questio principalis continet tredecim qstiones. In prima qstione dicitur de origine iuris naturalis. In secunda dicitur qualiter inest ratio diuia in iure naturali. In tertia qd est ius naturale. In quarta de operationibus iuris naturalis in aiantibus. In quīta: an natura posuit omne cumplementū in rebus creatis. In sexta: an istud ius naturale sit vniformiter in homine: cū alijs rebus creatis et in quo differat. In septima qliter differt istd ius naturale in hoie ab alijs aialibus. In octaua an hoc ius naturale sit ppie in creatura irrationali. In nona: a istud ius naturale et lex etna sint vnū et idē. In. x. an ius naturale p se/ sine scriptura diuia sit sufficiēs ad btitudinē: et qre sunt scripture diuine. In. xj. qstione qliter ius diuinū deriuat a iure naturali. In. xij. qliter ius naturale determinat p ius diuinū. In. xiij. q dilectio dei et proximi est a iure naturali.

Circa istud ius naturale vel diuinū glosatores iuriū: et aliqui doct. in. c. ius naturale. j. di. videlicet Archi. et qdā Alexādri. referēdo alios attētarūt aliqd declarare: sed nihil aut parū dicūt. Et ille modernus in. l. j. §. ius naturale. ff. de iusti. et iur. se iactat aliqd dicere ppter quasdā auctoritates qs ex sci. doct. assumit in aliquos incidit errores. Sed cū tota felicitas eterna et tēporalis ab hac lege naturali depēdat: quā doctores relinquūt declarandā: deo iuuante iuxta vires clariori luce materiam istius iuris naturalis explicabimus.

Et pmo qro de eius origine: ad hoc respōdet iuriscōsults Vulpianus et bn: in. l. j. §. ius naturale. ff. de iusti. et iur. q pcedit a deo: dū dicit natura: idest deus: docet istud ius cūcta aiantia: et sic procedit a deo: et in hoc oēs periti cōcordāt: licet ille modernus scripserit q fundat sup ratiōe practica: sed mi

Prima qstio.

nus bene loqtur. Cũ etiã scts doc. quẽ ipse sepe allegat. pma. scde. q. xcvij. ar. iij. dicit/ ois lex proficiscit a rõne ꝛ volũtate legislatoris. Lex qdẽ diuina ꝛ naturalis a rõnabili dei volũtate. Lex aũt hũana a voluntate hois ratione regulata. Et sic patet id qd procedit a deo non potest fundari sup ratiõe hominꝰ: que est ipsa ratio practica in moralibus: sed solũ in ratione diuina. Quam ratio humana apprehẽdit eo modo quo potest.

ij. qstio ❡ Scdo qro: qualiter procedit siue inest hec ratio diuina in iure naturali. Ad hoc respõdet scts doc. pma scde. q. xciij. ar. iiij. ꝙ voluntas siue ratio diuina assumitur dupliciter. Uno modo inquãtũ ipa voluntas/ siue ratio diuina in se ipa: videlicet in quantũ est ipsa dei essentia: et inquantuꝫ hoc ratio/ siue lex eterna nõ subditur gubernationi diuine: sed idem est ꝙ lex eterna. ꝛ sic lex eterna/ siue volũtas/ aut ratio diuina est idem quod ipse deus. Alio modo/ siue ratio vel volũtas diuina accipit: p vt vult circa creaturas: q̄ quidẽ sunt subiecte legi eterne: inquantũ harũ ratio est in diuina sapientia: ꝛ harũ respectu volũtas diuina est rationalis siue lex diuina: ꝛ sic est ꝙ q̄cunqꝫ diuine gubernatiõi subduntur: subijciũtur etiã legi eterne. Sed ea q̄ per hoies fieri possunt: subdunt gubernationi humane. Sed ea q̄ ad naturã hois pertinent: non subduntur gubernationi humane: videlicet vt homo habeat aiam/ vel manum/ aut pedes/ et similia q̄ homo habet a natura: sed subdũtur legi eterne oĩa que sunt in rebus a deo creatis. Et sic habes/ ꝙ vno modo cõsideratur ratio siue lex eterna: sm qd est ipsa dei essentia. et alio modo scdm ꝙ vult et est circa creaturas: et hoc scdo modo est in iure naturali: siue est ius naturale.

iij. qsti. ❡ Tertio quero: qd est ius naturale. Ad hoc respõdet Paulus ad Ro. c. x. O altitudo diuitiaꝝ sapiẽtie ꝛ sciẽtie dei: ꝙ incõprehẽsibilia sũt iudicia eius: ꝛ inuestigabiles vie eius: quis eni cognouit sensum dñi? Et ita videt/ cũ ius naturale sit iudiciũ dei ꝛ eius opꝰ/ vt sup diximꝰ: infert qd est incõprehẽsibile et inuestigabile: ꝛ hoc verũ est sm ꝙ in se est ius naturale procedat a rationabili dei voluntate: sicut nullus potest inuestigare rationẽ diuinã: ita nec eiꝰ voluntatẽ/ siue legẽ naturalẽ/ nisi ipse deꝰ. ꝛ sic iuriscõsultꝰ in. d. §. ius naturale relinqt eius inuestigationẽ. Sed quedã exẽpla effectus iuris naturalis posuit tria: videlicet maris et femine cõiunctio: liberorũ procreatio/ ꝛ eorũ educatio sunt effectus iuris naturalis: et cũ hoc finẽ imposuerũt iuriscõsulti. Sed ille vas electionꝭ spũ scto repletꝰ ꝛ illuminatꝰ/ altius declarat dicẽs ad Romã. j. c. inuisibilia dei a creatura mundi per ea que facta sunt intellecta cõspiciũtur: sempiterna quoqꝫ eiꝰ virtus et diuinitas. Et ita per actꝰ qui p creaturã producũtur: venimꝰ in cognitionem istius iuris naturalis. Et cũ oẽs naturales actus siue operatiões q̄ p creaturã regulatã producunt sint bone: venimꝰ in ꝯgnitionẽ ꝙ sup dicta diffinitio quã supra in pncipio posuimꝰ est bona: et potest adaptari ad hãc legem naturalẽ videlicet ꝙ ius naturale est ordinatio ratiõis diuine: vt patet geñ. c. j. vbi p ordinẽ cũcta creauit deus. Item ad bonũ cõmune: vt in eodẽ. c. Uidit deꝰ cuncta q̄ creauerat: ꝛ erant valde bona. Ab eo q̄ curã habet: vt in. d. c. j. ilico prouidit dicẽs. Crescite ꝛ multiplicamini ꝛ replete terrã: ꝛ iterũ. Ecce dedi vobis omnẽ herbã. Item apparet etiã de eius cura cõitatis hũane visitãdo per angelos et prophetas: deinde misit filiũ suũ in mundũ in redẽptionẽ omniũ: qui posuit animã suam pro oibus: qui dicit ego sum pastor bonus: ꝛ bonus pastor animã suam ponit pro ouibus. Deinde misit apostolos doctores euangelistas. Ecce vides per eius opera ꝙ curam habet cõmunitatis deus: ecce exemplũ pro omibus qui curam aliorũ habent: puta/ Pape/ Imperatoris/ Regũ/ principũ: ꝛ aliorũ quorũcũqꝫ dñorũ/ ꝛ hominũ: qui curã habent alioꝝ: qui tales debent se ostendere erga subditos: sicut deus erga humanos: quos deus creauit ad eiꝰ silitudinẽ: ꝛ si ꝯtrariũ faciũt cognoscãt se pdidisse silitudinẽ dei. Item qrto ponit in diffinitiõe: ꝙ lex hec naturalis est pmulgata: qd reqritur in lege. Ad hoc respõdet scts doct. pma. scde. q. xciij. ar. v. ꝙ sicut se habet pmulgatio legis q̄ntũ ad hoies: qa p talẽ promulgationẽ legis/ imprimit in hoibus quoddã directiuũ principiũ hũanoꝝ actuũ: hoc modo etiã se habet actu illa impressio pncipij intrinseci/ q̄ntũ ad res naturales. Et sic patet: ꝙ hec diffinitio bñ adaptat ad ius naturale. Aule

etiā diffinitiões danť ꝑ doct. theologos/ que non possunt adaptari: nec per eas cōprehenditur ius naturale.

iiij. q̄o. ¶ Quarto quero. vidim⁹ supra ꝙ ius naturale siue id quod cuncta animantia natura docet: est impressio illa boni siue principij intrinseci/ quantum ad res naturales: quid sit hoc. Dico/ꝙ est participatio legis eterne in creatura: et ista participatio legis eterne cognoscitur per actus et operationes rei create: et hoc est ius naturale/ qđ nihil aliud est nisi illa participatio diuina: vt supra in scđa questione declarauimus: quia quelibet creatura participat rationē eternam suo modo: et scđm inclinationē quā illa participatio diuina siue ius naturale dat creature: facit suas operationes res creata. Et iste operationes sic producte dicũtur actus naturales: qui per homines fieri non possunt. Aduerte tamen/ꝙ non eodez modo dat ista lex naturalis operatiões cuilibet rei create: sed scđm inclinationē directaz inclinat diuersos ad diuersa. Nam sicut inter homines vna est lex mercatorũ: alia militũ: alia rusticorũ: ita sub deo legislatore diuerse creature diuersas habent inclinatiões: ita qđ vni est quodāmodo lex: alteri sit contra legem. Nam furibundũ esse/est quodāmodo lex canis: est tamē contra legē ouis/vel alterius mansueti animalis: et sic de singulis inclinatiōib⁹ animātiũ. Et ita nunc intelligis. d. §. ius naturale. dũ dicit. Ius naturale qđ natura cũcta animantia docuit: nō eo modo/sed diuersimode: iuxta suas inclinationes naturales: hoc est ꝙ ꝑ eorũ operationes cognoscimus: ad q̄ ius naturale illa inclinat. Et ad eandē inclinationē est participatio legis eterne siue ius naturale in eo. Et ita intelligit illum tex. glo. ibi. in. v̄. omniũ aīantiũ. In scđa expositione. Et sic nō intelligas vt aliqui intelligũt: ꝙ tex. ibi voluit dicere: ꝙ exempla ibi posita: videlicet ꝯiunctio maris cũ femia: τ educatio liberoꝝ: τ ꝓcreatio ꝑm naturā spectāt ad alia omnia animātia: siue qđ sint propria omniũ aīaliũ. Sed intellige ꝙ sunt propria illis animalibus q̄ natura ad hec inclinat: sicuter etiā natura dedit aliꝫ animātibus/ꝙ sine cōiunctione crearētur. Itē aliquibus dedit natura ꝙ haberēt curā educādi filios. Alios ꝓo ꝙ sine cura parentũ educarent: vt in piscibus τ vermibus videm⁹. Item natura dedit quibusdā animātibus vestimentũ τ sine industria sua educarētur: et hoc habēt omnia animantia a natura. Homini tamen per aliquā industriā subueniť in suis necessitatib⁹: videlicet cibo τ potu: quorum initia quedaz habet a natura videlicet rationem et manus.

¶ Quinto quero: cum lex naturalis nihil aliud sit ꝙ participatio legis eterne: sed vt dicit Augustin⁹ in p̊mo. de lib. arbi. per legem eternā oīa sunt ordinatissima et cōsumatissima: τ sic nō potest esse diminuta. Sed ius naturale est in creatura ab exordio creationis sue: sed videmus multa animalia/τ pro maiori parte illico quo sũt extra ventrē matris: nō habent cōplemētum a natura. Sed requiriť industria parentũ: et sic videtur ꝙ lex naturalis est diminuta. ¶ Ad hoc responde: ꝙ natura nunꝙ̄ est diminuta: et propter hoc natura posuit quandā inclinationē in parentibus qđ ex ipsomet iure naturali inclinarētur ad educandũ liberos/τ procreanduz: vt dicit tex⁹. in d. §. ius naturale. Et hoc non ratione naturali: sed ex solo instinctu naturali vides ꝙ animalia rationabilia et irrationabilia habēt curam educādi liberos interim quo possunt sibi ꝓuidere. Hoc tamē intellige in liberis qui nō possunt sibi prouidere. In aliꝫ vero vbi non est opus: non posuit natura illam inclinationem in parētibus ad educanduz: sicut vides in piscibus qui ex ouis procreantur et nutriũtur sine industria parentũ: et in ouis vermiũ et similibus. Ex hoc confunde⁹ illam opinionē erroneam nonnullorum: qui asserunt in. c. ius naturale. j. di. et. d. §. ius naturale. ꝙ successio filiorũ in bonis parentuz est de iure naturali. imo dicere hoc/est contra ius naturale: cũ iam dedit natura cōplementũ homini: postꝙ̄ venerit ad etatez in qua potest sibi prouidere: alias poneretur quidā defectus in natura. De hoc tamen dicemus deo dante lati⁹ alibi sustinēdo primā expositionez glo. d. c. ius naturale. Sed adhuc potest aliq̄s instare. hoc ius naturale est ab exordio rōnalis creature: vt dicit tex. in. d. c. ff. vj. dis. τ. §. singuloꝝ. insti. de re. diui. Sed infantes nō iuuantur dicta ratione naturali nec manibus: ergo aut ius naturale nō est in eis a ꝑncipio: aut ratio naturalis:

et manuū vsus non sunt de iure naturali.
Sed ad hoc respondeo: cū sāct. doct. p̄ma.
scđe. q. xciiij. ar. j. φ licet ius naturale sem
per maneat in homine. Sed aliquādo eo
vti nō potest ꝑpter aliqđ impedimētū: li-
cet habitu teneat: sicut homo non potest
vti habitu sciētie propter somnū: ita etiaȝ
puer nō potest vti habitu intellectus prin
cipiorū / vel etiā lege naturali que ei natu-
raliter inest ꝑpter impedimētū defectus
etatꝰ. Et sic vides φ illius defectus com-
plemētum posuit natura in parentibus.
vi. q̄sti. ¶ Sexto quero: dicitur in d. l. j. §. huius
studij. ℣. Priuatum ius quoddā est colle-
ctū: aut ex naturalibus preceptꝰ. Deinde
in. ℣. ius naturale. dicit / φ natura omnia
animantia docuit. An hec precepta natu-
ralia sint vniformia in oībus animātibꝰ
siue etiā rebus creatis respectu rerū crea-
tarū. Et in hoc aduerte: q̄a multa varia di
xerunt: aliqui enī hoc declarāt asserendo:
φ multiplex sit ius naturale: alij vero ali-
ter. Tu tamē dic: φ vnū est ius naturale:
et semꝑ vides φ in iure ciuile ⁊ canonico:
et in scripturis diuinis nō inuenies φ fi-
at mentio nisi de iure naturali vnico. Et
ita dicit tex. in. d. §. ius naturale. ⁊ d. c. ius
naturale. j. dis. licet. insti. de iur. natur. §.
sed. Naturalia iura / dicit in plurali: intel
lige de preceptis iuris naturalis: que in-
ter hoīes pereque obseruantur. Sed ius
naturale vt supra vidisti: nihil aliud est q̄
participatio legis eterne. Sed pro decla-
ratione huius questionis assume doctri-
nam sancti doct. p̄ma. scđe. q. xciiij. ar. ij.
cuius dicta de ℣bo ad verbū refert archi-
diaconꝰ: et post euȝ Alexādrinus. in d. c.
ius naturale. Ubi dicit / φ scđm ordinē in-
clinationū est etiaȝ ordo preceptorū legis
nature. Et nūc intelligis q̄ sunt precepta
iuris naturalis: que nihil aliud sunt nisi
inclinationes quas natura / lex eterna / si-
ue participatio diuina: aut ius naturale /
que idē sunt dat rebus creatis. Et ista pre
cepta siue inclinatiōes naturales sunt plu
res. Et ideo si ponamꝰ tot leges / quot sūt
iste inclinationes: oporteret ponere infi-
nitas leges: et sunt omnes q̄ deriuantur
a lege naturali. Et sic glosatores iuris / et
Gabriel: et aliqui theologi ponentes plu
ra iura naturalia: obfuscarūt magis non
intelligentes / credendū est hoc ius natura
le et eiꝰ precepta: nūc intelliges dicta sc̄ti
doct. vbi sup̄ que dicti doct. referūt: et ni-
hil aliud dicūt. Et attēde: cū istud ius na-
turale fuerit ꝑpter hoīem: et hoc apparet
q̄a deus cuncta aīantia ⁊ res mundanas
creauit ꝑseruicio hoīs / ⁊ ea posuit sub ho
mine: vt patet genes. c. j. dū dicit. Dn̄amini
piscibꝰ maris ⁊c. Et ibi / Faciamꝰ ho-
minē ad imaginē et silitudinē nostram: ⁊ pre
sit piscibꝰ ⁊c. vniuerseq̄ȝ terre: omniq̄ȝ re
ptili qđ mouetur in terra. Sctūs doct. pro
maiori declaratione istius iuris natura-
lis posuit istū ordinē preceptorū: ad deno
tandū in quibus ista precepta erant cōia
homini cū alijs creaturis: et in q̄bus diffe
rebant. Et dicit: φ p̄ma inclinatio ſm na
turā est: quia q̄libet substātia appetit con
seruationē sui ſm naturā: et hec inclina-
tio est cōis oīm substātie. Et ſm hāc incli
nationē pertinēt ad legeȝ nature ea per q̄
hoīs vita cōseruat / ⁊ cōtrariū impeditur.
Alio modo inclinat homo specialius ſm
naturā: in qua cōicat cū ceteris aīantibꝰ:
⁊ ſm hec dicunt de lege naturali: q̄ natu-
ra oīa aīantia docuit: vt maris et femine
cōiunctio / liberoꝝ procreatio ⁊c. Sed in
hoc scđo modo / licet vt diximꝰ Archi. ⁊ alij
in d. c. ius naturale, nō facta mētione de
sancti. Tho. etꝰ ℣ba sic scribēdo sicco pede
pertrāseāt: tn̄ hoc cū grano salis est intel-
ligendū. Nā vt supra diximꝰ in q̄rta que-
stione tex. in d. l. j. §. ius naturale. ff. de iu-
sti. ⁊ iur. dū dicit. φ ius naturale est qđ na
tura oīa animantia docuit. Illa doctrina
omniū aīantiū non est vniformis omni-
bus animātibꝰ: sed sicut sunt diuersa ani-
malia: inclinat diuersos ad diuersa: nec
exēpla per eos posita sunt cōmunia oīm-
bus animātibus / videlicet maris ⁊ femi-
ne cōiunctio: liberoꝝ procreatio et eoꝝ
educatio: nec ad hec cuncta animātia in-
clinant. Et sic Archi. ⁊ alij post cū male in
telligunt: φ homo cōicat cum ceteris ani
mātibus: in his q̄ natura oīa animan-
tia docuit: quia multa animalia habēt di
uersas inclinationes: vt experiētia vides
ad que homo non inclinatur / nec potest:
Exempli gratia: auis habet inclinationē
naturalē ad volandū: non tamen homo:
nec potest homo volare. Item errarūt in
exēplis: quia illa non sūt cōia oībus ani-
mātibus: licet possit dici: φ homo cōicat
in hoc iure naturali cū illis animantibus
que inclinantur ad cōiunctionem maris

cum femina/ et procreationem filiorum ꝛ eorum educationem. Sed sanctus doctor poterat aliam inclinationem/ siue preceptum iuris naturalis ponere: pro exemplo cōmuni homini cum alijs animantibus a natura/ videlicet dilectionē. Nam omne animal diligit simile sibi: et sic omnis homo simile sibi. Ecclesia. c. xiij. ꝛ in hoc cōmunicat homo cum ceteris animātibus. Et si aliquādo nō diligit homo aliquem hominē: hoc non venit sibi a natura: sed potius contra naturā. Tertio modo est etiā inclinatio hois ad bonū scd̄m naturam rationis/ que est sibi propria: vt homo habet inclinationē naturalem ad hoc: vt veritatem cognoscat de deo/ ꝛ similia. Et scd̄m hoc ius naturale non est commune omnibus animantibus. Et scd̄um hoc ad legem naturalem pertinēt ea que ad huiusmodi veritatem spectant: vt homo ignorantiā euitet/ et alios non offendat. iuxta legem. veluti. ff. de iusti. ꝛ iur. ibi. Cū cognationē quandā inter nos natura constituit: cōsequens est hominē homini insidiari nephas esse.

¶ Septimo quero. Diximus supra ꝙ hec
vij. q̄sti. lex eterna siue ius naturale participatur rebus creatis/ ꝛ de eius preceptis: q̄ sunt cōmunia homini. Primo cū qualibet substantia. Scd̄o cū aīantibus solū. Tertio ipsi soli homini. An hec participatio legis eterne in hoīe differat in bonitate siue altitudine ab illa q̄ est in alijs animātibus: siue in qualibet alia substantia/ ꝛ videtur ꝙ nō: quia dicitur genes. c. j. Vidit deus cuncta q̄ fecerat/ ꝛ erant valde bona. Quodlibet aūt bonū in creatura existēs est quedā participata similitudo primi boni qd̄ est lex naturalis. Et hoc est qd̄ dicit genesis. c. j. Faciamus hoīem ad imaginē ꝛ siltudinē nostrā: non ea siltudine videlicet omnimodo eq̄paratiue: sed siltudine imitatiōis quantū est possibile creature. Cū ergo oia q̄ in creatura inueniunt sunt valde bona: hoc est ius naturale/ qd̄ est quedā participata siltudo: infert ꝙ hec participatio legis eterne nō differt in bonitate ꝛ altitudine inter hoīem/ ꝛ alia aīantia. Sed in hoc aliter videtur dicendū. Et dico cum sancto doct. scd̄a. scd̄e. q. clxiij. per auctoritatē dionysij. ix. c. de diui. no. quē allegat scūs doct. Eadē similia sunt deo ꝛ dissimilia: ꝛ hoc sm̄ contingentē imitationē: ꝛ scd̄m qd̄ causata minus habēt de causa. Ex qua auctoritate dionysij poteris elicere: ꝙ licet qd̄libet bonum in creatura existens est quedā participata siltudo primi boni: tamen hec existētia boni in omnibus creaturis / siue rebus creatis non est equaliter: sed quedā res create minus habēt de causa/ ꝛ alie magis: et q̄nto magis habēt de causa: tāto magis sunt siles cause/ qui est deus. Et ideo magis declarauit deus quo ad hominē. genes. d. c. j. dum dixit. Faciamus hominē ad siltudinē nostrā. et sic homo differt in participatione diuine legis ab alijs animātibus: quia altiori modo diuine prouidentie subiacet: inquantū ꝛ ipse sit prouidentie particeps sibi ipsi ꝛ alijs prouidens. Et rationalis creatura participat eā intellectualiter ꝛ rationaliter. Et vt dicit sanctus doct. pma scd̄e. q. xcj. ar. ij. Omnia que diuine prudētie subdūtur: participant aliqualiter legē eternam: inquātum scilicet ex impressione eius habent inclinatiōes ad proprios actus et fines: inter cetera tamē rationalis creatura excellētiori modo diuine prouidentie subiacet: et ipsi participatur ratio eterna: per quā habet naturalem inclinationē ad debitum actum ꝛ finē. Et talis participatio legis eterne in rationali creatura dicit lex naturalis. vnde Ps. Sacrificate sacrificiū iusticie: subdit/ q̄s ostendit nobis bona. Ad hoc respōdet in sequenti. ꝟ. Signatū est super nos lumē vultus tui. Glo. quasi lumen rationis naturalis: qua discernim⁹ q̄d sit bonū/ ꝛ q̄d sit malū. Qd̄ pertinet ad legē naturalē: q̄ nihil aliud sit/ q̄ impressio diuini luminis in nobis. Ecce nūc vides excellentiā hois sup̄ alias res creatas in participatione hui⁹ legis eterne/ siue iuris naturalis. Et sic mag̃ habet de causa/ hoc est de deo: q̄ cetera animātia: et sic magis assilatur sibi: q̄a participat eadē lex eterna homini intellectualiter ꝛ rationaliter: qd̄ non est in alijs reb⁹ inferiorib⁹ creatis. Hinc est etiam ꝙ homo per dictamen rationis intellectualiter apprehendit/ et cognoscit istud ius naturale/ siue inclinationes/ aut precepta eiusdem: non tanq̄ sit fundatū super ratione practica: vt ille modernus attemtauit dicere in suo opere: de vltimo fine iuris canonici et ciuilis: siue ꝙ consistat in ratione practica. Quia, vt supra

dicimus in ratiõe diuina ius naturale cõsistit. Sed cũ id sit opus inuisibile dei: iuxta dictũ apli ad Ro. j. Per actus creature, hoĩs rationalis, ⁊ eius operatiõibus et inclinatiõibus per dictamen rationis intelligimus et cõspicimus nos qui sumus creature rationales: ⁊ per illud ius debemus gubernari. Et ideo dicimus q̃ rationis practice et etiã speculatiue prima regula est ius naturale: immo prima ⁊ tota regula q̃ est regula regulans: a qua si differt nostra ratio humana, non potest dici ratio, sed potius corruptio. Et hoc est qd̃ dicit tex. in. c. erit autẽ lex. iiij. di. q̃ lex debet esse scd̃m naturam. Et hoc modo etiã debet intelligi illud dictũ Augusti. in primo li. de lib. arbi. q̃ in humana lege et ratione (que idem est. d. c. cõsuetudo. j. dis.) nihil est iustũ quod homines a lege eterna non sibi deriuauerint. Et nunc vides hoc ius naturale bene explicatum: vides etiam qualiter doct. iuris e etiã theologi in quibusdam non bene cõprehenderunt nec perceperũt hoc ius naturale. Et si aliqui moderniores se iactant aliquid dicere: tanq̃ noui homines incognitum in cõfuso reliquerũt. Et quanq̃ hec sint noua eo respectu: quia iuris doctores nihil declarauerunt. Tamen iam vides, q̃ nihil nouum quod non habeamus ab hoc iure naturali: que est participatio diuina. De similibus plura videbis infra.

viij. q̃o. ¶ Octauo quero: An istud ius naturale sit proprie lex in creatura irrationali. Ad hoc dicit scĩs doct. p̃ma. scd̃e. q. xc. j. ar. ij. q̃ non. Sed ipsa participatio legis eterne in creatura rationali proprie lex vocatur: cum lex sit aliquid rationis. Sed in creatura irrationali nõ participatur rationaliter: vnde dicit q̃ non potest dici lex nisi similitudinarie. Et per hec pauca clare dicta, ille modernus in. d. l. j. §. ius naturale. ff. de iust. ⁊ iur. hoc idem dicit per alia verba satis occupando mẽbranas. Ego tamen ab opinione scĩ Tho. dissentio: imo affirmo q̃ illa lex naturalis q̃ participat̃ irrationali creature: ita proprie dicit̃ lex, sicut illa q̃ participat̃ homini: ⁊ nõ similitudinarie: imo error est dicere q̃ ius naturale dicit̃ similitudinarie ius in creatura irrationali. Nã tu vis assumere istud ius naturale: aut in primo modo preceptoꝝ iuris naturalis: vt diximus supra in. vj. q̃stione: ⁊ tunc eodẽ modo participat̃ lex eterna in quacunq̃ substãtia sicut in homine. Aut vis assumere istud ius naturale iuxta secundũ modum inclinationũ iuris naturalis: ⁊ tunc eodẽ modo est illa inclinatio lex naturalis in quocunq̃ animali, sicut in homine: puta inclinatio ad maris ⁊ femine cõiunctionẽ ⁊ procreationẽ liberoꝝ et eoꝝ educationẽ: ita fortissimũ ius hoc naturale est in quocunq̃ animali: ad que tale animal inclinatur, sicut in homine: ⁊ sic non similitudinarie: sed proprie. Et erubescat ille modernus: quia si non valebat respondere theologis pro defensione nostri magni iurisconsulti vulpiani tacuisse debuerat: et non ita plura verba incõsulte effundere contra eum. Tex. enĩ in. d. l. j. §. ius naturale. dicit q̃ istud ius naturale non solum humani generis propriũ est: sed omniũ animaliũ q̃ in terra, q̃ in celo, q̃ in mari nascuntur, auiũ quoq̃ cõmune est. Si vero habemus respectuz ad tertiũ modũ inclinationũ: quia homini intellectualiter ⁊ rationaliter participatur ista lex eterna. Et hoc modo in alijs animãtibus non est proprie nec similitudinarie: sed ius naturale suo modo scd̃m qd̃ participatur cuicũq̃ animãti: ita est proprie lex eterna in eo sicut in homine: et ita bene ⁊ alte locutus est vulpianus iuriscõsultus. Et si assumis ius naturale respectu rationis diuine: ita est in quocũq̃ alio animãte ius naturale proprie sicut in homine. Et non obstat ratio sancti Tho. et illius moderni qui eum sequitur. Sed aduerte dicit scĩs Tho. q̃ participatio legis eterne in creatura rationali proprie lex vocat̃: cum lex sit aliquid rationis. Sed in creatura irrationali nõ participatur rationaliter: ideo non dicitur proprie lex in animalibus ius naturale. Sed contra ipsum allego tex. in. c. cuncta per mundum. ix. q. iij. vbi dicit text⁹. Romana ecclesia fas habet de omnibus iudicandi: neq̃ cuiq̃ de eius liceat iudicare iudicio. Iterum dicit tex. in. c. in istis. iiij. di. In istis temporalibus legibus, quanq̃ de his homines iudicent, cum eas instituunt: tamen cum fuerint institute et firmate: non licebit iudici de ipsis iudicare: sed scd̃m ipsas. Vides ergo qualiter in humanis legibus postquam sunt institute, non oportet de ipsis iudicare: quanto magis dicemus

de lege eterna: q̄d est iu᷒ naturale. Immo in ip̄a institutiōe nemo poterat de illa iudicare: nisi solus de᷒. vt dicit ap̄ls ad Ro. xj. Quis eni cognouit sensum dn̄i: aut q̄s cōsiliari᷒ eius fuit. Et sic vides: ꝙ cū hec lex eterna fuerit data ab ip̄o deo reb᷒ creatis. illa est fundata sup̄ ratiōe diuina. Et ista lex est aliquid rationis: imo in maiori ratione fundata: q̄a in ratione diuina. Et hec lex eterna est: siue assumamus in quantū est ipsa essentia diuina: siue in quantum participat̄ rei create: ratio hominis nullā habet auctoritatē in ea: nisi ꝙ dictat ⁊ cognoscat eo modo quo potest id esse naturale: sed cū sit lex diuina/ procedit a rationali dei voluntate. Et sic proprie dicit̄ lex hec naturalis in ceteris animātibus/ sicut in homine: ⁊ ratio sc̄i doc̄t. procedit in lege humana/ et non in lege naturali. Nam verum est: ꝙ lex humana in animātibus esse non potest/ quia illa lex est fundata super ratione humana: ⁊ ſm̄ hoc lex non potest esse proprie vel improprie in animātibus irrationabilib᷒: nō respectu regulantis/ que est ratio humana: nec respectu regulati/ qui sunt homie᷒: que est prolata ad felicitatem humanā. Sed lex naturalis respectu regulātis/ qui est deus: est in ratione diuina duntaxat/ ⁊ non in humana. Sed respectu reḡlāte creature: quia per ipsam legem eternam regulant̄ res create: ita est in creatura irrationali suo modo: sicut in creatura rationali: licet vt supra diximus in homine excellentiori modo participatur lex eterna: tamē illa lex eterna eodem modo fundat̄ super ratione diuina in quantū est in creatura irrationali/ sicut in quātū est in homine. Et sic vide᷒ ꝙ hoc ius naturale est proprie in animalibus/ et est propriū ius ipsorū: vt dicit noster Vulpianus: et Imperator approbat. Preterea idem modernus in sua opi. perseuerās scribere ausus est: ꝙ non est peritia huius iuris naturalis in animalibus irrationabilib᷒. Et id q̄d dicit tex. in d. §. ius naturale. cetera q̄z aiantia feras etiā bestias isti᷒ iuris peritia cēseri. ꝙ ista peritia est in regente/ nō in his que reguntur. Hic est error non paruus videri meo. Nā si acciperetur ibi peritia pro vt ipse dicit: superflue et inepte loqueretur ibi tex. Quia primo dicit ius naturale est: q̄d natura omnia animantia docet Et sic si docet iam est peritia in eo/ hoc est deo regente. Et sic iterum hoc replicaret/ preterea hoc esset de indubitabili. ꝯtra. l. q̄d labeo. ff. de car. edic. Quis eni dubitat ꝙ ille qui docet habet peritiā. Preterea verbū quoq̄ est implicatiuū. l. seruū q̄z. in p̄n. ff. de p̄cur. et. l. ex maleficijs. §. is quoq̄. ff. de acti. ⁊ obli. et ex natura implicatiōis significat non solum hoīes: sed etiā cetera animalia habere istā peritiā: et ad hec nō ratione humana/ sed naturali iure inclinant̄. Et sic in his ad que ista animantia inclinant̄ habent peritiā a natura. Itē hec vltra tex. ⁊ rationes poteri᷒ videre ipsa experientia: quia vnū quodq̄ animal maiorē habet peritiā in eo ad q̄d inclinat̄ a natura: q̄ homo in aliena. Vides enī quodlibet animal habet tantam curam et peritiā in educatione suorū liberorum/ sicut homo in suis filijs: ita ꝙ homo non valet educare liberos ceterorū animaliū sicut ipsamet animalia que procrearūt. Et sic bene dicit ille moderni᷒: ꝙ nunq̄ intelligere potuit peritiam illius textu᷒ a doctorib᷒ nostri seculi nostre professionis. Sed nūc ipse ⁊ alij qui non intellexerūt: valebūt intelligere/ ⁊ alia maiora videbūtur deo dante super intellectu illius legis: et pluribus alijs.

Nono quero: supra fecim᷒ mentionē ix. q̄o.
pluries de lege eterna: ⁊ etiā de iure naturali. An istud ius naturale sit idem q̄d lex eterna: ⁊ videt̄ ꝙ nō. Primo: dicit Augusti. in. j. li. de lib. arb. In hūana lege nihil est iustū quod a lege eterna hoīes sibi nō deriuauerint: sed in humana lege habemus ius naturale: vt patet insti. de iu. natu. vbi tractat̄ de iure humano: tamen loquit̄ imp̄ator de iure naturali et ciuili. Hoc idem disponit ⁊ dicit de iure naturali in. l. j. ff. de iusti. ⁊ iur. §. huius studij. P̄. priuatum ius tripartitū est. Et sic ius humanū aut est naturale: aut gentiū: aut ciuile: et ideo si est ius humanū ius naturale/ deriuatur a lege eterna: vt dicit Augusti. vbi supra. Et sic lex eterna est maior/ ⁊ alia/ q̄ ius naturale cum sit humanū ius: op᷒ est ꝙ deriuauerint hoīes a lege eterna iuxta dictā auctoritatē Augusti. Preterea et sc̄do: Isidorus in. l. omnes. j. dis. diuidit leges: vbi dicit ꝙ oēs leges aut diuine sunt/ aut humane: deinde incipit diuidere legem humanā: in d. j. dis. c. ius

añt: aut naturale est/ aut ciuile: aut gētiū. Sed his nō obstātib⁹: dico φ ius naturale ⁊ lex etna nō differūt/ sed ꝓ vno accipiūtur. Et hoc dicit tex. in. d. c. Omnes. j. dis. Omne qd̄ fas est noīe diuine: aut naturalis legis accipit: ergo aliud est quā ius humanū. Et hoc probat primo vt sup̄ diximus Augustin⁹ in p̄mo de lib. arbi. ponit duas leges eternā videlicet ⁊ tēporalē quā dicit humanā. Sed vt diximus sup̄. lex eterna sicut hūana stat dupliciter: vno modo pro vt est in regulāte: q̄ est illa prouidētia diuinā. Alio modo pro vt est in regulatis/ ⁊ sic in rebus creatis. Sed nulla alia lex est in rebus creatis nisi illa naturalis: ergo seq̇tur de necessitate: φ nulla alia lex etna sit nisi ius naturale: et si aliq̇s scit aliā legē in creatura/ in mediū deducat/ sed nō potest deducere. Igitur lex etna idē est qd̄ ius naturale. Itē scd̄o: lex eterna ita erat in hoīe in p̄ncipio creatiōis sue sicut nūc: sed ab exordio creatiōis rōnalis creature est ius naturale. c. fi. §. j. vj. dis. ⁊ §. singulorū. insti. de re. diui. ergo ius naturale in hoīe dicitur lex etna. Preterea tertio adduco auctoritatē augustini ꝓ hac pte quā sup̄ ꝓ cōtrario adduxi. dicit φ in hūana lege nihil est iustū: qd̄ hoīes a lege etna sibi nō deriuauerint: sed nullā aliam legem habemus a deo ab initio nisi ius naturale. Ergo hoc ius naturale est illa lex eterna: a qua hoīes in humana lege iustū deriuauerūt. Itē quarto ius naturale est qd̄ natura idest deus oīa animātia docuit. l. j. §. ius naturale. ff. de iusti. ⁊ iu. sed de⁹ nullā aliā legē ab initio docuit nisi legē naturalē: ergo naturalis lex et eterna in hoīe sunt sinonoma. Preterea ⁊ q̇nto vt. s. in p̄ma pte diximus ad essentiā legis requirit promulgatio: et sicut in hūana lege ꝑ talē ꝓmulgationē legis imprimit in hoībus quoddā directiuū p̄ncipiū hūanorū actuū: ita etiā se habet actiui illa ip̄ressio p̄ncipij intrinseci q̄ntū ad res naturales: sed nulla alia lex est ip̄ressa hoc modo in hoībus nisi ius naturale: ergo illa est lex eterna in hoīe: hoc probat ad Ro. c. ij. vbi dicit apl's cū gētes q̄ legē nō habēt: naturaliter ea q̄ legis sūt faciūt: eiusmodi legē nō habētes ipsi sibi sunt lex. glo. φ nō habēt legē scriptā: habēt tn̄ legē naturalē/ qua quilibet intelligit et sibi conscius est: quid sit bonū/ et quid malū. Sed illa lex nō potest dici humana: ergo est diuina: et

sic eterna: quā legē eternā omnia participant aliqualiter/ in quantū scilicet ex impressione ei⁹ habent inclinatiōes ad proprios actus ⁊ fines. Sed homo excellētiori modo subiacet diuine prouidētie ⁊ ipsi participat ratio eterna/ per quā habet inclinationē ad debitū finē/ q̄ dicit lex naturalis: que nihil aliud est: quā impressio diuini luminis in hoīe: et sic patet φ ius naturale nihil differt a lege eterna. Ad primū ⁊ ad scd̄m argumētū dico: φ in lege humana nihil tractat de iure naturali/ vt infra dicemus: ⁊ iura sup̄ allegata in cōtrariū hoc probāt: ⁊ insti. de iur. natu. in p̄ncipio dicit tex. ⁊ etiā in. d. l. j. ff. de iusti. et iur. φ ius naturale est qd̄ natura oīa animantia docuit: si ergo de⁹ docuit: et illud qd̄ docuit est ius natale: ⁊ homo est de animātibus: ergo est doctus per illud ius naturale/ q̄ sunt inclinatiōes naturales. Et ideo iura nostra obmisso iure natali trāseunt ad tractādū de iure gentiū ⁊ ciuili.
¶ Decimo q̄ro: cū ista lex naturalis sit lex x. q̄sti.
eterna: et nihil inter se differant: et per legem eternā oīa sunt cōsumatissima ⁊ ordinatissima: vt dicit Augustin⁹ in p̄mo li. de lib. arbi. Postq̄ ergo quelibet creatura rōnalis habet hanc legē eternā scriptā in corde ab exordio sue creatiōis. vt dicit tex. in. d. §. singulorū. insti. de re. diui. ⁊ c. fi. vj. dis. est lex cōsumatissima et ordinatissima: ⁊ ita nō est opus alia lege diuina scripta: et sic videt φ deus sine aliqua necessitate dedit mādata decalogi/ ⁊ alia scripta diuina. Uel quero quare habem⁹ scripturas diuinas. Ad hoc respōdeo: φ est verū φ ius natale est lex ꝯsumatissima et eterna: ⁊ ꝑ illā solā salui fiebāt hoīes in primo illo statu/ ⁊ in pace viuebant. Sed vt dicit sctūs Tho. p̄ma. scd̄e. q. xvij. ar. j. legi diuine cōueniens erat vt prouideret hoī nō solū in his ad q̄ ratio nō potest: vt puta de⁹ est trin⁹/ ⁊ alia q̄ ꝑ fidē cognoscim⁹: sed etiā in his circa q̄ ratio hoīs ꝯtingit ip̄ediri: licet enī ratio hoīs circa p̄cepta moralia nō poterat errare in vniuersali circa cōissima p̄cepta legis nature: sed tn̄ ꝓpt ꝯsuetudinē peccādi obscurabat in pticularib⁹ agēdis. Circa alia x̄o p̄cepta moralia q̄ sunt quasi ꝯclusiōes deducte ex cōibus p̄ncipijs legis nature mltorū ratio oberrabat: ita vt quedā scd̄m se mala ratio mltorū licita iudicaret. Et sic oportuit contra vtrumq3 defe-

ctū hoī subuenire p auctoritatē leg̃ diuīe scripte. Et ita debes ītelligere tex. i. c. fi. §. his itaq̃. vj. dis. vbi dicit̃ q̄ ius natale in lege τ euāgelio cōtinetur: hoc est/prius erat ius naturale: sed ꝓpter rationē predictā putā cōsuetudinē peccādi erat obscuratū in hoīe: ideo opus erat vt ab extra per scripturā prouideret̃ sibi/intellige de moralibus. Tñ cerimōialia etiā referunt̃ ad ius naturale: vt ibi dicit tex. τ infra dicemus.

xj. q̃o. ¶ Undecimo q̃ro: q̃ sūt ista cōmunissima pcepta iuris naturalis: τ qualiter deriuatur ius diuinū scriptū a iure naturali. Respōdeo iam sup̄ vidisti: q̄ multa sunt precepta iuris naturalis s̄m inclinatiōes rerū creatarū: ius naturale inclinat diuersos ad diuersa. Et iste inclinationes sunt precepta eiusdē: vidisti etiā in quibus cōmunicat rōnalis creatura cū ceteris animātibus: et in q̄bus non: τ qualiter excellētius homo participat legē eternā. Sed inter alia precepta iuris naturalis est cōmunissimū dilectio dei τ proximi: vt dicemus infra in vltia q̃stiōe. vt Matth. xxij. Et ideo dicit sctūs. tho. p̄ma. scde. q. c. ar. iij q̄ hec duo p̄cepta sunt p̄ma cōia p̄cepta legis nature/q̄ sunt per se nota rationi humane/vel per naturā/vel fidē. Et ideo oīa precepta decalogi ad illa duo p̄cepta referūtur: sicut cōclusiones ad precepta cōmunia. Et sic vides q̃liter deriuantur: τ ideo attende q̄ inter p̄cepta decalogi nō continentur duo genera preceptorū: illa scilicet q̄ sunt p̄ma cōmunia/quorū nō oportet aliquā editionē esse: nisi q̄ sunt scripta in ratione naturali/q̃si ꝑ se nota: q̄ homo nulli debet malefacere. Et iterū ea q̄ per diligētem inq̃sitionē sapientū inueniunt̃ rationi cōuenire. Hec enī proueniūt a deo ad pplm mediāte disciplina sapiētū. Utraq̃ tamē horū preceptorū continētur in preceptis decalogi: sed diuersimode. Nā illa q̄ sunt cōmunia ꝯtinent̃ in eis sicut p̄ncipia in cōclusiōibus ꝓximis. Illa vero q̄ per sapiētes cognoscūtur cōtinent̃ in eis ecōuerso: sicut cōclusiones in p̄ncipijs. Unde ipse ar. xj. eiusdē. q. c. dicit q̄ in cognitiōe huius iuris naturalis ex dictamīe rōnis triplex est gradus: q: q̄dā sūt cōia/τ adeo māifesta q̄ editiōe nō indigēt: sicut mādata de dilectiōe dei τ ꝓximi. τ alia hmōi: vt sup̄ vidisti in. vj. q. Et ista sunt q̄si fines p̄ceptorū: vnde in eis nullus potest errare s̄m iudiciū rōnis. Quedā ꝟo sunt magis determiāta: quorū rōnē q̄libet ppl'aris statim potest de facili etiā videre: et q̄a in paucioribus circa hmōi hūanū iudiciū ꝯtingit puerti: indigēt hmōi editione: τ ista sūt decē precepta decalogi q̄ fuerūt data p deū moysi: tñ vt diximus in lege natali ꝯtinent̃/ī illis duobus p̄ceptis iuris nature cōissimis. Quedā vero sūt/quorū ratio nō est adeo manifesta: sed solū sapiētibus. Et ista sūt precepta moralia supaddita decalogo: τ reducunt̃ ad precepta decē decalogi p modū cuiusdā additionis ad ip̄a. Et vt oīa valeas intelligere melius qualit̃ sunt iste supadditiōes/est sic: nā primo p̄cepto decalogi ꝓhibetur cultus alienorū deorū: cui supaddūtur alia precepta ꝓhibitiua eorū q̄ ordināntur in cultum idolorū. Sicut habet̃ Deut. xv. Non inueniatur in te q̄ lustret filium suū aut filiam suā producens per ignē/nec sit maleficus: nec incātator/nec phitones cōsulat/nec diuinos: et q̃rat a mortuis veritatē. Scdm aūt preceptū prohibet̃ periurium: supadditur ei prohibitio blasphemie. Leuit. xx. τ ꝓhibitio false doctrine. Deut. xiij. Tertio p̄cepto supaddunt̃ cerimonialia de quibus in sequēti q̃stione dicet̃. Quarto precepto de honore parentū: supadditur preceptū de honoratiōe senū. Leuit. xix. Corā cano capite cōsurge/et honora personā senis. Et vniuersaliter oīa p̄cepta inductiua ad reuerentiā exhibēdā maioribus/vel ad beneficia exhibēda/vel equalibus/vel minoribus. Quinto aūt precepto/qd̄ est de ꝓhibitiōe homicidij: additur prohibitio odij et cuiuslibꝫ violatiōis cōtra proximū. sicut illud Leuit. xix. Nō stabis cōtra sanguinē proximi tui: τ scdm illud ne oderis fratrē tuū in corde tuo. Precepto aūt vj. de prohibitione adulterij/superaddit̃ preceptū de prohibitiōe meretricij: scdm illud Deut. ij. Non erit meretrix de filiabus israel: nec fornicator de filijs israel. Septimo aūt precepto de ꝓhibitione furti superadduntur oīa q̄ ad prohibitionē calūnie/et rapine pertinent. Octauo precepto de prohibitione falsi testimonij: additur prohibitio falsi iudicij: secūdū illud Exo. xxiij. Nec ī iudiciū plurimorū acq̄esces sentētie/vt a ꝟo deuies: τ ꝓhibitio mēdacij/vt ibi: τ ꝓhibitio detractiōis. Leuit. xix nō eris criminator τ susurro ī ppl'is. Nono et. x. p̄ceptis vniuersalit̃ oīs mala cōcupi-

scentia tollitur et prohibetur. Itē ad dile-
ctionē dei et proximi ordinātur quedā pre
Hic p declaratione q̄stionis pcedentis q̄rit de duobus. cepta decalogi scd̄m manifestā rationē de
biti: alia vo sm rationē magis occultam.
¶ Sed iustū est vt nōnulloꝝ opinionem
satis erroneā euellamus circa hanc q̄stio-
nem queramus de duobus. Dixerūt enī
aliq dominiū esse de iure naturali. Alij vo
ꝙ de iure diuino: licet de hoc qualiter do-
miniū est de iure gentiū: dū tractabimus
de correctione erroꝝ latius probabim⁹.
Prima q̄stio, ij. q̄stio ¶ Sed pro nūc breuiter pmo quero: qua-
re pri⁹ de⁹ nō dedit ista precepta, s. decalo
gi ⁊ alia supaddita. Scd̄o quero: cū domi
niū per iniq̄tatē fuerit introductū: vt di-
citt tex. in. c. dilectissimis, xij. q. j. Quare de
us approbat illd̄ in septimo ⁊ decimo pre-
ceptis decalogi: q̄a furtū prohibet facere.
Sed has duas q̄stiones soluā p vnū con-
trariū: vt hec materia sit tibi magis clara.
Iure naturali oīa sunt cōmunia. c. quo
iure. viij. dis. ⁊. c. ius naturale. j. dis. vbi
cōmunis omniū possessio. Item dominiū
iure gentiū extitit introductū. l. ex hoc iu-
re. ff. de iusti. et iur. Et sic videtur ꝙ non
sit verum ꝙ decē precepta decalogi derinē
tur a iure naturali: cum eo iure non sit do
miniū. Sed hoc non obstante: dico ꝙ ve-
ra est cōclusio in hac. xij. q. posita. Et ad-
uerte homo habet a natura cōmune cum
omni substantia cōseruationē sui: et dum
homines in perfectione viuebant omnia
erant cōmunia: et non erat cognitū / hoc
meū / ⁊ illud tuū: sed qd̄ quisq̨ sibi volebat
alteri faciebat. Sed vt dicit tex. in auc. q̇.
mo. nat. effici. sui. colla. vij. §. natura. bel-
la / lites / atq̨ libidines / ⁊ cōcupiscētie: cau
sam posuerunt ad aliud scema: hoc est or-
dinē quo gentes vtuntur: dicit ibi glo. et
hec est iniquitas illa ex qua venit sine in-
troductū est dominiū: de quo in. d. c. dile-
ctissimis. Et hec introductio (cum hoīes
indies malicie et pc̄to dediti contra illam
inclinationē naturalem q̄ est dilectio pro
ximi inceperūt rapinas: alij vo ocio dati
Tres rationes inuētionis dominij. in sudore laboris alieni viuere studebant:
et cōseruatio societatis humane iam peri-
culū pati cepit) peruenit propter tres ra-
tiones: quas ponit sctus doc. scd̄a. scd̄e. q.
lxvj. arti. ij. et dicit hanc adinuentionem
ad humanam vitam fuisse necessariam.
j. ratio, ¶ Primo quia quilibet est magis solicit⁹
circa rem propriam q̄ꝫ communē: quā quis
aliquando negligit: et alijs procurandū
relinquit: hoc satis probat tex. in. l. ij. C.
quan. ⁊ qui. quar. ps. debe. Scd̄o q̄a res ij. ratio
humane maiori ordine tractant: si singu-
le res singulis tanq̄ꝫ proprie procurande
traduntur: alias fuisset quedā confusio.
Sed hec ratio intelligi debet sane: q̄a ita
simpliciter non procedit: q̄a vt dicitur in
c. j. dis. j. de iure naturali est: omnia que-
cunq̨ vultis vt faciant vobis hoīes: vos
eadem facite illis. Si hoc seruaretur in-
ter homines: non haberet locum dicta ra-
tio. Sed debet intelligi non scd̄m tempo
ra primeua: quo tempore hoīes obserua-
bant dictam legē: et sic quilibet habet cu-
ram cuiuscunq̨ rei tantum respectu proxi
mi sicut respectu sui. Sed attento tempo-
re sequenti quo mūdus in maligno est po
sit⁹: habet locū hec ratio: et hac ꝯsideratio iij. rō.
ne habet etiā locū tertia ratio. san. Tho.
q̇ dicit ꝙ resultat stat⁹ magꝭ pacificus: q̄n-
doq̨s cōtentus re ppria illā administrat:
et sic vides: ꝙ ppter iniq̄tates hoīm fuit
introductū dominiū propter dictas rōnes
p gentes ad pacifice viuendū. Et sic atten
ta multitudine maloꝝ hoīm q̄ indies cre-
scit: nō bene dixerūt quidā philosophi: ꝙ
quietissime viuerent hoīes in hoc mūdo:
si de medio sublata esset duo vba: scilicet
meū et tuū: q̇s refert glo. in. d. c. dilectissi-
mis. imo deus hanc adinuentionē hoīm
per rationē naturalē approbans dicit: nō
furtū facies: et non queras rem alienam.
Et ita vides / ꝙ attento perfecto statu bo-
noꝝ hominū: in priori tempore non erat
inuentū dominiū: nec erat necessarium ꝙ
possessiones distinguerentur: in cōmuni-
tate hoīes viuebāt. Et sic nō erat opus ꝙ
per hoc vel aliud precepta decalogi essent Solutio scd̄e q̄stiōis.
in primo statu perfecto hominū. ¶ Itē ad
scd̄am q̄stionē dico: ꝙ deus nō est iniqui-
tatis approbator: sed tex. in dicto. c. dile-
ctissimis debet intelligi: ꝙ propter iniqui
tates hominū que creuerūt in multis eue
nit propter bonū ⁊ pacificū statū societatꝭ
⁊ conseruationis humane hec adinuētio
dominij: quā deus approbat ⁊ subueniē-
do humane nature dedit illa precepta de-
calogi: et attēto isto tēpore ex dilectiōe pro
ximi derinat ne quis faciat furtum / aut
querat rem alienam. Uides solutionē di-
ctarū questionū ⁊ cōtrarij supra positi: et
etiā qualiter ista pcepta decalogi / et super

addita deriuant a iure naturali: et q actus
hominū sunt morales: et q isti actus pro-
cedūt a iure naturali: ideo ista precepta de
calogi: et alia que deriuantur a iure natu-
rali dicūtur moralia. Et ita intelliges tex.
... c. fi. §. his itaq. vj. dis. q dicūtur mo-
ralia: et quare dicūtur moralia ea q in le-
ge sunt scripta: et nota hec/ qa forsan non
solum hi qui in iuribus scripserūt: sed etiā
plures theologi non aduertunt: quare di
cūtur ista pcepta decalogi et de his q in le-
ge diuina sunt: que quare dicunt mora-
lia: et hoc etiam faciet ad ea que dicemus
dū tractabitur de iure humano.

xij. q°. ¶ Duodecimo quero: pro intelligentia iu
ris diuini et tex. in. d. c. fi. vj. dis. §. his itaq.
q sunt ista q nō sunt moralia in iure diui-
no: et quare non sunt moralia: et qualiter
reducūtur / siue pertinent ad ius natura-
le. Ad hoc respōdet tex. in. d. §. his itaq.
q in lege diuina quedā sunt moralia: vt
non occides et c. quedā mystica: puta sacri
ficiorū precepta: vt de agno imolando et
his similia. Sed moralia cum ad ius na-
turale pertinent: vt supra diximus / nullā
mutabilitatē recipiunt. Sed mystica licet
ad superficiem probantur a iure naturali
aliena: sed quantū ad moralē intelligen-
tiam inueniunt sibi annexa: et sic cū quan
tū ad superficiē videant esse mutate: tamē
quantū ad moralē intelligentiā mutabili
tatem nescire probātur. Sed declaro cum
scto Tho. pma. scde. q. xcix. ar. iij. et. iiij. q
licet tam precepta moralia quā etiam ceri-
monialia que dicūtur mystica: pertinent
ad directionem vite humane in deum: ta-
men cerimonialia differūt a preceptis mo-
ralibus. Colere enim deum: cum sit actus
virtutis / pertinet ad preceptū morale: sed
determinatio huius precepti vt colatur ta
libus hostijs: vel talibus muneribus hoc
pertinet ad pcepta cerimonialia. Adhuc
magis declaro: iam vides q hec precepta
decalogi et alia superaddita moralia con-
tinētur sub iure naturali: et procedunt ex
vi instinctus nature: vt ex premissis in pre
cedenti questione apparet. Sed precepta
cerimonialia mystica / vel iudicialia sūt de
terminationes preceptorū decalogi ex vi
institutionis: non autē ex vi naturalis in-
stinctu. Pone exemplum: hoc preceptū:
non furtum facies: deriuatur ab hoc / non
malefacies: vel ab hoc / quod tibi non vis
alteri non facies: quod procedit a dilectio
ne proximi: et hoc nunq potest accipe mu
tabilitatem: quia continetur in iure natu
rali: quod est dilectio proximi. Similiter
q deus colatur: hoc non potest habere mu
tabilitatem. Sed in hoc / q deus colatur
cum agno in testamento veteri venit ex vi
institutionis: quia deus instituit q cum
agno fieret sacrificium: et nō referebat q
cum agno vel alias instituisset: et hoc nō
procedit a iure naturali instinctu natura-
li / sed propter institutionem. Et ideo fuit
mutatum q non coletetur cum agno: qa
illud erat figurale. Sed hoc quo ad mora
lem intelligentiam / videlicet q deus cola
tur nō recipit mutationē: quia illud erat
figura corpis dñi nostri qui passus est pro
nobis: et suminus nunc sub specie panis
et vini. Sed hec et similia precepta legis
diuine / que veniunt ex instinctu nature /
sunt precepta moralia. Alia vero que ab
extra veniunt / quia non refert q a princi-
pio sic vel aliter instituerētur: sunt cerimo
nialia extra ius naturale quo ad litterā:
sed scdm sensum moralem sunt de iure na
turali. Et isto modo determinatur ius na
turale per ius diuinum: sed in alijs deri-
uatur a iure naturali.

¶ Tertio decimo et vltimo quero: supra
diximus q dilectio proximi est de iure na xiij. q°.
turali. An hoc sit verum? Gratianus in. c.
Tolle charitatem. de penitē. dis. ij. dicit q
sic: ratio scdm eum: quia si homo a princi
pio non habuisset charitatē: non fecisset
eum deus ad similitudinē suam: sed glo.
ibi cōtradicit dicens: q homo in creatio-
ne solum habuit naturalia: quibus profi-
cere vel mereri non poterat: sed post crea-
tionē / addita sunt ei gratuita. Sed quic-
quid dicat glo. tene contrariū. Nam deus
cum sit summū bonū creauit hominē: et
ab initio eius creationis dedit ei legē na-
turalem: que est lumen vultus sui: et q ab
initio adam habuerit charitatem: probo
ratione euidenti. Lex enim nostra natura-
lis nihil aliud est q participatio legis eter-
ne: hoc est ipsius diuine bonitatis / vt sup
diximus: sed deus charitas est: Joannes
canonica prima. cap. iiij. et sicius naturale
nihil aliud est q participatio ipsius chari
tatis: et ideo cum ab exordio homo habe-
at hoc ius natuale. d. c. fi. vj. dis. concludit
q etiā cū illo iure naturali habuerit chari

tatē hoc est a natura. Preterea de⁹ creauit
hoīez ad imaginē ⁊ silitudinē suā. geñ. c. j.
⁊ sic habuit charitatē: sed si vt dicit glo. ibi
postea: hoc est post creationē dedit ei hāc
similitudinē: nō creauit hoiem ad imagi-
nem ⁊ silitudinē suam: sed hoc est fal-
sum: vt dicitur ibi. in. d. c. j. vbi dicitur. ꝙ
creauit ad silitudinē suam: et sic ab initio
sue creation⁹ habet hanc similitudinem.
Preterea dicit Jo. in canonica. j. c. iij. qm̄
hec est annūciatio quā audistis ab initio:
intellige ab exordio rationalis creature:
vt diligatis alterutrū: audistis / intellige
per impressionē diuini luminis: que firmi
or auditio est quā auditus auris. Unde di
citur in. c. charitas. el. ij. de peni. dis. ij. §.
Itē proximos. ꝙ tūc dicimus diligere pro
ximos: quando diligim⁹ ex eo quod sunt
nature nostre participes. Et sic hanc par-
ticipationē dilectionis habemus a natu-
ra: et propter hoc debemus alterutrū dili-
gere. Itē quarto probatur hoc in. c. j. di. j.
vbi dicitur: ꝙ ius naturale est hoc vnum
inter alia: prout vultis vt faciant vobis ho
mines: et vos eadem facite eis similiter.
Sed hoc venit ex dilectione Luce. vj. c. vbi
post eadē verba dicit. Et si diligitis eos q̄
vos diligūt que vobis gratia est? quasi di-
cat: ꝙ debemus diligere inimicos: vt pro-
xime ante dicitur ibi: et sic hoc a natura
venit. Preterea hoc proba℞ ecclesia. c. xiij.
Juncto. l. j. de iusti. ⁊ iur. §. ius naturale.
vbi dicit: ius naturale est qđ natura oīa
animātia docuit: sed ad dilectionē omnia
animantia inclinātur: vt dicit dicto. c. xiij
omne animal diligit simile sibi: et omnis
homo simile sibi: ⁊ hoc experientia vides:
ꝙ omnia animalia diligunt silēsibi. Et
sic infertur: ꝙ hec dilectio venit homini a
natura. Nec facit ad casum id quod dicit
glo. ꝙ in naturalib⁹ puris non erat homo
in statu merendi vel demerendi: quia cha
ritas erit et est in gloria eterna: tamē non
erit status merendi vel demerendi. Pre-
terea ideo ille status non poterat mereri:
quia tunc in eo primo statu oēs fere ad
inuicem diligebāt. Et sic videtur: ꝙ tunc
non videtur mereri / nec etiaz nunc si pro-
pterea diligimus quia etiā diligimur ab
alijs: vt dicit Luce. c. vj. et sic etiā nunc ha-
bitu est charitas in infantibus ab initio.
Et sic cōcluditur ꝙ dilectio dei ⁊ proximi:
et sic charitas est a iure naturali a quo de-
riuan℞ (vt diximus) iura diuina. Et etiā
dic idem in lege canonica: quia cum in ca
nonica scriptura nihil aliud quā quod in
diuinis scripturis ⁊ legibus inuenitur:
et diuine leges natura cōsistunt. vt dicit
tex. in. c. finali. ix. dis. infer℞ ex hoc ꝙ etiaz
ius canonicū depēdet a iure natura[li] ad
finem iuris diuini. Et predicta oīa que
de iure naturali dicta sunt nota: q̄a a doc-
torum sunt incognita. Et credo ꝙ etiam
theologis nostre tempestatis / et pluribus
eorū antecessoribus: vt per eoꝝ scripta ap-
paret. Sed scm̄ Thomā super alios me-
lius sensisse iudico. Protestor tamen ꝙ a
sententia scte matris ecclie minime discede
re intēdo: immo eius correctioni semper
etiam infra dicendis me submitto.

Quarta q̄stio pncipalis.

Sta q̄stio pncipalis cōtinet
xij. q̄stiones. In pma q̄stio
ne dicit de origine iuris hu-
mani. In scda q̄stione: q̄ est
hec lex eterna a qua deriua℞
hec lex hūana. In. iij. q̄ differētia est inter
ius diuinū ⁊ hūanū. In. iiij. q̄modo deri-
ua℞ lex hūana a lege eterna. In. v. quare
lex hūana est cōstituta. In. vj. qualiter iste
particulares directiōes in q̄bus lex hūana
fundatur a lege eterna deriuan℞. In. vij.
an ius naturale indigeat determinatio-
ne iuris humani et qualiter determinat.
In octaua an lex humana possit mutari /
vel corrigi. In nona quid est lex humana.
In decima: an hec lex humana necessarie
nunc sit redacta in scriptis. In vndecima
quottuplex sit ius humanū. In duodeci-
ma: quare nunc totum corpus iuris hu-
mani nuncupatur ius ciuile.

Circa istam legem humanaz habemus
plura volumina librorum scripta ad iu-
stis vrbis Rome: ex quibus mundus gu-
bernatur / saltim gubernari debet: vt dice
mus in secūda parte. Sed cum in eis an-
teriorem huius iuris humani cognitionē
nonnulli non repererunt. Retroceden-
tes nec cognitionem aliquam huius iu-
ris se habere profitentur. vt quidam in. l.
j. ff. de iusti. ⁊ iur. in prin. in. v. nota. asse-
rit: ꝙ non inuenit quenꝗ qui ea que dice
ret ad principia iusticie reduceret. Et ideo
de se et suis silib⁹ dicit: ꝙ cū cognitio iuris
versetur in discernēdo equum ab iniquo:

cam barbara cõsnetudine ⁊ modo quodã
corrupto prosequũtur: et qd nescit aliquẽ
qui qd iure credit docere equitate discer-
neret. Etsi forsan hec sua excusatio admit
tatur per sinistri locutionẽ patrie in eius
infamiã nõ poterit se defendere. Sed no
stri iurisconsulti propter sinistrã locutio-
nem illi⁹ non recipiũt detrimentũ in suis
dictis: quorũ diuinis doctrinis mundus
optime valet gubernari: quos etiã impe-
rialis magestas summis laudibus appro
bat: et eorũ dicta ab omnibus fore seruan
da descernit: propter quod in cognitionẽ
iusti et iniusti deuenimus: et cũ lex huma
na moribus cõsistat: satis sufficienter lati
ni ab initio vrbis Rome initiũ sũpserũt.
Sed vt propositioni nr̃e in principio hui⁹
operis facte satisfaciamus.

¶ Primo quero. Unde lex hũana habuit
Prima qstio. originem: oĩes vna voce asserũt qꝫ a lege
eterna: vt inter iuris diuini interpretes
Augustin⁹ in. j. libro. de lib. arbi. dicit. In
humana lege nihil est iustũ ac rectũ: qꝫ a le
ge eterna hoĩes sibi non deriuauerint: et
inter nr̃os iuriscõsultos hoc idẽ asseritur
in. l. ij. ff. de leg. vbi dicit tex. qꝫ lex est inuẽ
tio quedã et donũ dei: ⁊ oẽs scribẽtes hoc
asserũt. Alij vero dicũt qꝫ a ratione natu-
rali. Sed q̃ sit ista lex eterna: ⁊ q̃ sit ista ra
tio: aut qualiter hec lex dependet: aut deri
natur a lege eterna/vel ratione: tacuerũt.
Hoc tamẽ est summe necessariũ ad cogni-
tionẽ legis humane: ⁊ ad cognoscendũ iu
stum ab iniquo. De quo tamẽ opus erit vt
special⁹ dicam⁹ de oĩ iuuãte in q̃rta pte.

ij. qstio ¶ Scdo quero: q̃ est hec lex eterna a qua
deriuat lex humana: et quomodo deriuat
ab ea. Et in hoc aduerte quia nõ inuenies
hoc a iuris peritis/nec a doct. scribentib⁹
in theologia declaratũ quẽ ego viderim:
est tamẽ res necessaria: ne sis sicut illi qui
fatentur se nescire cognitionẽ separatiõis
iusti ab iniusto: et cũ non viderint ramũ/
nolũt querere radicẽ. Tu vero qui discer-
nere cupis equũ ab iniquo iuxta. l. j. ff. de
iusti. ⁊ iur. equũ est vt scias radicẽ eius in
quo versaris. Lex enĩ hec eterna a quo de-
riuatur lex humana scripta est ius natura
le: vt late probauimus supra in nona que-
stione. Hoc presupposito: diximus insup
in. vj. q. qualiter istud ius naturale incli-
nat diuersos ad diuersa: et tot sunt prece-
pta quot sunt eius inclinationes natura-
les. Et inter alia continet vnũ preceptum
cõmuni ssimũ et principiũ scꝫ pseruationẽ
sui ipsius. Scdm fine aliud preceptũ con-
tinet: videlicet dilectionẽ dei et proximi:
vt ibi ⁊ in vltima questione supra diximus.
Sed cõsidera pro intelligẽtia infra dicen
dorũ: qꝫ hec duo precepta inter alia dicun-
tur ius naturale: dico inter alias inclina-
tiones naturales q̃ immediate veniunt a
deo legislatore: ⁊ istud est principiũ inde-
mostrabile: naturaliter tamẽ oĩbus no
tum hoc est: per operationes rerũ creata-
rum. Juxta illud ad Rom. j. c. Inuisibilia
enĩ dei a creatura mundi per ea que facta
sunt intellecta conspiciũtur: id est per act⁹
qui a creatura fiunt per proprias inclina-
tiones naturales. Et quanq̃ conseruatio
sui ipsius sit preceptũ cõmunissimũ ⁊ ma-
gnũ in creatura rationali: tamẽ maximũ
est dilectio dei: ⁊ scdm huic simile dilectio
pximi. Et hoc homo a natura intellectua
liter cognoscat. Sed cum propter cõsuetu-
dinẽ peccãdi est hoc in hoĩbus obscuratũ:
petijt ille pharise⁹: qd est mãdatũ magnũ
in lege: cui dñs declarat dicens matthei.
xxij. c. Diliges dñm deũ tuum ex toto cor-
de tuo: et in tota anima tua/ ⁊ in tota mẽ-
te tua: hoc est maximũ ⁊ primũ mandatũ.
Secundum autem simile huic est: diliges
proximũ tuum sicut teipsum: in his duo
bus mandatis vniuersa lex pendet et pro
phete. Et hoc mandatum est ab exordio
creatiõis rationalis creature in corde scri
ptũ quod est ius naturale/siue lex eterna.
Et de his qui custodiũt hanc legem dicit
apls: cũ gentes que legem no habent/na-
turaliter ea q̃ legis sunt faciunt: ⁊ eiusmo
di ipsi sibi sunt lex: qui ostendunt opus le
gis scriptum in cordibus suis. ad Ro. c. ij.
glo. ordinaria. nõ habent legẽ scriptã: sed
naturalẽ scriptã in cordibus. Et aduerte
quia precepta huius iuris naturalis sunt
cõmunia: vt supra diximus. ⁊ dicit sanct⁹
doct. pma. scde. q. xcix. ar. iij. possunt enĩ
tendere ad finẽ vltimũ beatitudinis eter-
ne: et ad finẽ vltimũ felicitatis humane.
Et ideo dicit qꝫ determinatione indigent:
determinant aũt per legẽ humanã et per
legẽ diuinã. Sed supra in. xj. q. tertie pn-
cipalis q̃stionis diximus qualiter deriuat
lex diuina. Et in. xij. qualiter determinat
per legẽ diuinam. Sed ius humanũ simi
liter deriuatur a iure naturali. Tamẽ cũ

ius diuinū scriptū qd̄ deriuatur a iure naturali: vt sunt decē pcepta decalogi: ꝛ alia supaddita per ipsūmet legis naturalis latorē/ qui est deus: vel per eius prophetas fuerit datū: et ita nullo pacto potest errare: quia eius est interpretari/ cuius est condere. l. j. C. de leg. Sed cum de⁹ dedit illā legē naturalē/ nō mutat: sed declarat siue interpretatur ipsemet. Et sic sicut ius naturale remanet firmū et imutabile: ita etiā ius diuinū deriuatū. c. fi. §. his itaqꝫ. vj. dis. ꝛ in illa parte qua p ius diuinū stat ius naturale declaratum auctoritate diuina: lex humana nō potest errare in aliquo: sed debet sequi illam declarationē iuris diuini. Unde est: ꝙ si ius humanū in aliquo cōtrariatur iuri naturali diuino vel canonico: non dicitur lex: sed potius corruptio: ꝛ penitus venit extirpandū. c. fi. ix. dis. Et ita intelligis nunc rationē illius tex. qui est tex. Augustini. Nunc habes noticiam istius legis eterne/ a qua deriuatur hec lex humana: qd̄ est ius naturale. Nunc est videndū: qualiter deriuatur hec lex humana ab hoc iure naturali. Sed quia aliqs posset opponere huic/ qd̄ proxime dictum est: si est verū ꝙ lex humana debet conformare cū iure diuino/ alias est excludēda: supflue disponitur p legem humanam super eo ꝙ lex diuina determinat. Itez supre non dubia: cum lex debeat esse super dubitabili. l. qd̄ labeo. ff. ad carbo. ꝛ. l. j. in fi. ff. ad muni. et cū hoc sit necessariū ad aperiendū mentē. Primo de hoc faciam questiones per se: vt melius intelligas. Deinde ponemus aliam questionē de deriuatione legis humane a lege naturali.

iij. q̄sti. ¶ Tertia questio. q̄ differēcia est inter ius diuinum et humanū. Et videtur ꝙ nulla sit differentia: q̄a sicut in decē preceptis decalogi dicimus. Unū cole deū. Ita in legib⁹ humanis dicim⁹ erga deū Religio. vt. ff. de iusti. ꝛ iur. l. veluti. Et sicut dicimus in scd̄o precepto: Ne iures vana per eum: ita in nr̄is iuribus: vt in ti. de iure. iur. ff. ꝛ. C. ꝛ in decretalib⁹. et sicut dicimus in tertio precepto: sabbata sanctifices. ita etiā in ti. de ferijs. Et sicut dicimus. Uenerare q̄s parentes: similiter in legibus: vt parentibus pareamus. d. l. veluti. Et sic discurre per alia precepta decalogi: et etiā alia supaddita: de quibus supra in. xj. q. precedētis q̄stionis pncipalis diximus cōtinentur in legibus humanis. Sed in hoc aduertēdū est pro iuuenibus: nam in quacunqꝫ lege intentio legislatoris est attendēda principaliter: vt est tex. in. c. intelligētia. de. v. sig. Et in intellectu hoīs finis rei dicitur esse pncipiū: vt dicit bar. in. l. ambiciosam. ff. de decr. ab or. faci. ꝛ sm̄ philosophū. Una queque res a fine debet nominari. Intētio eniz principalis legis diuine (vt dicit scis doct. pma. scd̄e. q. xcix) est: vt cōstituat pncipaliter amiciciā hoīs in deū: vt etiam dicitur in. c. j. de. sum. trin. ꝛ fi. catho. vbi ad vnū finē eterni boni omnes fideles in spe ambulant. Sed intētio principalis legis humane est: vt faciat amiciciā hominū ad inuicē. Et hoc etiā infertur ex tex. in prohemio decretaliū: vbi dicitur. ꝙ nisi iusticia conatus effrenate cupiditatis repmeret: cōcordia extra mundi terminos exularet: ꝛ sic finis legis humane est tēporalis tranquillitas ciuitatis: ad quē finē puenit lex/ cohibendo exteriores actus: quantum ad illa mala q̄ possunt perturbare pacificum statum ciuitatis. c. facte sunt. iiij. dis. Sed finis legis diuine est perducere hoīem ad finem felicitatis eterne: qui quidem finis impeditur per quodcunqꝫ peccatū: et non solum per actus exteriores: sed etiam per actus interiores/ hoc est per cogitationes. Sed lex humana non dat alicui cogitationis penam. l. cogitatiōis penā. ff. de peni. Et ideo dicit bar. in tractatu de tyrannia. de hoc non pertinet ad iuristā. Hinc etiaz est: ꝙ lex humana inducit hoīem ex tēporalibus penis/ vel premijs inducēdis per hoīes. l. j. in prin. ff. de iusti. ꝛ iur. Lex vero diuina ex premijs vel penis exhibēdis per deū. Matth. xxv. c. Qui bona egerint ibunt in vitam eternā: qui vero mala in ignē eternū. Et ita lex diuina semp tēdit per media altiora. Et sic apparet ꝙ per leges ille que loquūtur de religione et pietate: ꝛ alie quas supra deduximus nō sūt diuine: prout ille modern⁹ putabat in. d. l. veluti. ff. de iusti. ꝛ iur. ꝛ admiratur: nā leges humane nō curarūt aliquid instituere de cultu diuino: nisi in ordine ad bonū cōmune hominū. Et propter hoc etiā scīs doct. p. scd̄e. q. xcix. ar. iij. dicit: ꝙ leges hūane multa confixerūt circa res diuinas: sm̄ ꝙ eis videbatur expediens ad reformandos mores hominū: sicut patet in ritu gentiū: vt patet in valerio maximo de cultu deorū

ibi ita se humanarũ rerũ futura regimen
existimãtia: si diuine potentie bene ꝛ con
stanter fuisset famulata: ꝛ ibi hoc exempli
ficat in pluribus locis: et de neglecta reli-
gione vbi apparet ꝙ causa tranquilitatis
humane societatis illa confixerunt. Et sic
vides differentiã legũ humanarũ et diui-
narũ ex fine et ex autore. Hoc etiã probat
tex. in. d. l. veluti. iuncto fi. l. p̃me. ff. de iu-
sti. ꝛ iur. ꝙ erga deũ religio est de iure gen
tium ad bonũ cõmune hominũ institutũ.
Et sic etiam cõsiderato fine iuris humani
erat hoc q̃d dubitabile nõ in obseruatiõe
eius quo ad finẽ felicitatis eterne: nec ad
sciẽdũ an deberẽt seruari vel nõ: sed solũ
pro forma tenẽda ad finẽ felicitatꝫ hũane:
sed hoc sine discrepatione legis diuine.

iiij. q̃o. ¶ Quarto quero: quo modo deriuaꝛ lex
humana a iure naturali: et attende bene:
nam doctores iuris hoc inuestigandũ re-
liquerũt: nec alij clare nec perfecte docue-
runt: intelligo etiam de theologis: et hec
est res dificilima vt videbis. Nam vt vidi-
sti in deriuatione legis diuine a iure na-
turali difficultas manebat in cognitione
dumtaxat. Alias vero lex diuina venit ad
subueniendũ nobis: per quã venimus ad
cognitionẽ legis naturalis: q̃ propter pec
cata nostra remanebat obscurata: et certi
sumꝰ: q: per eundẽ legis naturalis latorẽ
extitit lex diuina scripta promulgata: sed
hec lex humana est fundata super ratione
practica: que fallibilis est ꝛ incerta. vt pro-
uerb. ix. c. Cogitatiões hoĩm timide ꝛ in-
certe prouidẽtie nostre. Et cũ hoc ius na
turale sit lex diuina: cũ lex humana sit di-
ctamẽ rationis practice. c. cõsuetudo. j. dis.
licet sit deriuanda ab illo iure naturali et
diuino. Tamen ratio humana nõ potest
participare ad plenũ dictamen rationis
diuine: q̃ est lex naturalis / sed suo modo
et imp̃fecte. vt patet ex. d. auctoritate pro-
uer. ix. c. Et ideo est ꝙ propter incertitudi-
nem humani iudicij / presertim de rebꝰ cõ-
tingentibus et particularibus contingit
de actibus humanis diuersorum diuersa
esse iudicia. c. q̃a diuersitatẽ. de cõces. pre-
ben. ex q̃bus etiã diuerse ꝛ cõtrarie leges
procedunt: vt patet in proemio. ff. ꝟ. §.
Et ãtea quidẽ. vbi ante copulationẽ. ff. ꝟ.
erant multe cõfuse / et inutiles leges / ꝛ cõ-
trarie / et supflue. Et in proemio. C. in pn.
ibi resecatis cõtrarijs ꝛc. Unde scũs Tho.
prima. scđe. q. xcj. ar. iij. dicit: ꝙ similis est
processus rationis practice et speculatiue:
vtraqꝫ enĩ ex quibusdã principijs ad quas
dam cõclusiones procedũt. Sicut enĩ in
speculatiua ratione ex principijs indemõ
strabilibus naturaliter cognitis producũ
tur cõclusiones diuersarũ scientiarũ: qua
rũ cognitio nõ est nobis naturaliter indi-
ta: sed per industriã rationis inuenta. Ita
etiam ex preceptis legis naturalis / quasi
ex quibusdã principijs cõmunibus ꝛ inde
mõstrabilibus: necesse est ꝙ ratio huma-
na procedat ad aliqua magis particulari
ter disponẽda. Et iste particulares dispo-
sitiones adinuẽte scđm humanã rationẽ /
dicuntur leges humane: seruatis alijs cõ-
dictionibus q̃ ad legis rationẽ pertinent:
vt infra dicemus / presertim in tertia par-
te. Hinc est ꝙ licet homo ex dictamine ra-
tionis practice apprehendit participatio-
nem legis eterne: scđm illa cõmunia prin
cipia: non tamen scđm particulares dire-
ctiones singulorũ / licet in lege eterna cõ-
tineanꝛ: ita dicit scũs doct. vbi supra. Sed
si quis hec sine alia declaratione referat:
infertur ipsum velle ignotũ sibi per igno-
tius explicare. Ideo aduerte: nã scđm p̃hi
losophũ. Omne agens agit propter finẽ:
qui habet rationẽ boni. Et sic principium
super quo fundatur ratio practica / est: qđ
bonũ est faciendum: ꝛ malum vitandum.
Ut est tex. in. l. j. ff. de iusti. ꝛ iu. vbi ius est
ars boni et equi / bonũ ab iniquo separan
tes. Sed vltra hoc opus est vt satisfacia-
mus illi moderno qui in. d. l. j. in prin. po
suit os in Hispanos quos dicit incõsulte
agere: ex eo ꝙ pueros nondũ primis rudi
mẽtis latini sermonis imbutos / legalis sa-
pientie subijciũt professores. Unde iustũ
est ꝙ nos qui etiã Hispani sumꝰ / minꝰ be
ne prospiciẽtes de hoc errore releuantes /
de specie brutorũ quã asserũt ad humanã
speciẽ reducamus. Et aduertendum est:
ꝙ primũ principiũ ꝛ cõmune etiã cũ omi-
bus aĩantibus est / dilectio sui similis: et
sic homo diligit sibi simile. Eccliast. c. xiij.
Et ꝙ hoc sit verũ etiã euãgelica doctrina
cõprobabimus: imo qđ magis est: licet pri
mũ ꝛ maximũ preceptũ legꝫ nature sit: vt
deum super omnia diligamus: tamen ad
eius dilectionẽ ex proximi dilectione de-
uenimus. vt dicit cano. j. Jo. c. iiij. Si q̃s
dixerit quoniã diligo deũ: et fratrẽ suum

oderit mendax est: qui eniȝ nō diligit fratrē suuȝ quē videt: deū quē nō videt quomodo potest diligere. Et sic presupponit dilectio proximi: vt inde veniamus in dei cognitionē: vt hoc etiam videtur probari ex auctoritate apl̄i ad Rom̄. j. Inuisibilia dei per ea que facta sunt intellecta conspiciūtur. Et sic cum deus sit inuisibilis: ⁊ vidēmus creaturā participem diuine bonitatis: et hoc ex eo, quia deus prior dilexit nos: vt dicitur. d. c. iiij. sed in hoc non insisto: sufficit ꝙ a iure naturali habemus dilectionē proximi: ex eo quia est nostre nature particeps. d. c. charitas. el. ij. ꝟ. Proximos. de peni. dis. ij. Itē rationalis creatura habet etiaȝ a natura aliud principiū legis nature: videlicet cōseruationem sui ipsius: hinc venit ex his duobus preceptis siue principijs indemonstrabilibus naturaliter tamen notis: que proueniunt a lege eterna: postꝙ a natura habemus inclinationē ad cōseruationē nostrā. Et ex simili etiā inclinatione habemus ꝙ diligamus proximū: quia est nostre nature particeps: ⁊ sic oportet nos ex his duob⁹ principijs simul iunctis dicere: ꝙ diligamus cōseruationē proximi: et ita homo a natura inclinatur ad cōseruationē proximi: et sic ex dilectione proximi venit ꝙ faciamus sibi omne id quod volumus pro nobis: ⁊ sicut pro conseruatione nostra euitamus malum: ita etiam pro conseruatione proximi: ex quo etiam venit qđ tibi non vis: alteri non facies. Et ista duo precepta naturalia peruenerūt ex dictis preceptis siue principijs que naturaliter cognoscim⁹ ex dictamine rationis practice: sunt tamē alias indemostrabilia: sed per naturalem inclinationē scimus siue instinctu nature. Et in statu perfectionis hoīes non habebant nisi ista duo precepta ad pacificuȝ statū hoīs: hoc est ad tranquillitatē societatis humane: ⁊ ex his etiā veniebat hoc, nemini esse faciendū malū. Et licet precepta diuina respiciētia dilectionē proximi, fundentur etiam super his duobus preceptis: tamen omnia iura humana deriuātur ab his duobus preceptis: videlicet ꝙ diligamus cōseruationē proximi, sicut nostrā: et euitemus eius malum. Et hec seruabant homines a principio in dicto statu perfecto. Et quia bonum cōmune participatur cuilibet in particulari: ideo recta ratione eo tempore volebant hoīes, et viuebant in cōmunitate, bonū cōmune semp pro maiori parte appetentes. Et si hoīes nunc haberent hanc reciprocā dilectionē: nullis indigerem⁹ legibus humanis scriptis ad felicitatē humanam. Et ista est cognitio potissima ad discernendū equum ab iniquo. Si eniȝ particulares actus hominū dirigātur ad ista duo precepta: erūt iusti tales actus: si vero sint cōtrarij: erūt iniusti. Et sic status hominū erit in cōcordia vel discordia ex actibus similibus vel dissimilibus huius legis nature: a qua procedunt omnia iura humana. Sed quia in his cōmunibus principijs siue vniuersalibus homo nō potest errare: q̄ semper permanēt ex perfectione diuine rationis instituētis naturā. Sed cum hoc ius humanū cōtineat quedā particularia ſm diuersos casus emergētia: nunc est videndū q̄liter iste particulares dispositiones procedant a naturali lege: vt meli⁹ postea valeamus cognoscere quid sit iustū: et quid iniquum. Sed vt hoc melius cōprehendatur. primo erit dicendum quare lex humana sit constituta.

¶ Quito quero: quare lex humana est cōstituta. Et ad hoc sciēdū premitto: ꝙ oīs lex q̄ hoībus datur: est directiua humanorum actuū. Et actus hominū dicunt̄ morales: ⁊ sic hec scientia dicit̄ moralis philosophia: vnde cum homini naturaliter insit quedā aptitudo ad virtutē: tamen ipsa virtutis perfectio opus est qđ sibi adueniat per aliquaȝ disciplinam: quia non facile inuenit̄ sibi sufficiens homo ad hanc virtutis perfectionē: et vt dicit sctus doct. p̄ma. scđe. q. xc. v. ar. ista virt⁹ precipue cōsistit in retrahendo hominē ab indebitis delectatiōibus: ad quas precipue homies sunt proni et maxime iuuenes: circa quos est efficacior disciplina: et quidē quantuȝ ad illos iuuenes qui sunt proni ad actus virtutum: sufficit disciplina paterna: que est per monitiones. Sed sunt alij ad vicia proni et ita proterui: qui verbis de facili moneri non possunt: necessarium fuit ꝙ per vim vel metum cohiberent̄ a malo: vt sic a maleficijs desistentes, et alijs quietā vitam redderent: et ipsi per assuefactionē reducerent̄: ꝙ volūtate facerent, q̄ prius metu implebant, et sic fierent virtuosi: et hec est disciplina legum humanarū vt est v. q̄stio.

tex. Isidori. in. c. facte. iiij. dist. et licet in primo statu hominū hec disciplina parentum/vel senū (cū hoīes pro maiori parte essent proni ad bonū) sufficiebat: et ideo illo instinctu nature precedente monitione seniorū sine constitutione in pace viuebant. c. ius naturale. j. dis. Sed postea cursu tēporis aliqui maliciā eligētes iam opprimere alios ceperūt: vt fuit Nemroth. c. fi. vj. dist. §. fi. ꝛ eorū cōsortia bonos corrūperunt iuxta. c. Sepe. xxviij. q. j. et cum rapina/bella/libidines: et alia maleficia iā in humanis creuissent: facte sunt constitutiones/hoc est leges humane. vt dicit tex. in auct. qui. mo. nat. effi. sui. §. natura. Et sic oīs lex hūana est ꝓhibitiua malicie: q̃a non compellit benefacere: sed malefacere prohibet. c. ad fidē. xxiij. q. v. vbi Augusti. dicit ꝙ mores optimi libertate voluntatis eligūtur: sed mores pessimi non legis integritate puniūtur: sed propter transgressionem malicia hominis corripitur. Unde indies crescente malicia inter homies opus est nobis legibꝰ: iuxta di. auct. qui. mo. nat. effi. sui. colla. vij. in p̄n. vbi tex. dicit ꝙ nulla lex nec senatus cōsultū prolatū in re publica Romanorū: videt ad omnia sufficienter promulgatū/sed multa indigere correctione: vt a nature varietatē ꝛ eius machinationes sufficiat. Et sic lex humana est constituta ad correptionē morū hoīum. l. j. C. de secū. nup. Nūc vides causam cōstitutiōis humane. Sed aduerte licet aliqui ponant pro principio iuris nemini esse faciendū malum: tamē quid sit malum et quid bonū non possumꝰ discernere: nisi per relationē ad dilectionē proximi: quod est principiū cōmunissimū iuris naturalis/ex quo deriuatur: quod tibi vis alteri facies ꝛc. Et ex hoc cognoscimꝰ quid sit bonū ꝛ quid malū: vnde postea iura fundantur.

¶ Sexto quero: quomodo iste particula-
vj. q̃o. res directiones hominū in quibus lex hu
mana fundatur a lege eterna deriuātur.
Respondēdo dico: ꝙ supra diximꝰ in pro-
xime precedētibꝰ q̃stionibꝰ: ꝙ principia cō
munissima indemōstrabilia/sed per se in-
clinatione naturali nota erant primo dile
ctio proximi. scḋo cōseruatio sui. Et ex hac
inclinatione ad cōseruationē iuncta cum
dilectiōe proximi ad quas ex instinctu na
turali deducimur (et hec est lex eterna) ve
nit illud preceptū legis nature/qḋ tibi vis alteri facies: ꝛ qḋ tibi nō vis alteri non facies: qḋ in. d. c. j. di. j. cōtinetur. Sed quia diximus ꝙ postea cū aliqui homines deprauari deinde male facere inceperūt: ex dictis vniuersalibus preceptis dixerūt inferēdo: ꝙ nullus deberet alteri facere malum. Et in primo tempore ad hoc sufficiebant inter homines monitiones parentū et seniorū: qui omnes erant dediti ad bonum: et sine constitutione viuebant. d. c. ius naturale. j. dis. Sed postea aucta malicia hominū in tantū creuerunt mali: ꝙ non sufficiebat illa disciplina verbalis: et sunt facte constitutiones. d. §. natura. in auct. qui. mo. nat. effi. sui. hoc modo. Nā primo Caym incepit vsurpare dominiū: hoc est vsurpatione habuit principium dominiū a Caym. Deinde a Nemroth. t. d. c. fi. in. fi. vj. dis. Sed cū plures in hanc maliciam declinassent: dixerunt gentes ꝛ cōstituerunt propter conseruationē pacificā distinctiones possessionis: que prius erat cōmunis: vt. d. c. ius naturale. et ꝙ dominia rerum distinguerent. d. l. ex hoc iure. ff. de iusti. ꝛ iur. hac forma videlicet: cum homines propter vsurpationē malorū viderēt perturbationē in cōseruatione sua et vita: sic quilibet incepit habere curā rei particularis: et cum vidissent hoc esse bonum pro statu pacifico tenendo: et etiam propter meliorē administrationē ꝛ curā quā cuilibet adhibebat in particulari pro cōseruatione totius et per cōsequens partis: fecerūt dictam cōstitutionē distinctionis dominiorū. Et similiter facies processum de quibuscunq; alijs rebus de quibꝰ fit lex: vtputa cum hoīes per actus naturales ratione naturali faciūt aliquas res: et vident qḋ ille res sunt vtiles cuilibet particulari et sic oībus: et in his ratio debet fundari in dilectione omniū pro cōseruatione etiam omniū: que est illa lex naturalis: hoc est preceptū vniuersale iuris naturalis: et ille res sic per actus hominum producte per cursum temporis apparent ꝙ sunt vtiles oībus: fit constitutio in scriptis. Deinde illud quod primo faciebant omnes vel plures sine cōstitutione: oēs astringerētur ex precepto ad illud faciendum. Et sic intelliges dictum Ciceronis in rethorica sua: initiū iuris humani est a natura profectū: deinde quedā in consue

tudinē ex vtilitate rōnis venerūt. Postea res ⁊ a natura ꝑfectas ⁊ cōsuetudine probatas / legū metus / ⁊ religio sanxit. Unde intelliges etiā illud: q̄ ratiōis prima regula est ius naťale: hoc est q̄ debet fundari hec ratio practica in illis principijs vniuersalibus legis nature cōseruatiōis cōmunis et dilectionis in cōdictione legis. Et ita intelliges tex. in. c. oīes. j. dis. q̄ leges humane moribus cōsistant: hoc est q̄a primo sūt mores: ⁊ si illi mores fuerint probati cōsuetudine: q̄ sint vtiles oībus ⁊ boni: fit lex humana. Et ita etiā intelliges tex. in. d. c. fi. vj. dis. §. ius cōsuetudinis post naturalē legē exordiū habuit: hoc est lex humana q̄ primo debet esse per cōsuetudinem probata / post habitā probationē constituitur. Et ideo dicit Philosophus. ij. politicorū. q̄ leges habēt maximā vim ex cōsuetudine. Et sic vides qualiter deriuatur lex humana a iure naturali: et per hec videre et cognoscere poteris anteq̄ lex fiat: quid sit iustum / ⁊ quid iniustū: sed postq̄ lex est promulgata / qualiter equi ⁊ iniqui cognitionem valeas percipere: infra in sequenti q̄stione dicem⁹. Sed quia diximus supra q̄ lex naturalis indigeat determinatione per ius diuinū / ⁊ etiā humanū. Deinde qualiter determinat̄ per legem diuinam supra in tertia principali q̄stione. §. Duodecimo quero: dixi. nunc restat dicere: de hac determinatiōe ꝑ legē humanā.

vij. q̄o. ¶ Septimo q̄ro: supra diximus q̄ ius naturale determinat̄ per ius humanū: imo q̄ indiget determinatiōe. Hoc videtur cōtra manifestā rationē esse: nā vt dicit Augustin⁹ in p̄mo lib. de lib. ar. Per legē eternā oīa sunt ordinatissima. Et sup̄ in scđa q̄stione tertie principalis q̄stionis dictum fuit: q̄ ea q̄ ad naturā hoīs pertinent: nō subdūtur gubernatiōi humane: sed istud ius naturale ad naturā hoīs pertinet: ergo nō potest terminari ratione humana / cū id q̄d naturale est: sit fundatū i ratiōe diuina. Sed hoc non obstante dico q̄ indiget ista determinatione. Et hoc non venit ex defectu aliquo q̄ sit in lege naturali: sed cum propter maliciam ⁊ proteruiā malorū hominū ex moribus qui a natura procedūt ratione naturali / pro ꝯseruatione nature humane / et pacifico statu societatis hoīm facta est lex humana / cohibēdo exteriores actus: quantū ad illa mala q̄ possunt perturbare pacificū statū hoīum. d. §. natura ⁊c. facte. iiij. dis. Et hec prohibitio mali / ⁊ regimen cōseruationis hūane q̄d procedit ex moribus hominū deriuatur a iure naturali: et hoc sufficiebat ad felicitatē societatis humane: sed propterea q̄ hoīes proterui sua malicia indurati nō desinunt facere malū: opus erat vltra dictam prohibitionē que per legem fit: apponere penā. Et hoc est arbitrariū a principio / q̄d non differt vno / vel alio modo imponatur. Uerbi gratia: prohibet̄ lege furtum fieri ab aliquo: sed non obstante prohibitione cōmittit furtū: venit ex deriuatione legis naturalis vt rem sublatam furto quis restituat: ne quis locupletur cum aliena iactura. l. iure nature. ff. de reg. iu. Sed pena q̄ imponitur malefactori a iure vltra persecutionē rei / non deriuatur a iure naturali: quia nō differt a principio q̄ per legē ponatur pena dupli / vel tripli / vel dimidij. Et ita de similibus penis propter maleficia a lege impositis / siue ꝓpter cōtrauentionē legis / ⁊ silibus causis siue dispositiōibus. Hinc est q̄ si per legē non est apposita pena erit in arbitrio boni iudicis. Hoc est q̄d dicit tex. insti. de iniur. §. in summa. ibi: officio iudicis extra ordinaria pena hoc est arbitraria: q̄d arbitriū non potest extendi vltra penam relegationis: vt dicit tex. quē ibi glo. allegat: scđm quē tex. debet illa glo. in. d. c. in summa intelligi: per doctrinā bar. in. l. nō solū. §. si liberationis. ff. de lib. leg. Et aduerte q̄a vidi multos iuris peritos errare in intellectu illius glo. Et nūc vides qualiter determinat̄ lex naturalis per legem humanam: et indiget determinatione pro pacifico statu hoīm. Uides tamē q̄ licet sicut cerimonialia in diuinis: ita etiā he determinatiōes in humanis legibus videntur a iure naturali aliena: tamen quo ad moralem intelligentiā: quia propter cōseruationē pacificā societatis humane sunt cōstitute iuri naturali sūt annexa. Et sic potest verificari ille tex. in. c. fi. §. His itaq̄. dis. vj. in lege humana sicut in diuina: in hoc videlicet in determiātione iuris naturalis: hoc est quia licet talia iura humana sint mere positiua: quia non deriuantur a iure naturali: sed quia finis talium iuriū est cōseruatio humane societatis in dilectione et pace et tranq̄litate: quo ad hāc

morale intelligentiã sunt annexa iure naturali. Hinc etiã vides p̄scriptiones hoc modo fore inductas: et hoc nõ modo inuẽtione: sed etiã in tẽporis p̄finitione: q̄a ad ius p̄scriptionis nihil referebat: q̄ a principio esset statutũ tempus nouẽ annorum in p̄scriptione longi temporis: sicut est dispositũ de decẽ annis. Et ita de quadriennij et quadragenali ꝛ alijs p̄scriptiõibus dicas: et de similibus q̄ a principio cõstitutionis sunt arbitrarie: et istud proprie dicitur ius positiuũ. Quãdo vero fit cõstitutio legis habito respectu a p̄ncipio ad mores hoim̃ cõsuetudine p̄batas: deriuantur a iure naturali: quodãmodo talis constitutio humana: in ea parte fit necessarie: et illa dicitur colligi ex preceptis naturalibus. Et ita debes intelligere tex. in d. l. j. §. priuatũ ius. Et hec nota pro intellectu iurium dictorũ: et ad faciendũ leges nouas. Ecce vides quãta est potestas legislatoris in humanis: et cũ primus ꝛ sũmus legislator in orbe sit imperator: vt in sc̄da parte dicet̃: habet auctoritatẽ in duobus: primo in his q̄ deriuantur a iure naturali: hoc modo videlicet ad discernẽdũ an tales mores sint boni: et tales q̄ pertineant ad vtilitatẽ cõmunẽ gentiũ/vel nõ: ꝛ si viderit eos esse approbãdos/facit legẽ. Et similiter in lege cõdita tenenda vel corrigenda vt in sequẽti q̄stione declarabim᷒. Itẽ sc̄do habet auctoritatẽ in determinatiõib᷒ iuris naturalis: hoc enĩ ad ip̄i᷒ ĩperatoris arbitriũ redactũ est: et cum nihil sit in tẽporalibus q̄d vitam hoĩs excedat: et potest arbitrari de vita hoc est de imponẽda mortis pena: vt patet ad. l. corne. de sica. q̄nto magis de bonis tẽporalibus habet arbitriũ discernendi equũ ab iniquo: hoc est/an id sit ad cõmunẽ vtilitatẽ: id est si p̄tinet ad cõseruationẽ ꝛ pacẽ hominũ siue societatis humane. Et hoc modo ante legẽ cõditã nullus potest habere verã cognitionẽ iusti ꝛ iniusti: nisi sol᷒ legislator: hoc est imperator in vniuerso: qui hanc auctoritatẽ habet a deo imẽdiate: vt dicemus in sc̄da parte: ꝛ sic d. l. j. ff. de iusti. ꝛ iur. in p̄ncipio loq̄tur de solo legislatore. Et ideo bene exponit glo. ibi profitemur: hoc est docem᷒. Et hoc respectu ille modern᷒ q̄ cõquerit̃ ibi in v̄bo nota: nõ poterat aliquẽ inuenire: qui docere posset ip̄m: nisi solũ imperatorẽ. Sed postq̄ lex est cõdita: multos doctores poterat inuenire: q̄a certissimus quod illud quod disponitur per legẽ equũ dicit̃ et iustũ. Et ideo dicit ibi tex. docemus cognitionẽ equi et iusti: hoc est id quod disponit̃ per nos cõstitutione legis est equũ: et id quod respuim᷒ est iniquũ. Quia postq̄ lex est condita/nullus potest iudicare de ipsa. c. in istis. in p̄nci. iiij. dis. intellige q̄ inferior non potest. c. cuncta p̄ mundũ. ix. q. iij. q̄a ipse omnes iudicat/et nullus de ipso siue de ipsius lege. cle. ne. romani: de ele. Superior tamẽ potest iudicare de lege inferioris. c. j. de cõsti. in vj. vt imp̄ator de lege regꝭ potest iudicare: an sit iusta/vel nõ. Et rex de aliquo inferiore sibi similiter potest. Sed videmus auctoritatem imp̄atoris esse talem: q̄ superiorẽ nõ potest habere: cum de vita hoĩs vt dictum est potest arbitari. Ex hoc inferre poteris: q̄ ille modern᷒ incõsiderate posuit os in leges imperatoris: dicens q̄ non habuit bonũ sensum in dispositione legis in p̄scriptione. xl. annorũ: si post inceptã p̄scriptionẽ superuenit mala fides: siue scia rei aliene. Similiter in legittimatione spuriorũ: et in vetanda educatione liberis. Sed illis ꝛ alijs q̄ deuiant a ratione lati᷒ respõdendo multa deo dãte in alio ope vi uis ratiõibus corrigemus. Dicas ergo q̄ omne id q̄d dispositũ inuenimus in legibus humanis dicit̃ iustum et equum. Secũdo habes: q̄ in his que disponẽda sunt/arbitriũ discernendi equũ ab iniquo stat penes imp̄atorẽ: siue in his q̄ dicimus deriuaria lege eterna: siue etiam quãdo lex naturalis venit determinãda. Sed quia restat nunc dubium dicti. §. his itaqꝫ. an in his q̄ per deriuationẽ a lege eterna cõstituuntur: possit fieri mutatio legis.

¶ Octauo q̄ro: an lex humana possit mutari/vel corrigi. Et videtur q̄ non: de hoc est tex. in d. c. fi. §. his itaqꝫ. vj. dis. vbi dicit tex. q̄ moralia mandata ad naturale ius pertinent: ꝛ sic mutationẽ non recipiunt. Sed sic est q̄ iura humana sunt moralia: et ita ad naturale ius pertinent/ideo mutari non possunt. Sed in cõtrariũ est tex. in. l. nõ dubiũ. C. de leg. ꝛ c. j. de consti. in vj. ꝛ ad. §. his itaqꝫ. respondet̃: q̄ ibi loquitur de preceptis moralibus q̄ in diuina lege sũt scripta: et licet moralia legis humane deriuant̃ a lege naturali: tamen hoc fit differenter: quia lex naturalis est lex diui viij. q.

na: et quãuis precepta moralia decalogi a iure naturali deriuãtur: tamen per deum sunt approbata per scripturam: ita ꝙ cum idem promulgator iuris naturalis qui est deus dicta precepta dederit: non potuit in aliquo errare. Et sicut illud ius naturale est imutabile: q̄a a deo est illa lex: ita etiã id q̄d dependet ab eadẽ lege naturali/ postq̄ ab eodẽ legislatore sunt ꝑ scripturã promulgata dicta precepta decalogi/ et etiã supaddita: q̄a etiã ea per spũm sctum per ora prophetarũ et sctorũ eius: vel per ipsum dñm nr̃um sunt tradita. Et sic eis lex humana nõ potest derogare: etiam ad finẽ felicitatis humane: quia iura humana eis ꝯtraria essent repellẽda. c. q̄m. viij. dis. Sed cum illa lex naturalis sit diuina: licet in ea scd̃m illa cõmunia ꝑncipia eiusdem q̄ sup̄ diximꝰ in. xj. q. tertie ꝑnci. q̄sti. homo nõ potest errare: tamẽ in particularibꝰ q̄ ꝑ legẽ diuinã nõ sunt approbata ꝑ scripturã: ratio humana nõ potest ad plenũ participare dictamẽ rationis diuine: q̄ est lex naturalis/ sed suo modo ⁊ impfecte. cogitationes enim hominũ timide/ et incerte prouidentie nostre. Sapientie. ix. c. et ideo dicit Augustinus in ꝑmo libro: de lib. arbit. ꝙ lex tẽporalis quãuis iusta sit: cõmutari tamẽ per tẽpora iuste potest: hec enim lex cõtinet ꝑcepta q̄dã ꝑticularia ꝯm diuersos casus emergentia/ et ideo potest mutari: tã ex parte ratiõis/ quia primi qui cõdiderũt legẽ non valuerũt omnia cõprehendere: q̄ ad cõmunẽ vtilitatẽ hominũ cõueniebãt: sed in multis deficiebãt/ ideo posteriores mutãt aliqua: q̄ in paucioribꝰ deficiunt in auct. qui. mo. nat. effi. legi. in ꝑn. ibi nulla lex est ad oĩa sufficiẽter ab initio promulgata: sed multa indigere correptione: ⁊. l. j. C. de vete. iur. enucl. §. sed q̄a diuine. Item scd̃o potest mutari ex parte hoĩs: propter mutationẽ cõditiõis hoĩm: quibus ꝯm diuersas cõditiones eorum in quibus cursu tẽporis mutantur: diuersa expediũt. c. nõ debet de cõsangui. ⁊ affini. ⁊ tex. in auct. de instru. cau. in ꝑn. ꝟ. q̄a igitur imperiũ ibi. et leges aptet scd̃m nature varietatẽ. Et sic leges humane nõ solum in quantũ sunt determinatiões iuris naturalis possunt mutari: sed etiã inq̄ntũ deriuantur: q2 potest esse lex iusta vno tẽpore: et postmodũ mutatis cõdictiõibus hoĩm/ cursu tẽporis esset iniusta/ ⁊ sic mutãda: ⁊ ita nõ obstat ille tex. in d. c. fi. §. his itaq̃. vj. dis. ⁊ hãc etiã rationẽ assignat Abb. in cõsuetudine: q̄ inducitur cõtra legẽ in. c. fi. de cõsuetudine. Licet enĩ lex sit sup ratiõe fũdata: et videatur ꝙ cõsuetudo cum debeat esse rationabilis introduci nõ possit cõtra legẽ: quia si illa est rationabilis: eiꝰ cotrariũ non potest esse rationabile: tamen hec cõpatiuntur in diuersis tẽporibus ꝓpter mutationẽ morũ hominũ vt dictũ est: nũc habes originẽ istius legis humane: ⁊ licet ius diuinũ scriptũ ⁊ ius humanũ ab eodẽ fonte videlicet iure naturali depẽdant: tamen differunt tã respectu finis/ quã etiam respectu perpetuitatis et mutabilitatis ⁊ certitudinis: nũc venit querendũ quid sit hec lex humana.

¶ Nono quero: quid est lex humana? Dico ꝙ lex humana est ordinatio ratiõis humane ad bonũ cõmune ab eo qui curam cõmunitatis habet promulgata. Hec est bona diffinitio: quia dicit quiditatẽ diffiniti. Scd̃o cõuertitur cum suo diffinito. Tertio separat diffinitũ a q̄libet alio. Diximus/ ordinatio ratiõis humane: ad differentiã illius diffinitiõis generalis quã sup̄ in ꝑma q̄sti. ꝑncipali posuimus. Item dicimꝰ etiã ratiõis humane: ad differẽtiã legis diuine: q̄ est ordinatio ratiõis diuine: dicitur preterea ordinatio rationis: ⁊ hec est prima particula diffinitiõis. Sed contra hoc opponitur. insti. de iur. natu. §. sed q̄d ꝑncipi placuit legis habet vigorẽ/ et sic ibi volũtas attenditur. Et ita debemus dicere ꝙ est ordinatio volũtatis ⁊ non rationis. Itẽ volũtas impatoris vel pape est habẽda pro ratiõe. cle. ij. in ꝑnci. de appe. et cle. j. de imu. eccle. Et ibi Car. ⁊ glo. in cle. fi. de sen. excom. Itẽ tertio facit cõtra hoc tex. i. l. prospexit. ff. qui. ⁊ a qui. ma. li. nõ. fi. vbi nõ debemꝰ habere cõsideratiõnẽ ad rationẽ: imo q̄uis lex sit dura: nihil aliud q̄rendũ est: nisi ꝙ ita est scripta. Sed in cõtrariũ est tex. ꝓ nr̃a diffinitiõe in. c. ꝯsuetudo. j. dis. ⁊. c. erit aut lex. iiij. dis. Sed ꝓ cõcordia istorũ iuriũ dico: ꝙ tex. i cle. j. de appe. in ꝑn. videtur declarare hoc dubiũ difficilimũ ⁊ necessariũ in orbe: iuxta scd̃a particula huius diffinitionis/ dũ dicit: ad bonũ cõmune: ⁊ vtraq̃ iura bene dicunt: nam stant ista simul ꝙ voluntas sola principis sufficiat ad ordĩatiõnẽ siue ꝯstitutionẽ legis: ⁊ ꝙ dicta ꝑticula prima nr̃e diffinitio ix. q̄sti.

C

nis procedat declarādo hoc modo: vides
enim q̄ in. d. §. sed quod principi dicit tex.
et declarat hoc. Nā pricipis volūtas ideo
habetur p̄ lege: quia popul⁹ in eum om̄e
imperiū suū et potestatē cōcessit. Et sic im-
perator habet ad hoc vices totius populi:
hoc est totius orbis: vt infra in scd'a parte
dicemus. Et silr̄ dico sub eodē impera-
tore de regibus ꝛ principib⁹ qui multitu-
dini presunt: et habēt auctoritatē legis cō-
dende/ pariformes vices gerunt quilibet
in sua prouincia/ sicut imperator in toto.
Et sola volūtas p̄ncipis vices gerit volun-
tatū omniū: sed volūtates oīm debent re-
gulari a lege illa eterna: q̄ est ius natura-
le: cuius principia et precepta vniuersalia
sunt cōseruatio sui/ ꝛ dilectio cuiuslibet si-
bi silis. vt sup̄. xiij. q. tertie p̄ncipa. q̄sti. ex-
posuimus. Et sic si ille volūtates adessent
in cōdictione legis: dum tamē vt deberēt
essent iure illo naturali regulate: lex esset
bona ꝛ in vtilitatē omniū constituta. Sic
ergo postq̄ princeps vtit̄ vice oīm: ꝛ habet
potestatē ac si oēs adessent: eius lex d̄r or-
dinatio volūtatis: hoc est ordinatio ei⁹ vo-
lūtatis cui⁹ volūtas oīm volūtatū multi-
tudinis vices gerit: et si non habet istū re-
spectū/ illa volūtas cōdentis legē: nō esset
volūtas p̄ncipis sed p̄ticularis: ꝛ sic p̄pter
p̄miū respectū dicit̄ volūtas p̄ncipis habet̄
p̄ lege. Et sic intelligunt̄ iura pro ea parte
allegata: licet verū sit/ q̄ lex solius volūtatis
hois: dū tamē illa volūtas sit regulata a iu-
re naturali vt dictū est esset bona: q̄a regu-
laret a cōseruatiōe ꝛ dilectione oīm: s3 nō
posset valere/ q̄z nō haberet auctoritatē: et
ideo nō facit legē tanq̄ homo p̄ticularis:
sed tanq̄ princeps ꝛ vice gerēs oīm. Sed
vt sup̄ dixim⁹. d. cle. ij. defendit n̄ram diffi-
nitionē: licet car. ibi pro cōtrario allegat
illum tex. nā ibi papa non fundat se in so-
la volūtate/ sed in moribus hominū: dum
dicit nos tamē antiquā ꝛ cōmunē obs̄uā-
tiā litigantiū sequi et equitatē rigori pre-
ferri volētes/ decernimus. dicit tex. Et ita
licet p̄nceps habeat dictā voluntatē rectā
regulatā vt supra diximus: vltra hoc debet
cōsiderare mores an sint tales q̄d nō sint
cōtra legē naturalē vel diuinā scriptam: ꝛ
an sint i vtilitatē cōem ꝯsuetudine appro-
bati ad obs̄uātiā cōem. Et sic post hoc ex a-
mē rōnis debet cōdere legē. Et cū ad cōdē-
dā legē hūanā p̄supponit̄: q̄ est hō qui eā
cōdit: et si hō est/ debet regulare suā volū-
tatē cū p̄ceptis iuris naturalis siue legis natural'ꝰ:
alias vt dicit ph's. j. polit. si hō alien⁹ fiat
a lege ꝛ iudicijs: pessimū est oīm aialium.
Et sic cū illa volūtas regulata semp̄ inest
in p̄ncipe: nō erat decēs q̄ poneret̄ in diffi-
nitiōe ar. l. iij. ff. de leg. j. sed ꝯsideratio ra-
tiōis respectu examinatiōis morū ꝛ alio-
rū q̄ in lege sūt cōsiderāda (vt dicet̄ in ter-
tia p̄te) veniat ab extra: ꝛ ideo necessariu3
fuit: q̄ in diffinitiōe poneret̄ ordinatio ra-
tiōis: ꝛ ita loquunt̄ tex. in. d. c. cōsuetudo.
j. dis. ꝛ. c. erit aūt. iiij. dis. Itē dicit̄ in diffi-
nitiōe in scd'a particula videlicet ad bonū
ꝯmune: ꝛ sup̄ hoc fiat examē in tertia par
te. Itē in tertia p̄ticula diffinitiōis dicitur
ab eo q̄ curā cōitatis habet: q̄s sit iste dicet̄
de hoc i scd'a p̄te. In q̄rta p̄ticula d̄r p̄mul-
gata. Et sic habes ex hoc q̄ ad essentiā legis
req̄rit̄ publicatio: ꝛ non sufficit q̄ sit facta
ordinatio rōnis. Itē q̄ ad bonū cōe. Ite3
q̄ ab eo qui curā cōitatis habet: q̄a p̄pter
hoc nō dicit̄ lex: sed oportet insuper q̄ fiat
p̄mulgatio/ hoc est publicatio legis: alias
enim lex non ligat etiam scientes. l. j. §. fi.
C. de cadu. tol. et ibi Bal. et sic non dici-
tur lex: cū lex dicatur a ligando. Sed p̄ pu-
blicationem legis ipsius legis promulga-
tio cōprobatur. Et ideo dicit ibi Baldus:
q̄ si forte statuta sunt cōbusta: sufficit pro-
bare per testes/ qui dicāt: q̄ audierant sta-
tuta publicari/ hoc est ipsi⁹ rei naturam:
quia publicatio est de natura legis: vt ibi
dicit Baldus.

¶ Decimo quero. An hec lex hūana iuste x. q̄st.
sit redacta in scriptis: ꝛ que in posterū oc-
currēt ad ordinationē legis: vtili⁹ sit eas re-
digere i scriptis. Et p̄mo videt̄ dicēdū q̄ nō
sit opus q̄ lex humana cōstituatur: siue q̄
p̄mulgatio legis fiat: et hoc probatur: nā
q̄libet homo vtit̄ rōne natali: q̄ eādē rōnē
ab exordio creatiōis sue habet. Sed lex ꝛ
ratio cōuertunt̄. d. c. cōsuetudo. j. dis. ergo
om̄es homies q̄ habent rationē naturalē:
habent etiā legem cū ratione: sed sic est/ q̄
expressio eius q̄d tacite inest nihil operat̄.
l. iij. ff. de le. j. sed om̄is lex que debet es-
se fundata super ratione naturali: inest
homini ab exordio sue creatiōis. c. fi. vj. di.
quia cum ratiōe naturali fit eius creatio:
ergo sequit̄ q̄ lex nulla3 vtilitatem affert:
et sic non potest dici lex: que debet esse vti-
lis. c. erit autem. iiij. dis. ibi: vtilis et ma-

nifesta. Et hoc probat ex dicto Phi. j. politicoꝝ. vt eni perfectioe suscepta/optimũ cunctoꝝ animaliũ est homo: ita si alienus fiat a lege ꝛ iudicijs pessimũ est oium animaliũ. Preterea et tertio: naturaliter homo inclinat ad ꝯseruationẽ ꝛ dilectionẽ oim: ꝛ hec sunt principia iuris naturalis ꝙ homines in vna dilectione ꝛ vnione naturali viuant: sed lex humana non est inducta ad hoc: sed ad cohibẽda mala. c. ad fidem. xxiij. q. v. Et verũ est ꝙ predicta carent responsione: nam lex est inutilis hoibus ratione naturali vtentib⁹: et ꝑ eis dicit tex. in. c. due sunt leges. xix. q. ij. iusto enim lex nõ est posita. Sed homo cũ in hoc honore esset/non intellexit: cõparatus est iumentis/ꝛ sillis fact⁹ est illis. ps. xlviij. Unde est ꝙ cũ aliq̃ imo plres obmissa vnione societatis hũane: dilectionẽ in odiũ verterũt: diuisionibusq; et parcialitatib⁹ sunt inclinati: de qbus potest dici ꝙ ꝯsuetudo cõtra legẽ naturalẽ est in eis altera natura: hoc est ꝯtra naturã. Et cũ vt dicit tex. i. l. vt vim. ff. de iusti. ꝛ iur. de iure naturali hominez homini insidiari nephas sit: sed partiales vnius partialitatis hominẽ alteri⁹ partialitatis ꝛ eosdẽ diuisos se inuicẽ morderi ꝛ insidiari virtutẽ putãt. Et de his dicit philosophus primo politicoꝝ: qui in cõmuni societate ciuitatis nequit esse: quiq; nullius indiget propter sufficiẽtiã: nulla pars ciuitatis est: quare aut de⁹ est/aut bestia: quia ciuitas a ciuium vnione dicitur. Et propter tales est opus constitutione legis sive est posita lex. vt in auct. qui. mo. nat. effi. sui. §. natura. Hoc tamẽ non videt habere locũ in nostra ciuitate Pampilona: vbi habent librũ vnionis in domo regiminis vrbis: vtinã oẽs habeant vnionẽ dilectionis in cordibus. Sed cũ oppositum dilectionis dedit causam constitutioni: cõdecens erat ꝙ lex redderetur in scriptis: ꝙ dimittere iudicũ arbitrio: propter tria q̃ ponit Tulius in primo libro rethoricoꝝ. Primo/quia felici⁹ est inuenire paucos sapientes: qui sufficiant ad rectas leges ponendas: ꝙ multos qui requirerent ad recte iudicandũ de singulis. De hoc est tex. in. l. fi. §. mirabile. C. de vete. iur. enucle. vbi imperator corrigit et reprehendit antiquã formã qua iudices suo arbitrio lites dirimebant. Scdo qui leges ponunt: ex multo tẽpore cõsiderãt quid lege sit ferẽdum: sed iudicia de singularib⁹ fact⁹ fiũt et causis subito exortis: facili⁹ aũt ex multis cõsideratis potest homo videre quid rectum sit ꝙ ex solo vnico facto. Ad hoc tex. in. l. j. §. sed ꝛ si q̃ leges. C. de vete. iu. enu. ibi ꝛ hec tantũmodo obtinere volumus: q̃ vl' iudicioꝝ ordo freq̃ntissim⁹ exercuerit ꝛc̃. Tertio quia legislatores iudicant in vniuersali ꝛ de futuris: sed hoies iudicijs presidẽtes iudicãt de presentibus ad que afficiũtur amore/vel odio/vel alia cupiditate: ꝛ ita eoꝝ deprauat iudiciũ: quia ergo iusticia animata iudicis nõ inuenitur in multis: et quia flexibilis est/ideo necessarium fuit: in qbuscũq; est possibile lege determinare quid iudicandũ sit: et paucissima hominis arbitrio cõmitterẽtur. Facit ad hoc c. iudicet. iij. q. vij. ibi bon⁹ iudex nõ ex arbitrio suo quicq̃ facit/ꝛ proposito domestice voluntatis: sed iuxta leges ꝛ iura pronunciat ꝛc̃.

¶ Undecimo quero: quottuplex sit ius humanũ: super hoc multi multa cõsixerunt. xj. qsti.
Dixerunt enim ꝙ est triplex videlicet naturale gentium et ciuile per. c. ius autem. j. dis. ꝛ. l. j. §. j. vsi. priuatum ius. ff. de iusti. et iur. Deinde glo. ibi diuidit istud ius naturale/quod accipitur quinq; modis. Alij vero dixerunt ius naturale primeuũ/ꝛ secundariũ: et eodem modo etiam de iure gentium primeuũ esse dicunt: et secundariũ. vt Bar. testatur in. l. si id quod. ff. de condictione in deb. ꝛ doctores moder. in. l. j. de aqui. poss. in princi. et glos. in. c. ius naturale. Narrant qualiter dicit ius naturale quattuor modis. Tu vide super hoc quid glosa loquitur: quia melius supra in sexta questione: tertie principalis questionis declarauimus: vbi vide. Sed doctores/et post omnes Alexandrinus in c. j. dis. j. de hoc iure naturali: ꝛ an ius diuinum fuerit prius: ꝛ qualiter hoc ius naturale dicitur large ius diuinũ: allegat ꝙ plura iura: sed nihil ad propositũ facientia. Sed tu dic firmiter ꝙ ius diuinũ primum/consumatissimum/et propriissime dicit ius naturale: a quo oĩa iura diuina procedũt: vt diximus in. d. iij. qst. pnci. imo plus dico: ꝙ nõ solũ pcepta decalogi ꝛ sup addita deriuãt a iure naturali: etiã lex gr̃e: imo dñs nr̃ ihs xps inter cetera assũpsit hũanã carnẽ/causa declarãdi illud ius naturale: ꝛ reducẽdi hoies ad illud ius naturale:

et oṁes articuli ad hoc tendūt: qd̓ ostendo tibi clare paucꝫ verbis. Dn̄s noster deus ab initio creauit hoīem ab exordio sue creationis dedit ei ius istud naturale: qd̓ est participatio dei. Genes. c. j. Fecit deus hoīem ad sil̄itudinē suā: et hoc est impressio diuini luminis in hoīe. ps̄. iiij. Signatū est sup nos lumē vultus tui: ꝛ inter alia principia cōia iuris naturalis in hoīe sūt dilectio dei ꝛ proximi: vt late dictū est sup. in. xiij. ꝛ vltia q̄stione dicte tertie principalis. q. Et prim⁹ homo stabat in his puris naturalib⁹ in statu gratie et innocētie iusticie originalis: ꝛ erat sibi hec lex vt scd̓m ꝓpriā rationē operaret̄: ꝛ erat tam valida ꝙ nihil sensualitas faciebat ꝯtra rationē. Sed postmodū ilico quo peccauit: amisit illā iusticiā originalē: et incurrit in hoc ꝙ ferat̄ scd̓m impetū sensualitatis: ꝛ in penitentiā iniunxit deus homini / vt in sudore vult⁹ sui vesceret̄ pane suo. Gen̄. c. iij. Nō intelligas tantum de hoc pane materiali quē comedim⁹ / q̄a tunc nō erat: imo deus dedit sibi in escā omnē herbā afferentē semen sup terram: ꝛ vniuersa ligna que habent sementē. Genes. c. j. Sed principalius intelligi potest de illo pane de quo dicitur Joānis. c. vj. Amen amē dico vobis non moyses dedit vobis de celo panē: sed pater me⁹ dat vobis de celo panē verū: qui dat vitā mundo: ego sum panis viuus qui de celo descendi: si quis manducauerit ex hoc pane viuet in eternū. Et nisi manducaueritis carnē filij hoīs: non habebitis vitam in vobis. Et panis quē ego dabo / caro mea est: qui per passionē suā deuicta morte hoīem liberauit. Et adam primus homo post peccatū cunctis diebus vite sue spiritu prophetie claruit: penitentiā magnā ac diutinam fecit: et sic in sudore vultus sui / hoc est ꝑ penitentiā resistēdo impetui sensualitatis spūaliter comedit de illo pane. Et de isto pane spūali dicit apls̄ ad corinth. c. x. Et eiā post resurrectionē dn̄i fruitur illo pane: et omnes qui eodem sudore resistunt impetib⁹ sensualitatū. Alij vero equiparātur iumētis insipientibus. ps̄. xlviij. Et quamuis deus in testamento veteri docuit per scripturam homines: vt redire valerent ad hoc ius naturale: videlicet dilectionis dei et proximi: tamen cursu temporis in vtroqꝫ corda eorū fuerūt obscurata. De ṗmo Esaie. c. xxix. Hic populus labijs me honorat: cor autē illorum longe est a me. De secundo dixerunt. Diliges proximū tuū / ꝛ odio habebis inimicū tuum. Unde erat necesse ꝙ dn̄s noster veniret: iuxta illud Baruc. c. iij. Et in terris visus cū hoīb⁹ cōuersat⁹ est: qui est lux vera q̄ illūinat oēꝫ hoīeꝫ venientē in hūc mundū. Primo per impressionē istius iuris naturalis: que est lex in corde scripta. c. due sunt. xix. q. ij. Sed postꝙ assumpsit carnē sua doctrina declarādo hoc ius naturale: et abijciēdo errores quos iudei seminauerāt in lege scripture dicit: ꝙ deus diligēdus est non solum ore / sed etiam corde. Matth. xxij. c. Diliges deum tuum ex toto corde tuo. Et iterū: ꝙ non solū amicus / sed etiam inimicus erat diligendus. Luce. c. vj. Diligite inimicos vestros / ꝛ benefacite his qui oderunt vos. In his duobus mādatis vniuersa lex pendet. matth. xxij. c. Et propter hāc dilectionē ꝛ charitatem quā prior habuit erga nos. Joh. cano. j. c. iiij. Carnē assumpsit: et passus est pro nob⁹ redimēdis a pctō originali. Sed penitētia semꝑ manet ꝛ rebellio sensualitatis: sed hos qui resistūt redimēdos duxit: et quod obscuratū erat propter cōsuetudinem peccādi / suo v̓bo ꝛ doctrina illumīauit. Joh. j. c. ꝛ lux in tenebris lucet / dicēs: in hoc sciēt ꝙ vere discipuli mei estis: si dilectionē habueritis adinuicē. ꝛ iterū. Hec mando vobis vt diligatis inuicē. Joh. ca. xv. ꝛ hoc habemus inclinatione naturali. Ecclias. c. xiij. Oṁe aīal diligit sil̄e sibi: ꝛ oīs homo sil̄e sibi: ꝛ sil̄itudo est ratio amoris. Un̄ apparet ꝙ lex mosayca / ꝛ lex euāgelica depēdent a lege naturali: ꝛ hec lex est ṗma diuina et propriissime. Et hoc clare ostendit tex. in. c. fi. §. His itaqꝫ. dis. vj. ꝛ. ix. dis. c. fi. Et per hoc vides qualiter doctores nō habuerunt noticiā huius iuris naturalis. Et ab isto scd̓o principio iuris naturalis videlicet a dilectiōe proximi deriuant̄ illa duo precepta: de quib⁹ in. v. c. j. dis. j. Adā eniꝫ p̄cepta iusticie dedit filijs suis / q̄ sūt illa duo: qd̓ tibi vis alteri facies: qd̓ tibi nō vis alteri non facies: ꝛ sine scriptis hec obs̄uabāt. Et ideo dicunt̄ p̄cepta legis natal̄is / qꝛ ꝓcedūt imediate ex illo precepto dilectiōis: qd̓ ab exordio creationis a nat̄a nob̄ inest. Et hec duo p̄cepta pn̄t dici iuris gētiū: qꝛ hoīes ab illa lege etiā dilectionis proximi sibi deriuauerūt: et per eque

apud oēs seruabātur in p̄mo statu perfectionis: sed genus humanū venit in corruptionē ꝓpter cōsuetudinē peccādi: et ideo facte sunt leges in scriptis. Sed q̄a iuxta l. fi. §. sed q̄a diuine. C. de vete. iu. enu. natura hūana multas edere formas deproperat: ideo s̄m emergentiā casuū fiunt cōstitutiōes: vt late est dictū supra in. iiij. q. hui⁹ q̄stio. p̄ncipalis. Et ideo facit differētiā Isidorus inter ius naturale et gentiū: nam cū in dicto p̄mo statu perfecto essent hoīes/sine cōstitutione viuebant: et pacifice cum illis duobus preceptis deriuatis a iure naturali/q̄ sunt propinq̄ssima illius principij: videlicet dilectionis proximi. Et de hoc loquitur tex. in. d. c. ius naturale: non q̄ istud ius naturale sit ius humanū videlicet ordinatio rationis humane: sed q̄ iure naturali siue instinctu naturali inclinant ad ea q̄ in d. c. ius naturale. j. dis. cōtinent: et sine ꝯstitutione aliq̄ apud gentes obseruabant. Et hoc est q̄d dicit cōmune oīm nationū: et q̄d sine cōstitutione aliqua habent: sed deriuant ab illo iure naturali. Immo etiā nūc ad cōseruationē legū humanarū quilibet bonus et sapiens naturali instinctu inclinatur: iuxta dictū Ciceronis in libro de paradoxis: q̄ homo sapiens et liber legib⁹ nō propter metum paret: sed eas sequit et colit: idq̄ salutare maxime iudicat esse. Et hoc dilucidius declarat tex. in. c. due sunt. xix. q. ij. et propterea dicit in fi. tex. q̄ iusto nō est lex posita. Caue tamē ne erres/q̄ licet leges humane deriuātur a lege eterna: ab illis duobus p̄ncipijs: videlicet dilectiōis dei et proximi: et per hec principia legis nature cū illo alio p̄ncipio cōmuni videlicet cōseruatiōis ratio humana ꝓcedat ad cōseruationē tranq̄llitatis et pacis inter hoīes. Habet tamē alias inclinatiōes ius hoc naturale: hoc est inclinationē ad multiplicādū q̄d est inclinatio ad cōiunctionē maris cū femina: hinc ad liberoꝝ procreationē et eoꝝ educationē. Sed alia exēpla posita in tex. q̄ per hoīes obseruant sine cōstitutiōe instinctu rationis q̄libet apprehēdebat illa esse bona et seruāda: vnde bene dicit tex. in. §. singuloꝝ. insti. de re. diui. q̄d hoc ius naturale nos dicimus ius gentiū.

¶ Ex predictis ergo venies ad intelligentiam tex. in. l. j. §. j. ff. de iusti. et iur. ꝟ. priuatū ius. q̄ ius humanū est tripartitū: aut enī colligitur ex preceptis naturalib⁹: et aduerte q̄a non dicit q̄ aut est ius naturale prout ibi putant aliqui. Sed ius humanū colligit ex preceptis hoc est deriuatur: nā in. §. sequenti dicit et dat cognitionē de iure naturali dicens: q̄ illud ius naturale non est humanū: et sic hoīes non dāt illud ius/sed deus est qui docet: nā de iure humano in p̄ncipio legis dicit: iusticiā nanq̄ colligim⁹ boni et equi noticiā profitemur id est docem⁹ dicit glo. sed ius naturale deus docet dicit tex. in d. §. ius naturale. Et ideo nō intēdit tractare de eo: sed ponit precepta hoc est inclinationū iuris naturalis exempla: videlicet maris et femine cōiunctio et c. Et sic infertur q̄ ius humanū est tripartitū: est enī vnū q̄d deriuat a iure naturali: est aliud gentium: et iste sunt determinationes quas supra diximus in. vij. q̄stio. huius presentis q̄stio. et hoc apparet p exēpla posita in. c. ius gētiū/dū dicit: sedium occupatio edificatio et c. Ad hec enī non inclinat aūs instinctu nature principaliter: licet referant ad ius naturale secūdarie: et sic etiā oportet te intelligere tex. in d. l. j. in fi. ff. de iusti. et iur. nā si cōsideras illud principiū conseruatiōis legis nature: cōmune est homini cum oīni substantia. Si vero dilectionē assumas: cōmunis est homini cum quolibet animali: vt diximus supra in. vj. questi. tertie p̄ncipalis q̄sti. Si respicias ad religionē: hoc gentes cōstituebant ad finē felicitatis humane: vt dictū est supra in questione tertia huius principalis questionis: et etiā omnia exempla que sequūtur constituūt gentes. Et ideo vides q̄ licet respectu inclinationū iuris naturalis dicatur collectum ex preceptis naturalibus ius humanum: quia deriuatur a iure naturali. Tamen respectu forme quam dant homines est determinatio iuris humani simpliciter/et sic ius gentiū. Et ita reduces ad cōcordiam iura ista que hactenus doctores non valuerunt cōcordare: verbi gratia ab exordio homo habet inclinationē ad cōiunctionē maris cū femīa: et hoc sine determinatione aliqua: et sic fuit creatus Adam. Sed postea gentes videntes q̄ vtile esset ꝓpter plura: determinarunt q̄ illa cōiunctio maris cū femina esset matrimoniū: et hoc clare probat textus in. d. l. j. ff. de iusti. et iur. §. ius naturale: q̄d est cōmune oībus

animātib⁹: tamē preceptū siue inclinatio eiusdē iuris naturalis est cōiunctio maris cū femina. Sed in hoc dicit tex. qḋ nos matrimoniū appellamus: et sic vnū factū est ius collectū ex preceptis naturalibus ⁊ iuris gentiū: nam cōiunctio mariti cū vxore est de preceptis iuris naturalis respectu illius inclinatiōis: tamē respectu forme/puta ꝙ sint cōiuges ad effectū illius inclinationis naturalis est de iure gentium: propterea dicit ibi tex. qḋ nos matrimonium appellamus. De hoc tamē quia postea est per deū approbatū est de iure diuino/licet post initiū habuerit. Ideo dicemus alibi excludendo errores aliquorū quos super hoc ⁊ alijs seminarūt. Ita etiā oportet cōcordare tex. in d. c. ius naturale. j. dis. in fi. dum dicit violentie per vim repulsio: hoc venit ex instinctu nature pro cōseruatiōe sui. Sed inq̄ntū hoīes determināt quādā ratiōe naturali: qḋ debeat fieri cū moderamine inculpate tutele: est de iure gētiū/vel ciuili scḋm determinationē quam inuenies per discursum iurium: et hoc modo est de iure naturali/scḋm inclinationē et instinctū nature: sed est de iure gentiū scḋm determinationē. Et ita cōformadis tex. in. d. l. vt vim. cū d. c. ius naturale. in fi. Et hoc idē declarat tex. cuilibet bene intuenti. in. d. §. singulorū. insti. de re. diui. vbi dicit ꝙ dominiū rerū nanciscimur iure naturali: qḋ appellatur ius gentiū: nā inclinatione naturali habemus hoc videlicet pro sustētatione nostra acquisitionē eorū que de celo/mari/terraq꜡ capiuntur. d. c. ius naturale. j. dis. sed ꝙ illud qḋ capitur efficiatur nostrū propriū / qḋ in nulli⁹ bonis est: dicitur de iure gentiū ratiōe naturali inuentū: vt diximus supra in. xj. q. tertie principalis q̄stionis: et ita dicit tex. in. d. §. singulorū. ꝟ. qḋ eni antea in nullius bonis est naturali rationi occupanti conceditur. Illa enī inclinatio ad capiendum pro sustētatione siue cōseruatione vite a ratiōe diuina procedit; sed illud ꝙ capientis efficiatur ratiōe naturali; ⁊ sic est lex humana/q̄ in ratione humana fundatur; sed ius naturale in ratione diuina: vt diximus. in prima q̄stio. tertie ꝑncipalis q̄stiōis. Et sic cōcordant dicta iura ⁊ multa alia per discursum iurium; q̄ a doct. fuerunt abscōdita: ideo in multis deuiarūt a legū vera disciplina. Sꝫ sup hoc domino latius alibi venit dicendū. Unde nunc poteris clare elicere hanc tripartitionē iuris humani: de quo in. d. l. j. §. j. ꝟ. ꝑuarū ius. ff. de iusti. ⁊ iur. ⁊ vn⁹ casus potest dici diuersis respectib⁹ iuris qḋ colligitur ex preceptis naturalib⁹ ⁊ gentiū: et q̄ sit differētia inter id ius qḋ colligitur ex illis naturalibus preceptis et iuris gentiū. Itē dicit vl' ciuili: dic ꝙ inter ius qḋ deriuat̄ a naturalibus ꝑceptis/⁊ ciuile: est eadē differentia: qḋ dicimus de iure gentiū. Nam inter ius gentiū ⁊ ciuile nulla alia differētia est: nisi ius gentiū obseruat̄ penes oēs gētes/⁊ est vniuersalior. Sed ius ciuile obseruat̄ in ciuitate vel populo vbi cōstituit̄. hoc probat̄ insti. de iur. natu. §. ius aut ciuile. cū seq̄. Alia differētia magistralis posset poni: q̄a cū ius gentiū ratione naturali penes oēs gētes cōstituit̄ est cōmuni⁹ ius: ⁊ tāto videt̄ mag' adhibere iuri naturali/⁊ sic difficili⁹ ad mutādū. Alias ꝓo ius gentiū sicut ius ciuile et econuerso fundātur super ratione naturali: ⁊ sicut ius ciuile mutatur per eos q̄ cōstituerūt legē. Ita etiā ius gentiū p oēs gētes: siue p eū qui vices oīm gerit: prout est impator nūc. Et sic bar. nō bene eq̄parat ius gētiū cū iure naturali quo ad hanc mutationē. in. l. j. ff. de māda. ꝓn. licet sup casibus ibi p eū positis lati⁹ dicem⁹ ⁊ meli⁹ in tertia pte hui⁹ operis: scꝫ differentiā inter ius naturale ⁊ gētium. Sed pro nūc sufficit dicere ꝙ vnum est ius naturale: sed hoc non est lex hūana respectu regulātis siue legislatoris: sed inquantū disposita per legē humanā colliguntur ex preceptis naturalib⁹ bene dicūtur leges hūane: mutari tn̄ possunt/ex eo quia ratio humana nō potest ea ad plenū ꝑcipere: sed fallibiliter ⁊ incerte: vt dictū est in. iiij. q. ⁊. v. ⁊. viij. hui⁹ ꝑnci. q. q̄rte. sicut ⁊ ius ciuile potest mutari. Et sic Bar. in rubri. de iusti. ⁊ iur. ff. non bene percepit tex. in d. ꝟ. priuatū ius. dū diuidit illud in ius naturale/gētiū/⁊ ciuile: sumendo in suis terminis ius naturale. Sed hoc ius humanū qualiter diuidit̄ in ius publicū ⁊ priuatū. Et q̄liter hoc intelligat̄ in. d. l. j. dixi in scḋa. q. ꝑncipali. s̄. in fi. ⁊ ibi vide. Ut ergo habeas resolutionē dic: ꝙ vnū est ius naturale et diuinū: q̄a ius naturale dicit̄ id qḋ de⁹ cōstituit siue docet cūcta aīantia. l. j. §. ius naturale. ff. de iusti. ⁊ iu. isto modo nō est ius hūanū: sed ex hoc iu-

re deriuaẜ ius hūanū sicut ius diuinū: et hoc est qd̄ dicit ꝙ nihil est in humana lege iustū qd̄ hoīes a lege eterna nō deriuauerint. Itē ius humanū est duplex scȝ publicum et priuatū, vt d. l. j. §. j. Itē istud ius priuatū diuidiẜ: nam vnū est qd̄ colligiẜ ex preceptis iuris naturalis/ꝛ istud dupliciter: nā in primo statu ꝑfecto solis iuribus q̄ ex ꝑceptis iuris naẜalis colligebanẜ sine scriptis viuebāt hoīes in pace cū illis duobus preceptis: qd̄ tibi vis alteri facies ꝛc. Inde est ꝙ oēs liberi ꝛ oīes legittimi nascebanẜ: in auc. qui. mo. nat. effi. sui. §. natura. Et cum hec vita hoim felicitatis temporalis et etiā hoc ius erat tā propinquū iure naturali diciẜ iuris naturalis. Ita loq̄tur tex. in. d. c. ius aūt. ꝛ. c. ius naturale. j. dis. vel aliter diciẜ ius gentiū primeuū: q̄a gentes eo tēpore deriuarūt ista iura ab ipsis principijs cōibus: de q̄bus supra: in quibus sine cōstitutiōe viuebāt. Aliud est ius gentiū/hoc est quādo cōstitutiōes fieri inceperūt. d. §. natura. iuncta. l. ex hoc iure. ff. de iusti. ꝛ iur. q̄a oīes gētes eo iure vtūtur. insti. de iur. natu. §. ius aūt gentiū. Aliud est ius ciuile: ꝛ est id ꝙ q̄sq; populus sibi statuit. insti. eo. ti. §. nā ꝙ q̄sq; Et istud ius ciuile diuidiẜ vt insti. eo. ti. §. constat. cum sequentib⁹. §. §.

xij. q̄o. ¶ Duodecimo quero: quare nūc totū corpus iuris priuati/vel publici nuncupatur ius ciuile: glo. in. l. ius ciuile. el. j. in fi. prime glo. dicit ꝙ ideo q̄a aliq̄d iuri naturali vel gentiū est detractū/vel additū: conueniēs erat vt totū corpus iuris diceref ius ciuile: ꝛ ponit in principio aliqua exēpla: in q̄bus detrahiẜ et addiẜ tam iuri naturali: ꝙ etiā iuri gentiū. Sed hec ratio glo. nō videẜ esse bona: tū q̄ glo. ibi male dicit dū exponit tex. iuri cōmuni: id est naẜali. cū sit verū quia ius ciuile: nec ius gentiū possunt detrahere iuri naturali: imo quāto magis lex humana separatur a iure naturali tanto magis est a ratione aliena: ꝛ si cōtrariaẜ non valet et irrita est habēda: vt dicit tex. in. c. quo iure. dis. viij. in fi. cū similibus. ergo tex. ibi intelligēdus est dum dicit: cū aliquid detrahiẜ iuri cōmuni: expone idest iuri gentiū: qd̄ est cōmune oīm nationū. insti. de iur. natur. §. qd̄ vero. Et exēpla in glo. posita alibi declarabimus ꝛ ad concordiā reducemus. Itē ex alio capite nō est sufficiēs ratio. glo. ꝙ ꝑpter aliquā additionē vel detractionē dicatur totum corpus iuris ius ciuile: imo potius deberet dici ius gentiū/vel naturale: cū ius naturale sit dignius a quo ius ciuile deriuatur: et post ius naturale est digni⁹ ius gētiū: ex eo quia est propinqui⁹ iuri naturali quā ius ciuile/et magis dignum: ꝛ ideo magis dignū attrahit ad se min⁹. glo. in c. qd̄ in dubijs. de cōse. eccle. vel alta. cum simi. et a digniori est fiēda denoīatio. Itē ratione generalitatis: q̄a ius naturale est cōe etiā oībus animātibus. d. l. j. §. ius naturale. ff. d e iusti. ꝛ iur. et ius gentiū quo oēs gentes vtuntur. d. l. j. in fi. Sed ius ciuile solū ciues illius ciuitatis in qua fit lex arctat. insti. de iur. natu. §. sed qd̄ quisq;. Et sic potius dici deberet corpus iuris/ius naturale: saltim ius gentiū/et non ius ciuile. Et si ratio glo. esset vera: potius deberet dici ius pretoriū: quia vt dicit tex. in d. l. ius ciuile. ius pretoriū venit adiuuandi supplendi vel corrigendi iuris ciuilis causa. Sed premissis nō obstantibus dico ꝙ bene potest dici ius ciuile totū corpus iuris: nō ratione quā glo. assignat: sed ideo quia quod queq; ciuitas vel plebs statuit dicitur ius propriū ciuile illius ciuitatis. d. §. nam qd̄. ꝛ d. c. ius ciuile. j. dis. Et tamen oēs iuris cōsulti noīati in legib⁹. ff. fuerint romani et de iure romanoꝝ ab initio vrbis scripserūt. l. j. ꝛ sequē. ff. de origi. iu. diciẜ ideo ius ciuile: sed tū licet dicaẜ ius ciuile illius vrbis propriū: nō dicimus ius ciuile romanū: sicut diceremus de iure alterius ciuitatis. quia per excellētiam sub intelligitur. insti. de iur. natur. §. sed qd̄ ius ciuile. Ꝟ. Sed quotiens: et ideo totū corpus iuris ciuilis potest dici ius ciuile: quia oīa illa iura fuerunt condita in ciuitate romana: vl' in scd̄a roma: q̄ est ciuitas constātinopolitana. l. j. §. sed ꝛ si q̄ leges. C. de vet. iur. enu. Et si aliquis opponat: quare ista iura humana extra Romā obseruanẜ cū dicanẜ ius ciuile: ergo nō sunt propria non solum illius ciuitatis. Ad hoc responde per notata per. bar. in. l. hostes. ff. de capti. vbi dicit ꝙ oēs gentes qui populo Romano obediūt sūt de populo Romano: sed totus mūdus obediebat populo Romano: vt dicit ibi glo. populus Romanus accipitur ibi pro toto imperio Romano. l. Roma. ff. ad munici. et sic non solū sunt de iure ciuili pro vrbe Romana cō-

stitutiões eorū quibus fuit data potestas
legis cōdendi p populū romanū: se de etiā
ad totū orbē ex̄tēdunt. Et sic ius ciuile ro-
me non immerito potest dici in quacunq
parte. Uel scd̄o potest assignari alia ratio:
verū est q deo p̄mittente totus mūd⁹ re-
dactus fuit ad arbitriū vnius ciuitatis vi-
delicet Rome: ideo etiā dicitur imperiū
Romanū: vt dicemus in scd̄a parte: et cū
iurisconsulti qui eo tēpore fuerunt nunci
pauit ius ciuile per eorū leges siue scripta
que Imperator approbat: ex hoc possunt
dici ius ciuile. Uel aliter etiam dicitur le
ges imperiales: quia oīa nostra facim⁹
quia ex nobis eis omīs impartitur aucto-
ritas: dicit imperator in. l. j. C. de vete. iu.
enucle. §. omia enī. Itē potest dari alia ra-
tio / et est tertia: nā dicit Augustin⁹: q vni-
uersam societatē humanā / vniuersali vo-
cabulo huius mundi ciuitatē appellam⁹.
Cū ergo in vniuersa societate christiano-
rū in tēporalibus obseruant ista iura toti-
us corporis: ex hoc capite potest dici ius ci
uile istius societatis: q dicitur ciuitas hoc
vocabulo vniuersali: et non erat cōueniēs
q diceretur ius naturale: licet illud ius sit
dignius et cōmuni⁹: quia sub iure natura
li comprehendit etiam ius diuinū: et erat
opus q speciale nomē assūmeret. Itē etiā
quia ius naturale īmediate est a deo vt su
pra diximus: sed ius ciuile deriuatur a iu-
re naturali ex dictamine rationis huma-
ne et inuentione. Item nec dici potuit ius
gentiū: quia ius ciuile sumptū vt in ratio
nibus per me deductis comprehēdit ius
gentiū et ciuile: q a comprehēdit ius ciuita
tis / quia per populū / vel per eos qui aucto
ritatē habebāt ab eis est conditū. Et etiā
quia ius eiusdē ciuitatis Rome extendit
ad oēs gentes: cū totus mūdus Roma-
no imperio fuerit subiectus: primo Roma
no populo. Sed postq̄ Iulius cesar occu-
pauit vrbem Romanā: mundus fuit sibi
obediens. Et post eum quietius Octauia-
no eius nepoti: vt patet Luce. ij. Exiit edi
ctū a Cesare augusto / vt describeret vni-
uersus orbis. Et sic habes q siue p̄mo re-
spectu quia ciuitas Romana presidebat: et
eius potestas extēdebatur ad oīs alios.
Siue etiā quia imperator Romanus dici
tur: etiā p cōsequēs dn̄s toti⁹ mūdi. Qui
etiā easdē leges ciuitatis romane appro-
bauit: siue etiā vniuerso vocabulo societas
humana tota potest dici ciuitas: iuste to-
tum corpus iuris humani d̄r ius ciuile.

Quinta q̄stio p̄ncipalis.

In hac questione propter cla
ritatē rei pauca essent dicen
da. Sed quia q̄dā modern⁹
doctor posuit fundamentū
quoddā satis erroneum / in
quodā suo opere: q̄d nuncupat de vltimo
fine iuris canonici et ciuilis: dicēs q vn⁹
erat finis vtriusq iuris. Ex quo plura in-
ferendo satis superfluis occupat membra
nas: pro nunc sufficiet auferre dictum fun
damentū: et ne aliquis decipiat: et si lon-
gior sim causa excusationis in fronte est.
Dicimus enim vtriusq ius videlicet cano- Prima
nicum et ciuile: si vtriusq finis vnus esset / ratio.
cū principiū a q̄ p̄cedūt sit vnus in auct.
quo. opor. epi. colla. j. in p̄nci. nō bene dice
retur vtrumq ius: sed vnū ius. Quia me
diū non potest esse aliud a principio et a fi-
ne: quia tunc non esset mediū / sed aliud a
fine. Sed imperator in d. auct. ponit pro di-
uersis imperiū et sacerdotiū: ergo oportet
q finis eorū sit diuersus. Preterea tex. ij. ratio
in d. auct. in principio loquēdo de potesta
te pape / et imperatoris dicit: illud quidē vi-
delicet sacerdotiū diuinis ministrās. im-
periū vero humanis preest. Et sic postq̄
diuina et humana sūt diuersa: opus est di-
cere q etiā finis sit diuersus. Preterea iij. rō.
papa vt dicit glo. in proemio cle. id est ad-
mirabilis: nimirū quia vices nō puri ho-
minis / sed veri dei vices gerit / id est dicitur
vicarius xp̄i. c. quāto de transla. epi. Et sic
xp̄s dimisit sibi eandē potestatē quā exer-
cebat in terris quādo cū hoīb⁹ cōuersa-
tus est: videlicet dimittere peccata dū di-
cebat. Remittunt tibi peccata. Luce. c. vij.
Iterū non veni saluare iustos sed peccatores.
Et hanc eādē potestatē dedit ap̄lis: dicēs.
Quor remiseritis peccata remittent eis:
et quor retinueritis retenta erūt. Ioh. c.
xx. et iterū. Faciā vos piscatores hoīum.
Propterea dixit petro: pasce oues meas:
non pane / sed verbo dei. c. inter cetera. de
offi. ordi. Item ostendens potestatē quā
petro dabat dicit. Marci. c. xvj. Ite in vni
uersum mundū predicate euangeliū omī
creature. ad quē finē: hoc est qui credide-
rit et baptizatus fuerit saluus erit: qui ve-
ro nō crediderit condēnabitur. Ecce ergo

finis potestatis summi pontificis ⁊ eius leg⁹ canonice videlicet beatitudo eterna. Unde bene dicit̄ in. c. fi. ix. dis. ꝙ canonica scriptura nihil aliud precipiat̄ nisi qđ in diuinis scripturis / ⁊ legibus inuenit̄. Hoc idem dicit tex. in. c. q̄liter ⁊ quādo. el grāde. de accu. in principio. ꝙ ex auctoritatibus noui et veteris testamēti processerūt canonice sanctiones. Et sic finis potestatis sūmi pontificis est saluare animas: et ad hunc finē dn̄s noster dedit potestatem petro: qđcunq̧ ligaueris super terrā erit ligatū ⁊ in celis: et quodcunq̧ solueris super terrā erit solutū et in celis per precepta cōstitutiōis. c. solite. de maio. ⁊ obedi. nō dicit qđ erit solutū vel ligatū et in terris: sed in celis: hoc clare ostendit dn̄s matth. xviij. c. ꝙ hec potestas eternā beatitudinē denotat. Et sic oīe id qđ summus pontifex facit virtute potestatis a deo sibi tradite in terris dirigitur ad finē celestis beatitudinis. Hoc etiā probat tex. augusti. quē ille modernus pro se allegat in. c. vt cōstitueret. l. dis. vbi de indulgētia pcti siue penitētia loquitur: videlicet ꝙ cōstitutio loquens ne post penitētiā criminis clericatum accipiant / vel in clericatu maneat: nō desperatione indulgentie / sed rigore discipline factum est: sequitur in tex. alioquin contra claues ecclesie datas disputabitur. Et que sunt iste claues / dicit: quecūq̧ solueritis super terrā / soluta erunt ⁊ in celis. Ecce ergo ista potestas sunt claues ecclie date non tēporales morbos vite tēporalis sed eternā vitam vel mortem respicientes. Et hoc est qđ supra dicebam⁹ in tertia q̄stio. q̄rte principalis q̄stionis: ꝙ intentio legis diuine est vt cōstituat principaliter amiciciā hoīs ad deum. Sed intentio pncipalis humane legis est vt faciat amiciciā hoīum ad inuicē vbi late de hoc. Et sic apparet ꝙ iste claues date sūmo pontifici tēdunt ad felicitatē eternā: et ita patet ꝙ bene dicit Jo. and. in regla. possessor. in mercur. quē refert et seq̄tur Abb. in proemio decretaliū: ponēdo differentiā excellētie iuris canonici ad ius ciuile. Habēt eni se vt anima ad corpus: q̄ licet vtrumq̧ ius intendat ad bonū cōmune: differūt tamē in modo inducendi: nam ius ciuile intendit solum in bonum cōmune sm̄ qđ cōuenit humane societati dirigere hoīem: sm̄ quē modū habet vim promoueri per legalem iusticiā et ciuilē amiciciā. Sed ius canonicū intendit dirigere hoīem ad bonū cōmune: scđm ꝙ congruit humane societati: quia non solū ciuiliter viuit / sed sm̄ fidem in deū intendēdo / et vitam altā expectando. Qđ bonū cōmune sic assumptū non potest seruari per solam legalem iusticiam et ciuilem amiciciā: sed vltra req̄ritur quedā celestis amicicia: sine qua impossibile est hoīem in deū tendere. Unde dicunt ꝙ sicut potissima virtus ad quā conatur ius ciuile est ipsa legalis iusticia et ciuilis amicicia: ita potissima virtus qua conatur ius canonicū est ipsa celestis amicicia: quā vocamus charitatē. Preterea summ⁹ pontifex spūalibus et diuinis ministrat. d. auct. quo. opor. in pn. ⁊ imperator humanis preest. Sed vt dicit scts doc. pma. scđe. q. xcix. ar. ij. Lex diuina principaliter instituit̄ ad ordinandū homies ad deū. Lex aūt humana principaliter ad ordinandū hoīes ad inuicē. Ecce vides differentiā legis diuine / ⁊ leg⁹ humane que sit principalis intētio vnius et q̄ alterius: et ista intētio principalis est finis in quacunq̧ re: vt dicit. bar. in. l. ambiciosam. ff. de dec. ab ordi. faci. Sed vt supra dixim⁹ ⁊ dicit tex. in. c. fi. ix. dis. In canonica scriptura nihil aliud quā quod in diuinis scripturis inuenit̄. Et sic patet ꝙ canones et scriptura diuina sunt ad vnū finē: postq̄ nihil aliud inuenit̄ in canonica scriptura: et sic finis iuris canonici est btītudo eterna. Hoc clare dicit tex. in. c. qm̄. x. dis. ⁊. c. cū ad verū. xcvj. dis. ibi patet diuersitas in potestate ⁊ iuribus romani pontificis et imperatoris: vbi dicit̄ in. c. cū ad verū ventum est: nec impator iura pontificatus arripuit: nec pontifex nomē imperatorium vsurpauit: qm̄ idē mediator dei et hoīum homo xp̄s iesus actibus proprijs ⁊ dignitatib⁹ distinctis officia potestatis vtriusq̧ discreuit. Patet ergo ꝙ sicut potestas imperatoris est distincta a potestate pape: ita etiā actus cuiuslibet eorū sunt distincti: et sic iura eorū sunt distincta: quod nō esset si vtrumq̧ ius esset ad vnum finem: nulla esset differēcia. Et ideo vt sup̄ in scđa. q̄st. pncipali dixim⁹: doctores posuerūt duas leges: humanā videlicet ⁊ diuinā propter diuersitatē finium. Hoc dilucide explicat tex. in. d. c. cū ad verū. in fi. dum dicit primo: vt imperator pro eterna vita summo

pōtifice: ⁊ papa pro succursu temporaliū rerū tantūmodo legib⁹ imp̄ialibus indigent. Ex quo infertur ꝙ res summi pontificis ad vitā eternā: sed imperatoris ad tēporalia tendūt tantūmodo ⁊ non ampli⁹. Nota v̄bum tantūmodo: ex quo vides ꝙ imperiales leges ad tēporalia duntaxat extendūtur sed respectu vite eterne est priuata p̄sona: nec ad finē beatitudinis eterne potest quicq̄ disponere mediate vel immediate: nam alias nō diuersa sed eadē esset potestas vtriusq̄. Item sc̄do dum dicit quatinus sp̄ualis actio a carnalib⁹ distaret incursibus: ecce aliud exēplū diuersitatis: nā potestas pape ad spiritualia tēdit: sed potestas imperatoris ad carnalia hoc est ad tēporalia / q̄ denotant pacificū statū homīs: de reliquo non curat nec potest curare imperator.

v. ratio ¶ Propterea diximus supra in diffinitione legis: ab eo qui curā habet promulgata: sed papa habet curam spiritualiū: ⁊ imperator habet curam ad finē tēporalis trāq̄llitatis societatis humane: cohibēdo exteriores actus: quātum ad illa mala que possunt perturbare pacificum statum hominū. Sed cura pape ad aliud et altius tēdit: videlicet ad finem felicitatis eterne. Et sic tertio dicit tex. in. d. c. cum ad verū. vt deo militans minime se negocijs secularibus se implicaret: ecce inhibet sibi ne eius intētio tendat ad finē seculariū. Deinde sequitur in tex. ac vicissim non ille rebus diuinis presidere videatur / qui esset secularibus negotijs implicatus: ⁊ sic eiusdem imperatoris intentio nō se extendit ad diuina: quia illa tendūt ad finem beatitudinis eterne: de quo imp̄ator non habet cōmissionē a deo. Sed ad hoc papa dūtaxat habet cōmissionē a deo: ⁊ est vicari⁹ xp̄i. d. c. quanto. Unde merito vtrūq̄ ius dicitur: quorū fines quantū adinuicē differūt / ex predictis clare apparet. Et licet do. abb. sentiat ꝙ ius canonicū subijcitur in aliquibus ethice. ⁊ glo. in proemio decretaliū dicit ꝙ constitutiones illius libri supponūtur ethice. Sed aduerte quia forsan in hoc fuit deceptus ille moder. nā vt supra exposuimus: potestates summi pōtificis ⁊ imperatoris sunt diuerse: et tendunt ad diuersos fines: ⁊ sicut dicit sc̄tus Tho. p̄ma. sc̄de. q. xcix. cū legis temporalis finis sit felicitas humana: ⁊ quāuis videatur ꝙ aliq̄d de religione dicant leges humane: tamen tales leges non curarūt aliq̄d instituere de cultu diuino: nisi in ordine ad bonū cōmune hominū. Et propt̄ hoc etiā multa cōfixerūt circa res diuinas s̄m qd̄ eis videbat̄ expediens ad informādos mores hominū / sicut patet in ritu gētiliū. Lex diuina econuerso ordinat hoīes scd̄m ꝙ cōuenit hominē ad faciendū amiciciā cum deo: et curā huius rei diuine habet summ⁹ pontifex / vt ex supradictis patet. Et sic intentio imperatoris non extenditur in lege humana: nisi de re de qua curam habet. Hoc est cōseruare hoīes in pacifico statu: sed ad maiora nō extenditur. Nam alias peccaret in duobus: primo q2 se extenderet vltra potestatē quā a deo habet. Scd̄o quia vsurparet potestatē eccl̄ie: ad quā solam pertinet curare de anima: siue ad tractandū et constituendū res ad eternam vitam dirigentes. Et ad illum finem imperator nō potest facere. d. c. qm̄. ⁊. c. Cū ad verū. ⁊ in auct. quo. opor. epis. in prin. Nec res vltra agentiū voluntatē potest aliquid operare. l. nō om̄is. in p̄nc. ff. si cer. peta. cū. si. ⁊ cū sp̄ualia sint multo maioris excellētie q̄ tēp̄alia. d. c. solite. cū si legi humane deficiunt vires ad aliquid tractandū de spirituali re. Sed cū romani pontificis cura sit diuersa a cura imperatoris vt dictū est: eiusdē pape intētio est ad finē beatitudinis eterne. Sed cum tēporalia sint inferiora sp̄ualibus: potest aliquid disponere de tranq̄llitate hominū cū maioris rei curam habeat: ⁊ hoc ad finē sue cōmissionis / hoc est saluationis aīaꝝ. Et hoc est qd̄ dicit tex. in. c. si quis obiecerit. ij. q. j. quia sp̄ualia sine tēporalib⁹ esse non possunt: sicut imperator etiā licet inferior sit tractat de religiōe ad finē sue cure ⁊ cōmissiōis quā habet a deo: videlicet ad felicitatē humanā. Et iste cōstitutiōes tales que plures sunt: quasi maior pars decretaliū dicūtur cōstitutiōes eccl̄iastice: vt dicit̄ in. c. fi. ix. dis. q̄ si sunt naturali iuri cōtrarie sunt excludende: sed canonica scriptura cū depēdeat ex auctoritatib⁹ noui ⁊ veteris testamēti nō potest in aliquo discrepare a iure naturali: sicut etiam nō potest esse cōtraria eidē iuri naturali scriptura diuina: et sic cum tales decretales sint preparatorie ad ea q̄ in diuina scriptura continent̄: ⁊ sic ad vitam eternā: vides

qualiter istud ius sūmi pontificis assumit nomen iuris canonici hoc est a fine. Et sic tex. in proemio decretalium hoc modo venit declarādus: nec aliter potest intelligi. Itē ille modernus inquātū allegat pro se c. vt cōstituere. l. di. non bene sentit. vt supra declarauim⁹: et eo magis quia dicit q finis legis humane est mēte⁹ hominū efficere et cōseruare sanas cōtra tex. in. l. cogitationis penā. ff. de pen. et Bar. in tractatu de tyrannide. in. ij. colū. dicit q tractare de cogitatione nō spectat ad legistas: et aliqua alia satis fragilia dicit q̄ per te videas: q ius canonicū habet signū felicitatem humanā / et canon est regula: nam lex diuina est regula ad felicitatē eternam: et ius humanū est regula ad felicitatē humanam. Et signū iuris canonici est felicitas eterna / vt patet cuilibet. Sed quia docto. Calde. Io. an. et abb. etiaz referendo eos dicunt q ius canonicū subijcit methaphisice et theologie: ex eo q̄a licet in parte tractet scdm illam rationē practicam: tamen vt plurimū scientia iuris canonici tractat de homine operatiuo qualiter bene viuēdo possit beatificari: vt patet in canonibus decreti / maxime de peni. et de cōsecratiōe. dis. j. ij. iij. et sequē. et in decretalib⁹. de sū. tri. et fi. catho. et de baptismo. et semp dum de pctō agit. Itez etiam respectu principij ius canonicū est multo excellētius iure ciuili: q̄ ex noui et veterj testamēti processit. ius vero ciuile a ratione practica. Ad hec tamen respondet ille moder. q licet ius canonicū dependat a iure naturali / et ex auctoritatibus noui et veteris testamēti: sed talis processus nō aliter depēdet nisi quo ad moralia: videlicet in his in quibus ius in moribus cōsistit: quia cetera non sunt iuris. Ad hoc alle. tex. in. c. fi. §. His itaqz. dis. vj. Ubi nō ea que in lege et euangelio sunt scripta pertinēt ad ius naturale: sed ea que moralia sunt. Et sicut ad ius naturale pertineat necesse est q in morib⁹ versentur: et q ea sunt de lege nature que recta ratio naturalis hominū ostendit faciēda. Et q ius naturale in ratione practica cōsistit. alleg. c. ius naturale. j. dis. et scīus doc. pma. scde. q. xcix. ar. ij. et. j. Ecce error in iure in multis. pmo in eo qd dicit q ius naturale consistit in ratiōe practica. scdo in eo q putat q moralia / siue omnia que in moribus versantur ex eo quia referuntur ad ius naturale consistunt in ratione practica. Et sic ad eundem finem ad quez ius ciuile: et alia que infert ex predictis simili morbo laborant. Sed vt breuib⁹ abijciamus hec oīa: dic vt in prima. scda. tertia. et sequē. qstio. tertie principalis q̄stio. diximus latissime de iure naturali: illud ius est lex eterna: et consistit in ratione diuina: imo ex actibus qui producuntur ab hoc iure naturali per approbationē morū cōstituitur lex humana. Item tex. quem allegat p se in d. c. ius naturale. q instinctu nāli sine cōstitutione erat apud oēs nationes istud ius naturale. Sed de hoc satis cōpendiose poteris videre in. iij. et iiij. qstioibus principalibus. Preterea de eo q de moribus loquitur. d. c. fi. §. His itaqz. dis. vj. nō credo ipsum percepisse intellectū eius nec terminos: nam iura diuina prout sunt decem precepta decalogi: et alia superaddita: et quasi totum ius diuinum est morale: aut reducitur ad moralē intelligentiā: licet sint mystica vt dictum est supra in vndecima qstione tertie principalis questionis. et in vndecima q̄stione quarte principalis q̄stionis. Tamen ista iura diuina in diuina ratiōe nō in practica consistunt. Et ita etiam iura canonica que ex dictis auctoritatibus procedunt: et quia hec et alia supra in dictis qstionibus sunt declarata. Ideo sufficit sola remissio cum supradictis / vbi latius super intellectu. d. §. His itaqz: diximus. et qualiter ius humanū depēdet a iure naturali. vide supra in quarta qstione: et sexta / q̄rte principalis q̄stionis. Sed idem moder. intens respondere ad librū decretoꝝ. et de peni. dis. j. ij. et sequēti. et de cōsecratione / et baptismo / et de peccato: et ad alia que ponūt Abb. et alij supradicti docē. labitur in errores. Et dicit q quāuis in decretis et decretalibus de beatitudine aliquid dicat: hic intentus non est proximus: sed est posterior ad quē ex fine legū tēditur. Et q ius canonicū et ciuile habēt finē vt genus humanū recte viuat: et hic finis est medium ex quo cōsequimur summū: cum ex legib⁹ cōseruant res particulares: et ex cōseruatione particularū conseruatur genus humanū: et ex vera cōseruatione et felicitate humana cōsequitur vitā eternaz. Et licet ex dictis in principio huius q̄stionis confundūtur hec dicta: tamē ex illis infertur

duplex error: et duo q̄ sapiunt heresim. Et primus error est in eo qd̄ dicit: finis proximus iuris canonici et ciuilis est cōseruatio particulariū/ et felicitas humana: et q deinde iste finis proximus est medius alterius finis scilicet beatitudinis eterne: nam vt dicit philosophus. j. ethicorū. in cunctis earū q̄ magis pncipes sunt idest principalissime oibus inferioribus sunt anteponēdi. et sic pro fine debebat poni beatitudo eterna et nō felicitas humana: presertim vt idē phs dicit in scd̄o ethi. c. j. agibilium finis quispiā quē propter se ipsū velimus: alia vero propter illū: nec alia propter aliud optamus: ne sit in infinitū processus. Et sic opus est vt ponamus vnū finē dumtaxat: nec vnus finis potest dici propter aliū. Preterea et secūdo est error: quia ipse loquitur de vltimo fine iuris canonici et ciuilis. Sed sic est id qd̄ est vltimū non habet aliud post se: alias enim non diceretur vltimū: sed ipse dicit q vltimus finis iuris ciuilis et canonici est felicitas humana. Deinde dicit/ q iste finis est mediū per quod tendimus ad beatitudinem eternā: et sic si est mediū non est finis: presertim vltimus. Itē dupliciter etiā sua dicta sapiunt heresim: primo dum dicit: q ex vera cōseruatione generis humani et felicitate humana quis cōsequitur vitā eternā. nam omes iudei et sarraceni presertim illi qui sub obediētia impatoris sunt conseruant felicitatē humanā: tamen ipsi nō cōsequuntur eternam beatitudinē/ quā consequerentur si eius dicta forent vera. Preterea ius ciuile facit obseruare beatitudinē humanā: si ergo vt ipse dicit ex cōseruatione felicitatis humane posset cōsequi vita eterna: sequeretur q ius ciuile est sufficiens ad vitam eternā consequendā: sed hoc est falsum: et contra tex. in d. c. qm̄. x. dis. vbi dicit tex. q imperatores pro eterna vita pontificibus indigent: et sic sequitur q cōseruatio felicitatis humane non attingit finē beatitudinis eterne: sed vnaqueq; res habet suū vltimū finem: sed ius ciuile nō habet aliū finem: ergo ille est vltimus eius finis. Preterea et scd̄o eius dicta sapiunt heresim: quia ius canonicum sine cōsideratione felicitatis humane habet finē beatitudinis eterne/ vt in baptismo et penitētia. Illico enim quo quis est baptizatus sine alio medio est in gratia: similiter penitens quacunq; hora aliquis ingemuerit peccata sua deus non recordatur amplius de eis. ¶ Item ad id qd̄ dicit respōdendo dictis predictorū doct. q leges tractant de pctō vitando. l. ij. ff. de leg. sicut canones: et ideo miratur de Abb. et Jo. an. q propterea faciunt differentiā inter ius canonicū et ciuile. Sed tu dic vt supra in principio huius q̄stio. diximus ius ciuile non vetat peccatū: nec tractat de eo ad finem beatitudinis eterne: sed ad bonum cōmune tranquillitatis hominū. Nam cognitio de peccato ad ecclesiam pertinet. c. nouit. de iudi. et c. fi. de prescrip. Et imperator respectu peccati prout in canonica sanctione disponitur est priuata persona: imo propter peccatū subijcitur psonis ecclesiasticis/ sicut quilibet alius priuatus: et sic tractare de aliquo respectu anime nihil ad imperatorē pertinet: nec habet potestatem d. c. Cum ad verum. xcvj. dis.

¶ Similiter etiam responde ad id quod dicit: q imperator disponit et facit legem de summa tri. et fid. catho. vt. C. eo. ti. et q lege ciuili cogimur tenere fidē sicut de iure canonico. Nā si impator scripsit de trinitate et fide catholica hoc fuit cōfitendo id qd̄ sancta mater eccl̄ia disponit esse verū/ et credi debere: ad quā cognitio fidei dūtaxat spectat. c. maiores. de baptis. in prin. imo non solum de trinitate: sed nec de aliquo spirituali habet imperator aliquā potestatē: vt d. c. qm̄. x. dis. Preterea dicit aliud: q licet iure cogamur ad credēdum tamē iure non credimus: et si multe disputationes inseruntur in decretis/ et decretalibus videlicet de sūma trinitate/ et de baptismo: dicit q ponūtur vt determinatiões iam ab eccl̄ia approbate. Sed tu dic q hoc est vnū de pncipalioribus qd̄ iure debemus credere de trinitate/ et de alijs sacramentis: nā licet alia iura diuina et canonica maxime moralia tanq̄ deriuata a iure naturali disponantur: tamen de trinitate tanq̄ disposita iure diuino et canōico/ credimus enim vnam sanctā matrē ecclesiam: cuius caput est papa: et in hoc papa non potest errare in his que sunt fidei: vt dicit Abb. in. c. a nobis. de sentē. exco. Christus enim rogauit pro Petro ne deficeret fides eius. vt d. c. maiores: imo credimus in articulis fidei: quia sancta mater ecclesia ita disponit et tenet in suo iure canonico: quo iure credimus et tenemur credere/ nec de

bemus querere de ratione: vt d. c. cuncta. ix. q. iij. teneas ergo nunc pro firmo: ꝙ vltimus finis iuris ciuilis solum est conseruatio felicitatis temporalis humane: sed vltimus finis iuris canonici est valde differens/cuꝫ sit beatitudo eterna: principaliter ad faciendū amiciciam hominis cuꝫ deo. Et ex hoc fundamento patitur detrimentū in multis opus illi⁹ moder. qđ intitulat de vltio fine iurꝫ canonici ⁊ ciuili⁹. Et hec pro nūc sufficiāt pro ista q̄stione.

Secunda pars.

ISta scđa pars cōtinebit quattuor principales questiones. In prima dicet̃ de persona legislatoris. In secunda a quo habeat potestatem imperator. In tertia an aliquis possit esse exemptus in temporalibus ab isto legislatore imperatore. In quarta an donatio facta ecclie per imperatorē valeat. Ista q̄stio ꝑncipalis subdiuidit̃ in. v. q̄stiōes: ꝑma q̄d est legislator. scđa q̄ttuplex est legislator. tertia an iste legislator sit sufficiēs ꝑ se ad legem cōdendā. q̄rta an imꝑator sit vnus in orbe. q̄nta quare est imperator vnus.

Prima q̄stio. ¶ Primo q̄ro q̄d est legislator: dico ꝙ est ille q̄ ordinationē rōnis ꝑ se factā ad bonuꝫ cōe ꝓmulgādū ⁊ exeq̄ndū auctoritatē habet. Hec est bona diffinitio: dixim⁹ ordinationē rōnis: q2 cū lex sit q̄dā regl̄a q̄ ꝯsistit in sola rōne/q̄ est mēsura regulās: ⁊ ideo fūdamētū ei⁹ est rō: vt dicit tex. in. c. ꝯsuetudo. j. dis. ⁊. c. erit aūt lex. iiij. dis. ⁊ ideo đr ordinatio rōnis/⁊ nō lex: q̄a lex potest accipi dupl̄r: vno modo prout est in legislatore/⁊ hoc respectu est in sola rōe. Alio modo prout illa lex est ī effectu actu vl̄ habitu: ⁊ hoc modo est ī oīb⁹ q̄ inclinant̃ in aliq̄d ex aliq̄ lege. Et đr lex nō essencialr̄/ſꝫ participatiue: ⁊ sic bn̄ đr ordinationē rōnis. Sꝫ ꝯtra hoc pōt opponi. insti. de iur. nat. §. ſꝫ ⁊ qđ ꝑncipi. vbi nō curam⁹ de rōne/ſꝫ volūtate: nā qđ ꝑncipi placuit legꝫ habet vigorē. Sed r̄nde ꝙ verū est ꝙ lex fit ad voluntatē legislatorꝫ: tn̄ illa volūtas rōne venit regulāda: ⁊ sic ille. §. debet intelligi ꝑ. d. c. ꝯsuetudo. Sꝫ q̄re magꝫ dicat̃ ordīatio rōn⁹ ꝙ̄ ordinatio volūtatꝫ/⁊ alia q̄ ad rē ꝑtinēt: vide late. š. in. j. ꝑte: in. ix. q̄st. q̄rte ꝑnci. q̄stiōis. Itē đr ꝑ se factā: ad excludēdū executores legū/q̄ legē ꝑ aliū factā exequunt̃. l. ij. §. post originē. ff. de origi. iur. Itē đr ad bonū cōe: q2 intētio legislatoris debet esse ad bonū cōe. vt dicit tex. in auct. de her. et falci. in ꝑnci. cola. j. ⁊ in auct. de nō alie. §. q2 vero verisile: ibi/oportet enī. Dicit̃ promulgādū: q̄a debet lex ꝓmulgari. l. j. §. fina. C. de cadu. tole. et exequendū ꝑ se/vel ꝑ iudices deputatos: q̄a alias lex siue potestas esset sine effectu. d. §. post originē: ⁊ verba cū effectu debēt intelligi: alias nihil valent. l. j. §. hec ꝟba. ff. ne vis. fi. ei. Itē đr auctoritatē habet: ad excludendū tyrānos q̄ absq3 auctoritate condūt ⁊ exequūtur leges. De q̄bus đr esaie. x. ve q̄ cōdūt leges iniq̄s: que potius sunt corruptiones.

¶ Scđo q̄ro/q̄ttuplex est legislator: dico ꝙ tex. i. c. duo. xcvj. dis. dicit ꝙ duo sūt q̄b⁹ ꝑncipalr̄ hic mūd⁹ regit̃: auctoritas sacra pōtificū: ⁊ regalis potestas/ꝯformat tex. in auct. quo. opor. epi. cola. j. in ꝑnci. ſꝫ cōtra hoc oppōit̃: ꝙ nō est nisi vn⁹ legislator: de hoc est tex. i. l. j. §. ius nat̃ale. ff. de iusti. ⁊ iur. vbi dicit: ꝙ de⁹ oīa aīantia docet: sed sic est ꝙ disciplina dei est cōsūmatissima ⁊ ordinatissima: vt dicit Augusti. in ꝑmo de lib. arb. Et sic auctoritas pape: et regalis potestas essent sup̄flue: qđ esse non debet. l. hec stipulatio. ff. vt. lega. no. Sed cōtrariū dicit̃ prouerb. viij. c. Per me reges regnāt/⁊ legū cōditores iusta decernunt: et sic patet ꝙ sunt alij sub deo q̄ cōdūt leges: sed quare hoc est dicet̃ infra ī quarta q̄stione. Vide etiā supra q̄ diximus in. xj. q. q̄rte ꝑncipalis q̄stiōis. Sed ꝓ nūc sufficit dicere ꝙ duplex est legislator: videlicet priuat⁹ ⁊ public⁹. Scđm qđ etiā est duplex lex: scilicet priuata ⁊ publica: vt dicit tex. in. c. duę. xix. q. ij. ꝑuata lex est (vt dicit ibi tex) q̄ instinctu scti spūs in corde scribitur: vt dicit apl̄s. de quibusdā qui habēt legē dei scriptā in cordib⁹ suis: ⁊ hec lex est dignior. Ali⁹ legislator est de⁹: spūs enī dei est lex: vt dicit ibi tex. ⁊ hoc modo vn⁹ est legislator proprie. Sed īproprie q̄libet q̄ hoc spū dei ducit̃ est legislator: vt đr ps̄. xxiiij. q̄s est homo qui timet dn̄m: legem statuit in via quā elegit. Et dicit̃ legislator per electionē: iuxta illud ecclesiast. c. xv. Ante hoiem vita et mors/bonum et malum qđ placuerit ei dabitur: ⁊ de his qui eligunt malum potest etiam verificari illud esaie. xj. Ve q̄ ij. q̄o.

conduntleges iniquas id est eligunt: con
trarioꝝ eni eadē est disciplina. l. scđm na⸗
turā. ff. de reg. iur. sed de his qui bonū eli
gunt dicit. Qui timet dn̄m/ legē statuit in
via quā elegit: ⁊ de talibus dicit in sp̄ualı⸗
bus quo ad vitā eternā: lex non est posita
iusto. d. c. due. in fi. Hoc idē verificatur in
temporali lege ad finē felicitatis humane
in hoībus: iuxta illud Cicero. in libro de
paradoxis: dictū est ab eruditissimis ho⸗
minibus nisi sapientē liberū esse neminē:
quid enī est libertas/ nisi potestas viuen⸗
di vt velis. Quis igitur viuit vt vult: nisi
qui recta sequitur/ qui gaudet officijs/ cui
viuendi via ꝯsiderata atq̄ prouisa est/ qui
legib⁹ quidē non propter metū paret: sed
eas sequitur atq̄ colit: idq̄ salutare maxi
me iudicat esse: qui nihil facit/ nihil dicit/
nihil cogitat deniq̄: nisi libēter ac libere:
cuius omnia cōsilia res que omnes quas
gerit ab ipso proficiscunt/ eodemq̄ ferun⸗
tur: neq̄ est vlla res que apud eum polle⸗
at/ q̄ ipsius volūtas atq̄ iudiciū: cui etiā
q̄ vim maximā habere dicitur fortuna ce⸗
dit ipsa: et si hoc esset in oīnibus: sine alia
lege (iuxta poetam) suis quisq̄ fungere⸗
tur moribus. Soli igitur hoc contingit sa
pienti: vt nihil faciat inuitus/ nihil dolēs/
nihil coactus: et ideo infertur q̄ nisi ille q̄
ita affectus est liberum esse neminē. Sed
quia non omnes sunt sapientes/ neq̄ om⸗
nes liberi: est posita lex publica contra cri⸗
minosos. d. c. due. ⁊. c. facte. iiij. dis. Et
ad cōdendū istam legē publicam sūt duo
legislatores. vt. d. c. duo. xcvj. dis. videlicet
vnus sp̄ualis/ qui est papa. Et alius tem⸗
poralis/ qui est imperator. Itē sub isto im⸗
peratore sunt etiā plures legislatores. Ui⸗
de per Bar. in. l. omnes. ff. de iusti. et iur.
de hoc qualiter intelligatur dicem⁹ in ter
tia principali q̄stione: et aliq̄d etiā in scđa
q̄stione ṗncipali infra in ista scđa parte.

iij. qo. ¶ Tertio quero. An iste legis priuati vel
publici lator per se sit sufficiens ad cōden⸗
dam legē. Respondeo cū solutione vnius
argumēti: qđ facit sanct⁹ doct. scđa. scđe.
q. clxiij. ar. ij. dicit ipse: cū omnis homo na
tura scire desiderat: Phs in ṗnci. metha⸗
phisi. Adam appetendo scientiam boni ⁊
mali. Item et similitudinem dei cum fue⸗
rit creatus ad similitudinem dei/ non vi⸗
detur peccasse. Solutio. Adam bene scie⸗
bat (cum esset sapiens) deum esse incom⸗
prehēsibilem ⁊ infinitum: et non poterat
esse sibi filis/ nisi participatiue prout erat:
cū nemo sapiens appetat impossibile, sed
peccauit appetendo sibi initi aliquid con⸗
tra ordinem diuine regule: primo appetē⸗
do similitudinē dei quantū ad scientiam
boni et mali: vt per virtutem proprie natu
re determīaret sibi/ quid sibi mali vel bo⸗
ni esse futurum. Secundario peccauit/ ap
petendo similitudinē dei quantū ad pro⸗
priam potestatē operandi: vt scilicet virtu⸗
te proprie nature operaret ad beatitudinē
cōsequendā. Si ergo adam cū esset in sta⸗
tu gratie/ non valebat per se determinare
quid esset bonū/ vel malum: imo ex eo q̄a
hoc appetebat peccauit: quanto magis di
cemus/ q̄ post peccatū homo perfecte non
potest discernere bonū ⁊ malū p se/ ⁊ ope⸗
rari bonuz sine auxilio diuino. De hoc est
tex. in. c. qui sine. xxvij. q. ij. bene fatet im⸗
pator in. l. ij. in ṗnci. ff. de veter. iur. enucl.
dum dicit. Ita et nostros animos ad dei
omnipotentis erigimus adiutorium: vt
nec armis confidamus/ nec nostris militi
bus/ aut bellorū ducibus/ aut nostro in⸗
genio: sed iuxta. c. de constantinopolita⸗
na. xxij. dis. debet quis se humiliare; ⁊ cuz
timore ⁊ amore dei inuocato eius auxilio
omnia facere. Et postq̄ lex est condita/ id
quod percipitur per eam debemus tenere
p equo ⁊ iusto. c. erit aut lex. in fi. iiij. dis.
⁊. c. sequenti.

¶ Quarto quero. An imperator sit vnus: iiij. qo.
et videtur q̄ possint esse plures: vt quādo
duo in discordia sunt electi: vt dicit glo. in
cle. j. §. fi. in. v. Reges. de iureiur. Sed tu
dic cōtrariū: quia vt dicit etiā. bar. in. l. ho
stes. ff. de cap. ab ecclesia tenet/ q̄ vnus est
imperator. c. solite. de maio. ⁊ obe. ⁊. c. ve⸗
nerabilē. de elec. Et dicere contrariū esset
hereticū. imo illico q̄ est electus cōcorditer
ab electoribus habet omnē imperialē po⸗
testatē. Et sic habet potestatē legittiman⸗
di/ ⁊ priuilegia cōcedendi/ cum iurisdictio
nem et potestatē imperialē obtineat. Ita
dicit Joh. an. in addi. spec. in ti. de rescrip.
presen. §. fi. v. quod obtentū. et glo. ⁊ ibi
Card. in. d. cle. j. §. fi. sed dico q̄ etiā si duo
sūt in discordia electi. tū ille qui habet ius
ex electione habet illaz eandem potestatē
imperialem. Nam vt dicit idem Joh. an.
in. d. addi. ad specu. vbi. s. in re certum est
quis eorum est imperator: licet apud nos

sit incertū: ⁊ priuilegia eius qui reperitur per declaratonē obtinuisse ius p electionem valebunt: nō tamē alterius concessiones/q̃ carebat iure vim habebūt: quicquid dicat. glo. i d. cle. j. §. si. in. ꝟ. reges. q̃ debet intelligi: ꝙ vterqꝫ eoꝝ exercebit / donec p Romanū pontificē fuerit declaratū: quis dictorū electorū habet ius: non tamen dicit ꝙ valebunt cōcessiones priuilegiorū eius qui reperietur carere iure. Hec pauca pro nunc sufficiant: reliqua veniunt examinanda in tertia pncipali q̃stio. huius scōe partis.

v. q̃st. ¶ Quinto quero: quare imperator est vnus. Ego assigno tres rationes: prima / q̃ a cetera ordiū ab vnitate proficiscitur. c. loquitur. xxiiij. q. j. nam adam vnus fuit creatus homo / nō plures: qui solus precepta iusticie dedit filijs: ideo erat opus ꝙ vnus esset a quo iurisdictio tēporalis procederet: sicut procedit iurisdictio spiritualis ab vno / videlicet papa. Scda ratio est / ipossibilitas cōgregatiōis multitudinis societatis humane: et hanc rationē assignat tex. insti. de iur. natur. §. senatus cōsultum. Si ergo ibi ideo omnem potestatem legis condende transtulerunt in imperatorē vnum gentes Romane: quia auctus erat populus / et nō valebāt in vnū congregari: quanto minus possunt homines totius orbis ad hoc congregari: videlicet ad faciendaꝫ legem vniuersalem: ⁊ sic conueniēs est ꝙ illa potestas sit in vno.

¶ Tertia ratio et credo ꝙ efficacior alijs est. exemplū Augustini in primo libro: de libero arbit. vbi dicit / ꝙ si populus sit bene moderatus et grauis: cōmunisqꝫ vtilitatis diligentissimus custos: recte lex fertur / qua tali populo liceat creari sibi magistratus: per quos res publica administret. Porro si paulatim idem populus deprauatus habeat venale suffragiū / et regimen flagitiosis sceleratisqꝫ committat: recte admittit a populo talis potestas dandi honores: et ad paucoꝝ bonorum redditur arbitriuꝫ. Sed sic est ꝙ licet quādo populus erat moderatus / ⁊ grauis / ⁊ cōmunis vtilitatis custos: vt primo statu hominū: quē legis nature statum appellamus: et etiā secundo statu / quē iuris gentiū secundariū dicimus: quando constitutiones fieri incipiebant. §. natura. in auct. qui. mo. natur. effi. sui. quia populus pro maiori parte erat grauis / per populum creabātur magistratus et fiebant cōstitutiōes que per eque apud omnes obseruabātur. Sed quia ventum est / ꝙ pro maiori parte homines obmissa cōmuni vtilitate ad prepria cōmoda iam sunt conuersi: ideo deus a quo cuncta procedunt permisit: imo fecit ꝙ ad vnius arbitriū deueniret talis potestas cōmunis totius orbis: et hoc cōfirmauit dñs dixit. Reddite qđ est Cesaris cesari: ⁊ qđ est dei deo. Luce. xx. c. Et sic obmissis alijs rationibus coloratis pborū hec videntur efficaciores in iure. Sed hoc apertius explanabimus deo duce infra ea dē p̄te. iij. q̃sto. pncipa. ⁊. iiij.

¶ Scda pncipalis q̃stio.

Quero an imperator suam potestatē vniuersalē in orbe habeat imediate a deo / vel mediāte summo pontifice. Super hac questione ardua multi doctores in iuribus nostris scripserunt: ⁊ bar. inter alios in. l. j. ff. de requi. re. videtur tenere ꝙ eādē potestatē imperator habet a summo pontifice: ⁊ sic iura loquētia ꝙ habet illam a deo debent intelligi ꝙ mediante papa habet eam a deo: ⁊ ita dicunt tenētes hanc opinionem: ⁊ Bar. ibi dicit: ꝙ quidā Dantes fuit condemnatus post mortem suā de heresi. Ex eo quia tenuit opinionem contrariā do. Abb. in. c. nouit. de iudi. post multā disputationē p plurima media tenet idem: videlicet ꝙ a sūmo pontifice habet imperator potestatem quam habet: ⁊ sic mediante summo pōtifice habet eā a deo. ¶ Et nunc de hoc articulo dubio facturus declarationē: ante omnia dico ac confiteor sanctā matrem ecclesiā Romanā: ⁊ protestor si forsan aliquid cōtra determinationē sancte matris eccl'ie (quod absit) scribere me cōtigerit: illud nūc pro tūc ⁊ viceuersa reuoco: et in sinu sancte matris ecclesie volo semp viuere ⁊ mori. Obmissis igitur allegatiōibus doc. q̃ varijs in locis tangūt hāc materiā. pmo (vt paucioribus agā) intētionē meaꝫ ponā: deide ad incōtrariū allegata respōdebo.

¶ Et p fundamēto assumo duo iura videlicet tex. in iure canonico. c. si imperator. xcvj. dis. vbi dicit ꝙ imperatori diuinitus est commissa potestas: et textus in iure ciuili in. lege. Bene a Zenone. in fine. C. de quadri. prescriptioni. Ubi iniui de est — Cōclusio ꝙ potestas imperatoris est a deo imediate.

imperiū cū si. ꝛ in hoc null⁹ hesitat: sed an
imediate/ dic vt sup̄ ydisti. Lex eterna ni-
hil inordinatū nihilqꝫ imperfectū reliqt:
sed lege eterna oīa sunt cōsummatissima:
vt dicit Augustin⁹ in primo de lib. arb. Et
cum ius naturale fuerit ab exordio ratio-
nalis creature. c. si. dis. vj. qđ nihil aliđ est
q̄ participatio legis eterne. Et sic illa par-
ticipatio est sufficiens tam ad beatitudinē
eternā/ q̄ etiā ad cōseruationē felicitatis
humane. Et dimisit deus hoiem cū duob⁹
preceptꝫ/ videlicet. Crescite et multiplica
mini ꝛ replete terrā. Secđm: de omni li-
gno ꝛ rebus comedetis/ nisi de ligno vite.
Genes. c. j. ꝛ. ij. Et hec dedit de⁹ ab extra:
et sunt precepta diuina. Sed licet ius na-
turale sit etiā diuinū/ ad hoc homo incli-
nat ab intra instinctu nature: ex quo pro-
ueniebat vnū preceptū primū et cōmunis-
simū: qđ tibi vis alteri facies: qđ tibi non
vis alteri nō facies. c. humanū gen⁹. j. dis.
ꝛ vt supra dixim⁹: dilectio dei ꝛ pximi: ad
qđ naturaliter qlibet inclinat sunt pncipia
cōmunissima iurꝫ naturalis. Et attēde bene
quia tex. ibi nō sine causa dicit/ q̄ hinc pen-
dent leges ꝛ prophete: nā in pncipio dum
natura humana non erat ita obscurata cō-
suetudine peccandi: viuebant in simplici-
tate/ quibus nō erat opus alia explicatio-
ne: et de illo tempore loquūtur/ quo iure
naturali homines viuebant sine constitu-
tione: non quia tunc erat magis ius na-
turale/ q̄ nunc: sed ideo/ quia illo tempo-
re homines regebantur iure naturali: id
est q̄ nō erāt ita proni ad malū sicut nūc/
sed beatius viuebant. Et iste est primus ꝛ
perfectior grad⁹ participatiōis legis eter-
ne/ intellige cōis. Nā si singlares dūtaxat
cōsideramus: beata virgo maria perfectio-
ri modo q̄ aliqua alia pura creatura vte-
batur dicta lege eterna. Item diximus q̄
erat scđus gradus participationis: intelli
ge inclinationis participatiōis legis eter
ne: videlicet per disciplinā parentū et ma
iorū siue seniorū: ꝛ hoc tēpore sufficiebant
monitiones parentū siue seniorū: et hoc
vocatur ius gentiū primeuū: in quo viue-
bant hoies illo iure maiorū: qa hoies ita
erāt proni ad bonū/ q̄ qlibet cū videbat iu
niorē errantē/ per disciplinā monitionis
corrigebat. Et tunc non erat opus alia di
sciplina constitutionis scripte. Sed post-
ea crescēte in dies hoim malicia: ꝛ tam ali-

qui efficiebant propter peccādi cōsuetudi-
nem ita proterui: ad eorū cohertionē non
sufficiebat monitio seniorū. Sed cum de-
uenirent ad bella/ lites/ et libidines erat
opus disciplina legū: et ob hoc inceperūt
fieri constitutiōes: vt dicit tex. in. §. natu-
ra. in auct. qui. mo. nat. effi. sui. Et hoc tē-
pore gentes cuꝫ pro maiori parte erāt pro-
ni ad bonū: faciebāt sibi ipsis cōstitutiones
ad coertionē malorū ꝛ proteruorꝫ: ꝛ istud
dicit ius gentiū secūdariū: id est quo gen-
tes constitutiōe sua scripta gubernantur.
Et de isto etiam iure sunt ea que ponunt
in. l. manumissiones. ꝛ. l. ex hoc iure. ff. de
iusti. ꝛ iur. cum si. Et isto tēpore etiā queli
bet ciuitas faciebat sua statuta particula-
ria iuxta mores suos: et hoc dicitur ius ci-
uile ipsi⁹ ciuitatis vel populi. insti. de iur.
natur. §. nam qđ. Et id quod apud oēs
gentes per eque custodit est ius gentium.
vt in d. ti. §. qđ vero naturalis ratio inter
oēs gētes cōstituit: non intelligas q̄ na
turalis ratio nō cōstituit ius ppli vel ciui-
tatis: imo eadē ratio naturalis versat ibi
iuxta suos mores: sicut in cōstitutiōe illa
que apud omnes gētes fuit cōstituta: sed
ista est cōmunis et magis propinqua iuri
naturali: nam cū illud ius semp obscuret
propter cōsuetudinē peccandi: quia illud
ius naturale est gratia: et peccatū est con-
trariū: ideo cōstitutio q̄ ab oībus gentib⁹
fuit approbata: min⁹ poterat deuiare ab
illo iure ꝛ precepto cōmuni: videlicet qđ ti
bi vis alteri facies ꝛc. quia integrū est iudi
ciū quod plurimorꝫ assensu comprobat. l.
humanū. C. de leg. Sed iuxta exemplum
Augustini in pmo li. de lib. arb. cū eo tem
pore populus et homines erant bene mo-
derati et graues/ cōmunisqꝫ vtilitatis dili
gentissimi custodes: ideo per eos recte lex
ferebatur/ per quā respublica administra
retur. Sed cū postea gētes et populi pau-
latim effrenati inceperunt habere venale
suffragium: et regimen flagitiosis scelera
tisqꝫ cōmitterent: deo permittente iustum
fuit: q̄ ista potestas ad paucorum veniret
arbitrium: ꝛ vt dicit Augustinus his ver
bis. Inter plurima regna terrarū: in qui-
bus terrene vtilitatis vel cupiditatis est di
uisa societas: quam huius mundi ciuita-
tem vniuersali vocabulo nuncupamus:
duo regna cernimus longe prouenisse cla
riora. Assiriorum primum: deinde Ro-

manoꝝ: vt tēporibus/ ita et locis inter se
ordinata atq₃ distincta: illud prius in oriē-
te: hoc postea in occidēte surrexit. In fine
illi⁹/ initiū fuit hui⁹: regna cetera ceteros q₃ re-
ges velut appendices dixerunt. Ecce ergo
vides q̄ deo permittēte ṗmo fuit potestas
Assirioꝝ in oīa regna: deinde potestas Ro-
manoꝝ. Sed postea etiā illa potestas Ro-
manoꝝ (paucorū tamē respectu toti⁹ mū-
di) deuenta est nouissime in vnū optimū.
ff. de orig. iur. §. nouissime. Et eius vnius
cōstitutio vocatur principalis: id est q̄ ipe
ṗnceps cōstituit pro lege seruetur. Scias
enī₃ vt dicit Aristoteles. ij. politicoꝝ: gu-
bernatio ciuitatis ꝛ regimē idē significat.
Regimē aūt est potestas ꝛ arbitriū ciuita-
tis: ꝛ illud arbitriū popul⁹ Roman⁹ trās-
tulit in vnū. vt insti. de iur. nat. §. senatus
cōsultū. ꝭ. nam cū actus legis sanciendi
causa/ et hoc deo permittēte. vt pbaṫ pro-
uerb. viij. c. Per me reges regnāt: ꝛ legū₃
cōditores iusta decernūt. Et vt dicit sctus
doct. ṗma. scđe. q. xciij. ar. v. Ratio diuine
sapiētie est lex eterna: et hui⁹ legis eterne
participatio est ius naturale. Et sic vides
q̄ illud ius qđ ṗmo in singulis erat/ ꝛ vte-
bantur/ est etiam nunc. Tamen cum to-
tus mundus in maligno positus est: vt di-
cit Joānes in sua canonica: et ideo nunc
est opus q̄ vnus reperiatur optimus: in
quo sit vsus illius iuris naturalis/ videli-
cet participatiōis eterne: qui per discipli-
nam legis metu pene et per vim proterui
cohibeantur a malo: vt sic a maleficijs de-
sistentes: alijs quietam vitam reddant. c.
Facte. dis. iiij. Et hic est finis legis huma-
ne. Et ad hoc imperator habet potestatē:
et sic est quanto quis est sublimior/ tan-
to debet esse perfectior. Hinc est q̄ dñs no-
ster iesus christus in hoc iure naturali fun-
dauit suam ecclesiā: videlicet in dilectione
dei ꝛ proximi: quia cū dñs haberet vtrāq₃
naturam diuinam ꝛ humanā: dixit petro
ter/ petre amas me? Qui respōdit: tu scis
quia amo te. Et sic ei dedit potestatē ligā-
di ac soluendi. Simuliter etiā permisit: cū
eo tēpore esset imꝑator Tiberi⁹ fili⁹ ado-
ptiuus Octauiani: sub quo cōticuit totus
mundus: iuxta illud. Exijt edictum a Ce-
sare augusto vt describeretur vniuersus or-
bis: qui erat optimus ꝛ virtutibus ita de-
coratus: q̄ hactenus secundū non habuit:
qui primicerius in gentibus meruit vide-
re dñm nostru₃ cum virgine maria. Sed
Tiberius similis fuit patri: iuxta glo. fi.
decreti. ꝛc. Et ideo sibi dedit potestatē le-
gis condēde: vel vt dicam potius approba
uit suam personā: dum super nūmismate
interrogatus cui deberent soluere: respō-
dit. Reddite qđ est Cesaris cesari/ ꝛ qđ est
dei deo: viso imagine in nūmismate. Hic
etiā nunc Roman⁹ pōtifex dicit approba
re ꝑsonā electi in imꝑatore₃. vt dicit Abb.
in. c. Venerabilem. de elec. Et sic vides q̄
quilibet habet a natura participationē le-
gis eterne: qđ dicit ius naturale: sed pro-
pter pctm̄ obscuraṫ magis vnus q̄ alius:
ꝛ ita debēt esse leges hūane nō ꝯtrariātes
legi naturali: sed magis ꝯformes ei: ꝛ hoc
fit ex abilitate persone: quia quāto q̄s iu-
stior et perfectior est: tanto magis eius le-
ges sunt meliores ꝛ cōformes iure natura
li. Inde dicitur/ q̄ cum potestas imperia-
lis sit ad coercendu₃ homines a malo per
disciplinā legis: hoī iusto nō est posita lex.
c. due. xix. q. ij. Et ideo sunt iste potesta-
tes ad coercendū maleficia ad diuersos fi-
nes. Petro eni data fuit potestas ad finē
reducēdi homines ad beatitudinem eter-
nam. Quodcunq₃ solueris super terram/
erit solutum et in celis. Nota verbum in
celis/ non dixit in terris: sed beatitudinē
eternam ostendit in celis. Et quorū remi-
seritis peccata ꝛ cetera. ꝛ pasce oues me-
as. Imperatori vero est data potestas le-
gis condende ad coercendum homines a
peccato siue malo ad finem societatis hu-
mane/ vt supra vidisti. Et hoc probat text.
in. c. Celebritatem. de consecra. dis. iij. in
fi. dum dicit: alia enim ratio causarum se-
cularium: alia diuinarū. Et vt dicit text⁹
in auct. quo. opor. epis. in prin. Summus
pontifex diuinis preest: imꝑator vero hu-
manis presidet. Et licet vt dicit ibi textus:
ab vno et eodem principio procedant sa-
cerdotium et imperium. Tamen vtriusq₃
eorum diuersa est ratio: diuina ad finem
bꝫtitudinis eterne: humana vero ad fine₃ fe-
licitatis humane. Sed quid sit istud prin-
cipium/ a quo ista duo procedunt: ex supra
dictis clare poteris elicere. Vidisti enim
supra qualiter in primo statu hominū dū
essent hoies perfectiores erant pro maio-
ri parte magis clarificati illo lumine iuris
naturalis/ diligētes deū ꝛ ꝓximos: in tm̄
erant bene morigerati/ disciplinati/ ꝛ ordi

nati: ꝙ erāt omnia cōmunia: ⁊ sine lite vi
uebant. c. ius naturale. j. di. Sed crescen
te malicia hoīm opus erat disciplina legꝭ
scripte: ad cohibendū hoīes a pcc̄o: ⁊ redu
cendū ad illum statum primū perfectum:
et facte sunt cōstitutiōes / in auct. qui. mo.
nat. effi. sui. §. natura. Deīde diuina pro
uidentia potestas cōdendi legē vniuersa
lem in mūdo vice oīum gentiū redacta est
in vnū / videlicet in imꝑatorē Romanū. d.
§. senatus cōsultū. insti. de iur. naturali. ⁊
§. nouisse. l. ij. ff. de orig. iur. Et quēadmo
dū tēpore romanoꝝ totus popul⁹ transtu
lit illā potestatē in imꝑatorē: ita eodē mo
do nunc potestas eligendi imperatorē vi
ce toti⁹ populi / siue societatis humane spe
ctat ad archiepōs Maguntinū / Coloniē
sem / ⁊ Treuerēsem: ⁊ ad quattuor laycoꝭ /
videlicet comitē Rheni / ducem Saxonie /
marchionē Brandenburgēsem / et reges
Bohemie teuthonicos. c. Venerabilē. de
elec. c. ad apostolice. de sen. ⁊ re iudica. in
vj. cū glo. ibi. ⁊ c. in die. de cōse. di. v. vt di
cit etiā. Jo. an. in. ti. de rescrip. pnita. §. ra
tione autē. ꝟ. Itē ꝙ obtentū est. ꝙ eiusdē
est potestatis ⁊ vigoris electio ab eis facta
de principe: cuius erat olim electio facta a
populo. ar. l. ij. C. de adop. Et ita descen
dit imperialis potestas ad condendum le
gem ad cohibendū homines a malo: quē
ordinem hominum vt in vno esset pote
stas predicta Christus dn̄s noster appro
bauit vt supra dictū est: dum respōdit red
dite qđ est cesaris cesari: ⁊ qđ est dei deo.
Sed vt dicit tex. in. d. §. senat⁹ cōsultū. ista
potestas est data imperatori cōdendi legꝫ
gratia: ⁊ per cōsequēs exequēdi. d. l. ij. de
orig. iur. ff. §. post originē. ⁊ vt sup̄ diximꝰ:
oīs lex proficiscit a ratione ⁊ voluntate
legislatoris: lex quidē diuina ⁊ naturalis /
a rationali dei voluntate. Lex autē huma
na a volūtate hoīs ratiōe regulata. c. erit
aūt lex. iiij. di. Et oīs operatio ratiōis
et volūtatis deriuatur in nobis ab eo qđ
est scđm naturā: et deriuatur a principijs
naturaliter notis / vt diximus: et oīs ap
petitus eorum q̄ sunt ad finē deriuat a na
turali appetitu vltimi finis. Et sic oportet
ꝙ prima directio actuū nostroꝝ ad finem
fiant per legem naturalē: cuius legis na
turalis ꝑcepta / vt dicit scđs doct. pma. scđe.
q. xcix. ar. iij. sunt cōmunia: possunt enīꝫ
tendere ad finē vltimū beatitudinis eter
ne: vel ad finē vltimū felicitatis humane
Sed quia propter cōsuetudinē peccandi
ratio hoīs obscurabat in ꝑticularib⁹ agē
dis: ita ꝙ vt quedā ſm se mala ratio mul
torū licita iudicaret: deus cum sit summū
bonū: et participatur se homini per legeꝫ
naturalē: et illud lumen iuris naturalis
videret obscuratū ex cōsuetudine peccan
di: et indigeret iā genus hūanū exteriori
auxilio ad illud lumē naturale qđ sibi ab
exordio dedit. Cōtra istū defectum subue
nit p auctoritatē legis diuine exteri⁹ pro
mulgate: q̄ sunt auctoritates veteris testa
mēti. Scias tamen ꝙ ille auctoritates ve
teris testamenti / q̄ sunt precepta tam mo
ralia tam cerimonialia: pertinent ad dire
ctionē vite humane in deum: vt d. sanctus
doct. prima. scđe. q. xcvij. ar. iij. Et hinc est
ꝙ leges humane naturali iuri cōtrarie vł
diuine sunt excludende. Et ideo impera
tor debet prouidere: ne sue leges imperia
les sint iuri diuino cōtrarie: ex eo quia fi
nis iuris diuini (q̄ est beatitudo eterna)
est excellentior ⁊ sequēdus. Hinc venit il
lud dictum de no. ope. nunci. c. ij. leges nō
dedignant sacros canones imitari. Vi
des ergo q̄liter potestas istius legis cōdē
de est redacta in vnū imperatorē: quē xp̄s
approbauit. Sed ista potestas est volun
tas ipsius imperatoris ratione regulata:
q̄ depēdet a iure naturali ⁊ eterna. Et hoc
est qđ dicit ꝙ oīs lex hūana / q̄ est ratio hu
mana depēdet a lege eterna: que est ratio
diuina q̄ in nobis est sua participatio: qđ
est ius naturale. Et sic oportet ꝙ imꝑator
sit catholicus: vt dicit Bar. in ru. ff. de iu
sti. ⁊ iur. nā cū ipse solus habeat iam aucto
ritatē legis cōdende. Unde ab ei⁹ volunta
te lex habet vim mouēdi: ex hoc enīꝫ ꝙ ali
quis vult finē / ratio imperat de his q̄ sunt
ad finē. Sed volūtas de his q̄ imperant
ad hoc vt legꝫ rōnē habeat / oportet ꝙ aliq̄
rōne sit regulata: ⁊ hoc modo intelligit ꝙ
volūtas principis legis habeat vigorem:
alioquin volūtas ꝑncipis magis esset ini
quitas ꝙ lex: de qua dicit Esaye. x. c. Ve q̄
condūt leges iniquas: et scribētes iniusti
ciā scripserunt: vt opprimerent in iudicio
pauperē: et vim facerent cause humilium
populi mei / ⁊ sic cōcludit: postꝙ prima di
rectio actuū humanoꝝ ad finem fiant per
legem naturalē: et omnis operatio ratio
nis ⁊ volūtatis deriuatur in nobis ſm na

turā a principijs naturaliter notis: et volunt as principis in cōdendo legem oportet q̄ sit regulata ratione. Et sic infert/ q̄ celebrata electiōe imperatoris per illos septē electores vice totius populi ad condēdam legem: illam potestatem rationis habet a lege naturali: q̄ est participatio legis eterne. Et hoc modo habet illam potestatē a deo: cū ius naturale in homine nihil aliud sit: nisi participatio intellectualis ꝛ rationalis diuini luminis. Et hoc modo etiā intelligitur illud prouerb. viij. c. Per me reges regnāt: et legū cōditores iusta decernūt: ꝛ ita sūm⁹ pontifex nihil aliud auctoritatis potest sibi dare: nisi q̄ approbat personā electi. c. Venerabilē. de elec. ꝛ ibi Abb. Hinc est q̄ princeps solutus est legibus humanis: hoc ideo/ q̄a cū sit sub iure naturali: quod est/ quod tibi vis alteri facies: ꝛ qđ tibi nō vis non facies alteri. c. humanū. dis. j. Et sm̄ hoc debet cōdere legē humanā sm̄ suam voluntatē ratione regulatā: et de eo ac de quolibet alio viro iure naturali dicitur: lex non est posita iusto: sed similis debet esse illis de quibus loquitur apostolus vbi supra. Cū gentes q̄ legem nō habent naturaliter ea q̄ legis sunt faciunt. Hinc etiam est q̄ imperator habet in lege condenda multos prouidos viros secū. l. Humanū. C. de legib⁹. similes sibi: qualis eniꝫ quisq̄ est tales ordinauerit ostendit. c. tantis daniel. lxxxj. di. Et hoc etiā habet sūmus pontifex: q̄ non est sub lege. iuxta illud: scđm humilitatis rationē om̄es equales sumus d. c. de constātinopolitana. xxij. dis. sed cū altiori potestate vtatur in his q̄ finem beatitudinis eterne concernūt: ipsemet dn̄s noster ore diuino opus erat sibi daret illam potestatem: dum dixit: quodcūq̄ ligaueris super terrā erit ligatū ꝛ in celis: in tantū est maior: q̄ licet imperator potest condere legē solus in his que pertinēt ad societatē humanā: et nullus potest iudicare de lege per eum cōdita in mundo. Sed quia eius cōstitutio est ad societatē humanā cōseruandam: ita debet regulari q̄ non sit impedimento fini beatitudinis eterne. Et super hoc fine solus Roman⁹ pontifex habet potestatē interpretādi ꝛ legē condendi in diuinis a deo: ideo potest interpretari legē conditam per imperatorē esse cōtrariā iuri naturali siue diuino ꝛ nutrire peccatuꝫ et corrigere. c. fi. de prescrip. Et hoc ideo q̄a summ⁹ pontifex habet illam auctoritatem ministrādi diuinis a deo. in auc. quo. opor. epis. in prin. per illud verbū diuinū quodcūq̄ ligaueris ꝛc. Inde dicit̄ q̄ deus fecit duo luminaria magna. c. solite. de maio. ꝛ obe. et luminare minus recipit lumē a lumiari maiore: non q̄a luminare mai⁹ creauit luminare min⁹: sed dat sibi lumē: ita papa non creat imperatorē: sed recipit lumen a diuinis: videlicet iure naturali ꝛ diuino: quib⁹ papa ministrat et interpretatur: et omnia facit ad finē beatitudinis eterne. Et si aliq̄n do se interponit lege ad societatē humanā concernentem: hoc est medium ad finē spiritualiū. c. si quis obiecerit. j. q. iij. Alias eniꝫ secularibus negocijs non se intromittit. c. qm̄. x. dis. Et per hec p̄ꝫ q̄ potestas imperatoris a solo deo est: ꝛ ilico quo est facta electio de eo: habet illā potestatē a deo: hoc est a iure naturali/ et eterna. ¶ Sed vt hec opinio clari⁹ elucescat: eam etiā auctoritatibus duxi cōfirmandā: papa eniꝫ est vices gerēs christi. c. quāto. de transla. epi. Et christus venit in mundū redemptor generalis ad peccatū originale tollendū: et etiam ad mūdandū hominē a peccato actuali: iuxta illud vere languores nr̄os ip̄e tulit et pcc̄a nostra sustulit: et xp̄s venit mediator inter deum ꝛ hoies: hoc est ad faciēdū amiciciā hoīs in deum: ad quod tendit lex diuina et canonica: vt supra in quinta q̄sti. pͥncipali prime partis dictum est: et sic ad finē beatitudinis eterne: nō tamen ad finem societatis humane: hoc est regni tēpalis. Et hoc patet primo/ quia habes Matth. c. ij. cum illi tres reges magi/ sciētes xp̄m regē esse natum/ venerunt hierosolimā dicentes: vbi est qui natus est rex iudeorū? Et eo tēpore herodes cum esset rex/ habens potestatē hanc temporalē/ timuit: credens aduentu christi se hac potestate tēporali priuandū fore. Ad quē tamē ecclia dicit. Hostis herodes impie xp̄m venire q̄d times? non arripit mortalia: qui regna dat celestia. Ecce ergo vides auctoritate ecclie: q̄d dn̄s noster non venit ad exercendū principaliter hanc potestatē temporalē: alias eniꝫ herodes timere poterat: ne ab alio priuaretur dicto regno qđ possidebat: cū igitur ecclesia teneat q̄ xp̄s non arripit illud regnū siue potestatē temporalē: sequitur q̄

Prima corroboratio cōclusiōis

nec papa habet eandez potestatē actu nec habitu. Et hec cōclusio cōfirmatur eiusdē dūi nisi auctoritate. Joh. xviij. c. Regnum meū nō est de hoc mūdo: ergo sūmus pontifex (cum sit vicari⁹ xp̄i) non habet potestatē imperij temporalis: infertur ex hoc ꝙ imperator nō habet hanc potestatem a summo pontifice: sed immediate a deo.

ij. corroboratio ¶ Secundo hec opinio probatur auctoritate diuina. Joh. xix. c. cum dn̄s duct⁹ ad pilatū/ nollet ad interrogata per Pilatuz respondere: dixit ei Pilatus: se potestatē habere crucifigendi xp̄m/ et dimittēdi eū. Cui respondit xp̄s: non haberes potestatem aduersum me vllā: nisi tibi esset datū desuper. Ex quo inferuntur duo: vnum videlicet ꝙ Pilatus habebat potestatem temporalem a deo: dum dicit/ desuper: et aliud videlicet/ ꝙ xp̄s non habebat illā potestatē tempalem: quia si illam habuisset xp̄s: sua potestas esset maior illa potestate quā pilatus habebat: ⁊ sic minor nō poterat habere potestatē crucifigēdi maiorē: imo nec parem. c. innotuit. de elec. Infertur igitur ꝙ xp̄s inquantū homo nō habebat imperiū tēporale principaliter: hoc est/ nō venit ad exercendū temporale dominiū: licet bene accessorie: et ex hoc infertur conclusio: ꝙ imperator non habet hanc potestatem mediante summo pontifice.

iij. corroboratio. ¶ Tertio cōfirmatur hec opinio. imperator in cōdendo legem vtitur vice totius populi. insti. de iur. natur. §. senatus cōsult. ita qđ hoc arbitriū legis cōdende redactū est in vnū optimū: vt dictū est supra in hac scđa parte in quarta/ et quinta q̄stionibus ṗme principalis q̄stionis. Item etiam electores Alemanie vtuntur in eligendo imperatorē vice toti⁹ populi: vt dicit Jo. an. in addi. spe. §. fi. ꝟ. Itē qđ obtentū. de rescrip. present. Aut eniz hec potestas consideratur respectu ṗncipij regulātis/ qđ est ius naturale: qđ ius est prima regula ratiōis: a qua deriuatur lex humana: et fundatur hec lex super hac ratiōe practica. c. erit aūt. iiij. dis. Et hoc respectu habet īmediate a deo: et quilibet homo habet hoc: dum tamen non sit obscuratus pccō. c. dne. xix. q. ij. Si vero respectu regulatorū fiat consideratio: tunc populus in eū transtulit hāc potestatē: hoc est arbitriū legis condende in vnū optimū imperatorē. Et nunc dicti septē electores vice populi eligunt: ⁊ illico quo est electus consequitur omnē imperialē potestatē: et sic non mediāte papa: sed a solo deo facta dicta electione retinet hāc potestatē temporalē. Et hanc formaz vnius supremi in tēporalib⁹ approbauit xp̄s. primo in persona Octauiani impatoris: cui cōparuit cū virgine matre sua. deinde approbauit imperatorē Tiberiū Octauiani successorē/ dum dixit. Reddite quod est cesaris cesari.

¶ Quarto probatur hec opinio sic. Oīs circuitus est euitandus: de. auditor. de rescriptis. Sed verū est (et in hoc oēs cōcordant) ꝙ deus prohibuit petro exercicium gladij tēpalis: postꝙ̄ ergo potest obtinere a deo impator hāc potestatē/ ⁊ habet: esset circuit⁹ ꝙ habeat mediāte sūmo pōtifice. iiij. corrobora.

¶ Quinto hoc probatur: cōstat eni ꝙ impatores Romani habebant potestatē legis cōdende ⁊ gladij tēporalis: alias eni dn̄s noster non dixisset. Reddite qđ est Cesaris cesari. Sed nullibi reperitur ꝙ christ⁹ abstulerit hanc potestatē ab impatore: ergo eā nō dedit petro: ⁊ sic impator habet a solo deo hāc auctoritatē immediate. v. corrobora.

¶ Sexto patet veritas huius opinionis/ sic. Si imperator haberet potestatē a papa: nō perfecte christus oīa disposuisset: nā petro dicente: ecce duo gladij: si ṗpter hoc intelligeret vtramq3 potestatē esse in petro: cui tamen fuit vetitum ne gladij tēporalis executione vteretur: sed nec petr⁹ nec aliquis eius successor concessit alicui imperatori potestatē gladij tēporalis: saltim vsq3 ad tēpus Cōstantini: et sic mundus interim erat sine tēporali iurisdictione vniuersali. Sed hoc est falsum: q̄a opera christi sunt cōsumatissima: vt dicit Augustinus in ṗmo lib. de libero arb. Et sic sequitur: ꝙ dn̄s noster non cōmisit potestatem tēporalē actu vel habitu: sed illa erat penes imperatorem: et sic a deo absq3 medio Petri/ vel eius successorum. vj. corrobor.

¶ Septimo corroboratur hec opinio. Idez ius debet esse in toto respectu totius: sicut in parte respectu partis. l. q̄. de. tota. ff. de rei. ven. Unde scđo statu iuris gentiū/ dū cōstitutiōes scripte habuerunt ortum: vt in auct. qui. mo. nat. effi. sui. §. natura id qđ apud omnes gentes per eque seruabatur: dicebatur ius gentiū. insti. de iur. natu. §. qđ vero: in quorū omniū locum succedit ad ius condendum et exequendum vij. corrobo.

vnus optimus: videlicet imperator. l. ij. §. nouissime. ff. de orig. iur. Sed id qđ vnaqueqȝ ciuitas vel popul⁹ faciebat dicitur ius ciuile. insti. de iur. natur. §. nam quod quisqȝ. in quorū locū succedunt reges vel cōmunitates. Sed reges vel cōmunitates non habent hāc potestatē temporalē a sūmo pontifice: ⁊ sic patet ꝙ neqȝ imperator habet ab eodem a papa.

v iij. cor bora. ❡ Octauo probatur. dicit xp̄us / non veni nisi ad oues que perierant domus israel: hoc est ad oues ecclesie: que est congregatio fideliū. Propterea dicit papa in. c. multi. ij. q. j. de his que foris sunt nihil ad nos: hoc est de his qui nō sunt fideles. sed sunt extra ecclesiam: et sic quo ad eos papa nullam habet potestatē. Ex hoc inferūtur duo: primū / ꝙ finis potestatis summi pontificis est beatitudo eterna: q̄a de alio nihil ad papā. Scđm ꝙ non habet potestatem gladij temporalis: cuius exerciciū requiritur etiam inter infideles ad tranq̄llitatē societat⁹ humane. Et si nihil habet super eos: et per consequens nec habitu. Hinc est / ꝙ cum apud potestates temporales nihil requiratur / nisi felicitas hui⁹ vite tēporalis / hoc est tranq̄llitas humana: principes tēporales curā habent etiā multitudin⁹ infideliū / quibus presunt: quod tamē non est in papa: quia de his nihil ad eum. Et per hoc apparet / ꝙ potestas temporalis nec habitu est in papa / sed in imperatore: quā habet a solo deo imediate.

ſr. cor robor. ❡ Nono hoc apparet. si imperator haberet iurisdictionē temporalē ab ecclesia: sequerent duo. Unum / ꝙ diceretur vicari⁹ pape et non xp̄i: ⁊ ita posset ad libitū reuocare imperatorē. vt in cle. ij. de rescrip. et c. cum venissent. de cōsti. Item secundū / videlicet / ꝙ si potestas tēporalis esset penes papā: posset imperatores / ⁊ alios p̄ncipes seculares priuando: iurisdictionem illam pro libito ab eis remouere. c. super q̄stionū. de offi. deleg. ⁊ l. iudiciū soluit. ff. de iudi. Sed hoc papa non potest facere: vt est tex. ipsius pape. in. c. licet. de for. cōpe. ⁊ ibi marianus. socinus. in p̄mo nota. et patet in. c. p venerabilē. qui. fi. sunt leg. vbi papa fatetur se ex eo in eo casu cognoscere: quia rex francie sponte se subiecit. Et hoc etiā apparet p tex. in. c. nouit. de iudi. vbi ratione peccati duntaxat dicit papa in tēporalib⁹ se intromittere. Ex quibus cōcludit: ꝙ potestas tēporalis est immediate a deo in imperatore: nec papa habet eam actu vel habitu.

❡ Superest nunc respondere ad argumēta que in cōtrariū deducunt: et quia multi super hac materia multa superflua confixerunt: pro vtraqȝ parte satis debilibus medijs arguēdo: vt inspectis supradict⁹ ⁊ infradicendis facile de eis quilibet potest iudicare. Unde sup hoc hunc ordinem me seruaturū dico. Primo argumēta q̄ magis stringunt pro opinione cōtraria / tanq̄ superfluorū inimicus / breuibus referemus: Deinde in respōsionibus ad eadē contraria nr̄a opinio catholica fortissimis alijs ratiōibus vltra premissa roborāda declarabit. Ex quo apparebit antecessores nr̄os non bn̄ pcepisse noticiā vtriusqȝ potestatis: spiritualis videlicet et tēporalis: nimiruȝ si plura et satis inania verba effuderunt. Nos vero deo dante / quemlibet sua potestate contētum relinquemus. Et maxime moderniores hanc materiā magis obscurando: tres questiones pro vna inuoluūt. Prima est: an papa sit maior imperatore. Et sup hoc Alexandrinus post omnes. in c. cum ad verū. xcvj. dis. multū laborat: plura pro vtraqȝ parte deducendo. Sed dico ꝙ sup hoc nulla est hesitatio: quia papa in spiritualibus est maior imꝑatore: et spiritualia sunt multo excellentiora ⁊ digniora temporalibus: sic etiam tanto est excellentior papa: quanto dignioribus preest: c. solite. de maio. ⁊ obediē. cū si. et contrariū sentire esset hereticū: vt ex infradicendis patebit. Ideo non opus est superfluis occupare membranas. Secunda questio est diuersa a prima: an papa sit supra imꝑatorē: et in hac q̄stione multa nō bn̄ p eos intellecta allegant: vt in fine huius questionis principalis absoluendo intellectū auctoritatum diuine ⁊ humane scripture deo duce apperiemus. Tertia questio est separata a primis duabus: videlicet an potestas imperatoris dependat a deo imme- Argumēta q̄ ꝯtra cōclusio. p doct. fiunt.
diate: ⁊ in hoc cōtra nostrā opinionē quā supra probauim⁹ Abb. in. c. nouit. de iudi. ⁊ Alexādrin⁹. in d. c. cum ad verū. presertim in. vj. argu. et ipse latissime in. c. fi- Primū argu.
cut. §. qm̄. de naturali. xv. dis. in tertio fūdamēto quasi in principio sue lecture dicunt: ꝙ ad bene esse ecclesie: et totius orbis / tam respectu finis boni eterni: q̄ etiā

tēporalis ponere vnam monarchiā/vnuz
principē ad quē cetera referant conuenit.
vt hoc etiā dicit phus. ij. politicoꝝ. et. viij.
ethicoꝝ. quia multitudo principatuū est
ij. argumentū. mala. ¶ Et hoc probant etiaz ex vi fidei:
nā ponere duo principia est hereticū. c. j.
de sūma tri. ⁊ fi. catho. sic ponere duos vi-
carios equales in terris est hereticū. facit
glo. nota. in. c. nō aūt. vij. q. j. ecclesia enī
militans diuinitus est exemplata ab eccle-
sia triūphanti. Joh. in apoca. c. ij. in prin.
Uidi hierusalē nouā descēdere de celo: et
moysi monstratū est Exodi. xxv. ꝙ omnia
faceret ꝫm exemplū quod sibi monstratū
est: sed in ecclia triumphāti est vnus sum-
mus princeps: cui tota ecclesia ipsa est per
fectissime subiecta: videlicet deus: ideo ne
cessario sequitur ꝙ ecclesie militanti vnus
solus presideat. Sed imperator nō potest
esse: quia ipse non potest preesse spirituali
bus. Ergo inferendum est ꝙ est papa qui
preest spiritualibus: et potest temporalibus
preesse/et per alios ministros seculi vindi
ctam sanguinis exercere: nā et sacerdotes
exercuerūt vtrunqꝫ gladiū. xj. q. j. relatū.
in no. in. c. licet ex suscepto. de fo. compe.
iij. argumentū. ¶ Item ad hoc adducūt auctoritates: vide
licet: ꝙ xp̄s exercuit vtrāqꝫ potastē duz de
templo eiecit emētes ⁊ vendētes/⁊ cathe-
dras numularioꝝ euertit. vt habet Ma-
the. xxj. ⁊ Marci. xj. ⁊. j. q. iij. c. ex multis.
⁊ in ps̄. Deus iudiciū tuum regi da ⁊c.
iiij. argumē. ¶ Sed hoc corpus mysticum qđ est eccle-
sia triumphans (cuius caput est christus/
et nos membra sumus) est vna: vt dicit Au-
gustinus sup Joh. xv. super illud. Ego sū
vitis vera/et vos palmites. Ita etiā in mi
litanti ecclesia corpus eius mysticum vna
esse debet. Et hoc profitemur in articulo
fidei: vnam sanctaz ecclesiam catholicam
⁊ apostolicā. et est hodie extrauagans Bo
nifacij. Unam sanctā ecclesiā: qđ hec oīa
cōplectit et plura. Una est enim ecclesia/⁊
non plures. d. c. j. de sum. trin. ⁊ fi. catho.
Sed hanc potestatē quā xp̄s habebat de-
dit petro dū dixit sibi. Pasce oues meas:
v. argu. nō distinguēs in modo pascēdi. ¶ Immo
quādo dixit petrus. Ecce duo gladij. Chri-
stus respōdit: satis est. nō dixit/nimis est.
Sed cum vellet vti gladio dixit: mitte gla
dium tuū in vaginam: nō dixit: eiice. Un-
de prohibuit tantū executionē ratione su-
pradicta: cum enī xp̄s loqueret: figurati-
ue oīa ista sunt ponderāda. ¶ Immo plus vj. arg.
dicunt: ꝙ si insistamus ꝙ tēporalis pote-
stas non subordinatur ad spirituale: dedu
citur incōueniēs ꝙ imperium non sit/nec
esse debet vniuersale in tēporalibus: nam
si volumus cōsiderare per se temporalia si-
ne spiritualibus nō est necesse omnes mor
tales in vna policia communi viuere: nec
in vna monarchia concordare. Sed scđm
diuersitatē linguarū/climatuz/⁊ hominū
sunt diuersi modi viuendi: sunt etiam di-
uerse policie/propter quod non erit expe-
diens vniuersum orbem per vnū regi. Fa-
cit. c. illa. xij. dis. ⁊ qđ vult aristoteles. j. po
liticoꝝ. Unde videmus leges ciuiles qui-
bus regna et prouincie gubernātur non
esse cōformes. Sed scđm varietatē natio-
num etiam ille variātur. l. ij. §. diuus. ff. de
sepul. viola. l. de quibus. ff. de leg. Phus
iiij. poli. ⁊. c. sciendū. xxix. dis. imo etiā ali-
que leges sunt honeste in vno loco: non ta
men in alio: qđ tamen est de substantia le
gis. c. erit aūt. iiij. dis. et per hec dicit Ale-
xandrinus vbi supra in. v. argu. vt dicamus
vnū esse rectorē omniū necesse est cum in
tēporalibus per se nō possit dari vt dictuz
est: subordinemus tēporalia ad spiritua-
lia: et sic ille qui preest vnicus rector in spi
ritualibus presit etiā in temporalibus: et
ad ipsum in tēporalibus ⁊ spūalibus oīa
inferiora referantur: videlicet reges ⁊ prin
cipes/⁊ ipse impator. ¶ Ecce vides quot
hereses seminant isti in iure: vides enim
vt supra est probatum: ꝙ impator est vnus
qui preest tēporalibus: ⁊ hoc tenet sancta
mater ecclesia ⁊ cōtrariū dicere est hereti-
cum: ⁊ iste vult ponere vnum rectorē in tē
poralibus et spūalibus a quo dependant
potestates imperatoris et regū. ¶ Et sic Inconueniēs
etiā cum scđm diuersitatē moꝝ hominuz
⁊ nationum diuerse debent dari leges: et ꝯtra sextū argu
ideo non potest esse vnus rector in tēpali- mētū.
bus: necesse est vt dicamus ꝙ tot sunt im-
peratores quot sunt diuersoꝝ hominuz
et nationū diuersi mores: sed hec quandā
obcecationē intellectus demonstrant.
¶ Uides enim tex. apertū in iure canoni- Alia cō
co in. c. solite. de maio. ⁊ obed. ꝙ duo sunt clusiōis
luminaria magna: vnū qđ preest diei: hoc corobo-
est spiritualibus: et aliud videlicet minus ratio.
luminare quod significat presidentē in tē
poralibus: nō tamen quod sint in vno il-
la duo luminaria/sed denotant duas per

Corroboratio cōclusi. sonas. ¶ Preterea ꝙ sint due potestates temporalis videlicet et spiritualis / nemo inficiatur: et sunt diuerse. Et sicut spūalis potestas est vniuersalis: ita etiā tp̄alis: et sicut i papa potest esse illa potestas vniuersalis: siliter etiā in imperatore: imo est dn̄s totius mūdi. l. bene a zenone. C. de quadri. prescrip. et. l. deprecatio. ad leg. ro. de iac. ff. cū multis silibus.

Respō. ad. vj. argu. ¶ Et nō est incōueniēs ꝙ vnus imperator totius orbis possit condere leges in vniuerso: licet sint diuersi mores inter nationes: quia illud idem incōueniēs esset in papa respectu temporaliū: si illam haberet qd' esset in imperatore. Item qa nec imperator sicut nec papa posset condere legem in tēporalibus cōtra spūalia. c. si. ix. dis. cū si. Sed qualiter in vniuersali vel particulari fiat lex per imperatorē: et sub eo per principes: infra in tertia parte dicemus. Quicqd sit hoc est vnū et verū quod etiam tenet ecclesia: ꝙ imperator est vnus: et habet omnimodā supremā potestatē in tēporalibus: vt supra probauimus: et in sequenti questione principali dicemus.

Respō. ad. v. argum. et corrob. conclu. ¶ Immo ex dictis eorundē contrariā sententiā tenentiū hoc potest corroborari: ipsi enim se fundant in illa auctoritate euangelij dum dixit Petrus: ecce duo gladij: qui denotant potestatē temporalē et spiritualem: et dn̄s noster respondit / satis est. Deinde cum petrus vellet vti gladio tēporali: dixit xp̄us / mitte gladiū: denotans ꝙ prohibebat sibi exerciciū gladij temporalis: et sic habes ꝙ duo sunt gladij spiritualis videlicet et tempalis. Et sicut vnus est gladius spūalis: cuius vnus est executor / videlicet papa. Ita etiam vnus est qui exercet gladium tēporalē videlicet imꝑator. in auct. quo. opor. epis. in ꝑnci. cola. j. et. c. duo. in ꝑn. xcvj. dis. Sed sic est ꝙ exerciciū gladij tēporalis prohibuit petro: dum dixit xp̄s: mitte gladiū in vaginā: et sic apparet ꝙ papa nō potest exercere illum gladiū tēporalem. Et ita est inferendū: ꝙ imperator habet monarchiā illius exercicij gladij temporalis: siue habeat eandē potestatē mediate vel imediate a deo: pape tamē est vetitum exercitiū tēporalis potestatis. Sed dicat Abb. si papa habet eandē potestatē habitu: quod impedimentū est ei quominus eodē tēporali gladio vtatur: vel quare xp̄s prohibuit sibi exercicium gladij tēporalis: si eam dedit petro: imo si xp̄s visus fuit illo flagello in tēplo / dum eiecit ementes et vendētes: petrus tamen nō potuit vti postea illa potestate tēporali: quia prohibuit sibi dn̄s ne vteretur / licet dn̄s visus esset: et sic ex dictis eorum sequeretur vnū maximū incōueniēs: ꝙ si xp̄s ideo eiecit ementes et vendētes de tēplo: quia habebat et vtebatur vtraqꝫ potestate: sed petro fuit facta prohibitio exercicij gladij tēporalis: et sic deinceps non poterat vti illo tēporali gladio: et per cōsequens nec in approbando imperatorē vel improbando valet se intromittere: nec in aliquo arduo et scandaloso negocio: licet Abb. in eodem. c. nouit. dicat cōtrariū dicens: ꝙ ideo potest quia licet papa nō habet eandē potestatē actu: habitu tamē tenet: sed mirandū est de eo: quia si vtitur temporali potestate in dictis casibus: non solum habet eam habitu: sed etiam actu: et sic prohibitio dn̄i nihil operaretur: et magis est mirandū de Abb. ibi dum adducit exemplū xp̄i: quando eiecit de templo emētes et vendētes: et mensas nūmulariorū euertit: quia post illū actū tempore passionis sue fuit facta eadē prohibitio visus gladij tēporalis Petro. Et si xp̄s exercuit: non tamē petrus poterat exercere illam potestatē: obstante prohibitione xp̄i. Sed quia actio xp̄i in tēplo dū visus est potestate tēporali non sine misterio fuit. Hoc factū aliter venit intelligendum ꝙ̄ ipse Abbas et alij sequaces et fere omnes intelligunt et non bene: nec eorū intellectus ꝯuenit honori et potestati pape.

Cause incōuenientie q̄re docto. fuerūt moti ad tenēdum ꝯtrariū dicte cōclusiōis ¶ Sed anteꝙ̄ veniamus ad declarationē materie et solutionē argu. videndū est de causa huius varietatis doctorum a vero. Ad hoc dico ꝙ vt supra dictum est vna est ecclesia triumphās / et in ea vnū principiū et vnus dn̄s a quo omnia inferiora gubernātur: ita etiam est vna ecclesia militans / et in ea vnum est caput: videlicet christus: et eius vicarius scilicet petrus: et post eū eius successores: et sic de necessitate debemus concludere: ꝙ vnum est caput et vna monarchia: videlicet papa in hac ecclesia militanti. Sed similiter videtur huic cōtrariari cōclusio nostra supra relata: videlicet ꝙ duo sūt capita in genere humano: vnū maius videlicet papa: et aliud minus: Si ergo duo capita sunt duo corpora: ergo diuersa capita diuersorū corporū: nec vnum caput potest esse caput alterius / nā

illud esset contra naturā. Et ideo supra dixiimus q̄ impator est caput societatis humane in tēporalibꝰ. Sed videmus q̄ papa vtitur potestate tēporali in priuādo imperatorē. c. ad aplice. de re iu. li. vj. Et etiā regē Frācorū priuauit. c. Alius. Itē. xv. q. vj. Si ergo dicimꝰ q̄ impator est supremꝰ in tēporalibꝰ: necesse est dicere q̄ papa obtinet illā potestatē tēporalē ab impatore: cū ipse sit caput in corpore tēporaliū. Sed ex hoc etiam sequūtur duo incōueniētia: vnū/ quomodo fieri potest q̄ impator concedat siue procedat ab eo tēporalis illa potestas/ qua papa iudicat imperatorē: cum illa videatur esse maior/ quia supra imperatorē est illa potestas: et nemo dat potestatem maiorē quā ipse habeat. Item est etiā aliud incōueniens: quia papa exercē do dictā potestatē tēporalē supra imperatorē/ vel alquē regem/ vel principē. vt. d. c. aliꝰ. Item venit cōtra prohibitionē dn̄i: qui precepit ne vteref gladio tēporali: dū dixit/ mitte gladiū tuū in vaginā: sine limitatione: et sic simpliciter debet intelligi dictū xp̄i. l. de precio. ff. de publi. Et ꝑpter has difficultates doctoref inciderūt in aliquos errores in hac alta et ardua materia.

Hic ponuntur q̄dā presuppositiões p responsiõe argumentorū: et corroboraf conclusio.

¶ Unde pro declaratione ꝑmissorū ꝑmittente: vt sup̄ dictū est in prima pte in tertia et quarta q̄stionibꝰ principalibus a iure naturali procedunt et deriuanf tam iura diuina q̄ humana/ siue determiatiue. Sed determinationes illetā iuris diuini q̄ humani reducunf ad illud ius nałale: et ius diuinū et canonicū semꝑ est certum et infallibile: q: iuſ canonicū dependet ex auctoritatibus noui et veteris testamenti: vt dictū est latissime in p̄ma parte in quinta q̄stione principali: quod tendit ad finem amicicie hoim cum deo. Et sic ad finē beatitudinis eterne: lex vero humana licet dependat a lege naturali: et quando etiam determinat: licet videatur scḋm corticem aliena a iure naturali: tamen scḋm moralem intelligentiā est annexa: sed fallibiliter et incerte deriuatur: que tendit ad finē beatitudinis societatis humane: et sic cōclusimus in dicta q̄nta principali questio. q̄ finis vltimus iuris canonici est beatitudo eterna: finis vero vltimus iuris ciuilis est felicitas societatis humane. Unde est sciēdū: vt dicit spec. in ti. de fructi. et interesse. §. j. ꝟ. sed quid si debito: q̄ finis denotat qualis sit res censenda. et Bar. in. l. ambiciosam. ff. de decr. ab ord. faci. in ordine intellectuf finis est principiū: et illud dicif esse finis ad quod intellectus principaliter tēdit. Unde oīs persona vel ars aut virtꝰ ad qḋ pertinet finis: debet disponere de his q̄ sunt ad finē: vt dic. scẽs doct. scḋa. scḋe. q. xv. ar. ij. cū ergo finis temporaliū sit diuersus a fine sp̄ualiū: quia intētio impatoris est facere societatē inter homines/ ad finē beatitudinis hūane. Sed intentio summi pontificis est (qui preest sp̄ualibus et diuinis) facere amiciciā hominis in deum: hoc est ad beatitudinem eternā: et sic de necessitate oportet dicere: q̄ ꝫm diuersitatē finiū sint diuerse res: videlicet tēporalis et sp̄ualis: et sic diuersa corpora ficta. Et est cōueniens q̄ sint duo capita in terris: sicut sunt duo luminaria magna/ videlicet sol et luna denotātia papā et impatorē. d. c. solite. de maio. et obe.

Quedā ratio p ꝯclusione.

¶ Et quāuis luna recipiat lumen a sole: tamen essentia lune non dependet a sole. Similiter dicendū est in imperio: q̄ licet impator siue imperialis potestas recipiat lumē a papa/ siue a sede apostolica (et qualiter hoc fiat infra dicemus) non tamē illa essentia potestatis imperialis dependet a papa: sed sicut sol et luna dependent ab vno ꝑncipio/ videlicet a deo: ita etiā summus apostolatus et imperiū quilibet eorum īmediate ab vno ꝑncipio/ puta a deo procedunt. d. auct. quo. opor. epis. col. j. in ꝑncipio. Et hoc declarat et dicit tex. in. d. c. cū ad verū. xcvj. dis. dum dicit: cū ad verum ventū est/ vltra sibi nec imperator iura pontificatus/ nec pontifex nomen imperatoris arripuit: quoniā idem mediator dei et hoium homo christus iesus actibus proprijs et dignitatibꝰ distinctis/ officia potestatis vtriusq̄ discreuit. Et respōsio Abb. ad hunc tex. in d. c. nouit. est fabula. et eius inuentio sine lege: cōtra tex. in auct. de tri. et sen. §. cōsiderauimꝰ cū si. hoc idem dicit tex. in. c. quoniā. x. dis. Et hoc apparet dum dicit ibi tex. actibus ꝓprijs et dignitatibꝰ distinctis officia potestatis vtriusq̄ discreuit. Et sic ipsemet deus primo distinxit dignitates: et discreuit ꝑ se et nō ꝑ aliū. Et sic imediate vtraq̄ potestas deriuaf a deo: vt equalis sit determinatio iuxta legē. nam hoc iure. ff. de vulga. et pupi. substi. Presuppositis his fundamētis:

venio ad declarationem argumētorum.
Hic in- ¶ Dico igit̄ q̄ argumēta pro cōtraria par-
cipit re- te facta retorquendo cōtra eos fortissime
sponde- probat̄ nostra opinio. Certū est q̄ ecclesia
dere ad nihil aliud est q̄ collectio fideliū: pro qui-
argum. bus dicit christ⁹. Ego cognosco oues me-
et pmo as: et audiunt vocē meā/et cognoscūt me
ad pmū mee. Et pro his ouibus dixit petro: pasce
scdm et oues meas: et tu aliquādo cōuersus con-
2 q̄rtū. firma fratres tuos. Et ideo cū essent duo
populi: videlicet iudei/qui habebant legē
scriptā. Et populus qui non vtebatur cir-
cūcisione: tamē viuebant secundū ius na-
turale scriptū in cordibus: de quibus dice-
bat apl's. Sicut gentes q̃ legem nō habēt:
naturaliter q̃ legis sunt faciunt: et pro eis
dixit xp̄s. Et alias oues habeo: que non
sunt ex hoc ouili: et illas oportet me addu-
cere: et erit vnū ouile et vnus pastor. Nam
extra legē scriptā que fuit data p moysen:
iure naturali seruiebāt homines deo: ex-
tra populū iudaicū: vt erat iob et multi alij
q̃ non habebant idolos: sed vnū deum co-
gnoscētes/sibi seruiebant. Et sic non cre-
das q̄ in fine mundi erit magis vnū oui-
le q̄ nunc. Sed per christū factum est vnū
ouile eius ouium/videlicet fidelium. Et
istarū ouium christi que faciunt ecclesiam
militantem: summus pontifex est caput.
Sed earum ouium videlicet infidelium/
que non sunt ex ouili christi/quia deforis
sunt: nihil ad papam pertinet: vt dicit tex.
in. c. multi. ij. q. j. propter hoc dicit. tex.
in. d. c. quoniā. x. dis. et. c. cum ad verum.
xcvj. dis. q̄ pontifex maximus non secu-
larib⁹ negociis se implicat: et vicissim nec
impator spiritualib⁹ presidere potest. Et
per hoc cōcluditur cum petrus fuit cōstitu-
tus caput dūtaxat ecclesie militantis: hoc
est vniuersitatis fidelium: non potest dici
caput infidelium: et per consequens non
fuit data sibi potestas iperij tēpalis: qd̄ est
ad finē felicitatis societatis hūane. Alias
diceret̄ caput etiā extra ecclesiā contra. d.
c. multi. et contra doctrinā euangelicam:
cum dominus precipiat sibi pascere oues
suas/hoc est fideliū: nec pascere potest eos
qui nolunt credere verbo dei: de quibus
dicit dn̄s: vos ex patre diabolo estis: quia
Illatio verbum meū non capit in vobis. ¶ Et sic
ex hoc inferunt̄ duo: primuz q̄ xp̄s et eius
vicari⁹ successiue in spūalibus dūtaxat in-
tendit pascere oues pabulo spūali iuxta. c.
inter cetera. de offi. ordi. ad finē beatitudi-
nis eterne: et non curat de reliquo. Sed
quia vt supra diximus est aliud regimē ad
alium finē/videlicet beatitudinis huma-
ne: et in isto ouili ad hūc finem sunt et pos-
sunt esse fideles et infideles. Ideo de ne-
cessitate est dicendū: q̄ imperator qui po-
test preesse fidelibus et infidelibus ad hūc
finem: habet potestatem temporalē a deo
imediate/et supremā ad trāquillitatē hu-
manā: cuius imperium est animaduersio
in facinorosos homines quoscūq̄ fideles
et infideles. l. imperiū. ff. de iuris. oīm. iud.
Et etiā habet hanc potestatē supra magi-
stratus. l. potestatis. ff. de verbo. sig. vt per
disciplinā legis proterui cohibeātur a ma-
lo: vt sic a maleficijs desistētes: et alijs q̄e-
tam vitam redderent: et ipsi quidem per
assuefactionez reducerentur: q̄ volunta-
te facerēt: qd̄ prius metu pene implebāt:
et sic fierent v̄tuosi. c. facte. iiij. dis. et. l. j. ff.
de iusti. et iur. in p̄n. et sic ad pacificā hoīm
vitā dumtaxat/nō facta distinctione sit ho-
mo xp̄ian⁹/iude⁹/vel sarracen⁹: et hoc re-
spectu impator est caput totius societatis
humane. Sed papa est caput ecclesie mili-
tātis: q̃ est cōgregatio fideliū: quis enim
dicet q̄ iudeus vel sarracenus sit de eccle-
sia militanti? certe nō sūt de ecc'ia nec oui-
li christi: sed sunt de ouili diaboli: iuxta il-
lud/vos ex parte diaboli estis: qui non cu-
rat de alio/nisi perducere homies ad suuz
ouile: ad finem pene eterne. Sed summ⁹
pontifex ecōuerso pascit oues de ouili suo:
tanq̄ pastor bonus: et inuitat malos p pre-
dicationē perducere ad suū ouile: et postq̄
conuersi fuerint: erit etiam eorum caput:
Alias nihil ad papam duz foris sunt. d. c.
multi. Et sic dicitur ecclesia militans: q̃a
militant fideles ad finē ecclesie triumphā-
tis. Sed imperatoris potestas ad tēporalia
tantū respicit: et vltra ei⁹ potestas nihil cu-
rat: nec potest respectu imperij principali-
ter: nisi iuuando dum requirit iuxta. d. c. Corro-
cū ad verū. et. c. qm̄. ¶ Preterea q̄ papa nō boratio
habeat potestatē in tēpalib⁹ patet: q: xp̄s pclusio.
ibs dicit ego sum pastor bon⁹: bon⁹ pastor
aīaz suā ponit p ouib⁹ suis. Et alibi ego sū
pastor bonus: et cognosco oues meas: et
animā meam pono pro ouibus meis: et sic
xp̄s passus est p redimēdis fidelib⁹ dūta- Alia cor
xat. ¶ Preterea hoc ostēdit̄ ex doctrina xp̄i: rob. cō-
dum dicit/nolite timere eos qui occidunt clusiōis

corpus: qui postq̄ occiderint non habent vltra quid faciant. Et hec est potestas tēporalis impatorꝫ: et hanc nō dedit petro. Sed dicit vlterius/timete euꝫ q̄ postq̄ occiderit/ habet potestatē mittere in gehennā. Et vis huius potestatis extenditur vltra tēporalia: ⁊ hanc dedit petro/quando dicebat sibi: quodcunqꝫ ligaueris sup terram erit ligatū et in celis: et quodcūqꝫ solueris sup terram/ erit solutū et in celis. c. vt cōstituerenṫ. l. dis. Et sic hec potestas differt a prima: q̄a illa non extendiṫ ad tempus post mortē; hec vero sic. Quia q̄ sit ligatū vel solutū in celis: refertur ad tēpus post mortem. Et hec est illa potestas/ q̄ dedit petro; et tibi dabo claues regni celoꝝ. d. c. vt cōstituerētur. nō dicit/tibi dabo claues regni huius seculi/ quod tēporale est. Ex quibus apparet q̄ doct. qui hanc potestatem temporalē attribuūt pape fuerunt ducti ex auaricie cecitate: ⁊ reddūt imperfectū statum sūmi pōtificis. iuxta illud ad Philipē. iij. q̄ quidē retro sunt obliuiscēs/ ad ea que priora sunt me extendam. Quicunqꝫ ergo perfecti sumus hec sentiamus; et gloria in confusione eorum qui terrena sapiunt: nostra autem conuersatio in celis est. Unde bene dicit tex. in. d. c. quoniā. x. dis. Nemo militans deo negotijs secularibus se implicet. Et cecitas doctorū carnalium scribentiū de potestate pape illaꝫ denigrant: nitendo reducere a tā alta potestate spiritualiū que perpetua sūt ad tēporalia vana ⁊ transitoria: cōtra. c. diuersis fallacijs. de cler. cōiug. ¶ Unde propterea dicitur magna potestas pape: qui merito dicitur q̄ nec deus est/ nec homo: hoc est quia vltra potestatē hominis extēditur. Hominiꝫ enī ab exordio creationis sue fuit signatū lumen eternum: qḋ est ius naturale intellectualiter ⁊ rationabiliter vt dictū est supra in pͥma pte; in quarta q̄stione pͥncipali. Romano tm̄ pōtifici est data potestas cognoscēdi supra rationē naturalē/ videlicet de dubijs fidei. c. maiores. in pͥn. de baptis. ⁊ eius effect. ⁊ de peccato ⁊ cogitatiōibus hoim: ad q̄ nō extēdiṫ potestas alteri⁹/ siue impatoris. l. cogitationis pene. ff. de pe. ¶ Preterea roman⁹ pōtifex representat psonā xp̄i/ q̄ dicit: ego sum vitis vera/ ⁊ vos palmites: hoc est dicere/ q̄ ecclia repsentat vnū corp⁹ mysticū; cuius caput est christus: ⁊ eius vicari⁹ Romanus pontifex: palmites vero sunt mēbra: hoc est fideles. Ex hoc apparet/ q̄ hereticū est dicere: q̄ infideles sunt membra christi/ vel pape. Unde hoc ostēdens dicit Hieronymus in libro iudicū: et est translatum in. c. nolite. xj. q. iij. eos quos possumus quoꝝ peccata manifesta sunt eijciamus: vbi vero peccatū non est manifestum: ejcere de ecclesia neminē possum⁹. Et vt ibidē: licet aliquādo mali permittātur in consortio bonorū: non tamen sunt de ecclesia. Et ex hoc elicitur q̄ papa licet sit caput ecclesie: ⁊ ideo habet potestatem suā in eadē ecclesia/ non tm̄ extra eccliam. Cū igitur infideles nō sint ď ecclia vt. d. c. nolite. papa nō est caput ipsorū. Sed potestas impatoris extēdi potest ⁊ extendiṫ ad oēs humanos/ siue sint fideles/ siue infideles: cū impator tractet de pacifico statu hominū: licet sit fidelis quo ad hoc: bene possunt omnes dici membra huius corporis: quod dūtaxat tendit ad felicitateꝫ temporalem hominum. Et sic argumentum eorum qui contrariam sententiā tenuerunt retorquetur contra eos. Et sic nō bene dicunt/ q̄ ecclesia bonos et malos recipit per predicta: immo cōtrariatur fidei: quia vnā sanctā ecclesiam credimus: que vnitatem denotat: iuxta. c. dilectissimis. xij. q. j. vbi multitudinis credentium cor vnum erat: ⁊ ibi/ ecce q̄ bonū ⁊ q̄ iocundum habitare fratres in vnum. ⁊ d. c. nolite. xj. q. iij. stat ergo conclusio firma: q̄ quodāmodo sapit heresim/ dicere: q̄ christus dedit potestatē temporalē petro: vel q̄ papa habeat hanc potestatem actu/ vel habitu: sed sine aliquo medio/ hoc habet imperator. ¶ Sed nūc restat videre pro responsione aliorū argumentorū: ex quo procedit hoc/ videlicet q̄ papa deponit imperatorē: ⁊ etiā regē Francoꝝ regno pͥuauit. De pͥmo. c. ad apostolice. de sentē. ⁊ re iud. De scđo. c. alius. Itē. xv. q. vj. exēplo dn̄i/ dum eiecit emētes ⁊ vendētes de tēplo. Matthei. xj. et Marci. xx.

¶ Ad hoc declarandū/ oportet presupponere: q̄ impator debet esse catholic⁹: vt dicit Bar. in rub. de iusti. ⁊ iu. ⁊ de necessitate debet esse de gremio ecclesie. ⁊ hoc dicit Imperator in auct. ius iur. quod prestā. ab his. §. j. colla. ij. communicator sum sanctissime dei catholice et apostolice ecclesie. Et fatetur circa fidem ea que sancta

Excellētia potestatꝫ pape.

Respō. ad. iiij. argu. et corrob. ꝯclusio

Presupositio nōnullorū argumentorū respōsiōe.

mater ecclĩa tenet ⁊ credit. eplã inter cla-
ras. ⁊ in. l. siue eplã victor. de sum. tri. ⁊ fi.
catho. C. ⁊ sic debet esse mẽbrum ecclesie:
alias non potest vocari impator. Et ideo
debet recipe lumẽ tanq̃ luminare min⁹ a
luminari maiore: hoc est a papa dupliciẽ.

Primo q̃lr imꝑatore recipit lumẽ a papa.

¶ Primo illuminaẽ imperiũ a pontifice
maximo: q̃a vt dictũ est supra in prima par
tem tertia ⁊ quarta q̃stiõibus principali-
bus: humana natura propter ꝯsuetudinẽ
peccãdi tam venit ad tẽpus quod indige-
bat auxilio diuino: quia ratio siue intelle
ctu⁹ human⁹ in multiẽ errabat. Propterea
fuerunt data a deo decem precepta deca-
logi. Deinde alia scripta diuina ad finem
beatitudinis eterne. Et cum iura diuina
semper sint certa. l. ij. C. de veter. iur. enu-
cle. §. Sed quia: procedunt a deo/ qui par
ticipauit legem naturalẽ homini. Sed cũ
cogitationes hominũ sint timide ⁊ incer-
te prouidentie nostre. Sapien. c. ix. Et sic
lex humana ꝓcedit fallibiliter: et ideo nõ
valet contra legem diuinã: licet alias im-
perator omnia potest facere: in his que cõ
cernunt vtilitatem publicam ad finem fe-
licitatis humane: tamen si papa videat in
aliquo verti peccatum (cuius cognitio spe
ctat ad papam. c. Nouit. de iudi.) recipit
imperium lumen: quia constito de pecca-
to per constitutionem pape: cessat lex im-
perialis. c. fi. de prescript. Et hoc est quod
dicitur in. c. ij. de no. ope. nun. q̃ leges nõ
dedignanẽ sacros canones imitari: nam
in spiritualibu⁹ dum papa disponit: debet
imperator sequi constitutionem pape: nec
ei contrariare debet: quia ex auctoritati-
bus noui et veteris testamẽti disponit. c.
qualiter ⁊ quando. el grande. de accu. Et
sic habito respectu ad potestatem imperij:
vides qualiter recipit lumẽ a Romano põ
tifice: hoc est cum papa diuinis ministret.
d. auct. quo. opor. epis. in ꝑnci. ⁊ eius con-
stitutio tendit ad felicitatem eternam: et
ad hoc habet potestatẽ papa a christo: cum
potestas imperatori⁹ ⁊ eius cõstitutio ten
dat ad finem felicitatis tẽporalis: que est
tranquillitas humana: q̃ cum vltimo die
vite vniuerse carni⁹ finitur: nimirum pote-
stas imperatoris/ cuius finis est tempora
lis: debet regulari et illuminari a potesta
te summi pontificis: cuius finis tendit ad
eternitatẽ/ que est btitudo perpetua aĩe.
¶ Item secũdo recipit lumen imperator

Secundo recipit i. c. ratoꝛ lumẽ a papa.

lumine fidei: et legis priuate in se: de qua
in. c. duc. xix. q. ij. iuxta dictum domini.
Et tu aliquãdo conuersus confirma fra-
tres tuos. Et cum de dubijs fidei tracta-
re spectat ad papam. d. c. maiores. in ꝑnci.
de bapti. ⁊ lumen venit ex fide. Joh. c. j.
Et lux in tenebris lucet: ⁊ ibi erat christus
lux vera: que illuminat omnẽ hominẽ ve-
nientem in hunc mundũ. Et per cõsequẽs
vicarius christi/ quẽ ipse xp̃s posuit suum
vicarium: vt illuminet omnẽ hominẽ exẽ
plo magistri/ verbo pariter ⁊ exemplo: vt
dicitur actuum apostolorũ. Primũ quidẽ
sermonẽ fecit de omnibus o theophile: que
cepit iesus facere ⁊ docere. Et sic primo fa
cere: deinde docere debet papa ꝑ se/ ⁊ per
suos ministros predicatores/ ⁊ prelatos ec
clesie. Et in hac vera potestate debet ver-
sari Romanus pontifex: vt ab eo recipiãt
lumen omnes homines: ⁊ illuminet om-
nem hominem venientem in hunc mun-
dum: separando se in quantum potest iux
ta dictum apostoli ad Philipenses tertio.
Ab his que retro sunt: hoc est temporali-
bu⁹/ sit conuersatio eius in his que de celo
sunt: vt exemplo christi vitam eternã det
hominibus per conuersionẽ ⁊ penitentiã.
¶ Et ex his habes claram intelligẽtiã au-
ctoritatis domini: quam tenentes contra
riã opinionem adducunt pro se: quam ha
ctenus nullus doctorũ intellexit: math. xj.
et mar. xj. dum dominus facto funiculo
eiecit emẽtes et vendentes de templo ⁊ ca
thedras vendentiũ et mensas nummula-
riorum euertit: nam hec auctoritas bene
intellecta: et exemplũ christi reprobat opi-
nionem contrariam. Et per hoc illumina
tur mundus: et ad concordantiam omnes
difficultates reducuntur. Nam dictũ de-
bet intelligi/ restringi/ vel ampliari per ra
tionem que exprimitur in dicto/ vel facto.
l./ cum pater. §. dulcissimos. ff. de. leg. ij.
Sed euangelista Mattheus ⁊ Marcus
vbi supra: in illo facto arduo quem fecit ie
sus in eijciendo ementes et vendẽtes ⁊c.
dixit causam dominus quare illud fecit: vi
delicet. Domus mea domus orationis vo
cabitur: vos autem fecistis illam spelun-
cam latronum. Ecce ergo causam finalem
q̃a perturbabant templum sanctuz domi
ni: et deuotos fideles impediebãt ne ora
tioni intenderent: q̃ est ascẽsio mentis in
deũ. Et hoc fecit christus ne aliquis esset

Hic respõdeẽ ad. ij. argumẽ. ⁊ corroboratur ꝯclusio ⁊ declarat materia ꝯclusionis.

impedimēto fini beatitudinis eterne: ad
quem finē dedicatur templuꝫ dn̄i: vt in eo
orationi homines intendāt. Et sic etiam
papa/ cui est cōmissū regimen ecclesie: ad
hunc finē beatitudinꝭ eterne habet pote-
statē omniū: sine quibus libere nō potest
vti spūalibus ipse papa: vel eius mēbra q̄
Prima sunt fideles. ¶ Et ex hoc exemplo domini
illatio. duo inferuntur. ¶ Primo/ ꝙ papa po-
test ꝛ debet expellere manifestos peccato-
res ab ecclesia exemplo domini: vt dicto. c.
Scđa noli te. ¶ Scđm est ꝙ in his q̄ sunt ad fi-
illatio. nem beatitudinꝭ eterne: potest vti tēpora-
li flagello/ ad hoc vt spiritualia sustineant
ar. c. si quis obiecerit. j. q. iij. ¶ Ex quo ve-
iij. illa- nit/ ꝙ cum p̄ncipaliter potestas tēporalis
tio. remaneat in imꝑatore: ꝛ sub eo penes ali-
os p̄ncipes/ reges/ ꝛ dn̄os: qui sunt de mē-
bris eccl̄ie: quādo multitudini xp̄icolarū
presunt: quotiens papa indiget auxilio tē-
poralis potestatis ꝑ spūalibus cōseruan-
dis: cuꝫ sit caput eccle sie: mēbra debent ei
auxilium prestare: cum sint membra dicti
corporis mystici: cum etiam ipsi pro eter-
na vita auxilio capitis/ hoc est pape indi-
geant. Et hoc est quod dicit tex. in. c. quo-
niam. x. di. ꝙ pontifices indigent subuē-
tione legum secularū pro sucursu tempo-
ralium rerum tantūmodo: et imperato-
res indigent pontifice pro eterna vita.
iiij. illa- ¶ Propterea venit: ꝙ si imperator vel ali-
tio. quis rex fuerit rebellis pontifici maximo
in necessitate posito: et petenti tanq̄ mē-
bra capiti auxilium non prestarent: idem
papa potest talem principem tanq̄ mem-
brum inutile expellere ab ecclesia. Et per
Hic ta- hoc dicetur esse expulsus etiam a regno:
cite re- cum ille qui preest multitudini xp̄icolarū
spōdet debeat esse catholicus: et membrū vtile di-
cuidam cti corporis mystici fideliū: prout fecit pa-
argumē. pa in translatione imperij de grecis in ger-
Abbatiꝫ manos. tex. ꝛ ibi. glo. in. c. Venerabilē. de
elect. Et sic non bene dicit ibi Abb. ꝙ ex eo
papa ex grecis in germanos transtulit im-
periū: quia papa habet dominiū supremū
Hic po tēporale: quod est falsum vt ex predictiꝫ ap-
nuntur paret. ¶ Sed tam ratione fidei: et etiam
cause ꝓ- ratione peccati grauis et manifesti: si in-
pter q̄s corrigibilis fuerit imperator/ vel aliꝰ rex/
papa de- posset papa talem deponere siue priuare.
pōit p̄n d. c. ap̄lice. de sentē. ꝛ re iud. in. vj. ꝛ. c. aliꝰ.
cipē scl'a Item. xv. q. vj. cum ratione peccati summꝰ
rem. pontifex sit superior. c. nouit. de iudi. ꝛ in

peccato fundantur illa iura: ꝛ iudicare de
peccato non respicit potestatem tempora-
lem sed spiritualē: ꝛ sic accessorie venit pri-
uatio in tēporali: et hoc duplici de causa
prouenit. ¶ Primo propter personā pro- Prima
priam talis principis qui propter tale pec- causa.
catuꝫ graue scandolosum et manifestū ex-
pellitur ď gremio ecclesie. d. c. noli te. xj. q.
iij. ¶ Item scđo propter personas fideliū ij. causa
quibus talis princeps preest siue dn̄atur:
quia sicut prelati sunt positi sicut signum
ad sagittā: et qđ ab eis agitur facile trahi-
tur a subditis in exemplum: ita etiam ꝫm
diuinū platonē: quales in republica prin-
cipes sunt: taleꝭ reliquos solere esse ciueꝭ:
et sic ne reducat talis malus princeps pro-
pter maluꝫ exemplū fideles extra ecclesiā:
quorū fidelium cura spectat ad papam: ex
eo potest priuare: quia perturbat ecclesiā:
hoc est fideleꝭ quibus est impedimēto: exē-
plo xp̄i: math. c. xj. licet alias papa non ha-
beat auctoritatē in tēporalibus: nec se im-
plicat sclaribus. d. c. quoniā. x. di. ¶ Pro- Ille se-
vt in simili dicimus in inquisitore hereti- cū. cau-
ce prauitatis: cui de fide commissa est po- se.
testas contra hereticos: tamē procedit cō-
tra iudeum qui christianū retrahit ad iu-
daismū: licet sit extra ecclesiam. Sed pro-
pterea quia perturbat fidelem: potest pro-
cedere contra talem iudeum: imo etiam
si alium iudeum volentem baptizari/ ni-
titur retrahere et perturbare: procedit in-
quisitor contra eum: vt dicit Cardi. in cle.
ij. §. j. xij. questio. de heres. Nimirum etiā
papa/ licet aliaꝭ non habeat potestatē tem-
poralem potest corrigere/ ꝛ incorrigibileꝫ
priuare: ne perturbet ecclesiam: hoc est ne
fideles reducat ad peccatum verbo vel exē-
plo. Et hec est causa quare papa super do-
minos tēporales vtitur iurisdictione scili-
cet ratione peccati semꝑ propter finē bea-
titudinꝭ eterne. Regimē eni (vt dicit phs
j. ethi.) nihil aliud est q̄ directio guberna-
torū ad finem. Et sicut potestas imꝑato-
ris est dirigere hoīes ad quietam ꝛ pacifi-
cam humanam societatē: ita etiā potestaꝭ
pape est dirigere homineꝭ ad beatitudinē
eternam: et procedit contra perturban-
tem eū in hac potestate/ vt supra diximꝰ.
Sicut imperator procedit contra pertur-
bantem eum in sua iurisdictione. Et ideo
dicitur. c. solite. de maiori. et obediē. sub-
diti estote oīm humane creature siue regi

tanq̄ precellenti: siue ducibus tanq̄ a deo missis/ ad finē videlʒ ad vindictā maloꝝ/

Quo respectu cler. possunt dici subditi imperatoris vel alterius principis.

laudē vero bonoꝝ. ¶ Et hoc respectu oēs possunt dici subditi imꝑatoris: ⁊ etiā cuiuslibet ꝑncipis exūtes in suo territorio: etiā clerici ne a ꝓteruis oppⁱmanꝰ: et ita debet intelligi. d. c. solite. nimirū licet sūmus pōtifex tantū habeat potestatē in spūalibus: tamen cū sit caput ecclesie: prefertur etiaʒ imperatori: quia est imꝑator sub eodē pōtifice in ecclīa dei. ¶ Tamē imperator cū sit caput regni tēpalis: debet preferri oībꝰ

Causa q̄re dñi tēpales ꝑferunꝰ clericis in dispari gradu.

alijs etiam ecclesiasticis: nec subest alteri ecclesiastico nisi pape/ vel suo sacerdoti tēpore confessionis. Et licet quidam magnus theologus dūʒ Proreges hispanie erant Pāpilonie anno dñi M. d. xxj. Corā eis in sermone dixerit: ꝙ ignorabat causam quare prelati/ vel sacerdotes faciebāt reuerētiā regi: cū ipse sit laycus: sacerdos ꝓo persona ecclesiastica et spūalia tractās q̄ maiora sunt q̄ tēporalia. Sed ego dico: ꝙ hec est causa/ quia rex maior est et preest tali ꝑlato/ vel sacerdoti in tēpalibus: ⁊ nulli subest nisi solū pape/ vł ꝓprio sacerdoti. c. omnis. de peniten. et remissio. Licet verū sit ꝙ vbi non esset superioritas in temporalibus: in equali gradu debet preferri sacerdos vel prelatus laico: q̄a sacerdos digniora tractat. ¶ Unde sub dubio posset

Sb dubio clerici soluūt subsidium dño tēporali ꝛ pōitur causa: ⁊ si aliunde non habet.

attentari: cū ad potestatē domini temporalis spectet vt homines in pacifica societate viuant: et hoc etiā interest clericoꝝ: cum in regno Nauarre per tres illos status regni concedatur subsidiū regi pro tēporali sua potestate exercenda: clerici non deberent eximi a solutione dicti subsidij: quod vocatur ibi alcanala: maxime cū in illa concessione semper adest status prelatorum tanq̄ principalioꝝ. cogitabis. Non enim sine causa dixit Christus. Reddite quod est Cesaris cesari: et responsio Abbatis in dicto. c. Nouit. de iudi. est diuina tio contra. glo. in. l. filiū. C. fami. hercis.

Hic respondetur ad extrauagās bonifacij oct. q̄. s. in quarto argumē. allegatur.

¶ Et ex predictꝭ habes nūc: ꝙ papa intromittit se de temporalibus accessorie propter finem sue potestatis: que est beatitudo eterna: et hoc modo debet intelligi extrauagans bonifacij octaui: quod incipit. Unam sanctam ecclesiam catholicam. et c. omnes. xxij. dis. ꝙ Petro commisit celestis et terreni imperij iura: hoc est. quodcunq̄ soluisset super terram esset solutuʒ et in celis: et quod ligasset in terra esset ligatum et in celis. Et sic semper ad finem beatitudinis eterne. Uel dic quod habet terrenū imperium: hoc est extenditur potestas sua ad terrena: dum dirigitur ad finem beatitudinis eterne: iuxta exempluʒ domini: dum eiecit de templo ementes et vendentes ⁊c. ad dictū finem vt supra declarauimus: dum dixit. Domus mea domus orationis vocabitur. Et dedit Christus petro illam potestatē spiritualem cuʒ oībꝰ circūstātijs q̄ sunt ad illū finē. ¶ Et

Ultima corroboratio cōclusiōis

ideo licet auctoritates ⁊ rōnes supradicte deficerent: tū non est dicendū (cum status siue potestas pape sit ita excellens vt predictum est) velit descēdere ad statum paruum respectu sui status: quia eius potestas differt a potestate imperatoris intantum: inquantum finis vnius ab alterius fine: hoc est sicut finitum/ ab infinito: q̄a finis potestatis pape est beatitudo eterna. imperatoris vero beatitudo tēporalis hominū. Hinc est quotiēs non agitur de re spirituali: papa nullo pacto debet se intromittere super re temporali: ⁊ ita tenet Innocē. in. c. inquisitionis. de sentē. excom. Et ex mēte eiꝰ colligitur. ibi: ꝙ si papa ingerendo se temporalibus precipiat aliq̄d iniustum super re spirituali: dicit/ ꝙ parēdum est sibi: quia ipse omnes iudicaturus est: ipse vero a nemine. c. si papa. xl. dis. cū sili. nisi eius mandatū saperet heresim: vł perturbatio magna oriri in ecclesia: aut alia mala vētura esse speraretur: tunc eniʒ etiam in predictis causis spiritualibus vel personis ecclesiasticis non esset ei obediēdum. Et ex hoc infertur: ꝙ si inter laicos in rebus temporalibus aliquid iniustum mandaret: non esset sibi obediēdum. Ex quo sequitur: ꝙ laici possunt de hoc iudicare/ an sit iustum vel iniustum. Item infertur aliud: ꝙ nō subijciūtur laici in tali casu pape: alias non possent iudicare/ intantum ꝙ in his que pertinent ad potestateʒ temporalem tantum: iudex laicus non tenetur obtemperare censuris Romani pōtificis. Bal. in. l. j. C. quo. ⁊ quan. iud. ita dixit dñs preceptor meꝰ Soccinꝰ viua voce dū legeret ordinarie Padue me audiēte: se ꝯsuluisse semel florētie: ꝙ papa non potest se intromittere in his q̄ ad forū scła reptinēt: ⁊ si facit nō valebit eiꝰ factū: allegabat glo. in. c. qđ clericis. de for. compe.

quando certus ordo per ius canonicū/et alius per ius ciuile statuitur: quilibet ordo in suo foro obseruatur.

Illationes cōtra opi. Innocētij circa materiā predictam pma impugnatio.

¶ Ex predictis etiā infertur q non procedunt multa q̄ Inno. dicit in. c. qd sup his. de vot. ꝛ vo. redēp. primo dū dicit: q papa habet potestatem erga infideles: videlicet sarracenos ꝛ iudeos: qd tamē non est verū: quia ipsi sarraceni non sunt de eccłia: et super his que foris sunt nihil spectat ad papā. ij. q. j. multi. Nec responsio Inno. ad illū tex. procedit: videlicet q non excōmunicat eos ꝛc. quia si non potest vti armis spūalibus: q̄ sibi pertinent: multo minus armis tēporalibus q̄ ad imperatorē spectant: et esset mittere falcez in messem alienā. Sed tene pro constanti: q ad imperatorē spectat iurisdictio tēporalis vt. s. ostensū ꝛ probatū est. Et ita in hoc ꝛ aliq̄bus aliis Inno. in d. c. qd sup his. ꝛ. c. licet ex suscepto. de fo. cōpe. deuiauit a veritate. Fateor tamē q Inno. ibi in eo qd loquitur quando sarraceni male tractarent oues pape/hoc est xp̄icolas. In his q̄ ad fidem pertinent/vti posset etiā potestate tēporali accessorie propter spūalia cōseruanda: exēplo dn̄i Math. cxj. ꝛ supradictū est/alias vero secus: diuisus enī in duo plenā sibi non haberet potestatē. c. diuersis fallaciis. de cler. cōiu. ideo xp̄s noluit sibi dare aliā potestatē: sed illam per quā homo dirigitur in vitā eternā.

hic secūdo corrigit Innocen.

¶ Itē etiā non valet argu. Inno. in. d. c. qd sup his. q ratiōe creatiōis vniuersi boni et mali sunt oues xp̄i. Sed dico q dicūtur creature dei boni et mali: non tamen mali sunt de ouibus xp̄i: nā petro christus cōmisit oues suas pascendas/illas videlicet que cognoscūt ipsuz: p illud dictū diuinū: ego cognosco oues meas/ꝛ cognoscūt me mee. Sed infideles nō cognoscunt iesum christū: et sic non sunt eius oues. Itē quia pabulū dei est necessariū ouibus suis. c. inter cetera. de offi. ordi. quod tamē non capit in sarracenis.

Dicter tio contra Inno. determinatur.

¶ Propterea Inno. nō bene dicit in alio: in d. c. qd super his. q papa habet potestatem cōpellēdi sarracenos ad obseruantiā iuris naturalis: videlicet qd tibi vis alteri facies ꝛc. Itē dicit q habēt deū: sed quo ad primū dico: q aut cōsideram⁹ ius naturale prout respicit felicitatē temporalē: quia ex eo deriuantur iura ciuilia: et hoc respectu papa nihil habet in eis: quia tēporalis iurisdictio ad solū impatorē pertinet: aut cōsideramus ius naturale prout ex eo deriuant iura diuina: prout late dictū est in prima parte in tertia et quarta questione. Et tunc cū eius precepta respiciant felicitatē eternā: nec tunc papa potest cōpellere sarracenos ad obseruantiā iuris naturalis: nisi sponte per predicationē: vel alias dei gratia conuertantur.

hic q̄rto Innoc. errasse.

¶ Item etiam in secūdo nō bene dicit: q̄a ipsi sarraceni nō habent deū: sed ex patre diablo sunt: q2 vt dicit ioānes in canonica, deus nō est sine filio: sed sarraceni nō credunt in filium: ergo non habent deum.

¶ Item etiaz malio errat ibi Inno. in eo quod dicit ipse/et post eum omnes: q vsq3 ad tēpus noe solus deus gubernabat mūdū: quasi velit facere differentiā de illo tēpore ad tēpus presens: nam eodem modo deus gubernat mūdū respectu regiminis sui nunc/sicut illo tēpore. Sed quia in primo statu hoīes purius viuebant: et maior pars hoim ius nature seruabat/ideo non erat opus alia subuētione. Sed multiplicatis hoim maliciis fuerūt facte cōstitutiones būane pgētes. §. natura. in auc. qui. mo. natu. effi. sui. Deinde relatū est imperiū ad duos monarchias: videlicet spiritualē et temporalē: vt supra dictū est: vt in auc. quo. opor. epis. ip̄n. ꝛ. c. duo. xcvj. dis.

Respōsio ad. ij argu.

¶ Et nō mireris si ab vno principio procedunt due monarchie: nā sub Romano pōtifice procedūt duo inferiora capita equalia in diuersis episcopatib⁹ diuersi epī vel in prouinciis plures archiepī equales ad vnum finem. Quāto magis ab vno principio scilicet deo procedūt duo capita ad diuersa regna: videlicet regnū tēporale ꝛ spirituale/ꝛ ad diuersos fines: vnū caput videlicet papa ad finē eterne beatitudinis. Et aliud videlicet impator ad finē tēpalis beatitudinis humane: et hoc magis congruit rationi: vt est tex. in. c. diuersis fallaciis. de cler. cōiuga.

iiij. repbensio Inno.

¶ Preterea Inno. in d. c. quod sup his. dicit: q postq dña fuerūt distincta: infideles possunt habere dominiū rerū/bene dicit. ¶ Sed in eo q affirmat non licere auferre dominiū/vel iurisdictionē infidelib⁹: qui stant extra obedientiā impatoris: ego dubito/imo constanter affirmo cōtrariū. Nā licet sit verū q ipsi possunt habere dominiū et iurisdic-

tionē / ꝛ sunt capaces: tamē cum imꝑator sit vnus et dñs totius mundi: vt supradictum et probatū est: si sunt sibi rebelles: dico ꝙ licitū est auferre eis sua bona: per ea q̄ dicentur in sequēti questione principali: imo dicerem ꝙ etiā pape liceat hoc: nō propterea ꝙ dñium / aut potestatē habeat super ipsos: sed cum sit auctus numer⁹ infidelium: ꝛ semꝑ minant contra ecclesiā: et faciunt quottidie mala fidelibus: ex hoc capite potest procedere summus pontifex contra eosdē sarracenos. vt dicit tex. in. c. igitur. ꝛ. c. omni timore. xxiij. q. viij. hāc rationem assignat tex. in d. c. igitur.

Hic. vj. reꝑhendit. Innocen.

¶ Item etiam in alio errauit Inno. ꝙ papa habet iurisdictionē sup sarracenos. Sed vt supra est dictū: papa non exercet potestatem spiritualē contra eos. Item nec tēporalē / quia eam non habet / sed est imperatoris: nec propterea potest dicere ꝙ de⁹ non sit diligens paterfamilias: imo dico ꝙ est diligens: et vicario suo in temꝑalib⁹ videlicet imperatori: cōmisit hanc potestatē super oēs humanos fideles ꝛ infideles: vt infra sequēti questione dicem⁹. Itē nec iurisdictionē spūalem potest in eosdē sarracenos papa exercere: quia non sunt de ouibus xpi: vt ante dictū est / licet verū sit: cum dñs noster dixit discipulis. Ite in vniuersum mundū predicate euangeliū omni creature: et sic papa habet curaꝫ: vt infideles cōuertantur: ꝛ cū hoc tēpore nō ita sint feruentes in charitate dei predicatores / sicut erant in p̄mo illo statu / siue ecclesia primitiua / cum charitas oēm pellat timorē. Et tēporalia (cum sint maximi pōderis) ad spiritualia ascēdere aliquando non permittant: ideo vt tute sine timore mortis valeant euangelizare verbum dei: posset papa cōuocare omnes xpicolas reges et principes: ad hoc vt dicti sarraceni reducant ad obedientiā imperatoris: non tñ potestati ipsi⁹ pape: vt dicit ibi Inno. ꝑ ea q̄ dicta sunt: et infra in sequēti q̄stione principali dicētur. Nec papa potest vsurpare quod suū non est / videlicet potestatē super infideles. Et imperator Constantinus ꝑ suam donationē dedit Romam: nō tamen propterea dicitur donasse pape iurisdicionē tēporalē quā habet in orbe / nec potuit: quia habet eam a deo respectu rationis: cuius regula est lex eterna / hoc est ius naturale: ꝛ alio respectu habet eā nomine toti⁹ vniuersitatis hūane: quia electores imperij vtunt nunc vice totius populi in eligendo imperatorē. Item nec respectu persone ipsius pape potuit trāsferre in eum illam potestatē temporalē principaliter: q̄a obstat sibi prohibitio xpi / ne vtatur illa potestate temporali. Et per hec pauca poteris in melius reformare multa que per doctores in plerisqꝫ locis scribūtur. Unde habes clare elucidatā potestatem pape: que sit / ꝛ ad que extēdatur: quā habet a deo īmediate in spiritualibus: et vtitur potestate quā habet etiam in tēporalibus ad finē spiritualiū dumtaxat: ꝛ in his que cōcernunt fidem ꝛ peccatū: tenentur omnes ei⁹ preceptis et cōstitutioībus obedire. c. si papa. xl. dis. et quomodo dat lumen imperatori. Item habes etiam ꝙ vnus est imperator in orbe ꝛ caput in tēporalib⁹ supremū: cuius potestas (que tēporalis est) procedit a deo īmediate: facta electione de eo ab illis electoribus Alemanie vice totius vniuersitatis societatis humane: et qualiter est mēbrū ecclesie: et sic debet esse catholic⁹: ꝛ qualiter recipit lumen a summo pontifice: et ipsi imperatori in temporalibus omnes obedire tenentur. De hoc tamen vltimo latius infra sequenti principali questione dicetur.

¶ Item habes vnde habet ortū imperiū: nec hactenus aliquis doctor scribentiuꝫ intellexit eius originē: ꝛ rationes Inno. in. d. c. quod super his: non sunt efficaces. Nec multa inania q̄ dicit Antoni⁹ rosella faciunt ad casum super imperio romano. Sed vbi imperator: ibi Roma. C. de vete. iur. enucle. l. j. §. Sed si qua lege. et quando idem sacratissim⁹ imperator Carolus q̄ntus erat Pāpilone ibi erat Roma: q̄a deus dedit sibi presidere siue in vrbe Romana / siue oībus alijs gentibus: in auct. vt. ꝑpo. no. im. post. p̄n. col. v. Item habes etiā qualiter dñs instituit Petrū in perfectiori statu / segregatū a temporalitate. vt idem ait actuū. c. iij. Argentū et auruꝫ nō est mihi. Et iterū dicitur actuū. c. iiij. nec quisqꝫ eorū que possidebat aliquid suum esse dicebat: sed erant illis omnia cōmunia. c. dilectissimis. xij. q. j. Item apls ad Philippenses. iij. c. que quidē retro sunt obliuiscēs: ad ea vero que sunt priora me extendo: quicūqꝫ perfecti sumus hoc sentiam⁹: nostra aūt conuersatio in celis est.

Item math. xix. c. Si vis pfect⁹ esse vade ꝛ vende oia que habes: et da pauperibus/ et habebis thesaurũ in celo: et veni ꝛ seqre me. Et marci. x. c. ꝛ Luce. xviij. c. Sed in his oibus quicunq; vult saluus esse: submittat se determinationi sancte matris ecclesie: prout ego a pricipio me submisi. Et iterũ si in aliquo (qd absit) a dicta determinatione ecclesie sancte deuiau: publice reuoco/ et semper reuocare sum parat⁹ de nouo vsq; in finem dierũ meorum. Et cũ hac ptestatione huic questioni finem impono. Uide aliqua que dicunt infra in qrta questione pncipali huius scde partis.

Tertia pncipalis qstio ¶ Ista qstio est ita ardua: ꝙ doctores nri non bene eam cõprehenderũt: et propterea semp mundus est in armis: et religio christiana recipit detrimẽtũ. Ideo diligenter venit inuestigãda: iuxta dictum iuriscõsulti in. l. legaui. ff. de lib. leg. Quero igitur cum impator sit vnus in orbe: an habeat hãc potestatẽ tẽporalẽ super oñes fideles ꝛ infideles: ita ꝙ nullus possit dici exemptus: quin teneatur obedire eidẽ imperatori recognoscẽdo eũ superiorem. Et vt deinceps nullus valeat pretendere ignorantiam: nec excusari possit sub pena damnationis perpetue ꝛ temporalis: tenenda est cõclusio vera et catholica: ꝙ oẽs tenentur obedientiã prestare in tẽporalibus imperatori sine exceptione aliqua: preter Romanum pontificem/ qui nulli in aliquo subest: vt supra proxima qstione pncipali dictum est. Et pro maiori declaratione et corroboratione huius cõclusiõis circa hãc questionẽ hunc ordinem seruabo. Primo arguam cõtra dictam cõclusionem p. xiij. media. Scdo p alia. xiij. media eandem probabo. Tertio soluendo argumẽta in cõtrariũ deducta: plurib⁹ rõnib⁹ eãdem cõclusionẽ validissime corroborabo.

Primũ argumẽ. cõtra cõclusi. catholicã. ¶ Et veniẽdo ad primũ: arguo sic primo cõtra dictã conclusionẽ catholicã. Omnis potestas a deo est ad Ro. c. xiij. sed sic est vt dicitur prouerb. viij. c. dicit deus. Per me reges regnãt: ꝛ legũ cõditores iusta decernũt. Ex hoc inferunt duo: vnũ/ videlz ꝙ reges regnãdo possunt facere leges: scdm ꝙ illa potestas est a deo. Sed sic est ꝙ impator nõ habet aliã potestatẽ/ ꝙ facere legẽ: et illam habet a deo/ sicut reges: infertur ergo cõclusio: ꝙ paritas est inter impatorẽ ꝛ reges: ꝛ sic sunt exempti/ ita ꝙ quilibet potest dici imperator in suo regno.

¶ Itẽ secũdo arguo sic: omnis lex est fundata sup ratione naturali: postꝙ ergo reges habent potestatẽ legis cõdendi: vt supra proximo argumẽto est dictũ: sic eorũ leges sunt fundate super ratione naturali. c. erit aũt lex. iiij. dis. siue ergo loqmur de lege animata vel inanimata: semp est illa super ratione naturali fundata: vt dicemus infra tertia parte huius operis: et potestas tẽporalis est ad hoc: vt illa lex effectui tradatur: vt dicemus late infra quarta parte huius opis. Sed potestas imperatoris et regum in hoc pari forma procedit ergo sequit: ꝙ eiusdẽ imperatoris potestas superflua esset supra reges: nimirũ possunt dici exempti. ij. argu.

¶ Item tertio arguitur: lex non est posita iusto: sed vbi spiritus dei ibi libertas. c. due sunt leges. in fi. xix. q. ij. sed sic est: ꝙ cor regis in manu dei est: et vbi voluerit inclinabit illud: et iterum labijs rex regit: dicit scriptura diuina relata i epla inter claras. C. de sum. tri. ꝛ fi. cath. Si ergo rex spũ dei ducitur: sequitur ꝙ in eo est libertas: ꝛ sic lex non est posita sibi: ideo non subijcitur imperatori: cũ non subijciat eius legi. Sed sicut impator dicit in. l. digna vox. C. de leg. legib⁹ solutũ sum⁹: silr ꝛ rex hoc põt dicere. iij. arg.

¶ Item quarto arguo sic: supra conclusimus in prima qstione principali: ꝙ imperator ideo habet potestatẽ tempalẽ a deo imediate: quia ius naturale est participatio diuini luminis. a quo deriuãtur leges humane: vt dictũ est in prima parte quarta questi. pncipali. Et hanc participationem habet impator a deo: ita etiam reges et alie creature humane: et sic quo ad hoc non est differentia inter reges ꝛ imperatores. Si vero cõsideramus hanc potestatem respectu populi: similiter habent eam reges supra multitudinẽ quibus presunt sicut ipse imperator: aut per occupationem aliquã/ sicut fuerunt reges Hispanie: q iuste a faucibus sarracenoꝝ obtinuerunt dicta regna: siue p nominationẽ/ siue electionẽ dicamus prout in regno Nauarre/ vbi regnicole postꝙ obtinuerũt regnũ expulsis sarracenis elegerunt ipsimet regẽ: cui dederunt potestatẽ legis condendi cũ certa moderatione: videlicet ꝙ illam possit facere cum cõsensu dictoꝝ regnicolaꝝ: et non alias: et in illis regnis, interuene- iiij. arg.

runt offitia que fuerunt in electione imperatoris. vt in. l. ij. ff. de ori. iur. dicit̃. ex hoc infert̃ q dicti reges nō sūt subiecti īpatori.

v. argu. ¶ Preterea ⁊ q̄nto. ar. regl'a est. ff. de reg. iur. in. l. nihil tam naturale est q eodē genere quoq3 dissoluere quo colligatum est: sed romani per vim occupauerunt principatum orbis: vt patet in cronicis et est tex. in. l. ij. ff. de ori. iur. Et deinde Julius cesar imperiū vrbis Rome: Pompeio ac ceteris nobilissimis romanis occisis per vim arripuit postea maiorē partem orbis: qui ter centies nonies fertur pugnasse: ⁊ quinquaginta duab' vicibus pugnauit solus: Marcum marcellū supergressus. Et post eius obitum Octauianus imperator eius nepos auxit: et totam orbem in vnam monarchiam redegit. Luce. ij. c. Exijt edictū a Cesare augusto: vt describeretur vniuersus orbis. Ergo sequit̃ q non solū reges: sed etiā ppl'i eodē modo p vim ⁊ armis possunt ab eodē imperio dissolui et eximi.

vj. arg. ¶ Itē sexto arg. Si tenes q sponte obedierūt gentes eidem imperatori: certum est q par in parem non habet imperiū. c. Innotuit. de elec. sicut eniz imperator vel papa non potest successori legem ponere/ quin ab ea discedere liceat. Simili modo etiā inter gentes licet predecessores in imperatorē transtulerant potestatē legis cōdendi: tamē non potuerunt ligare successores: vt inuite remaneāt in obediētia eiusdem impatoris. Et hoc pbat tex. in. d. l. ij. ff. de origi. iuris. in pn. ⁊ in. §. initio. dicit tex. q a principio Romani gubernabātur p reges: qui habebant omnē potestatem a populo: tamen tēpore Tarqni superbi fuerunt expulsi reges: eo quia noluerūt gubernari p eos: sequitur ergo/ q eodem modo quelibet prouincia potest idez facere. Et sic dimisso impatore alium eligere qui eandem potestatē quā tenet impator habeat: aut q in cōmunitate viuant: vt in Venetia ⁊ Florentia et similibus: nullus eniz potest sibi legē imponere: quin ab ea discedere non liceat. l. si q̄s. ff. de leg. iij.

vij. arg. ¶ Item septimo arg. fortiter posito q rex vel alique gentes/ vel prouintie nō possint sponte ab obediētia impatoris discedere: tamē saltim prescriptiōe possunt se eximere: prescriptiones eni sunt p cōmuni vtilitate inuētē. l. j. ff. de vsuc. ⁊ maxime i casu p̄senti: q̄a ad p̄mevā naturā reuertūtur.

¶ Preterea octauo arg. Una ecclia p̄scribit cōtra aliā ecclesiam sub romano pontifice: vt patet p multa iura iuris canonici: imo etiā aliquādo cōtra suum superiorē. c. de quarta. de prescrip. cum si. igitur posito q sibi ip̄is exēptionē non possent prescribere ab imperio: tamē reges v'l alij possunt prescribere vt romano pontifici (qui maior est impatore) īmediate subijciant̃. Et hanc opi. tenuit primo Hosti. deinde omnes canoniste: in. c. p venerabilē. qui filij sunt. leg. vt ibi refert Abb. ⁊ in. c. cū contingat. de fo. compe. cum si. viij. ar.

¶ Item nono arg. certum est: q quis non potest deponere vel punire aliquē: nisi habeat potestatē in eū: z. c. cum venisset. de insti. ⁊ cle. ij. de rescrip. Sed roman' pontifex deposuit regem Francorū noīe Hildericum: et eo et suis descendētibus priuatis: transtulit regnū de veris heredib' in aliud genus: videlicet in Pipinū patrem Caroli magni: vt patet in coronicis: ⁊ est tex. in. c. alius. Itē. xv. q. vj. ergo papa est superior regis Francoruz in temporalibus: et sic non impator: et probatur hoc. Nam vt supra proxima q̄stione principali dictū est: papa est maior impatore: ergo in nullo potest sibi subesse/ cum sit īmediat' xp̄i vicarius. Et pbatur in. c. solite. de maior. ⁊ obed. ergo si papa nō subest imperatori: est maior in potestate/ quā habet erga regem Francorū: nec potest dici maior mediatus: hoc est q impator sit supra reges: ⁊ supremus summus pontifex: quia supra proxima questione principali est cōclusū: imperatorē in nullo subesse pape in tēporalibus. Preterea quia de iure ciuili primo debebat causa discuti coraz impatore: deinde coram papa si fuisset mediatus superior: sicut dicimus in appellatione que non habet locuz obmisso medio de iure ciuili. Sed postq̄z Romanus pontifex p̄uauit dictū regem Francorū est superior immediat': et sic idē rex est exēpt' ab īpatore. ix. arg.

¶ Preterea. x. arg. p tex. in. c. j. de forma. fideli. in libris feudor. ⁊ d. c. fuit translatum. de. c. de forma. xxij. q. vltima. vbi ponit istos sex casus: videlicet incolume/ tutum/ honestū/ vtile/ facile/ possibile: quos declarat ibi tex. puta q vassallus non erit causa q dn̄s patiatur damnū in corpe suo. Itē q nō reuelauit secreta sua in damnū suuz: nec munitiōes quas habet cōtra ho x. argu.

stes. Itē de iusticia et reliqua exemplifica ut ibi p tex. ⁊ doct. Et vassallus non solum debet abstinere a predictis: sed etiā debet super illis auxiliū ⁊ consilium dño exhibere. Item in fine dicit tex. ꝙ eodem modo dñs est obligatus vassallo suo in oibus predictis. Et sic non sufficit per illum tex. abstinere a malo/ nisi fiat qđ bonum est. Et tex. est in. c. non satis. lxxxi. dis. presupposito ergo/ ꝙ reges ⁊ alij principes ⁊ cōmunitates (q̇ dicunt se exēptos a potestate imperatoris) ad premissa omnia tenerentur. Et si in aliquo delinquunt in cōtentis in d. c. j. ⁊ alijs ad que sunt obligati de iure: incidunt in penam a iure statutā: ita etiā imperator si nō obseruat simili modo subditis suis omnia ea que predicta sunt iure: possunt exim ab eius imperio. Sed videmus ꝙ imperatores non adimplent erga reges/ principes/ ⁊ cōmunitates contēta in d. c. j. inter quos plerumq̄ vigent bella intestina ⁊ grauia. Sed imperatoribus non est cure de premissis: merito debet verificari: id qđ dicitur in. c. esto. xcv. dis. cur te habeā in principem/ cum tu non me habes in senatorē. Et ideo iuste possunt dicere se esse exēptos ab obediētia imperatoris.

xj. arg. ¶ Item vndecimo arg. fortissime. Cōclusio est vera: ꝙ papa approbat imperatorem. c. Venerabilē de ele. ⁊ etiā ex causa deponere. c. ad apostolice. de re iud. in. vj. Si ergo papa potest in totū puare imperatorē toto imperio: multo magis poterit in pte saltim eodem modo. ar. l. q de tota. ff. de rei ven. Sed romanus pontifex ostēdit et dicit in. c. Per venerabilē. qui. fi. sunt. leg. ꝙ rex Francorū in temporalibus superiorē non recognoscit: et sic aut declarat ipm regem fuisse/ siue esse exēptum in tempalibus a potestate imperatoris: aut vult nunc ꝙ ipse sit exēptus: ⁊ ꝙ nullū recognoscat in superiorē: nec est querendū de causa: quia quod principi placuit legis habet vigorē. insti. de iur. natu. §. sed quid pncipi. nec ab aliquo potest queri causa: cur papa hoc facit. c. cuncta. ix. dis. q. iij. Et sic patet ꝙ rex Francorū est exemptus ab imperio: Et si idem rex est exēptus: eadē causa vel similia alij reges possunt dicere se exēptos: ⁊ nō sunt sub imperatoris obedientia.

xij. arg. ¶ Pretera duodecimo arguitur fortiter. Certū est vt dicit Ioh. xx. ⁊ Matth. xvj. Christus petro et successoribus dedit claues regni celorum: ⁊ nicolaus papa in. c. omnes. xxij. dis. declarat: ꝙ iste claues sūt potestas terrene et celestis imperij: ⁊ hoc corroboratur Ioānis. xx. dixit xps petro: pasce oues meas. Non distinguens de ouibus et de pabulo tam spirituali ꝙ corporali. Et hoc clare dicit extrauagās Bonifacij octa. Vnā sanctā: ⁊ hoc corroborat quia papa trāsfert imperiū de vno loco ad alium: sicut fuit translatum de Romanis in Grecos. l. j. C. de vete. iur. enuc. §. Sed ⁊ si que. vbi imperator vocat Cōstantinopolim romam nouā: deinde a Grecis in Germanos. d. c. Venerabilē. de elec. ⁊ glo. in c. ad apostolice. de elec. ⁊. c. in die. de consecra. dis. v. Et sic apparet papā habere potestatē supra imperatores: qui habent potestatē tēporalē: et sic infertur summū pōtificē habere maiorē potestatem ꝙ imperatores: ergo suprema iurisdictio tempalis manet in papa: prout hoc probatur Luce xxij. Ecce duo gladij: non dicit nimis est: sed satis est. et non dixit projce: sed dixit mitte gladiū in vaginā. Et ille gladius denotat potestatē tempalē. Et sic remanet penes papā: et ille est caput totius corporis mystici: ⁊ sic imperator est de ouili: alias non esset catholicus/ ⁊ pcōsequēs nec imperator: quia vt sup proxima qstione pncipali dictum est: ad essentiā imperatoris oportet ꝙ sit catholicus/ recipiēs lumen a papa. Et hoc cōuenit etiā ad bene esse ecclesie/ ⁊ totius vniuersitatis orbis/ tā respectu finis boni eterni: quā etiā tempalis vnam monarchiā/ vnum pncipem: ad quē cetera referātur dare conuenit. Sed his sic presuppositis/ nō habemus ius aliquod/ vel aliās certitudinē per quod appareat: ꝙ papa totam illam potestatē tempalem in imperatorē transtulerit. Et sic reges ⁊ pncipes in his puincijs in quibus non apparet se subesse imperatori dicere se esse exēptos/ hoc non erit de facto/ sed ab antiquo hoc fuisse et esse de iure dicendū est. Nō obstat. l. deprecatio. ad leg. rod. de iac. ff. vbi dicit ꝙ imperator est dominus totius mundi. cum si. qa hoc intelligit in his ptibus mūdi in quibus habet dominium: hoc est dicere/ ꝙ est dominus totius mundi: eorum videlicet: qui sunt sub imperatore: nō tamē potest intelligi de his de qbus non apparet illos aliquādo fuisse sub potestate imperatoris: nec lex imperatoris eis posset in

resiuo exēptionis derogare: q̄a eodem modo posset talis rex (de quo nō apparet aliquādo fuisse subditū impatori) facere legē: se nō recognoscere suplorē in tēpalib⁹.

xiij. ar. ¶ Itē. xiij. pro cōplemento arguit. p tex. in. l. nō dubito. ff. de capti. ⁊ l. mercatores. C. de merc. ⁊ merca. vbi apparet q̄ imperatori non sunt oīes obediētes nec subiecti: et videmus hodie ⁊ tolleratur ab ecclesia: q̄ reges in hac exēptione potestatis tēporalis viuant: alias eni si non essent exēpti / asserendo se esse exemptos extarēt in peccato manifesto: quos papa deberet ab errore reducere: monendo eos ad obediētiam imperatoris: nec debet tollerare manifestos peccatores: prout fecit alias in. c. nouit. de iudi. et etiā in persona imperatoris. c. ad aplice. de sentē. ⁊ reiud. in. vj. ⁊ in dicto rege Francorū. c. alius. Itē. xv. q. vj. Sed videmus q̄ ecclesia eosdem tollerat: ergo patet ex hoc / q̄ non peccant reges in non obediendo imperatori: ⁊ ideo dicūtur exēpti: alias staret in peccato manifesto: nec ecclesia eos tolleraret. Immo quod plus est: habemus determinationē ecclesie in cōtrariū: quia Ludouicus quidam rex Francorū fuit canonizatus ab ecclesia pro sancto; quod tamen impossibile foret: si nō fuisset exēptus a potestate imperatoris: quia in non obediēdo fuisset in peccato: et per cōsequēs non potuit canonizari / ⁊ ita de aliis. Sic habes fundatam intentionē eorum qui asserūt / non oīes reges subesse imperatori. Sed q̄ aliq̄ sūt exempti non recognoscētes imperatorem in superiorē. Sed profecto hec opinio est erronea: et propter hunc errorē totus mūdus semp est in armis: et fides xp̄iana periculū patitur: ideo hec opinio sapit heresim: vt infra videbis.

Incipiunt corroborationes hui⁹ catholice pclusionis. ¶ Nūc veniēdo ad scðm: videlicet ad corroborationē conclusionis catholice dico: q̄ deinceps quicunq̄ vult saluus esse debet tenere / predicare / ⁊ docere catholicam hanc conclusionē: q̄ impator est vnus supremus in tēporalibus in orbe; et nullus rex / princeps / vel cōmunitas est exemptus ab imperio: sed oīes imperatori obedire tenentur. Hoc ostenditur p̄mo / canonum statuta ab oībus sunt custodienda. c. si Romanorū. xix. dis. in tantū / q̄ sicut non valet cōsuetudo / lex / vel statutū cōtra legem naturalem: vel diuinam scriptam. c. fi. de cōsue. ita nec cōtra canonū statuta. c. fi. ix. dis. ⁊ c. quo iure. in fi. viij. dis. ⁊ sup in prima parte in tertia ⁊ quarta q̄stionib⁹ principalibus: ⁊ latissime in quinta questione principali diximus: canones eni ex auctoritatibus noui et veteris testamenti depēdunt. c. qualiter et quādo. el grāde. de accus. non dico de cōstitutiōibus ecclesiasticis. vt d. c. fi. ix. dis. in fi. hoc presupposito: habes in iure canonico tex. in. c. solite. de maio. ⁊ obed. vbi per papā disponitur: et tenetur ab ecclesia Romana catholica: q̄ duo sunt capita in orbe: vnū qui diuinis ministrat / videlicet papa: qui significatur per solem: et aliud q̄d preest tēpalibus scilicet imperator / et iste per lunam denotat: ⁊ contrariū dicere est hereticum: vt dictū est supra: in hac secunda parte in prima ⁊ scða questio. pncipalib⁹: ergo ista duo / imperiū / ⁊ sacerdotium in supremitate equiparātur: vt equalis sit determinatio. l. nā hoc. iur. ff. de vulg. et pupil. subs. videlicet sicut papa est suprem⁹ in spiritualib⁹; ita etiā imperator in tēporalibus. Sed dicere q̄ in spiritualib⁹ aliquis sit exemptus a papa sapit heresim. Ita etiā in tēporalib⁹ dicere: q̄ aliquis sit exemptus ab imperatore sapit heresim. Unde Aristoteles. xv. metha. licet lumine fidei non erat illuminatus: bene sensit in hoc / dum dicit: nec bona est principatū pluralitatis; vnus ergo princeps. Cōfirmatur hoc auctoritate euangelica: omnis eni christi actio est nr̄a instructio. c. significasti. de elect. imo est dictū irrefragabile eiusdem dn̄i nr̄i. Ioh. xiij. exemplū eni dō vobis; vt quēadmodum ego facio; ⁊ vos faciatis. Sed idem dn̄s noster voluit nasci tēpore quo totus mundus erat in pace sub vno imperatore optimo Octauiano. Deīde etiā eius mādatis obediendo: licet esset tunc in ventre matris dn̄s celi ⁊ terre / ad edictum Octauiani impatoris in vtero virginis ibat in Hierusalem. Luce. ij. Exijt edictum a Cesare augusto; vt describeretur vniuersus orbis; et in Bethleem natus est: ecce ergo exemplū dedit xp̄s oībus ad obediendum vni imperatori. Item postea hoc exēplū expresso precepto declarauit Matth. xxij. Marci. xij. Reddite que sunt Cesaris cesari: hoc preceptum generale est: licet sup nūmismate fuit interrogat⁹ a iudeis: sed vniuersaliter respondit / tam super tribu-

to bando imperatori: ꝙ etiā in q̄buscunqꝫ alijs ad imperiū spectantibus: sed in dicto exēplo qd dedit obediēdo imꝑatori/q̄a venit ad eius edictū: iam ostendit obediendum esse imperatori: ⁊ illa obedientia debetur fidi. Ergo illa ab oībus debet presta ri: non solum exemplo xp̄i sed etiam eius precepto. Non obstat id qd aliqui dicunt: ꝙ xp̄s illud precepit propter humilitatez: ⁊ ne scandalizaret. Juxta illud Matthei xvij. vbi dum peteretur tributū/dixit Petro: ꝙ solueret de eo qd in pisce quē in ma ri capturus erat/inueniret: ⁊ hoc ne scandalizaret. Sed dico ꝙ hoc magis approbat cōclusionem nostrā. Si tamē vis euitare/poteris dupliciter. primo/q̄a ibi de tributo: quod per exactores regis peteba tur: hoc dicitur/non de imperatore: quia post aduentū christi ablatum est sceptruz de iuda: vt dicit iacob. Non auferetur sceptrum de iuda/nec dux de femore eius: donec veniat qui mittēdus est: et sic nō tenebatur illi iuste soluere. Sed propterea de dit exemplū: ꝙ etiam papa ⁊ alij ecclesiastici dum ab eis petitur tributuz: si per nō solutionez scandalum speratur: tenentur soluere: nec resistere facto. Si enim iesus christus (qui vno verbo poterat in terraz proijcere omnes mundi homines/sicut fecit tpe passionis sue: omnis exercit⁹ iudeorum: qui ad euz capiendum veniebāt prostratus est in terram/dicto hoc verbo: ego sū. Joh. xviij. c.) voluit tamen soluere tributū ad euitādū scādalū: semp ecclesiastici hoc debent facere: si propter non solutionē speratur oriri scandalū/exēplo xp̄i. Uel etiā aliter dic: ꝙ quo ad casuz siue nostram cōclusionez non obstat hoc: quia iudeo tempore potius veniebant dolo scā dali ponendi causa. Sed christus palā respondit. Reddite quod est Cesaris cesari. Et hereticū est dicere ꝙ xp̄s iniustam sententiā dederit: imo illa sententia est vera ⁊ pro lege habenda. Ex quo venit conclusio infallibilis diuina: ꝙ imꝑatori est obediendum: et que sunt imꝑatoris sibi sunt reddenda. Item secūdo pro confirmatione huius cōclusionis dico: ꝙ cū apud Romanos existeret imperium tempore constantini: translatū est illud in grecos. Deinde ex grecis in germanos. Et Carolus magnus rex Francorū fuit assumptus in imꝑatorē. Et nunc catholic⁹ totius Hispanie: ⁊ vtriusqꝫ Sicilie rex potentissim⁹ Carolus est imperator electus. Et sic valent tales mutationes: imo etiam electiones corundē regum: si ergo rex Hispanie vel Francie non recognosceret superiorē: tunc per talē electionē nihil sibi quereret: et sic in eodē essent duo capita equalia suprema: quod est monstrum in rerum natura. Non obstat si dicatur: ꝙ solet dari ꝑ papam archiep̄atus alicui episcopo no suffraganeo: vel vnum regnū habenti aliud regnū: et sic non est incōueniens. Sed ad hoc respōdeo ꝙ in illis nō est incōueniens: quia dicūtur quasi diuersa membra: siue ꝙ representare potest diuersa membra: qr in vno corpore sunt⁹ diuersa membra sub vno capite: ⁊ sic non esset aliqd monstrū: sꝫ ꝙ sint duo capita de per se hoc est intolerabile. Item secundo quia papa ex causa transferat imperiū siue electionē imperatoris de gēte in gentē: significat ꝙ quelibet prouincia participat de imperio: ⁊ ꝑ consequens oēs dicūtur sub imꝑatore.

¶ Item tertio pro hac cōclusione facit: nā in pˢmo statu iuris gentiū: quā etiaz in se cundo statu omnes gentes cōmuniter viuebant/siue in cōmunitate. Deinde vero venit ad cōmunitatē assiriorū: postea Romanorū: sed demū ipsi Romani q̄ tūc dominabant populis/vice totius generis humani elegerunt vnum: vt in eo esset oīs potestas. l. ij. §. nouissime. ff. de origi. iur. Sed nunc statuto eccl'ie: et eius approbatione illa potestas eligendi est penes illos electores Alemanie: qui vice totius vniuersitatis mundi eligunt imperatorez: vt dicit Joh. an. in addi. ad spec. in ti. de rescrip. presen. §. fi. ꝟ. Itē ꝙ obtentū. ⁊ hoc est diuina promissione: quia cum vt dicit in prohemio decretaliū: effrenata cupiditas sui prodiga inducit homines in deteriora: et in prohemio cle. dicitur: sensualitas humana indies ad maluz declinatur: per quod morū subuersio in clero et populo frequēter obrepit, Hoc etiā de rebus ecclesie nō alie. in pˢn. colla. ij. et sic non sine misterio potestas eligēdi: et qui postea legem datur⁹ est in pauciores redigitur: iuxta dictuz Augustini. Si populus sit bene moderatus et grauis: cōmunisqꝫ vtilitatis diligētissim⁹ custos: recte lex fertur: qua tali populo liceat creari sibi magistratus: per quos respublica administretur. Por-

Tertia correl.

ro si paulatim idem populus depravatus habeat venale suffragiū: ⁊ regimē flagitiosis sceleratisq₃ cammittant: adimitur tali populo talis potestas dandi honores. Et ad paucorū bonorum redditur arbitriū: postq̄ ergo dicti electores semper cum eligunt imperatorē: vtuntur vice totius populi generis humani: seq̄tur ꝙ habetur illud: ac si omnes Galli/Hispani: ⁊ relique nationes eligerēt. Sed cū oīs potestas sit a deo: ad Rom. c. xiij. qꝛ quilibet vtitur impressione diuini luminis: qđ est in hoīe qđ est ius naturale: ⁊ necesse fuit propter vicia hominū fierēt cōstitutiōes. §. natura. in auc. qui. mo. nat. effi. sui. ⁊ potestas cōdendi constitutiones in vniuerso (sicut ante erat penes oīes) redacta est in vnū: imo etiam potestas eligendi illum vnum ducta est in arbitriū paucorū/ videlicet septem electorū Alemanię: necesse est dicere: ꝙ oīes nationes nemine discrepante sint subiecti imperatori/ ⁊ eius legi. Hinc infertur ꝙ non bene loq̄tur Occam: dum dicit/ ꝙ imperiū sit penes Romanos: ⁊ ꝙ vniuersitas romanoꝝ posset sup hoc aliud statuere: qꝛ fabula est/ ⁊ ꝯtra rationē/ ac cōtra catholicā determinationē. Et ex hoc etiam excluditur illud qđ aliqui dicunt: ꝙ potest quis prescribere ꝯtra imperiū respectu obediētie: et infra in respōsione ad septimū ⁊ octauū argumentū latius dicet.

iiij. corrobor. ¶ Itē quarto pro veritate nostre cōclusionis dico. ꝙ deus nunq̄ dimisit naturam humanā sine cōmuni regimine totius nature respectu finis/ non tantū beatitudinis eterne: verū etiā felicitatis humane: hoc patet/ quia in primo statu homines in cōmunitate viuebant: ⁊ solum sufficiebat illud ius naturale: quod tibi vis fieri alteri facies. c. j. dis. j. ⁊ instictu nature (. c. ius naturale. ea. dis.) sine constitutione: quia cum essent integre vite: cōmuniter seniores instruebant iuniores: sed postmodum aucta malicia hominū/ humana societas iam incepit declinare ad malū: fecerūt cōstitutiones iure gentiū in scđo statu. d. §. natura. ⁊ multi contract⁹ sunt inuenti in illa cōmunitate. l. ex hoc iure. ff. de iusti. ⁊ iur. Sed eo tēpore nō erāt actiōes. l. ij. ff. de orig. iur. Et hoc est verum quicquid dicant aliqui: quia non inuenies lex aliqua que aliud dicat: sed quilibet proximo suo fidem seruabat. Et in his mundus in cōmuni regimē habebat: interim quo venit Assirioꝝ imperiū: in quibus consistebat monarchia. Deinde successit imperiū totius mūdi cōsistere in cōitate Romanoꝝ. Demū vides qualiter ex cōmunitate Romanoꝝ ventum est imperium in vnum. Et ex hoc patet: ꝙ voluntas dei est: ꝙ nūc tota natura humana quo ad beatitudinē temporalē per vnum regatur/ vnione cōmunitatis: primo totius orbis: deinde cōmunitatis particularis: in fine vero per vnum hominē/ qui est imperator: inuisibilia enī dei a creatura mundi p ea que facta sunt intellecta cōspiciūtur. ad Roma. c. j. Unde opus est dicere: ꝙ totus orbis est sub imperio respectu finis felicitatis humane: ⁊ licet populus iudaicus suo tempore erat populus electus: in his q̄ pertinēt ad finē felicitatis eterne: tamē quo ad temporalem beatitudinē deus voluit vt esset sub imperio gentilium.

¶ Item quinto fortificatur nr̄a conclusio inuincibiliter. Omnis homo est animal sociabile vt dicit Phus. j. politicoꝝ. Et vt dicit ibi Phus. Oībus ad huiusmodi societatem a natura est appetit⁹. Unde dicit eccli. c. xiij. ꝙ a natura oīs hō diligit sibi similē. Et sm Phm vbi sup qui est absq₃ ciuitate: aut neq̄ est: aut potior q̄ homo: et vt dicit Augustin⁹ vbi supra: societas humana vniuersali vocabulo ciuitas nuncupatur. Opus est igitur vt dicamus: ꝙ regimen huius ciuitatis siue societatis humane remaneat/ aut penes totā societatē in cōmuni: aut penes partē huius societatis/ aut penes vnum. Sed videmus ꝙ nō est in tota vniuersitate: quia illud erat tēpore turꝰ gentiū: nec penes particularē cōmunitatē: quia illud erat pmo tēpore Assiriorū: deinde tēpe Romanoꝝ: ergo est de necessitate dicendū/ ꝙ est penes vnū. Ueniēdo ergo a sufficiēti ptiū enumeratiōe: videm⁹ ꝙ nō est in aliquo regū regimē toti⁹ mūdi/ siue toti⁹ societatis hūane/ ⁊ hoc notoriū est: debem⁹ ergo dicere/ ꝙ est aut penes papā/ aut impatorē. Sz nō est i papa: qꝛ vt dicit Hieronim⁹/ ⁊ est canon, esto subiect⁹. xcv. dis. recordemur scp ꝙ apls petr⁹ pcepit sacerdotib⁹ pascite eū q̄ in nobis est gregē dñi puidētes: nō coacte: sed sponte/ sm dñi preceptū. Et hoc est qđ dñs precepit pasce oues meas: q̄ sūt de grege. Sed alie gētes nō sunt de grege nisi fide-

v. corroboratio

les hoc patet Joh. xvij. non pro mũdo rogo: sed pro his quos dedisti mihi/quia tui sunt: ⁊ om̃ia mea tua sunt ⁊ tua mea sunt: et sic xp̃s habet curã de ouibus sue gregis: et ita etiã Romanus pontifex non habet imperiũ nisi super bonos principaliter/ nisi accessorie: vt premissum est supra proxima q̃stio. princi. videlicet quãdo per malos ouile suũ turbatur. Et hoc etiã idẽ Roma. ponti. affirmat. in. c. cũ ad verũ. xcvj. dis. ⁊. c. qm̃. x. dis. ⁊ omnes concedunt qḋ nõ habet actu/sed nec habitu. vt dicta questione proxima. Ergo est dicendũ: ꝙ est penes imꝑatorẽ. Presertim q̃a in. d. c. esto. dicit tex. nõ coacte sed spontanee pondera verbũ coacte: nam lex humana/⁊ sic imperator coacte potest/⁊ sic compellit ad felicitatẽ humanã. xxiij. q. v. ad fidẽ: ⁊ sic hec potestas legis humane nõ est penes papã: sed in imꝑatore. Igitur cõcludendũ est ꝙ si aliquis rex dicat se nõ subesse imperatori: asserit non esse de societate humana: ⁊ sic aut erit nequã/aut plus ꝙ̃ homo: in cuius versum iuxta dictũ Homeri: vt refert Phus ꝑmo policorum: dici potest sine domo/sine iure/sine tribu: ⁊ sic remanet semper nostra conclusio catholica vera.

vj. corroboratio ¶ Preterea sexto corroborat conclusio: dicit Philosophus primo policorum: homo est sociabile animal/magisq̃ omnes apes/⁊ ꝙ̃ om̃e gregariũ: ⁊ nihil natura frustra fecit: ⁊ sic dicit Hieronymus: ꝙ cum vniuersus orbis sit vna prouincia vniuersalis in qua vnus est imperator. c. in apibus. vij. q. j. Licet prout est diuisus orbis dicant plures prouĩcie: vt dicit tex. in. c. scitote. vj. q. iij. tamen in toto orbe vnus est imperator: si ergo est imperator totius orbis: nullus potest dici exẽptus: et imꝑator est ille q̇ diuidit ꝓuincias. l. si eadẽ. ff. de offi. assess.

vij. corrobora. ¶ Itẽ vij. ꝯclusio catholica corroborat hoc modo: nam scḋm Phm: iustũ est omnia a fine denoĩari: finis enim omnia ratificat: ⁊ finis est principiũ in intellectu: vt dicit Bar. in. l. ambiciosã. ff. de decre. ab ordi. faci. Et augustinus in primo. li. de lib. arb. ponit tantũ duas leges/videlicet eternam ⁊ temporalẽ: quã dicit humanã: et illa lex eterna est diuina: et papa diuinis ministrat: imꝑator vero humanis preest: vt in auct. quo. opor. epis. colla. j. in ꝑn. hoc probat tex. in. c. lege. imperatorũ. x. dis. vbi dicitur. ꝙ lex imꝑatoris non est supra legẽ: sed subtus: et sic dicit ꝙ imperiali iudicio nõ possunt iura ecclesiastica dissolui: ⁊ sic infertur/ꝙ lex imperialis est alia a lege ecclesiastica. Sed nõ sunt nisi due leges ſm Augustinũ scilicet diuina ⁊ humana. ⁊ sic est inferendũ: ꝙ papa solum se immiscet diuinis: et imperator humanis. Et hoc clare probat tex. in. c. inter. xxxiij. q. ij. vbi facit differentiã inter mundanã legẽ ⁊ spũalem: ⁊ dicit vltra/ꝙ ecclesia non habet nisi gladiũ spũalem que non occidit/sed viuificat. Sed vt supra probatũ est: finis legis diuine est facere amiciciã hoĩs cũ deo: finis vero legis humane est: facere amiciciã hominũ ad inuicẽ: ⁊ sic prout fines sunt diuersi: ita etiã potestates societatis. Et sic oportet/ſm diuersos fines/ponere etiam duo corpora ficta: vnum quod tendat ad finem felicitatis humane: aliud vero/qḋ respiciat beatitudinẽ eternam. Sed in. c. nulla ratione. xciij. dis. dicitur/nulla ratione sacerdotes habẽdi sunt: qui sub nullius episcopi disciplina ⁊ prouidẽtia gubernãtur: tales enĩ acephalos idest sine capite prisca cõsuetudo nuncupauit. Sicut ergo in spiritualibus oportet/ꝙ quis habeat caput vsq̧ ad papã exclusiue in ecclesia militãti: alias dicitur acephalus. Ita etiã in tẽporalibus: vsq̧ ad imperatorẽ exclusiue: oportet ꝙ quilibet habeat caput: alias diceret acephalus: qḋ esse non potest: q̇n habeat caput: ⁊ sic est inferendũ: ꝙ nullus rex princeps/vel cõmunitas potest esse: ꝙ non subijciatur imperatori.

¶ Preterea octauo ꝓ hac cõclusione facit hec ratio: dominiũ est introductũ iure gẽtiũ. l. ex hoc iure. ff. de iusti. ⁊ iur. vt infra tertia ꝑte in quarta q̃stione tertie ꝑncipalis q̃stionis dicet. Hoc etiã ꝓbat tex. in. c. quo iure. viij. dis. vbi dr̃ ꝙ dominiũ fuit introductũ iure hũano: ſz dicit ibi tex. ꝙ iura humana sunt iura imperatorũ: quia ꝑ imꝑatores ⁊ rectores seculi deus distribuit hũano generi: ⁊ sic habes ex hoc dicto Augustini in. d. c. q̇ iure: ꝙ nũc ista iura hũana ꝑ q̃ fuit dominiũ introductũ/sũt imꝑatoris. Ratio est/quia per ipsum imperatorem: vel per rectores seculi (in quorum locum succedit imperator) nunc deus distribuit humano generi. Et sic iste textus probat primo: ꝙ ius gentium/et ius imperatoris sunt idem auctoritate scilicet et generalitate: auctoritate enim/quia fiant viij. corrobora.

iure gentiū fuit inuentū dominiū: ita etiã iure imperatorū: cū illud dominiū sit iure humano: et illud ius humanū procedit ab imperatore/vel rectoribus seculi. Item ratione generalitatis: q̄a ius gentiū est quo iure omnes vtuntur: ita etiā iure imperatoris: dum dicit tex. q̄ p̄ imp̄atores et rectores seculi deus humano generi tradidit: q̄ omnes homines cōprehendit. c. humanū genus. j. dis. Et om̄ia illa iura q̄ per illos rectores scl'i sunt condita: dicunt esse imperatoris: dum dicit tex. iura humana iura imp̄atorū sunt. Unde bene dicit tex. in. l. ij. C. de veter. iur. enu. omnia nostra facimus: quia ex nobis om̄is eius impartietur auctoritas. Nō intelligas ibi v̄bū/ reges et rectores: de regibus qui nunc sūt: sed de rectoribus illis qui totū humanũ genus gubernabant: siue tēpore iuris gētium/ siue Romanorū: quo tēpore anteq̄ essent imp̄atores ad condendū legeз et regendū erāt deputati. Vide. l. ij. ff. de orig. iur. et hoc per verbū seculi: et sic erant rectores totius seculi: non dicit prouinciarũ. Scd'o per v̄bū humano generi: sed isti reges nō possunt dici: q̄ dent iura humano generi in genere collectiuo: sed prouincijs tantum quibus presunt. Tertio: quia tex. ibi dicit: q̄ illa iura que per tales rectores siue reges dabātur/ nunc sunt iura imp̄atoris: quia nunc imperator habet eandeз potestatē quā ante illi rectores seculi habebant. Nunc intelliges tex. et ibi. glo. in c. ius quiritū. j. dis. vbi quirites: et illa iura ibi nominata sunt solum romanoꝝ: et nō aliorum: hoc est per eosdem inuenta. Et cum essent rectores totius seculi idest mūdi: ad vniuersum orbē sunt extensa illa iura: q̄ nunc sunt imperatoris: p̄ d. c. quo iure. et ideo merito dicit tex. tolle iura imperatorū: et q̄s audet dicere hec villa est mea: iste seruus est meus: aut hec domus mea est: siue illud ius dominij veniat successione hereditatis: vel alias prescriptione: vel alio modo/vel contractu. d. c. ius quiritū. Ex predictis infertur q̄ nullus rex vel p̄nceps/aut cōmunitas potest se eximere a potestate imperatoris: qui solus potest tollere iura imperatoris/ et nullus alius inferior. c. ne romani. de elec. cum similib'. cū ergo iure imperatorū est dominiū: q̄a nō est vis dicere q̄ sit iure gentiū/vel imperatoris: q̄a imp̄ator eadē auctoritate nunc fungit' qua olim oēs gētes: vt sup̄ late dictū est: q̄cq̄d dixerit Bar. in. l. j. ff. de cōsti. p̄n. q̄ sine fundamēto loq̄tur: dū dicit an princeps possit contra ius gentiū dispensare: q̄a imp̄ator eandē auctoritatē nūc habet sicut olim oēs gentes: de hoc etiam in p̄ma p̄te supra late vidisti. Si ergo aliq̄s rex vel princeps/aut cōmunitas habet dominiū: hoc habet iure imp̄atoris. Et ideo si aliquis attentaret dicere se exemptū ab imperatore: si idem imperator amoueret legem suā quo ad hoc/ non posset ille allegare de iure aliquo: et sic de necessitate debet se recognoscere subditũ imperatori. Et q̄uis nullus potest iudicare de lege imperatoris: postq̄ est condita. c. in istis. iiij. dis. et c. cūcta. ix. q. iij. tū licite hoc potest facere imp̄ator: etiā si alie ratiōes nō procederent: tū quia est vtilitas publica/ vt oēs obediāt imp̄atori: q̄a s̄m Ph'm: nō est bona p̄lalitas p̄ncipū/sed vn' p̄nceps. quē refert etiā Bal. in. l. cūctos p̄p̄los. C. de sum. tri. et tex. in. d. c. in apib'. Itē infert etiam aliud: q̄ oīa iura humana p̄cesserūt a deo p̄ ora imp̄atorū: et sic deus approbauit illos rectores seculi et imp̄atores: et sic erāt veri imp̄atores et veri rectores seculi: etiā ante Constātinū (q̄cq̄d dicat Bal. in. d. l. cūctos.) et alij: cum iura humana pro maiori parte fuerunt ante Constātinū: et etiam ante christi natiuitatem.

¶ Preterea nono facit pro nostra ꝯclusione. Regula est de vsu. c. quia frustra legis ix. corroboratio, auxilium inuocat qui cōmittit in legem. Sed ille qui se vult eximere cōmittit in legem. l. de p̄catio. ad. l. rodiā. de iac. ff. et l. bene a zenone. C. de quadri. prescrip. et c. Adrian'. lxiij. dis. spec. in ti. de feu. §. ij. v̄. xiiij. Bar. in. l. ij. §. per hāc. ff. de rei vendi. vbi cauet q̄ imp̄ator est dn̄s toti' mundi: ergo nō debet habere auxiliū legis humane/siue imp̄atorū: quo iure aliq̄ potest tenere dominiū siue ius. d. c. quo iure. et c. ius quiritū. Et ideo nō potest dici aliquis exēptus: q̄a q̄ dicit se exēptū/negat potestatē imp̄atoris: et sic i'possibile est/ q̄ ei' lege possit se iuuare: et ita erit p̄sona p̄uata.

¶ Item decimo corroboratur hec conclu- x. corroboratio sio sic. nullus inficiatur/ q̄ leges sunt fundate super ratione. c. erit autem lex. iiij. dis. et c. consuetudo. j. dis. Sed certum est q̄ in iudicijs totius christianitatis vtūtur legibus imperialibus: vt experientia vi-

des: et tunc/aut dicunt ꝙ vtuntur illis legibus tanꝗ̄ legibus imperialibus sui superioris/ ⁊ res est clara: aut dicunt ꝙ vtūtur illis iuribus tanꝗ̄ ratione fundatis: ⁊ tunc etiam postꝗ̄ inueniūtur in eis. d. l. deprecatio: et. l. bene a zenone. vbi dicit/ ꝙ imperator est dominus totius mundi: et sic etiam infertur: ꝙ recognoscunt imperatorem in dominū tanꝗ̄ hoc sit rationabile: cui homo debet se subijcere ⁊ tenere rationē ꝓ lege. c. cōsuetudo. j. dis.

xj. corroboratio. ❡ Preterea vndecimo facit pro conclusione: certum est ꝙ leges sunt facte: vt mali per disciplinam legum coerceantur. c. facte. iiij. dis. et in eo ꝙ q̄s approbat non debet retrocedere. l. generaliter. C. de non num. pecun. Sed sic est ꝙ omnes reges/ principes/et cōmunitates non solum permittunt: immo curam habent/ ꝙ in suis regnis ⁊ dominijs leges imperiales legātur et addiscantur: in quibus imperator inter alia disponit se esse dominum totius mundi/omniū nationum/regum/ ⁊ etiaȝ rerū: ergo sequitur: ꝙ contra id quod approbant seu saltim consentiunt non possunt dicere se esse exemptos.

xij. corroboratio. ❡ Item duodecimo verificatur nostra cōclusio. Imperium super toto genere humano fuit approbatū per deum: quia edicto vnius imꝑatoris obedire voluit: et q̄a Octauianus erat tunc in tēporalitate caput toti⁹ humane societatis. Luc. ij. Exijt edictuȝ a Cesare augusto vt describeretur vniuersus orbis: et in hoc versatur vtilitas cōmunis: vt dicit Philosophus. vnus ergo princeps: ⁊ est tex. in. c. quo iure. viij. dis. vt supra in octauo fundamēto conclusionis induxi. Et sic his presuppositis infero: ꝙ nullus potest se eximere ab imperatore: tum quia derogaretur determinationi/siue approbandi diuine q̄ vult ꝙ vn⁹ sit princeps in orbe in tēporalibus: qd̄ tamen non esset: si aliquis esset exempt⁹ ab imperatore: tū quia non reperitur/ ꝙ imperiū sit diminutū: ⁊ sic remanet illesum: tum etiam quia talis qui vult se eximere/ siue dicit se exēptū: repugnat vtilitati cōmuni: q̄ semꝑ est preferēda/ ⁊ ab oībus approbanda: quia omnes participant in dicta vtilitate.

xiij. corroboratio. ❡ Preterea tertiodecimo ⁊ vltimo pro fundamento nostre catholice conclusionis dico: ꝙ vt supra ꝯclusim⁹ in proxima q̄stiōe principali (⁊ dicere contrariuȝ esset hereticum) temporalis societas humana recipit lumen ab spirituali societate: que tendit in eternam beatitudinē. d. c. solite. de maio. ⁊ obe. Et sicut xp̄s est exēplar oīum nr̄arū actionū. d. c. significasti. ⁊ Iob. xiij. c. ita etiā ecclia militās/cui⁹ caput est papa. Sed sic est ꝙ in spiritualib⁹ est vnitas: ita ꝙ null⁹ potest ab vnitate discedere: q̄a exordiuȝ ab vnitate proficiscit: vt ecclesia xp̄i vna monstret: quā vnam ecclesiam in cantico canticorū spiritus sanctus ex persona xp̄i dn̄i designauerat: dicens vna est columba mea perfecta mea: et vna est matri sue electa: et ab ea nullus fidelium potest discedere: vt est textus. in. c. loquitur. xxiiij. q. j. ita etiā in tēporalibus dicenduȝ est: quod est vnitas. Et sic nō potest quis ab eadem vnitate discedere in hi⁹ que pertinent ad societatem humanam: sicut nō potest in spiritualib⁹: in his que pertinēt ad societatem diuinā: quia alias non diceretur accipere lumē: immo discreparet societas humana: que diuisionem denotaret/si aliquis diceretur exemptus: ⁊ nō esset vnitas in hūana societate. Propter quod non solum fideles: sed etiam philosophi venerunt in huius vnitatis cognitionem. Propterea dixerunt ciuitatē vocari ciuium vnitate: imo etiam hanc societatem humanam (vt dicit Augustinus vbi supra) sub vniuersali vocabulo ciuitatem appellamus. Et sic oportet dicere ad hoc vt sit vnitas in hac societate humana: omnes obediant imperatori. Et hoc probat tex. in. d. c. loquit. vbi dr̄. Licet radij plures: tamē in spūalibus vnū lumen qd̄ est maius. Sic etiam dicimus in temporalibus vnuȝ luminare maius. d. c. solite. et licet radij plures sint: auelle radium luminaris a corpore: diuisionem vnitas nō capit: ab arbore frange ramum/fructus germinare non poterit. A fonte precside riuum: precisus arescit. Sic ergo imperium domini luce perfusum per totum orbem radios suos porrigit: vnuȝ tamen est ꝙ vbiqȝ diffunditur: nec vnitas corporis separatur. Unum caput est ⁊ vna origo in societate humana. d. auct. quo. opor. epis. coll. j. in pn̄. videlicet: in spūalib⁹ sacerdotiū/ ⁊ in tēporalibus imperiū: vtrūqȝ tamē ab vno pn̄cipio: vt ibi dicit tex. Et sicut ille q̄ Romane ecclie ꝓuilegiū ab ip̄o summo

omnium ecclesiarum capite traditum auferre conatur: hic procul dubio in heresim labitur. c. omnis. j. dis. Similiter etiam ille qui lumiari minori / videlicet imperio: priuilegiū respectu prelatiōis et supreme potestatis ab ipso summo oim cōditore traditū / ⁊ a xpo ⁊ eius ecclesia approbatū (d. auc. quo. opor. i pn. ⁊ d. c. quo iure. cū si.) auferre conatur in heresim / siue in crimē lese maiestatis labitur: iuxta. l. amissione. §. qui deficiūt. ff. de capti. dimi. ⁊ in extrauagan. qm imperij. sub rub. qui sūt rebelles. ⁊ ibi late Bar. in §. tenore. qa vt dictū est ecclesia denotat / cōmendat / ⁊ tenet. d. c. loquitur. ⁊ ecclesia cantat. Deus qui corda fideliuz vnius efficis voluntatis. Et sic ad vnius capitis voluntatē referant / ⁊ sibi obediāt in his q ad animā pertinēt: alias sunt infideles. Similiter etiā in tēporalibus vnius catholici impatoris volūtati oēs subijciātur. l. ij. §. nouissime. ff. de orig. iu. ⁊ insti. de iur. nat. §. sed qd pricipi. Cōmunio eniz pluriū discordiam parit: vt dicit tex. in. l. cum pater. §. dulcissimis. ff. de. le. ij. igitur ad hoc vt sit cōcordia in orbe: hoc est in societate humana totius orbis: opus est q vnius sit regimē totius: ⁊ sub eo particularium regum. Unde dominus noster (qui venit exemplum dare nobis: vt sequamur eius vestigia Joannis. xiij. cap.) hoc imperium sub vnius volnntate pendere approbans / tali tempore voluit nasci: quo sub vnius optimi Octauiani imperatoris in tēporalibus voluntate totus orbis pendebat. Luce. ij. Exijt edictū ⁊c. cuius edicto obediuit: vt ecclesia catholica heri incēpiente ab eius natiuitate: anno Millesimo quingentesimo vicesimo tertio cantauit veniens in Hierusalem in vtero virginis domiē nostre: in Bethleem iudee nasci voluit. Deinde eidem Octauiano cum virgine matre sua se manifestare dignatus est. Rursus Tiberio impatori viso eius imagine nūmisma dare iussit. Preterea idem dominus noster Joh. xvij. c. Rogauit / docuit / ⁊ dicit: vt omnes vnum sint: sicut tu pater in me / ⁊ ego in te: et vt ipsi credētes in nobis vnum sint: et claritatē dedi eis / vt sint vnum sicut et nos vnum sumus: vt sint cōsumati in vnum. Sicut ergo in spiritualibus in societate fideliū dum esset vnū vicariū / videlicet Petrum in locum suū: vt omnes fideles essent consumati in vnū eius vices gerentē: et ab eius vnitate nemo fidelium potest discedere. Similiter posuit suum vicarium in temporali societate vnum / videlicet imperatorē: vt oēs fideles et infideles ad finem pacifici status hominū essent consummati in vnum eius vicarium in temporalibus: et tunc totus orbis erit in tranqllitate et pace: vt erat tēpore Octauiani: vt dicit etiā Bar. in extrauaganti. ad reprimendā. in. §. tranqllitate. Hinc dicit ibi tex. q ois anima Romanorū principi subiecta est. et ad Ro. c. xiij. merito dicit tex. in. d. extrauagā. qm. q volentes se eximere ab imperatore incidūt in crimē lese magestatis. Et hoc qnqz modis quis cōmittit: vt declarat Bar. ibi in d. §. tenore. Nam quis dicitur rebellis quādo recedit de vno loco: hoc est quando de terris imperio subiectis vadit ad hostes. Secūdo modo / quando retinendo locum in quo stant: rebellāt cōtra principis obedientiam: vel non receptando eius gentem. Tertio modo / quando quis non facit opera hostilia contra principem: sed solum non obediunt ei: dicuntur rebelles. Quarto quando contra personam principis quis facit. Quinto quādo contra officiales pncipis facit aliquid / dicitur rebellis. Et ideo sm illum tertium modum / si quis dicit se exemptum: dicit se non obedire imperatori: ⁊ per consequens incidit in crimen lese magestatis. Et procedi potest contra talem rebellem secundū tenorem dicti extrauagantis. Ad reprimendā. Et multo magis in alijs quattuor modis quis committat potest procedi contra talem rebellem. Sed dicet aliquis / cum veritas ipsa dicat: q claritatem dedit vt sint vnum / et consummati in vnum: sicut et deus pater / et deus filius vnum sunt. Et ideo posuit vnum vicariuz in temporalibus: sicut posuit vnum in spiritualibus: quomodo priscis temporibus ante diluuium: et post in cōmunitate viuebant homines? Immo cum status ille esset perfectior: deberemus imitari illum statū perfectiorem: et melius foret vt in communitate viueremus. Sed dico q facilis ex predictis tibi patet solutio: nam quemadmodum status ille erat perfectior: ita etiam magis hoies erāt vnius volūtatis. Sed postea crescente malicia hominum: nam totus mundus esset in maligno positus: vt di-

Mouetur qdam dubiuz in materia ⁊ decidit.

cit Job. in sua canonica: ꝛ humana ꝓdicio
in deteriora indies declinat: iuxta proe-
m̄iū decretalium: et in auct. qui. mo. nat.
effi. sui. §. natura. ꝛ in proemio cle. cū si. cū
deuentū sit ad hoc ꝙ pauci inueniātur bo
ni: iuxta dictū domini: multi sunt vocati/
ꝛ pauci electi: vt vnus optimus eligeretur:
per quē lex traderetur generalis: videlicet
papa in spiritualibus ꝑ cardinales: et im-
perator in tēporalibus ꝑ illos septē supra
nominatos electores. Obmittamus im-
peria cōmunitatū q̄ refert Bar. in. d. ex-
traua. ad reprimendā. in. ꝟ. totius orbis.
Ubi ponit imperium/ Babilonie/ deinde
Medorū/ ꝛ Persarū/ tertio Grecorū/ q̄r-
to Romanorū. Sed in hoc nō insisto: nos
enim sequēdo Augustinū: duas posuim⁹
cōmunitates imperantes orbi: vsquequo
iam deuentū est ad vnū/ videlicet impera-
torē: qui presideat orbi in tempalibus: et
om̄es sibi obediāt iuxta dictū apl̄i ad Ro-
ma. c. xiij. oīs anima potestatib⁹ sublimio
ribus est subiecta/ videlicet in sp̄ualib⁹ pa
pe: qui est sublimior: et in tēporalibus im-
peratori quo nullus est sublimior: ponde-
ra verbū/ om̄is aīa: iuncto ꝟbo sublimio-
ri: ex quo infertur/ ꝙ quilibet rex est subie
ctus sublimiori: cū nō sit dubiū ꝙ impera-
tor est sublimior in tēporalib⁹: et qui ei re-
sistit dei ordinatiōi resistit: et q̄ resistit ip̄e
sibi dānationē acq̄rit: vt dicit ibi apl̄s: que
enī ordinata sunt a deo ordinata sūt: nul-
lum enim ordinationē in potestatibus a
deo habem⁹/ nisi de papa in spiritualib⁹:
et imperatore in tēporalibus: a quibus re
lique potestates inferiores in sp̄ualibus
et tēporalibus dependent. Reges enī (de
quibus deus locutus est in testamēto ve-
teri) finē habuerunt adueniēte christi na-
tiuitate: iuxta illō iacob: nō auferetur sce-
ptrum de iuda/ donec veniat qui mitten-
Hic īci- dus est: ꝛ gesta ꝑ eosdē etiā erāt figuralia.
piūt re- ¶ Restat nūc videre de tertio/ videlicet so-
sponsio lutio argumētorꝫ q̄ supra cōtra cōclusionē
nes ad catholicā fecimus. Et ad hec aduertendū
argum̄. est: nam ex solutione dictorū argumento
ↄtra cō- rū magis ac magis corroborabitur nostra
clu. ī pn conclusio: ꝛ q̄ obscura vident̄ in hac mate
ci. factā ria declarabimus: et mentes errantiū ad
viā veritatis reducent̄. ¶ In primo argu-
Respō. mento dictū fuit: ꝙ oīs potestas a deo est:
ad. j. ar. ꝛ ꝑ me reges regnāt dicit dn̄s: ꝛ legū con-
ditores iusta decernūt. Sed ad dictū ar-

gumētū multipliciter patet solutio: ꝛ vno
modo respōde: ꝙ tēpore legis scripture in
veteri testamēto reges nō solum approbā
tur illi populo israelitico: sed ꝑ deū elige-
gebant̄: vt dicitur sapientie. ix. Tu autē
elegisti me regē populo tuo: ꝛ iudicem fili
orū tuorꝫ ꝛ filiarꝫ: ꝛ regū. ij. c. Unxi te re-
gem super israel. Hinc est ꝙ gesta ipsorꝫ
regum omnia erant figuralia/ vt supra di
ximus in p̄ma parte s̄m Augustinū cōtra
faustū: pp̄ls enī iudeorꝫ ad hoc elect⁹ erat
ꝙ ex eo xp̄s nasceret̄. Ideo oportuit totiꝫ
illius populi statū esse propheticū et figu
ralē: ꝛ propter hoc etiā iudicialia illi popu
lo tradita magis sunt figuralia: ꝙ iudicia
lia alijs populis tradita. Sicut etiā bella
et gesta illi⁹ populi exponunt̄ mystice: nō
aūt bella ꝛ gesta Assiriorꝫ/ vel Romanorꝫ:
quāuis longe clariora s̄m hoies fuerūt: vt
dic̄ scūs tho. p̄ma. scd̄e. q. ciiij. ar. ij. ꝛ ideo
de illis regibus dicit Salamō vbi supra:
Per me reges regnāt: sed adueniēte xp̄o
ablatum est sceptrum de iuda: et iam non
sunt reges dati per deum. Sed postq̄ chri
stus verus rex assumpsit carnem humanā.
Joannis. cap. j. Et verbum caro factum
est: et habitauit in nobis. Decens erat ꝙ
cum post resurrectionem suam ascensur⁹
erat in celum/ dimitteret hoiem: qui vice
eius gereret visibiliter in terris: quemad
admodū ipse in terris visus est: ꝛ cum ho-
minibus cōuersat⁹ est. Baruc. c. iij. ꝛ pro
ut sunt due potestates spiritualis videli-
cet et tēporalis. Dimisit in terris duos vi-
carios/ vnuꝫ qui p̄esit spiritualibus vide
licet papam: et alium scilicet imperatorē:
qui potestatē in tēporalibus habeat. Sed
non habemus potestatē aliam approbatā
a deo: propterea dicendū est ꝙ procedit ar
gu. ꝙ om̄is potestas a deo est: videlicet tā
illa q̄ imperator habet in tēporalibus: q̄ꝫ
etiā potestas pape in spiritualibus: ꝛ alie
potestates inferiores dependent ab eis. c.
loquitur. xj. q. j. Uel etiam alio modo po-
teris dicere: ꝙ omnis potestas a deo est/ vi
delicet q̄madmoduꝫ in illo statu (qd̄ regi-
men iuris gentiū appellamus) erant con
stitutiones iuris gentiū: q̄ apud om̄es gē
tes pereque obseruabant̄. insti. de iur. na.
§. qd̄ vero. Sed tunc etiam fiebant cōstitu
tiones particulares: que dicuntur ius ciui
le cuiuslibet ciuitatꝫ iuxta mores suos. in-
sti. de iur. nat. §. quod quisꝙ. ita etiaꝫ hoc

tempe cum impator sit princeps et dñs to
tius mũdi.l.deprecatio.ff.ad leg.rodi.de
iac.cum si.et habet eandẽ potestatẽ legis
condende vice totius orbis: vt supra dictũ
est in prima et etiaz scḋa parte: leges quas
ipse imperator promulgat in tẽpalibus/li-
gãt oẽs gentes fideles ⁊ infideles: vt in-
fra tertia parte dicemus. Et sub ipso sicut
in statu iuris gentium ciuitates faciebant
iura propria: et illa vocãtur ius ciuile: ita
etiam nunc isti reges principes ⁊ commu
nitates faciunt suas leges particulares: ⁊
dicitur illud ius propriũ talis regni vl' do-
minij/vel prouincie: sicut sunt castelle se-
ptem partite: et in regno Nauarre etiam
sunt leges particulares: quod forũ regni
appellatur. Et iste leges et similes in di-
uersis regnis vocãtur leges particulares
dictorũ regnorũ et ciuitatũ: quod propriũ
ius ipsorum regnorum est. Et sic isti possunt
habere potestatẽ particularẽ legis condẽ-
de sub imperatore. Tamen an hanc pote-
statem habent ab imperatore/siue q̃ habẽt
a deo mediate/vel ĩmediate non curo: suf-
ficit q̃ talem potestatẽ habent in particu-
lari subiecti imperatoris: ipse vero habet
potestatẽ in vniuerso orbe: et eius leges li
gant omnes gentes mundi: ⁊ prouincias
⁊ regna vniuerse terre: et eas omnes ser-
uare tenentur etiam infideles: quicquid
dicat Bal.in.l.cunctos populos.C.de sũ.
trini.et fi.cath.⁊ ibi Cinus et refert Bar.
ibi.c.q̃ postq̃z nũc nõ oẽs populi obediũt
imperatori: videtur non ligare eos: ṗmo
ne sint eius leges.ludibrio.l.si pretor.ff.
de iudi.⁊.l.fi.ne quid in loco publi. quia
non est spes q̃ obediant. Item scḋo quia
non sunt digni tales legum laqueis inno
dari.l.q̃ adulteriũ.C.de adulter. Sed ad
primũ dico/q̃ omnibus populis imperator
intendit ponere legem: et si de facto quis
non obedit: incidit in crimen lese maiesta
tis: vt supra in vltimo fundamẽto nostre
questionis diximus. Et de eis de quibus
non est spes q̃ sibi obediant: dico q̃ nõ est
presumendũ: quinimo semꝑ presumit q̃
ad imperatoris ditionẽ venient oẽs in-
fideles: ⁊ maxime credẽdũ est de christico
lis: q̃ nullus imperatori obedientiã dene
gauit: cum alias incidunt in crimen rebel
lionis. Et iuxta dictũ apostoli ad Roma.
xiij.ipsi sibi dãnationẽ acquirerent: et di-
uino iudicio penas nõ solũ eternas: verũ
etiã tẽporales sustinebunt: iuxta aplm ad
Roma.j. Reuelatur eniz ira dei de celo su
per omnẽ impietatẽ ⁊ iniusticiã hominũ.
Et ille met tex.in d.l.cũctos populos: hoc
innuit: quẽ ibi Bal.⁊ glo.pro cõtrario al-
leg. Sed Bar. ibi meli⁹ dicit: q̃ postq̃z de
natura legis imperatoris est comprehen-
dere omnes populos: sic illud relatiuum
qui venit declaratiue: sed in eo quod dicit
Barthol⁹. imperatoris legem non ligare
omnes: ne sint ludibrio: non procedit ra-
tione supradicta. Preterea deus dat legẽ
euangelicã fidelibus ⁊ infidelibus: tamẽ
non propterea q̃ infideles eam non reci-
piũt sunt imunes a pena eterna. Ita etiã
in lege tẽporali dicenduz est. Preterea q̃n
per vim vel sponte ad obedientiam vene-
rint seruabunt legẽ. Et propter hanc spẽ
redeundi/nõ erit ludibrio lex imperialis:
sicut diximus de lege diuina. Ad scḋam ra
tionẽ dum dicunt q̃ non sunt tales digni
vt legis laqueis innodẽtur: d.l.qui adul-
teriũ. Dico q̃ poti⁹ lex est facta vt mali pu
niantur: ⁊ sic propter proteruos coercen-
dos.c.facte.iiij.dis.non ob.tex.in d.l.qui
adulterium: quia dispositũ in illa lege est
propter vtilitatẽ persone cum qua cõmit-
titur crimen in fauorẽ cõmittentis: non
tamen vilitas persone alleuiat penã eius
delicti: sed potius aggrauat. Et hoc sentit
Bar. vbi supra cum dicit: q̃ non placet si-
bi.opi. Ci.nec eius rationes. Preterea tẽ
pore dicte.l.cunctos populos: erant iudei
et sarraceni sub imperatore: prout etiã sunt
hodie in aliquibus prouincijs christiano-
rum: nõ tamen cõpellit eos credere in tri-
nitatẽ: q̃a non coacte sed sponte quis cre-
dere debet.c.esto.xlv.dis.tamẽ omnes po-
pulos mãdat seruare illam legẽ. Ideo de-
bet intelligi scḋm virtutẽ et naturã legis/
⁊ intentionẽ legislatoris.l.non omnis.ff.
si cer.pet.in ṗn.⁊.c.intelligentia.de ꝟbo.
signi. lex eni humana (cum sit facta dum-
taxat ad cõseruationẽ status humani ge-
neris in pacifico statu) nõ extendit ad spi-
ritualia quibus soluz romanus pontifex
ministrat.c.cum ad verũ.xcvj.dis.ibi ergo
imperator fatẽdo se catholicũ dicit nõ dispo
nendo: de dubijs eniz fidei tractare ad so
lum papam spectat.c.maiores.in ṗnci.de
baptis. Habes ergo q̃ isti reges/ṗncipes/
cõmunitates/aut ciuitates habẽtes iuris-
dictionẽ possunt facere leges proprias ta-

lis ciuitatis/regni/vel cōmunitatis: non tamen propterea preiudicare possunt legi superioris hoc est imperatoris cle.ne. Romani de elec.c.cū inferior.de maio.r obe.r.c.inferior.xxi.dis.vide Bar.in.l.omnes populi.ff.de iusti.r iur.r.l.i.C.de sum.tri.r fi.catho.et sic nō sequit: possunt facere legē: ergo sūt exēpti a potestate impatoris: et sic non obstat ar. Preterea vnde isti reges nostri tēporis habeant potestatē legis condendi nō cauetur aliqua scriptura diuina/vel canonica: sufficit q tollerātur per impatorem. Et q hant potestatez sub imperatore habeant erga subditos: potest pcedere ex cōsuetudine prescripta/vel priuilegio imperatoris: vt dicunt veneti se habere. Et in regno Nauarre populus q eripuit regnū a faucibus sarracenorū elegerunt regem. Et ita etiā postea alia regna Hispanie fuerūt acquisita per reges a faucibus hostiū fidei: vt dicit glo.in.c.Adrianus.ij.lxiij.dis. Et reges Francie r anglie habent cōsuetudine/vel priuilegio imperatoris: non tamen propterea sunt exempti ab imperio.

Respō. ad scdz argum. ¶ Ad secundū argumentū respondeo. q licet sit verum q leges que per reges fiunt/ sunt fundate super ratione naturali: non tamen sunt ita generales q extendantur ad vniuersum orbem: sed tantū subditos talis prouincie/vel regni/aut ciuitatis/ ligat: r sunt leges proprie illorum: insti. de iur.nat.§.sed qd quisq. Sed cum propter consuetudinē peccādi aliqua scdm se mala multorum ratio licita iudicat. Ideo diuina prouidentia et approbatione ecclesie est ventum: q arbitrium illius ratiōis fuerit redactū in vnum videlicet imperatorem in vniuersa societate humana: vt legem cōdere possit super omēs humanos: per cuius legem derrogatur legi inferioris.c.j.de consti.in.vj.r per Bar.r doct. in.d.l.omnes.ff.de insti.r iur.non tamē econuerso lex inferioris/videlicet dictorū regū potest derogare legi imperatoris.d. cle.ne.Romani.de elec.cum si. Intelligo tū in vniuerso: in particulari vero iuxta mores prouincie fit lex.

Ad.iij. argum. ¶ Ad tertiū arg. dico q dicte auctoritates trāssumpte in dicta epistola. inter claras. C.de sum.tri.r fi.catho.loquūtur de rege Romanoz/vel impatore tanq de rege totius orbis: per deum r ecclesiam approbato. Idē etiā originaliter de regibus israel ante aduentū christi quoz vnctio cessauit per xpi incarnationē. Et sic coz impatoris in manu dei est: qui est vnicus rex toti' orbis in tēporalibus. Uel etiam poteris referre illas auctoritates ad alios inferiores gubernātes: dum tamen cognoscant eoz potestatē dependere ab imperatore: vel a deo mediāte impatore dependeat. Et hoc modo etiam eorum potestas potest dici a deo. Iuxta dictum aplī. ad Ro.xiij.c.r cor eorū est in manu dei. Si vero nitantur se eximere ab imperio a deo constituto: cum dei ordinationi resistant: cor eorū nō erit in manu dei: sed inimici generis humani. De quorū legibus verificatur dictū esaie x.c. ve vobis qui conditis leges iniquas. Item in rege bene disposito cor eius erit in manu dei condendo legem suo inferiori subyciendo se sublimiori. Et sic propter hoc nō diminuit potestas impatoris: quin ipse faciat legē vniuersalem: et ita tali regi iusto non est posita lex: ex eo quia ipse iustus naturaliter q legis sunt facit: et volūtarie obedit legi imperatoris superioris r non coacte. Et talis rex non ligatur legibus: que magis propter malos sunt condite.d.c.facte.iiij.dis.

¶ Ad quartū dico: q licet reges r omnes humani habeāt ab exordio creationis sue ius naturale: et per cōsequēs habeant rationē a deo. Et hoc respectu potestas oīm hominū sicut imperatoris sit a deo. Et in aliqbus regnis videlicet Nauarre r Aragonie populi dictoruz regnorū elegerunt reges: in alijs pro prouincijs habent ex priuilegio/vel consuetudine/aut per occupationē: tamen cum ipsi a principio fuerint iure sub imperio: ipsi populi non poterāt se eximere: r similiter id quod non habebant/ non poterāt in alium transferre. l.traditio.ff.de aqui.re.domi.l.nemo pl' iuris.ff.de reg.iur,r.l.nemo.de reg.iur, in.vj.imo tam transferentes potestatē illam regibus: q etiā ipsi reges: imo etiam hostes recuperat p eos semper sunt de iurisdictione impatoris: in cui' arbitrio est positū iudiciū rationis in orbe. Alias enī tot essent rationes: quot sunt homines diuersi r contrarij sensus: r sic dictum argumentum non obstat. Ad.iiij. argum.

¶ Ad quintuz, licet videatur argumentū colloratum dico q nō obstat: quia forsan Ad.v. argu.

procedere posset stantibus primis terminis. Sed vt vidisti in prima parte in tertia et quarta questiōibus principalib⁹ ratio humana per assuefactionē peccandi extitit obscurata: ꝛ vt plurimū hoīes suo sensu pro ratione vtuntur. Et ea que sunt in qua iudicant esse rationabilia: propterea licet in primo statu iuris gentium siue cōstitutione scripta lumine intellect⁹ gen⁹ humanū in pace cōseruabatur. Deinde orta malicia hominū constitutiones facere ceperunt. §. natura. qui. mo. nat. effi. sui. Sed cum gen⁹ humanū magis ac magis in deteriora pro maiori parte declinauit: deo permittente ad paucorū arbitrium regimen humane societatis deuenit videlicet vltimate in Romanos: ꝛ de eis in vnū imperatorē. d. §. nouissime. l. ij. ff. de orig. iuris. Et vt supra dictum est: hoc fuit approbatum per deum et per eius ecclesiam ꝙ vnus sit imperator: et certus sit numer⁹ electorū imperatoris. Et ab hac approbatione seu pot⁹ institutione diuina reges vel populi non possent sponte/vel armis discedere. Et hoc duplici de causa: primo postꝙ̄ tota vniuersitas humane societatꝭ, ꝛ Romani qui vice omniū fungebanꝭ nominarunt imperatorē: vt vnus esset. d. §. nouissime. ꝛ insti. de iur. nat. §. senatuscōsultum. Deinde tota vniuersitas humana consensit et obediuit Luce. ij. Exijt edictum a Cesare augusto: ideo iuxta regulā in argumento positam ad disponendū cōtrariū oporteret ꝙ tota societas humana orbis conueniret: ꝛ sic alique partes per se puta reges/vel prouincie non possent se eximere. per. d. l. nihil tam naturale. ff. de reg. iur. Et sic argumentū retorqueꝭ in cōtrariū: nec nunc sola voluntas Romanorū sufficeret: licet hoc asserat Occam: q̄a Romani nunc non habent sub se vniuersum orbem. Nec ab eis imperatores posteriores obtinuerunt imperium: vt dictum est de Julio Cesare: ꝛ Octauiano eius nepote: ꝛ Tiberio: et vniuerse nationes co tēpore in vnum imperatorē cōsenserunt. Immo dicendū est/ꝙ postꝙ̄ per deum est imperiū in vno approbatum: et hoc ab ecclesia tenetur: ꝙ etiam vniuersi homines non possent contrariū disponere. Sed vltra hoc requireret ꝙ hominū conditiones imitarent primos parentes: qui erant in primo statu iuris gentium: quo iure naturali in perfectiori vita se cōseruabant: ꝛ si ita viuerēt homines in dilectione sua naturali: cessaret imperiū vnius: quia nō inuenitretur materia in qua valeret exerceri gladius tempalis: cum illud nihil aliud sit ꝙ̄ animaduersio in facinorosos homines. l. imperiū. ff. de iuris. oīum iudi. c. facte. iiij. dis. nec mundus indigeret imperatore: nec prouincie regibus. Sed iuxta. d. c. de cōstantinopolitana. xxij. dis. in fi. secundū humilitatis rationē omnes equales essemus. Sed quia videmus humanā conditionē indies in deteriora declinare. Societas humana etiam in vniuerso nō posset aliud disponere: īmo min⁹ possent in vno voto concordari: cuꝫ sit iam ventū ad hoc videlicet: quot capita tot sensus. c. quia diuersitatē. de concess. prebē. ex quo apparet ꝙ nunc oportet magis vt p vnius optimi arbitriū mundus gubernetur ad pacificū hoīm statū: ꝛ nullus est q̄ hoc nō sentiat licet aliqui contrarium faciant.

¶ Ad sextū argumētuꝫ. ex supra proxime [Ad. vj.] dictis poteris respondere. Nā licet veruꝫ [argum.] sit: ꝙ par in parem nō habet imperium. c. innotuit. de elec. et ideo tota vniuersitas humana orbis non poterat ligare successores: quin nunc tota societas orbis hoīm valeant ab vnius imperio discedere: tamē non apparet eadem societas tota contrarium disposuerit: quod requirebatur ad verificationē regule. d. c. innotuit. Et sic particulares prouincie nō possunt cōtrarium facere. Item scđo quia nunc eadem ꝛ maior ratio militat vt vnus sit imptor in orbe: cui omnes obediant ad tranquillitatem hominū. Item tertio quia imperium in vno est confirmatū per deum/ꝛ eius ecclesiam catholicam: ꝛ sic nullus potest ab eo se eximere.

¶ Ad septimū et octauū argumentū: vbi [Ad. vij. argum.] consistit capitale ꝙ doct. faciunt: ꝛ in illis argumentis se fundant ad ponendū mūdum in confusione. Sed vt deinceps nullus valeat pretendere ignorantiam: pluribus modis respondemus ad predicta argumēta: quibus magis conclusio nr̄a catholica corroborabitur. Presuppone ergo ꝙ vnus est imperator: vt dictū est in secūda parte in prima questione principali: et in scđa/ꝛ etiam in hac tertia: cui oēs in tēporalibus subijciūtur: et oēs doctores hoc affirmant: etiā isti qui dicunt pre-

scripsisse exemptionē: quia prescriptio pre
supponit ius alterius: ideo oportet dicere
ꝙ imperator: dñs totius mundi est ⁊ supe
rior: ⁊ oēs debent sibi obedire. Sed isti
doctores dicūt ꝙ prescripserūt aliq reges:
videlicet rex Francorū: ⁊ Hispanie reges/
⁊ nōnulli alij: vt retulimꝰ sup̄ in. vij/ ⁊. viij.
argumētis. Sed cōstanter affirmo: ꝙ nul
lo modo in hoc casu procedit prescriptio: ⁊
primo respondēdo his duobus argumen-
tis dico: ꝙ contra ius naturale/ vel diui-
num nō currit prescriptio: tex. est in. c. fi.
de consti. eodem modo nec contra ius ca-
nonicū: qd ex auctoritatibus noui ⁊ vete-
ris testamēti dependet. Et hec tria videli-
cet ius naturale/ diuinū/ ⁊ canonicū equi
parant. c. fi. ix. dis. quia ea q iuri canonico
sunt cōtraria: sunt etiā iuri naturali ꝯtra-
ria. Sed iure canonico/ imo etiam diuino
est imperator: vnus in tēporalibus sup oēs
vt sup̄ in hac q̄stione multipliciter appa-
ret: presertim in primo et tertiodecimo fū
damētis cōclusionis catholice. Ergo sequi
tur ꝙ nullꝰ potest pretendere prescriptio-
nem contra imperatorē: vt possit se eximere
ab eius potestate: et sic non procedūt ar-
gumēta. Item secūdo ad essentiā prescri-
ptionis requiritur possessio. tex. est de regu.
iur. in. vj. c. sine possessione prescriptio nō
procedit. Sed impossibile est ꝙ quis qua-
si possessionē illius potestatis quā imperator
habet possit acquirere: ergo nullo pacto
potest prescribere. Maior de se patet per
dictā regulā. minor probatur. Nam cum
nō potest q̄s sibi ipsi imperare. c. fi. de pe.
⁊ remi. ⁊. l. penul. de arbi. ff. sic nō potest
ius iurisdictiōis sup̄ se exercere: ergo nec
quasi possessionē illiꝰ iuris potest acqui-
rere: ⁊ hoc est argumentū Calder. quē re-
fert Abb. in. c. cum nō liceat. de prescript.
Et in hoc residet ibi Abb. sequēdo Calde-
rinū: ꝙ hoc modo nulla prescriptione pos
sunt isti reges se defendere a potestate im
peratoris: licet in terminis octaui argumēti
ꝯtrariū teneat. Sz licet hec ratio calderi.
sit subtilis: vt etiā dicit ibi abb. ⁊ procedat:
non tamē est minoris efficacie ratio quā
dat Inno. tertius. in tex. in. d. c. cum non
liceat: que differt ab illa quā refert Abbas
allegādo Calde. dicit enim tex. ibi. ꝙ pre-
scriptio subditi non procedit contra obe-
dientiā superioris. Ratio: quia non licet a
capite membra discedere. Et pro intelligē
tia dicti capituli: cū non liceat: et aliorū
iurium q contrariari videntur/ cōsidera: ꝙ
due sunt societates p̄ncipales hominū: vt
supra in p̄ma parte: tertia/ ⁊ quarta prin-
cipalibus q̄stionibus: et per discursū huiꝰ
q̄stionis scd̄e ptis patet: videlicet societas
fideliū tantū: que tendit ad finē felicitatis
eterne: quod est vnū corpus mysticū: cuiꝰ
caput est papa. Alia est societas tā fideliū
q̄z etiam infideliū quo ad beatitudinē tem
poralē tantū: vt homīes in tranquillitate vi
uant: cuius caput est imperator. Sicut er-
go est impossibile ꝙ aliquis fideliū possit
separari a capite: hoc est a papa. c. loquitur.
xxiiij. q. j. ita etiā est impossibile in tēpora
libus: possit quis discedere a capite: q est
imperator: quia vnaqueqz societas fingitur
vnum corpus. Et in vnoquoqz corpore est
vnum caput: videlicet in spūalibus papa:
⁊ in tēporalibus imperator. Et hoc est quod
dicit tex. in. d. c. cum nō liceat. sicut enī est
impossibile ꝙ corpus sit sine capite: ita etiā
est impossibile a natura: ꝙ aliquod mem-
brum sit de corpore: ⁊ non sit sub capite: ve
ne sine capite. Si enim mēbrum abscidat
non erit de corpore. Ita etiam si aliq̄s fi-
delium efficiatur infidelis/ iam abscissus est:
et non erit de corpore fideliū: et hoc est qd
dicit tex. cum glo. in. c. nulla ratione. xcix.
dis. Siliter etiā in tēporalibꝰ/ si quis velit
dicere ꝙ est sine capite: vel dicere ꝙ nō est
de corpore: hoc est ꝙ nō est de societate hu
mana. Et de tali dicit Phs. j. politicorū.
aut est neq̄z/ aut plusq̄z homo. Et sic est im
possibile: ꝙ aliquis dicatur exēptus: vel
possit prescribere obedientiam quā debet
imperatori: nec super hoc possessionē/ vel
quasi possessionē acquirere. Sed cōside-
ra/ ꝙ tā sub Romano pōtifice/ q̄z etiā sub
imperatore sunt alie societates inferiores:
puta sub papa archiepiscopatus ⁊ episco-
patus: et sub imperatore reges/ ⁊ alij p̄n-
cipes. Et isti qui sunt sub tali societate par
ticulari spirituali/ vel tēporali nō possunt
prescribere obedientiā: existentibus illis
in tali societate: q̇a impossibile est ꝙ pos-
sunt esse sine capite: tū bene possent pre-
scribere talem obedientiā: submittēdo se
alteri capiti in alia societate: vel etiam ꝙ
subsint imediate Romano pontifici quo
ad spiritualitatē: vel in tēporalibus impe
ratori: et non erūt sine capite. Et hoc mo
do loquūtur, c. cum olim. de preuile, ⁊, c.

cum persone. de pulle. in. vi. Sed ab vniuersali societate q̄ nō sit sub imp̄atore in tēporalibus: īpossibile esset separi: q̄a tunc aut esset nequā: aut plusq̄ hō: et hoc est qḋ voluit dicere tex. i. c. cū nō liceat. de p̄scri.

Respō. ad oct. argum. ¶ Non obstat nūc id quod dicit in octauo argumēto: q̄ licet tales reges non possint prescribere actiue: tamen passiue prescribere possunt: vt subijciant pape: et in hoc nullus doctorū discrepat. Et dicūt q̄ rex Frācie: vel reges Hispanie/ et similes possunt p̄scribere passiue: videl3 vt sint subiecti pape immediate/ et nullo modo imperatori. Sed ad hoc respondet: q̄ nullo pacto procedit hec prescripcio passiua: sicut nec actiue procedit: quia eadem ratio procedit in hoc casu sicut in primo: quia vt dictum est ad prescriptionē requiritur quasi possessio: et ad eam acquirendā requirit animus: sicut in possessione. l. iij. in pn. ff. de acqui. poss. Sed notoriū est (q̄ ipsi reges qui dicūt se exēptos) asserunt q̄ nec romano pontifici subijciūtur in tēporalibus: et sic non intendūt se submittere pape quo ad tēporalē potestatē: et sic nō prescribunt passiue illa3 obedientiā: quā debent imperatori. Preterea etiam si dicerent: q̄ in tēporalibus volunt recognoscere papam/ non possunt: quia nō valent tenere in hoc quasi possessionē: tum ratiōe ipsorū/ quia non possunt se possidere: imo etiam si possidere se possent: tamē mutare possessionē non possunt nisi causa extrinsecus adueniēte. l. qui bona. §. j. ff. de acq. poss. tum nec ratione ipsius imperatoris: eo quia in his in corp̄alibus requirebatur patientia superioris/ scilicet imperatoris: vt dicunt omnes doct. cum Inno. in. c. bone. el. ij. de postul. prela. Abb. et Marian. in. c. cū cōtingat. de fo. cōpe. Tū etiā rōne ipsius sūmi pōtificis nō possunt ei prescribere: quia ipse non habet nec potest habere iurisdictionē siue potestatem temporalē nec actu/ nec habitu: imo etiam si haberet habitu: tam sibi per dn̄m fuit prohibita potestas illa tēporalis: vt de hoc late diximus supra in hac scḋa parte in scḋa q̄stione principali: q̄ non habet actu/ nec habitu papa potestatē temporalē: tamen etiam si haberet eam habitu: postq̄ eam nō potest exercere prohibente dn̄o dum dixit: mitte gladium in vaginam: et sic frustra se subijcerentur: cum vetitū est sibi exercicium. ar. l. ij. ff. de orig. iuris. §. post originē. ibi. parū est iura in ciuitate esse: nisi sint qui ea reddere possint. Et papa nō potest reddere iura in tēporalibus: alias iam haberet actu potestatē tēporalē: qḋ tamen omnes inficiant. Et sic tam respectu regum/ quia non possunt quasi possidere/ etiam passiue: tum respectu imperatoris: cuius paciētia requiritur: tum etiā propter personā pape/ qui nō potest exercere principaliter: vt facit imp̄ator actu potestate3 tēporale3: patet q̄ nullo pacto procedit opinio coru3 qui dicunt q̄ ipsi prescribunt passiue.

¶ Item etiam alia ratione ostenditur error dicte opinionis: q̄a vt dictū est postq̄ asserunt prescriptionē: presupponunt ius imperatoris/ saltim q̄ illud habebat: et dicere contrariū est hereticū vt supra dictu3 est: cum ecclesia hoc teneat: q̄ imp̄ator est luminare minus/ hoc est caput in tēporalibus societatis humane. Si ergo ipsi reges (qui dicunt se exemptos) dicerent: q̄ sunt subiecti in tēporalibus pape/ iam faterentur: q̄ sunt duo capita vnius societatis humane in tēporalibus videlicet imperator: eorū qui dicunt se esse sub imperio: et papa eorū qui dicunt se esse exēptos: qḋ est cōtra determinationē ipsius pape: qui in. d. c. solite. de maio. et obe. ponit duo luminaria magna: vnum magnū: per quod representatur papa/ qui est caput in spiritualibus; et aliud minus: per hoc representatur imperator: qui est caput in temporalibus. Si ergo papa esset caput eorū qui dicunt se esse exemptos: representaret etiā papa illud luminare minus: et sic essent vnum luminare maius/ et duo luminaria miora. Et sic principiū in quo fundat d. c. solite. de maio. et obe. deficeret. Preterea essent duo capita in vno corpore/ puta societatis humane in temporalibus: qḋ est mōstru3 in natura. c. qm̄. de offi. ordi. Preterea alia ratione satis debiliter doc. nostri asserunt de prescriptione predicta: vt subijciant pape ipsi q̄ dicunt se exēptos a potestate imperiali. Nam vt dicit Bal. in. l. j. C. quo. et quādo iudex. Romanus pontifex non solum in puris tēporalibus non exercet iurisdictionē tēporalē: imo si excōmunicaret aliquē regem: vel procederet armis spiritualibus contra aliquā cōmunitatē in tēporalib9: tales censure sūt nullius valoris: vt dicit ibi Bal. q̄a mitte-

ret falcē in messem alienā. Et licet cōmu-
nitas Florētie est propinqua Rome. τ as-
serit se esse exemptā in tēporalibus: cū pa-
pa procederet semel cōtra eos censuris ec-
clesiastic; super tēporali re. Dixerūt se nō
subijcere sibi in tēporalibus. Et ideo cen-
suras illas a Romano pōtifici promulga-
tas nullius fore valoris. Et ita dixit Bar
tholomeus soccin⁹ preceptor meus sup di
cta causa cōsuluisse τ obtinuisse: per idq̄
dicit Bal. in. d. l. j. et allegabat etiā glo. in
c. quod clericis. de fo. cōpe. q̄a q̄dlibet ius
debet seruari in suo foro: videlicet ius ca-
nonicū in spūalibus: τ ius ciuile in tēpora
lib⁹. Et bar. in. d. l. j. C. de sacr. sanct. eccl.
alias enī si essent subiecti pape in tēporali
bus: ius canonicū preferretur iuri ciuili:
sic diceretur papa suprem⁹ in tēporalibus.
Preterea tex. quē allegāt ꝯtra cōclusionē
catholicā / videlicet. c. Per venerabilē. q̄
filij sunt legi: probat cōtra ipsos: q̄a ibi pa
pa narrādo dicit: q̄ rex Frācie non reco-
gnoscit aliquē in tēporalibus: ergo papa
ibi fatetur: q̄ si nulli subest: nec subest ipi
pape in tēporalibus: sed voluit in eo casu
se ibi subijcere. iuxta. l. est receptum. ff. de
iuris. oīm iudicū. quā. l. alleg. ibi. glo. Et
ideo dicit ibi tex. q̄ licet rex Francoꝝ pote
rat legittimare filiū suum tanq̄ princeps
cum subditꝰ: non tamen tanq̄ pater cum
filio: et sic ille textus probat potius q̄ rex
Francoꝝ non subest pape in tēporalibus:
et sic nō prescribit passiue: si tamē vis cui-
tare illū tex. poteris respōdere multiplici
ter. Primo / q̄ ius legittimādi potest pre-
scribi: queadmodū merum τ mixtū impe-
rium prescribi potest: quia id quod potest
concedi / potest prescribi: quia ista duo pa-
rificantur. c. cum cōtingat. de fo. compe. τ
ideo bene dicit ibi. tex. q̄ rex Francorū po
test legittimare: quia hoc non est in signū
supreme potestatis: quod est condere legē
vniuersalē / que omnes comprehendat: τ
hoc non potest concedere imperator: τ sic
nec potest prescribi: vel aliter potes respō-
dere ad. d. c. p venerabilē. prout ibi. glo. q̄
de facto nō recognoscit: sed tex. ibi non di-
cit q̄ non debet recognoscere imperatorē
in superiorē: sed dicit q̄ nō recognoscit de
facto. Et papa voluit eo casu regis Fran-
corū super legittimatione eius filij inten-
dere: quia etiam intendebat super matri-
monio puta affinitate prime mulieris di-
cti regis Francorū. Uel aliter dico q̄ illa
assertio pape non potest derogare preemi
nentie imperatoris: quia non fit cum cau
se cognitione: etiā si determinādo dispo-
neret / prout narrando asserit. Quia si in
his q̄ sunt tēporalia vt dictū est: nō est obe
diendum pape: etiā si vtatur gladio spiri-
tuali siue censuris ecclesiasticis: quia mit
tere τ falcem in messem alienā. Multo mi
nus in his q̄ sunt in signū preeminētie tē-
poralis potestatis imperatoris: maxime
quādo tendit in diminutionē imperij: in
quo papa non debet cōtraire imperatori:
sed potius eum debet iuuare: et viceuersa
imperator pape: iuxta. c. cū ad verū. xcvj.
dist. τ. c. qm̄. x. dist. vbi vna potestas p aliā
debet iuuari. De hoc etiam est tex. in. c. si.
τ. c. qm̄. de offi. ordi. τ. c. princeps. xxiij. q.
v. cum si. ex quibus apparet q̄ nulla cau-
sa prescriptionis potest aliquis se eximere
a potestate imparatoris non solū actiue: sed
nec etiam passiue. Et licet predicta suffice
rent pro responsione dictorū argumento-
rū τ corroboratione cōclusionis: tamen p
clariori dilucidatione veritatis / dico sic.
Presuppono q̄ imperator est supremus / τ
maior in tēporalibus: et hoc est notorium
in vniuerso orbe. l. deprecatio. ad leg. rod.
de iac. τ. c. solite. de maio. τ obed. cum si.
Et hoc debent presupponere etiā illi q̄ pre
scriptionē allegant: posito enī q̄ possessio
vel q̄si possessio posset cadere in his q̄ exē-
ptionē pretēdūt: prout nō potest / vt sup̄ di
xim⁹: tamē cū notoria sit illa suprema po-
testas imparatoris: sequitur q̄ non solū in
medio: sed etiam a principio essent male
fidei possessores: τ vbi mala fides est: non
currit prescriptio. c. si. de prescript. τ in re-
gula. male fidei. de regu. iur. in. vj. eo ma-
xime quia etiam quo ad octauū argumen
tum hec ratio procedit: tam respectu reg; /
qui nititur se eximere: q̄ etiā ex parte pa-
pe / qui non ignorat iura. c. j. de consti. in
vj. quibus disponitur imparatorem esse su-
premū in tēporalib⁹. d. c. solite. immo de-
bet in cōseruandis iuribus imparatoris iu-
uare. d. c. cū ad verū. τ. c. qm̄. cum si.
¶ Preterea vt dicit Inno. in. d. c. bone. el
ij. de postu. prela. in prima colū. in his in
corporalibus ad hoc vt currat prescriptio:
duo requirūtur / pmo q̄ ille qui vtitur in-
tendat vti iure suo. Item q̄ ille cuius iure
vtitur patiebatur sciēs: sed hic nullus rex

vti potuit (licet alias qsi possidere posset) sciens vti iure suo contra imperatorē: primo/quia supra se non potest quis exercere potestatē quā impator habet: scdo qa scit φ imperator habet potestatem supra eu3: et sic non intendit vti iure suo. Itē nec respectu impatoris potest cōstare patientia: tum quia imperator non credit φ aliquis rex (cum ipse subditis suis sit minister iusticie) sit a ratione alienus: φ presumat se non fore subiectum imperatori: alias enī eo ipso φ sibi non obedisit/sunt rebelles: et incidunt in crimen lese magestatis. l. j. ꝛ. ij. ad leg. iu li. magest. Et hoc dicit Bal. in. l. decernimus. C. de sacr. sanct. eccles. Preterea si aliquis vult dicere se exēptū/ debet hoc ostendere coram superiore: hoc est impatore/qui est superior: ꝛ solus preest iudex in sua causa in tēporalibus. l. et hoc Tiberius. ff. de hered. insti.

¶ Preterea vt dicit Inno. in. d. c. bone. ij. de postu. prela. ij. col. papa circa spiritualē iurisdictionē oīa potest: et habet plenitudinem potestatis. Et ideo nullus potest querere possessionem que ei preiudicet: cū illam habet a domino tantum: et ideo est immutabilis. xxj. dis. in nono. ꝛ. c. sequēti. Sed sic est φ eadem ratio militat in imperatore: quia habet potestatem a domino. xcvj. dis. si imperator. et in auct. quo. opor. epis. in princi. colla. j. et supra in secunda questione principali secunde partis latissime est ostensum. Et sic nullus humanus in temporalibus potest acquirere possessionem/vel quasi possessionem contra preeminentiam imperialis potestatis nec prescriptionem.

¶ Preterea vt dicit idem Inno. in dicto c. bone. specialia iura/vt possessionem alicuius ciuitatis/vel ville tantū/potest quis querere et prescribere contra papam: siue Romanam ecclesiam. c. ad audientiam. de prescri. eodē modo papa vtēdo iure alterius prescribere potest. Sed vtendo ex plenitudine: nec possessionem querit alicuius iuris/nec prescribit. Ita etiam pari ratione dicendum est: φ imperator vtendo plenitudine potestatis: nō potest querere possessionem alterius iuris: nec prescribit. Ita etiam nec aliquis potest contra ipsum.

¶ Preterea certum est: φ prescriptiones sunt introducte iure humano impatoris: vt patet per omnia iura de hoc loquentia: ꝛ di. in regla. ij. de reg. iur. in. vj. S3 sic est φ nulla lege cauetur: φ ea que sunt in signum supreme potestatis impatoris possint prescribi: immo potius disponitur cōtrarium. l. competit. C. de prescript. xxx. vel. xl. annoru3. vbi imperator dicit: φ nō currit prescriptio in his q functionē quādam aut ciuilem canonem/vel aliam quādam collationem soluendum dependere videntur. Et sic apparet: φ nullus rex vel princeps/vel aliquis alius in his potest se eximere prescriptione aliqua.

¶ Preterea nullus dubitat: posito φ aliquis imperator statuisset talē prescriptionem preeminentie imperialis lege: successor posset tollere: quia par in parem nō habet imperiū. c. innotuit. de elec. etiam si de prima lege non faceret mentionē. c. j. de consti. in. vj. Et sic posset nūc disponere impator sua lege: φ nō vult φ tales prescriptiōes valeāt: ꝛ hoc maxime in augmētū imperij qd est bonū cōe: pśertim qr nllus potest dicere: cur hoc facit. ar. c. cūcta. ix. q. iij. facit. c. quo iure. viij. dis. vbi. tolle iura impatoris: ꝛ nō erit hoc tuū/illud meum.

¶ Preterea dicit Marianus soccinus in d. c. cū cōtingat de for. compe. in. iij. colu. allegādo Bar. in duobus consilijs suis: vbi hoc notabiliter dicit. Illud dumtaxat potest prescribi: quod posset ille contra que3 prescribitur concedere: ꝛ transferre in prescribentem. Sed sic est φ imperator non posset facere/nec transferre potestatem supremam quā habet ad condendum legem in vniuerso: ꝛ cetera que sunt in signū supreme iurisdictiōis imperialis alicui: de hoc est tex. in. l. legatus. ff. de offi. presi. et si non in toto nec in parte. l. que. de. tota. ff. de rei vend. Item quia faceret monstrū in rerum natura: quia essent duo capita vnius corporis: et vt supra dictum est hoc habet a deo: et illud nec immutare/nec abdicare potest a se: sicut nec papa potest. Et sic nec prescribere aliquis potest.

¶ Preterea predicti electores Alemanie in electione imperatoris vtūtur vice totius vniuersitatis. vt p3 Jo. an. in addi. ad spec. in sepe allegato. ℣. Item quod obtentū. §. fi. in ti. de rescrip. presen. Et sic etiā vice omnium regum principū ꝛ cōmunitatū: et sic omes ipsi videntur eligere: quorum vice dicti electores eligunt: et sic in quali-

be electione vidētur fateri: ipsum habere
supremā potestatē super omnes: ex predi-
ctis apparet claritas et veritas cōclusiōis
catholice: et contrariū affirmātes dicunt
rebelles: et incurrūt crimē lese magestatis.
¶ Ad nonū argumētū dico: q̄ vt supra la-
Ad. ix. argum. tissime dictū est et probatū: presertim in se-
cunda principali questiōe huius scd'e par-
tis: papa non habet potestatē in tēporali-
bus supremā. Sed quia habet iurisdictio
nem et potestatem sublimiorē in sp̄ualib⁹:
et sp̄ualia sunt multo digniora tēporalib⁹:
a quib⁹ tēporalia recipiunt lumen: nec de
bent esse sp̄ualibus impedimento: sed po-
tius tenētur iuuare. c. quoniā. x. dis. ideo
papa pro spiritualibus tuendis tantū ac-
cessorie vtitur dicta potestate tēporali: ex
eo quia quo ad illum effectū spiritualium
et finem beatitudinis eterne impator nō
habet potestatem communem/ sed est per
sona priuata. Et ideo de necessitate papa
tali casu potest et debet intendere in tem-
porali: sine quo non posset spiritualia su-
stinere. c. si q̄s obiecerit. j. q. iij. Preterea
si imperator esset hereticus vel rebellis ec-
clesie (cum debet ei auxiliari) immo si ele
ctores essent similiter rebelles heretici vel
infideles: hac iusta causa potest mutare im
periū de gente in gentē: prout fecit quan-
do de grecis transtulit in germanos. c. ve-
nerabilē: et ibi glo. et doct. de elec. vel quā-
do imperator est manifestus peccator in-
corrigibilis/ et scandalum ponit inter infi-
deles. Ex cuius exemplo etiam auertun-
tur fideles a via veritatis: iuxta dictum di
uini Platonis: q̄les in republica princi-
pes sūt: tales solere esse ciues: exēplo christi
qui eiecit ementes et vendentes de tem-
plo Matth. xj. et Marci. xj. Et intendit
tunc in temporalibus christus: ne oratio-
ni essent impedimēto. Ita etiam papa de-
ponit hac de causa imperatorem. c. ad apo
stolice. de re iudi. in. vj. et etiam reges: vt
fecit de rege Francorum: nam ipsum pri-
uauit. c. Alius item. xv. q. vj. quia vt di-
cit ibi glosa: dissolutus erat cum mulieri-
bus: et hoc ratione peccati cuius cognitio
solum spectat ad papam. c. nouit. de iudi.
Et ideo impator non poterat ratione pec-
cati supra regem Francorum intendere:
sed papa. Et ita procedit dictum argumē-
tum et iura. Si autem in temporali pote-
state tantum tales reges essent negligen

tes: vel q̄ non bene gubernarēt prouinci-
as sibi subiectas: tunc talis cognitio spe-
ctat ad imperatorem/ et non ad papam p
supra dicta. Et dicit Bal. in. l. decernim⁹.
C. de sacr. sanct. eccles. et supra in hac que-
stione et precedenti est probatum. Et ita
debes intelligere dictū argumentū et ha-
bes cognitionem vtriusq̄ potestatis.
¶ Ad decimū argumentū responsio. Fa- Ad. x. argu.
tendum est q̄ ad contenta in dicto. c. j. de
forma fidel. tenetur dominus vassallo: et
sic etiam imperator: alias est in culpa: et
posset vassallus dicere/ cum tu nō me tra-
ctas in senatorē: nec ego habebo te in im-
peratorem. d. c. esto. xcv. dis. et d. c. j. de for
ma fidel. Sed aduerte nam anteq̄ hoc va
leat dicere aliquis rex vel alius quicunq̄:
oportet cōstare q̄ imperator est in culpa:
vt est tex. et ibi notant Bal. et Jacobus al
barotus in. c. ex facto. qualiter do. proprie
tate. priue. in libris feudorū: in tantum q̄
licet notoria et euidens sit culpa: nihilo-
minus requiritur sententia priuatiua. sed
hic non apparet talis sententia contra im
patorē in ei⁹ curia lata: vel forsan per vni-
uersitatem totius orbis. Sed etiam posi-
to q̄ apperet de tali sententia: illa proce-
deret contra talem imperatorem dumta-
taxat: non tamen contra eius successorem
vel imperium. Preterea dico: q̄ hodie di
ctum argumētum posset retorqueri in cō-
trarium: quia multi reges et principes no
lunt q̄ super contentis in dicto. c. impera-
tor intendat: nec super contentis in dicto
argumento. Et forsan quod deterius est/
ei non obedirent: et propterea inciderent
in laqueum rebellionis: vt supra diximus/
et Bal. in. d. l. decernimus. C. de sacr.
sanct. eccle. et Bar. in. d. extrauagāti. quo-
niam. §. ex tenore. Uel etiam dico: q̄ licet
imperator in orbe vnus est princeps supe-
rior in tēporalibus: tamen prouincie sūt
plures. c. scitote. vj. q. iij. Et sic etiam plu
res principes in pluribus prouincijs sub
imperatore: qui curam habent ministran
di iusticiam quilibet in suo regno sibi sub
dito. Et hoc vt supra dictum est habent ab
antiquo exercentes merum et mixtum im
perium: siue ex priuilegio imperatoris/ vel
alias ex consuetudine prescripta/ vel pre-
scriptione: vt per doctores in dicto. c. cum
cōtingat. de fo. cōpe. et c. licet ex suscepto.
eo. ti. et Bar. in. l. hostes. ff. de cap. cum si.

Et imperator hoc tolleret propter bonuꝫ publicum: ꝙ tam per leges imperiales ꝙ̄ etiā per iura propria dictorū regnorū per eos iusticia ministretur: licet in multū ardius sit semꝑ recurrēdū ad imperatorē. l. j. C. de leg. ⁊ ne mireris ꝙ in dictis regnis vel prouincijs finiantur lites: quia videmus etiam in illis regnis et sub vno rege in diuersis partibus regni lites finē accipiunt: vt in Gallia sunt parlamenta: Parisius/⁊ Tolose/⁊ Burdegalis. Et in hispania sunt cancellarie in Uallioleto/Granate/Aragonie/Nauarre/Ualētie: ⁊ pluribus alijs locis sub vno rege lites finiuntur: tamen ab vno parlamento ad aliud: vel ad regem non appellatur: eodem etiā modo nec ad imperatorē: licet si imperator videret ꝙ res publica alicuius regni/vel prouincie non bene gubernatur. Posset ⁊ debet descendere/⁊ videre corrigere: ⁊ incorrigibilē regem regno priuare: vt supra dictum est: ⁊ ipse est iudex super omēs: et nullus eum iudicare potest in temporalibus. c. cuncta per mundum. ix. q. iij. ⁊ ff. de here. insti. l. ⁊ hoc Tiberius. Et sic imperator est iudex omniū mortalium in tēporalibus. Et ipsi soli arbitrium rationis naturalis ad legem condendam in vniuerso orbē: ⁊ eam executioni tradendam per se et suos deus commisit: et est eius vicarius in terris in temporalibus: et nullus supra eum.

Respō. ad. xj. argum.

¶ Ad vndecimū argumentū responsio. ꝙ papa approbat imperatorē: et potest eum repellere. c. venerabilem. de elec. ⁊ c. ad apostolice. de sent. ⁊ re iudi. ⁊ hoc propter peccatuꝫ: cum imperator sit et debeat esse catholicus et sic membrum ecclesie. Sed Romanus pontifex est caput in spiritualibus: et nullus ipsum iudicat. d. c. cuncta per mundum. ix. q. iij. Et ita papa decernendo imperatorem non esse catholicum: et sic non esse de corpore mystico fidelium: in cōsequentiā iam repellitur ab imperio ratione peccati manifesti et scandali in ecclesia dei: que est congregatio fidelium: ita loquūtur iura in contrarium allegata: in meris temporalibus papa nullam habet potestatem super imperatorē: nisi ꝙ ipsum approbat: cuꝫ hoc intersit ecclesie et debet ei auxiliari. c. quoniam. x. dis. cum si. Et sic non obs. d. c. per venerabilem. qui fi. sunt legi. quia papa non determinat ibi aliquid. Et supra in responsionibus ad septimū et octauū argumentum multipliciter ad. d. c. per venerabilē. responsum est. Item papa non posset quē eximere ab imperatore etiam cum imperatore: ⁊ sic iunctim vel diuisim: nam imperator habet imperium a deo: ⁊ sic est caput corporis/idest vniuersitatis humanorū a cuius vnitate non potest quis separari: tū quia essent duo capita/et sic monstrum in natura. d. c. quoniā. de offi. ord. tum quia esset contra dei et eius ecclesie determinationem: quod fieri nō potest: tum q̇a non esset pars corporis societatis humane: et sicaut necꝫ aut plus ꝙ̄ homo scḋm Philosophum primo politicorū: et est quid indiuiduū imperium: et per plures rationes: et iura in hac questione: tum in fundamētis conclusionis: ꝙ̄ in responsionibus ad argumenta deducta apparet. Et sic licet vt dictum est: papa posset in totum priuare imperio imperatorem: vt quia est hereticus/vel alia causa iusta. d. c. ad apostolice: non tamen posset aliquem eximere ab imperatoris potestate.

Ad. xij. argum.

¶ Ad duodecimum argumentum respondendo dico. Rationes in eodem argumēto allegate tendunt ad hoc: videlicet ꝙ romanus pontifex est maior et supremus in temporalibus. Et ideo licet imperator habet potestatem temporalem eam habet a summo pontifice/vel saltim a deo mediante papa: et ꝙ etiam reges habent similiter hanc potestatem a deo mediate vel immediate: ⁊ ideo vbi non constat ꝙ dicti reges fuerint aliquādo sub imperatore: iure dicuntur exempti ab imperatoris potestate. Sed ad hoc poteris respondere multipliciter. Primo si hoc esset verū non esset aliqua differentia inter imperatorē et reges. Sed hoc dicere est hereticum: quia ecclesia tenet contrarium: ꝙ vnus est imperator: qui significatur per luminare minus. c. solite. de maior. et obedien. et per plura fundamēta: que supra in hac questione diximus: tam in illis tredecim fundamētis: ꝙ̄ etiam in responsionibus ad argumenta hoc stat probatuꝫ in prima questione ꝑncipali. Preterea scḋo ꝙ papa nō habeat illā potestatē tēpalē pricipaliter/⁊ ad finē btitudinis tēpalis: ad quē tēdit hec potestas tēporalis actu/imo nec habitu: supra latissime in secūda q̄stione ꝑncipali

per totum in hac scđa parte probauim⁹: re-
spondēdo ad auctoritates ⁊ argumēta in
contrariū facta. Preterea et tertio specia-
lius poteris dicere: ꝙ licet in dicto. c. oēs.
xxij. dis. ⁊ extrauagan. bonifacij octaui: qđ
incipit: vnā sanctā / dicat: ꝙ petro ⁊ succes-
soribus iura terreni ⁊ celestis imperij per
xp̄m fuerunt cōmissa: vltra predicta dic: ꝙ
illud dictum debet intelligi sic: quia terre-
num imperium pape est ecclesia militan⁹:
que est congregatio fideliū: hoc est quod-
cunq̄ papa soluit / vl' ligat in hoc imperio:
erit solutū / vel ligatū in celesti imperio: q̄
est ecclesia triūphās. c. vt cōstitueren tur.
l. dis. non intelligas iura terreni / idest tē-
poralis potestatis: hoc est ad finē beatitu-
dinis humane: vt supra in scđa questione
principali huius scđe partis satis est dictū:
presertim quia sic intelligere esset contra
preceptū diuinū: quia oporteret ꝙ illa cō-
missio celestis et terreni imperij in vtraq̄
potestate esset equalis. l. nam hoc iure. ff.
de vulg. ⁊ pupi. subsi. vbi quando vna de-
terminatio determinat duo determina-
bilia / pariter ea debet determinare. Et sic
esset dicendum ꝙ papa habeat actu et ha-
bitu potestatem temporalem / sicut habet
spiritualē: quod est contra preceptū chri-
sti: quia dixit. Mitte gladium in vaginā:
noluit enī ꝙ vteretur illa animaduersio-
ne in facinorosos homines: quod est im-
perium temporale. l. imperium. ff. de iu-
ris. omi. iudi. Et hoc etiam tenent omnes
doctores; etiam illi qui dicunt ꝙ papa ha-
bet illam potestatem temporalem habitu
tantum; licet in secunda questione princi-
pali huius secūde partis conclusimus: ꝙ
nec eam habet habitu: quomodocunq̄ sic
illi. tex. in d. c. omnes. ⁊ in. d. extrauagā.
non possunt intelligi de temporali pote-
state: sed vt supra diximus. Uel etiam re-
sponde aliter: videlicet ꝙ habet iura impe-
rij terreni accessorie vtendo terreno impe-
rio. c. si quis abiecerit. j. q. iij. Uel etiam
poteris dicere ꝙ vtitur potestate tempora-
li ad finem spiritualium et beatitudinis
eterne: exemplo christi / qui eiecit emen-
tes et vendentes de templo. Matth. xj. et
Marci. xj. Preterea intelligere aliter /
non solum est contra preceptum dei: quia
prohibuit exerciciū gladij tēporalis: imo
etiam cōtra determinationē ecclesie. d. c.
solite. ꝙ sint duo capita, vnū maius scilicet
papa in spūalibus. et aliud minus scilicet
imperator in tēporalibus: quod non esset
si papa esset supremus in tēporalibus. Itē
ratione finis: quia dicte potestates videli-
cet spiritualis ⁊ temporalis sunt ad diuer-
sos fines. Itē quia iste potestates pape et
imꝑatoris ponunt tanq̄ diuerse: in auct.
quo. opor. epis. col. j. ⁊. c. duo. xcvj. dis. et
vna aliam debet iuuare. c. quoniā. x. dis.
⁊. c. cū ad verū. xcvj. dis. ⁊ sic etiā papa in-
uocat brachiū seculare: dum opus est. c. j.
de offi. ordi. cum si. Et hoc etiā dicit Ma-
rianus soccin⁹ in. c. licet ex suscepto. de fo.
compe. ꝙ vacantibus regnis eorū qui re-
cognoscunt superiorē: etiam eorū qui asse-
runt non recognoscere superiorē: ꝙ iuris-
dictio debet reduci ad summū generalem
administratorē in tēporalibus: qui habet
iurisdictionē vniuersalē in temporalibus
videlicet ad imperatorem: ⁊ dat rationem
videlicet ne detur perturbatio iurisdictio-
nis: et pluralitas principatū. Et sic nunc
intelliges d. c. omnes. et extrauagans bo-
nifacij octaui: quod incipit. vnā sanctam.
quāto magis quia si tēporalis iurisdictio
esset penes papā: posset illū ad libitū reuo-
care ab imꝑatore. c. sup questionū. de offi.
deleg. ⁊. l. iudiciū soluit. ff. de iudi. sed hoc
facere nō potest: vt dicit tex. in. c. licet ex su-
scepto de fo. cōpe. Et ibi Marianus socci-
nus dicit in primo not. ⁊ omnes in hoc af-
firmāt. Et p hec ⁊ plura alia q̄ in p̄ma scđe
⁊ hac tertia q̄stio. principalibus diximus:
apparet ꝙ imꝑator solus est supremus in
potestate tēporali. Et hoc idem affirmant
oēs doct. quia dum asserūt: ꝙ aliqui re-
ges prescripserūt hāc exēptionē: ergo pre-
supponūt ꝙ pri⁹ erant sub imꝑatore. Sed
ad eoꝝ argumentū stat responsū supra in
hac q̄stiōe. in respōsionibus ad septimū ⁊
octauū argumēta: nec apparet ꝙ aliquis
a principio quādo deus approbauit impe-
rium non esset sub imperatore: immo po-
tius probatur contrarium: ꝙ omnes erāt
sub eo. Luce. ij. Exije edictū a Cesare au-
gusto: vt describeretur vniuersus orbis: er-
go nullus erat eo tempore exemptus: ⁊ sic
nec nunc vt supra dictū est. Item sufficit ꝙ
est cōstitut⁹ imꝑator toti⁹ societatis huma-
ne: q̄a illico oēs debent ei obedire. Pre-
terea ille textus in dicto. c. oēs. xxij. dis.
⁊ tota illa diffinitio loquitur de spūali po-
testate ⁊ de ecclesijs: qualiter Romana ec-

clesia est sup oēs alias ecclias: et qd de alijs ecclesijs. De tēporali eni potestate in nulla parte fit mentio in d. dis. Et sic sm materiam debet intelligi ille tex. dum dicit celestis et terreni imperij iura: cum alias nō posset aliquis intellectus iure diuino/vel humano/aut ratione naturali sustineri. Et ita dictū argumentū nō obstat: sed potius per supradictas respōsiones cōfirmatur conclusio catholica.

Respō. ad. xiij. argum. ¶ Ad tertiū decimū argu. Rñsio. Supra vidisti p plura media et rationes et auctoritates scripture diuine canonice et humane cōclusionē catholicam corroboratā: ita q si aliquis est rebellis impatori per aliquē de quinqꝫ modis positis per Bar. in glo. sup. ꝟ. ex tenore. in extrauagan. quoniā q sint rebelles: incidit in crimē lese mages. et procedit contra eum imperator: vt per Bal. in. d. l. decernimus. C. de sacr. sanct. ecclesi. Et ita debent intelligi dicta iura: scilicet. l. non dubito. ff. de capti. et. l. mercatores. C. de comer. et merca. et vt ibi dicit glo. Licet tempore illarum legum nō erat sub obedientia imperatoris ille rex Persarum: tamen Justiniani impatoris tempore redactus est sub imperio. text9 est in auc. de her. et fal. coll. j. Et sic ille leges cū. d. auct. probant conclusionē catholicā: q licet nūc sint multi reges/ presertim infideles rebelles imperio: tamen potentissimus et sacratissimus Romanorū rex Carolus iure potest: et faciet auxilio diuino reducere quoscunqꝫ rebelles in toto orbe terrarum ad sui imperij obedientiam. Et in eo quod dicitur in. d. arg. q papa tollerat eos: quos non permitteret/ si deberēt imperatori obedire: quia essent in peccato publico: prout fecit de alio rege Frācorum. d. c. alius. Item. xv. q. vj. et q aliqui reges fuerunt canonizati: quod non fuisset si obedientiā deberent imperatori: qa in nō obediendo esset in peccato. Sed dic q papa super infideles nihil potest facere vt supra dictum est. Sed respectu fideliū non est credendū: q tales reges essent in proposito non obediendi imperatori et ecclesie. Et vt dicit textus in. c. quoniam. x. dis. Una potestas scilicet: spiritualis debet alteram iuuare: videlicet temporalē: et viceuersa temporalis spiritualem. Unde dicit Marianus succinus. in. c. licet ex suscepto. de foro competenti. per dictum c. quoniā. q si quis de facto non recognoscit imperatorē in superiorem: q tunc papa non succedit: sed debet iuuare imperatorem: vt recognoscatur in dominū. Sed vt diximus supra in responsione ad. x. argu. non est notoriū q reges nō obediant imperatori: presertim quia quando rebellio esset notoria: requiritur sententia: vt per. Bal. et iac. alb. in. d. c. de forma. fid. in libris feudorū: et sic papa non posset contra eos procedere ante sententiam. Et ita tollerare debet: non presumere quod aliquis sit rebellis. Sed quo ad dictos reges sanctos est dicendum: quod ipsi habebant bonum propositum obediendi imperatori: si ab eo fuissent reqsiti. Et non possunt dici rebelles: ex eo quia vtuntur tales reges mero imperio in suis regnis: quia hoc possunt iure facere vt supra diximus priuilegio vel consuetudine: sine preiudicio tamen superioritatis/siue supreme potestatis ipsius impatoris: vide in responsione ad septimū et octauū et decimū argumentum. Unde leguntur iura imperatoris in dictis regnis: et cause per eas deciduntur Et sic non essent in peccato dicti reges canonizati et alij tenentes rectam intentionem in imperatorem/ et ecclesiam: dum tamen habeant propositum obediendi eidē imperatori quotiens ab eo fuerint requisiti. Et hoc modo debet intelligi. Bar. in d. l. hostes. ff. de capti. et. l. j. §. fi. ff. de aq plu. ar. et doct. in. d. c. cum contingat. Et per hec non obstat dictum argumentum. Et sic remanet conclusio catholica vera. et qui contrariū tenet est suspect9 de heresi.

¶ Postq predicta scripsit auctor huius operis vidit cōsil. Old. qui tenet contra conclusionem catholicā.

Sed postq predicta scripsi: cum in curia imperatoris me dictam conclusionē catholicā tenere retulissem: quidā in iuribus doctor celeberrimus imperatoris cōsiliarius interrogauit. An consiliū Old. viderim: in quo hanc materiā disputat: et ꝯtrariū ꝯcludit. Quē oēs doctores sequunt. cui retuli nō vidisse: sed me. d. ꝯsil. deo dāte visurū: et respōdere dictis Old. pollicit9 fui. Quo nūc lecto intellexi dictū ꝯsiliū amaritudine stare plenū: et ob ignorātiā principiorū esse fabricatū: ob cui9 venenū in orbe seminatū ad infima qples descendisse: humanāqꝫ societatem indies

magis in beteriora declinare: et infra di-
cendis ostendetur.

Hic inci-piūt ar-gumē. Old. cō tra pcē. cathol.

¶ Nunc ergo veniendo ad dicta in eodez
consi. qđ est. lxix. in ordine: in principio q̄-
busdā paucis satis q̄ leuibus pro imperatore
in mediū deductis/ dicit: oportere se altꝰ
hāc materiā exordiri. Et sic assumit q̄ ius
est nomen generale multas sub se ꝑtinēs
species. C. omnes. §. est aūt. cum. c. se quē.
j. dis. quia aliud est diuinū/ aliud vero hu-
manū. Et iusꝰ diuinū continet legem vete
rem et nouā: sed de lege veteri non inue-
nit q̄ imperator habeat dominiū in orbe
quia imperiū processit: quando imperiū
Romanorū incepit: et populus in eū trās-
tulit suam potestatem. l. ij. ff. de orig. iur.
Sed deus est dn̄s omniū. Gen̄. c. ij. et ab
initio per se ip̄m exercuit iurisdictionez: et
penā trāsgredientibꝰ eiꝰ precepta iposuit.
genesis. c. iij. q̄a expulit Adā de paradiso:
et multos alios puniuit. Et ꝑpter hoiez
tanta creauit. l. in pecudū. ff. de vsur. ⁊ ea
sibi cōcessit, vt in Ps̄. Celū celi dn̄o terrā
autem dedit filijs hominuz. Sed cum cō-
munio discordiam parit. l. cum pater. §.
dulcissimos. ff. de le. ij. voluit q̄ occupan-
ti concederetur. deut. c. iij. Et de lege ista
permissa fuerunt regna: vt patet in dauid
saule ⁊ salomone: ⁊ pluribus alijs appro-
batis a deo. de sacr. vnct. c. j. §. Unde vete-
ri. ⁊ prouer. c. viij. Per me reges regnāt. ⁊
in Ps̄. Deus iudiciū tuum regi da. Sed
non inuenitur de imperatore q̄ fiat men-
tio: nec illo tempore fuit imperium: sed po
stea vt dictū est incepit. Itē dicit q̄ nec le-
ge euangelica aliquid inuenit: per qđ vi-
deatur imperium approbatū/ licet fuerit
post imperium: sed de regibus sic: vt habe
tur. j. petri. c. ij. Deū timete regem honori
ficate. et illud: subditi estote omni huma-
ne creature: siue regi ⁊c. c. Solite. de ma-
ior. ⁊ obe. imo dicit q̄ ꝑ xp̄m om̄es monar
chie fuerūt destructe/ ⁊ etiā reprobate: ip̄e
enī est lapis sine manibꝰ abscissus: qui sta-
tuam percussit in pedibusꝰ ⁊ contriuit: per
quā statuā ille quattuor monarchie figu-
rantur: scilicet. Assiriorū/ Persarū/ Greco
rum/ ⁊ Romanorū: vt habetur danielis. c.
ij. Et merito quia omnes monarchie per
tirannidē/ et vsurpationē inceperunt: dignū
enī fuit vt propter iniusticiam de gente in
gentem regnum trāsferetur. eccl. c. x. et fa
ctū est regnū huiusꝰ mundi domini nostri
et christi eiꝰ filij: ⁊ regnat in secula. apoc.
c. xj. Et sibi est data omnis potestas in ce-
lo ⁊ in terra. Math. c. vlti. vt impleatur il-
lud ezechielis. c. xxxvij. Faciam eos gentē
vnā: ⁊ erit vnꝰ rex oibus imperijs. Et ad
illud Math. xxij. Reddite q̄ sunt Cesaris
cesari. Respondet: q̄ viso imagine cesaris
precepit dare qđ suū erat: vel forte scanda
li vitandi causa. Math. xviij. ⁊ xxviij. q. j.
c. iam nunc. ex quo apparet monarchiam
et dominiū imꝑatorē ꝑ vim ⁊ tiranniā obti
nuisse: q̄a cū ꝑmū fuerint ꝑmissiōe diuina
ꝑ reges occupata ista regna: ⁊ distincta re-
gna ⁊ sic etiā regesꝰ instituti: ⁊ aliq̄ per dn̄i
volūtatē. Et habet. j. dis. c. ius gentiū: nō
licuit imꝑatori ea dn̄is suis auferre. Et si
bi appropriare: prohibente lege naturali:
qđ tibi non vis alteri non facies Math.
vij. di. j. c. j. nec licuit transgredi terminos
quos posuerūt patres nostri prouer. c. xxij
in fi. ⁊ de sepul. c. j. qui terram diuiserāt:
vt apparet in loth ⁊ abraham: et sic cū pec-
cauerit ea inique illicite occupādo non di
mittitur peccatū: nisi restituatur ablatuz
c. peccatū. de reg. iur. in. vj. Et cum teneaꝰ
ad restitutionē. dol. petit. quod restituru
est. immo nec possessio nec detentatio sibi
restitueretur: etiam si constaret eum pos-
sedisse/ ⁊ spoliatum fuisse: quia non soluz
presumptio iuris est contra ip̄m: sed q̄ oc-
cupauit ea iniuste: et sic non esset sibi fien
da restitutio. c. ad decimas. de resti. spoli.
in. vj. imo est notoriū iuris qđ in suis iuri
bus cōtinetur: qđ per violentiā habuit. l.
ij. ff. de orig. iur. Si vero loquamur de iu-
re humano: dicit ip̄e/ q̄ istiusꝰ iuris plures
sunt species: ius naturale primeuū/ ⁊ ius
gentiū/ ⁊ ius ciuile/ ⁊ est ius canonicum.
ff. de iusti. ⁊ iur. l. j. §. pe. ⁊ fi. ⁊. l. ius ciui-
le. ⁊. iij. dis. in ꝑn. Et de iure naturali pri-
meuo non sunt regna nec imperiū: q̄a idē
ius consistit in oibus animalibus q̄ irra-
tionabilibus tam rationabilibus cōmu-
nia sunt: vt est maris et femine cōiunctio/
liberorum procreatio. ff. de iusti. ⁊ iur. l. j.
§. ius naturale. de iure gentiū: quod etiaz
naturale vocatur. insti. de re. diui. §. sin-
gulorū. quia naturali racione est introdu
ctum. j. dis. ius naturale ea que in nullius
bonisꝰ sunt occupāti cōcedūtur. ff. de aqui.
re. do. l. qđ eniz. Et de iure isto per occupa
tionē distincta sunt dominia ⁊ regna con
dita. ff. de iusti. ⁊ iu. l. ex hoc iure. Et sicu

de iure isto fuerũt reges: sed imperatores de iure ciuili: q̄a per populũ Romanũ. d. l. ij. ff. de orig. iur. Reges habent titulũ iustiorē: cum iure quodāmodo naturali: qđ diuina prouidētia constitutũ est: semꝑ firmũ ac stabile perseuerat: insti. de iur. nat. §. qđ vero. ⁊ antiquiorē. insti. de re. diui. §. singuloꝝ. Preterea est sciēdũ dicit ipse: ꝙ ius ciuile dicit̄ ius propriũ cuiuslibet ciuitatis. insti. de iusti. ⁊ iur. l. oēs. Sed si ius ciuile cuiuslibet ciuitatis consideramus: de illo non est dubium: quia multe ciuitates ⁊ reges fecerunt leges constitutiones: ꝙ nō subessent imperatori. Et inter alias hispani fecerunt vnā: ꝙ quicũꝗ allegaret legem imperialē in iudicio: capite puniatur. De iure ciuile Romanoꝝ nō est curandũ/dicit ipse: quia non debet credi his: quoꝝ repellerent̄ auctores. de heretici. c. fraternitatis. ⁊ de testibus. c. licet quidā: nec plus debet credi mortue voci ꝑncipis ꝙ viue: nā leges sũt mortue voces principis: ipse aũt est viua vox. in auct. de consul. §. fi. col. iiij. Et sic cum populo Romano/vel imperatori si hoc diceret nō crederetur: quia in facto proprio/in qua nullus idoneus testis inuenitur. ff. de testi. l. nullus. Et posset sibi dici: testimoniũ tuũ non est verum: ⁊ cur testimoniũ perhibes de te. Item nec de iure canonico dicit ipse ⁊ respondet ad. c. in apibus. vij. q. j. ⁊ ad c. conuenior. xxiij. q. viij. ⁊ ad. c. quo iure. viij. dis. ⁊ ad. §. hoc si quis. xj. q. j. ⁊. c. facturā. xxij. q. ij. ⁊ ad. §. imꝑatores. xj. q. iij. ⁊. c. q̇ resistit. xj. q. iij. ⁊. c. querit: ⁊ ad. c. ꝑ venerabilē qui. fi. sunt legi. dum dicit: ꝙ de facto non recognoscit: ergo bene de iure. ⁊ sic cōcludit. et etiā aliqua alia inania verba dicit q̄ nō faciũt ad casũ.

Hic incipiunt respōsi. ad allegata ꝑ Old. et corrob. validissime cōclu. cathol.

¶ Sed q2 sicut ꝑ ora imꝑatoꝝ deus leges iustas humano generi distribuit. c. quo iure. viij. dis. cũ si. ita inimicus humani generis per os Old. zizaniam in mundo seminauit. Sed vt ille serpens antiqu⁹ eijciatur foras: ad hoc vt societas humana in tranq̇llitate ⁊ pace viuat. Primo ignorātiam dicti cōsultoris ostēdemus. Deinde eiusdē dicta refellendo validissimis argumētis cōclusionē nostrā catholicā magis corroborabimus. Et primo vt eius ignorantia omnibus sit nota: vides qualiter diuidendo ius humanũ a diuino inter iuris humani species posuit ius naturale.

Deinde dicit ius naturale diuina quadā prouidentia constitutũ semper firmum ⁊ stabile manet. insti. de iur. natur. §. qđ vero. si ergo est cōstitutũ diuina prouidētia: ⁊ ideo est imutabile: sequit̄ qđ non est humanũ ius sed diuinũ: q2 ius humanũ mutari per tempora iuste potest: vt diximus in prima ꝑte in. viij. questione quarte ꝑncipalis questionis: ergo apparet etiam ex eius dictis ꝙ ius naturale non est ius humanũ. Preterea ipse allegat pro se. l. j. ff. de iusti. ⁊ iur. sed ibi in. §. ius naturale. dicit tex. ꝙ ius naturale est quod deus cuncta animantia docuit: et sic nō est species humani iuris: sed est ius diuinũ quod est fundatũ in ratione diuina: vt dictum est supra in prima parte scđa questione. ⁊. ix. tertie principalis questionis: ⁊ per totam illam questionē tertiā principalem: ⁊ in secunda questione principali prime partis. imo non solum ius humanũ deriuatur a dicto iure naturali: vt diximus in quarta ⁊ sexta questiōibus quarte principalis q̄stionis prime partis. Sed etiā ius diuinũ scriptũ: vt dictũ est supra. in. xj. ⁊. xij. questionib⁹ tertie principalis q̄stionis in prima parte. Et sic apparet idem Old. ignorauit principia: imo etiam ius canonicũ est potius diuinũ q̄ humanũ: vt dictũ est in ꝑma parte/scđa ⁊ q̄nta questiōib⁹ principalib⁹: ⁊ in his ad dicta in predict̄ questionibus: vbi late scripsi breuitatis causa me remitto. Sed vt manifestius dicti cōsilij venenũ diuisionis a societate humana euellamus: oportet non solum altius/sed verius exordiri: nam ius naturale nō consistit pariformiter in oībus animalib⁹ rationalibus/⁊ irrationalibus: prout dicit ipse Old. ⁊ male: ⁊ sic nō intellexit tex. quē allegat. in. d. l. j. §. ius naturale. ff. de iusti. ⁊ iu. e. vt diximus supra in ꝑma parte in. iiij. vj. ⁊. vij. q̄stionibus tertie principalis q̄stionis: ad q̄s breuitatis causa remitto: quia vt ibi cauetur maris ⁊ femine cōiunctio nō est cōmune omnibus animātibus. Item scđo errauit: q̄a ius illud naturale secundum tertiam inclinationē quodā excellentiori modo participat̄ homini q̄ alijs animantibus: quia intellectualiter/et rationabiliter homini: sed non ita alijs animalibus. Unde cũ ius naturę fuerit ab exordio rationalis creature c. fi. §. his itaq3. vj. dis. ⁊. §. singuloꝝ. insti.

de re. diui. ꝛ prin. ꝛ p̄ncipiū cōmune eius-
dē iuris naturalis in creatura rationali
fuerunt dilectio dei et proximi: vt supra in
prima parte: decima tertia q̄stione tertie
principalis q̄stiōis dictū est; hinc est qḋ cū
in primo illo statu charitas magis ferue-
ret in hoīe: oēs hoīes in cōmuni viuebant
⁊ erant omnia cōmunia. c. ius naturale. j.
diſ. ⁊ d. c. q̄ iure. viij. diſ. et sic eo tēpe erat
imperiū in cōi inter oēs gentes. ex eo q̄
tunc ratio hominis non erat ita obscura-
ta: sed postea crescēte malicia hominū: et
multiplicatis indies peccatis fuerunt fa-
cte cōstitutiones in statu secūdo: quod ius
gentiū dicimus: vt in auct. qui. mo. nat.
effi. sui. §. natura. Et tunc propter iniqui-
tates fuit inuenta distinctio dominiorū:
videlicet hoc meū / illud tuum. c. dilectissi-
mis. xij. q. j. Et illo iure etiam distincta re
gna. l. ex hoc iure. ff. de iusti. ⁊ iur. Et sic li
cet illo iure gentiū essent distincta regna:
tamen erat ius gentiū qḋ inter omnes gē
tes per eque custodiebaẜ. insti. de iur. nat.
§. quod vero naturalis ratio inter omnes
gentes cōstituit: id apud omnes gentes p
eque custoditur: vocaturq̄ ius gētiū quo
omnes gentes vtuntur. Cum ergo eo tē-
pore essent reges: tamen illud ius non est
constitutū p regē aliquē particularē. Sed
per superiorē regem: quia illud ius etiam
reges ligabat: alias non custodireẜ p eque
apud omnes gentes: ⁊ sic illud ius consti
tuebatur per omnes: aut per aliquos re-
ctores seculi qui vices omniū gentiū gere
bant. Et hoc est quod dicit tex. in d. c. quo
iure. viij. diſ. quē pro se idē Old. allegat ⁊
nititur extorquere. Sed ego induco illuz
tex. sic dicit Augustin' ibi: iura aūt hūana
iura imperatorum sunt: quare quia ipsa
iura humana per imperatores et rectores
seculi de' distribuit hūano generi: et sic vi
des q̄ illa iura hūana q̄ p imperatores ⁊ re
ctores scli deus distribuit hūano generi /
sunt iura imperatorū. Ex quo primo infertẜ:
q̄ imperator est approbat' a deo: et sic de-
us per os imperatoris tanq̄ eius vices ge
rentis dat ius humano generi. Secundo
infertur q̄ societas generis humani habet
ius in cōmuni / et etiā legislatorē cōmunē.
Sed non potest intelligi hoc de regibus:
de quibus loquiẜ ipse Old. in suo cōsil. q̄z
quilibet eorū habet suum regnū distinctū
particulare: et ius alicuius dictorū reguz

nō extenditur fines sui regni: quia est pro
prium ius talis regni. insti. de iur. nat. §.
sed qḋ quisq̄ populus: et sic necessario di-
cendū est q̄ imperator est ille legislator cō
munis omniū. Tertio infertur / q̄ iura q̄
p illos rectores seculi de' distribuit gene-
ri humano nunc sunt iura imperatoris: me
rito imperator potuit dicere. in. l. ij. C. de
vete. iur. enu. §. omnia nostra facimus: q̄a
ex nobis eis impartitur auctoritas: ⁊ per
hoc apparet q̄ illi rectores seculi non erāt
reges particulariū regnorū. Et si dicatur
q̄ ibi in d. c. quo iure, fit mentio de regib'
vt idē Old. asserit: q̄ ius hūanū in legib'
regū inueniẜ poteris respondere duplici-
ter: p̄mo quia quilibet rex facit ius huma
num in suo regno: sicut quelibet ciuitas:
sed ius cōmune generis humani in cōmu
ni ad imperatorē pertinet. Uel etiam ali-
ter dico: q̄ potuit esse q̄ anteq̄ imperator
esset / fuissent nominati per omnes gētes
aliqui reges siue rectores ad condendū le
gem in cōmuni inter omnes gentes: hoc
est pro tota societate humana. Sed illa iu
ra nunc sunt imperatorẜ: in quo consistit
regimen generis humani in genere: ⁊ hoc
est quod vult ibi text' / q̄ iura humana iu-
ra imperatorū sunt. Item tolle iura impe
ratorẜ: ⁊ q̄s audet dicere: hec villa est mea
meus est iste seruus: mea est hec domus:
Ex quo apparet q̄ cū dominiū de iure gē-
tium sit introductū. d. l. ex hoc iure. ff. de
iusti. ⁊ iur. illud ius gentium nunc est ius
imperatoris: alias sublato iure imperato
ris non tolleretur dominiū: cuius contra
riū dicit ibi Augustinus. Et sic inferūtur
duo: primū / q̄ auctoritas iuris gentiū est
penes imperatorem: cuius leges debent
apud omnes gentes pereque obseruari.
Scḋm est qḋ iura gentiuz / sunt iura toti'
generis humani: et nunc illa sunt impera
toris. Uel tertio poteris dicere / q̄ impera
tores etiā aliquando vocanẜ reges. Ideo
pro intelligētia toti' materie quia de im-
peratore ⁊ rege fit mentio. Rex diciẜ ideo
quasi se ⁊ alios virtutibus regens, ita di-
cit tex. Hieronymi: in. c. duo. xij. q. j. ⁊ di
citur a rego regis: a recte regendo. c. regu
la. iij. diſ. Et ideo primū deus dicitur rex:
vt in proemio decretaliū. Et ita etiā dicit
Iacobus albarotus in. c. j. in prin. de his
qui feu. dar. pōt. ⁊. c. j. de no. for. fide. et
de pace tene, in p̄n, q̄ imperator etiam vo

cat rex: presertim ante coronationẽ ⁊ consecrationẽ: vt in. c. venerabilem. de elec. ⁊ Otto imꝑator similiter appellat se regẽ. c. tibi dño. lxiij. dis. Et hoc patet in epl̃a inter claras. C. de sum. tri. ⁊ fi. catho. vbi in ꝟ. patet igitur in vobis impletũ fore/quod scripture loquũtur. Per me reges regnãt: et sequenti. ꝟ. Cor regis in manu dei est: vbi illud verbũ rex/appropriatur imperatori. Sed ꝙ imperator possit vocari rex: ⁊ imperator: probatur per ius diuinũ in testamẽto veteri Danie. ij. c. vbi Nabuchodonosor regi dixit: tu rex regũ es: ⁊ deus celi regnũ ⁊ fortitudinẽ et imperiũ et gloriam dedit tibi: et omnia in quibus habitãt filij hominũ ⁊c. Et sic patet ꝙ illa monarchia Assiriorũ que in Nabuchodonosor consistebat/nõ erat per tirannidẽ: vt dicit idem Old. sed a deo quia deus dedit sibi: vt dicit propheta Daniel ibi: ⁊ sic verificatũ est exemplũ Augustini: dũ dicit. Si populus sit bene moderatus ⁊ grauis cõmunisq; vtilitatis diligẽtissimus custos: recte lex fertur: qua tali populo liceat creari sibi magistrat⁹: per q̃s respublica administretur. Porro si paulatim idem populus deprauatus habeat venale suffragiũ. ⁊ regimẽ flagiciosis sceleratisq; cõmittãt: admittitur tali populo talis potestas dãdi honores: et ad paucorũ bonorũ reddit arbitriũ: merito ergo cum gentes pro maiori parte essent flagitiosi et proni ad malum. d. §. natura. in auc. qui. mo. nat. effi. sui. illud imperiũ quod erat penes omnẽ societatẽ humanã: fuit redactũ per deum in monarchiã vnius/videlicet nabuchodonosor. Et sic auctoritas testamenti veteris allegata per Old. pro se condemnat ipsũ. Et si post nabuchodonosor erat aliud regnũ consurgendũ: deinde tertiuz: postea quartũ: hoc veniebat propter iniusticias/ iuxta illud dictũ eccles. c. x. propter iniusticiam de gente in gentẽ regnũ transferret. Et sic licet habeãt potestatẽ illã/nõ tirannice/sed a deo: tamen si iniusticias faciũt/ transfertur regnũ de gente in gentem: et hoc quottidie experiẽtia docet/⁊ videm⁹: ⁊ sic per deum fit illa translatio. Et sic per consequẽs habet a deo: vt patet per dictũ prophete qui dicit/ꝙ deus dedit illud imperium sibi: ⁊ sic non per tirannidẽ. Ideo cum christus sit ille lapis abscisus: qui factus est mons: suscitabit regnũ in populo suo christiano: quod est imperiũ in temporalibus: prout erat ille nabuchodonosor tantum in tẽporalibus rex: vt dictum prophete iuxta materiã intelligatur. Et impletum est illud ezechielis. c. xxxvij. Faciã eos gentẽ vnam: et erit vnus rex omnibus imperijs: et non erunt vltra due gentes. Et ita omnes mũdi nationes sunt aut debẽt esse sub vno videlicet imperatore: qui est rex regum. Et sic bene dicit gratianus in. §. hec si quis. xj. q. j. ⁊ melchiades papa in. c. futurã. xij. q. j. vbi dicit ꝙ principes Romani totius mundi monarchiã tenebant: nec est bona responsio Old. ad illũ tertiuz. qui in sua pertinacia induratus: ꝙ imperatores tirannice tenuerunt imperiuz: dicit ꝙ non negatur quin tenuerint: sed negatur ꝙ iuste illud tenuerint. nam hec responsio est heretica: q̃a in d. tex. ille melchiades papa sanctissimus et martyr gloriosus cõmendat ipsos principes Romanoꝝ: et maxime Constantinũ/quẽ vocat gl'iosissimũ/imo ⁊ fidem veritatis adeptus est: ⁊ per vniuersum orbem suo degẽtes imperio ad fabricandas ecclesias predia constituit: et post imensa donaria fabricã templi prime sedis beati petri instituit. Et imperialem sedem beato petro et successoribus per futurã concessit. Si ergo illius insani opinio esset vera: ꝙ imperatores per tirannidẽ vsurpatuz tenerẽt violenter imperiũ/et sic in peccato: ⁊ ideo tenebant ad restitutionẽ ille sanctissimus papa non laudasset/nec approbasset imperatores ibi: imo ipsos tanq̃ publicos peccatores monuisset ad dimittendum violẽter ablatuz videlicet imperiũ: vt est tex. in c. nouit. de iudi. ⁊. c. ad aplice. de sen. ⁊ re iudi. in vj. sed hoc non fecit/imo illos commendat ibi: sequitur ꝙ iuste totius mundi monarchia consistit in tẽporalibus in imperatore. Preterea ipse dicit in dicto cõsilio: ꝙ peccatũ non dimittitur: nisi restituatur ablatum. xiiij. q. vj. c. si res. ⁊. c. peccatũ. de reg. iu. imo nec posset imꝑator iuuari auxilio regule. ff. de reg. iu. l. q̃ in alteri⁹ ius succedit iustã causam ignorãtie videtur habere: q̃a dicit ipse/ꝙ hoc habet verum: vbi ageretur de ignorãtia facti. Sed hic constat de violentia per iura ipsius imperatoris. l. post liminiũ. et. l. hostes. ff. de capti. ⁊ post h. reuer. ⁊ d. l. ij. ff. de orig. iur. ⁊ iura sunt certa (ff. de iur. ⁊ fac. igno.

l.j.) in omni tēpore: potius hec ignorātia est iuris ꝙ facti: que in prescriptiōibus nō prodest. ff. de vsuc. l. nunꝗ. ⁊ l. cum heres. de iur. ⁊ fac. igno. ⁊. l. ij. de fruc. ⁊ litiū expen. ⁊ nec aliqua longissima prescriptione posset iuuari/ quia cū mala fide tenet: poterat allegare. c. fi. de prescript. Ex hoc sequitur vnū hereticū: ꝙ fabrica templi sedis petri est fūdata super re vi ablata: nec valet donatio facta ecclesie per Constantinum/ quia ipse esset tirannus: quem ignorantia non excusat: nec summos pontifices. Et sic non possunt tenere sine peccato illas res donatas: nec ecclesie fundate per vniuersum orbem ex donatione prediorū per imperatorē iure stant fabricate. Sed ecclesia tenet ꝙ iuste possidentur res per imperatorē donate. Et quis enim audet dicere/ ꝙ tot sancti pōtifices/ viri vtriusque sūme perfectionis et litterature/ miraculis gloriosi: qui omnia tēporalia arbitrabantur vt stercora: quorū doctrina fulget ecclesia sicut sol: quorum scripta suos lectores sancti spiritus igne accendunt: quis inquam audeat dicere tales ac tātos tā multos sic delirasse: vt huiusmodi tēporalia per imperatores donata/ si per violentiā ac tirannicam potentiā fuissent per eos imperatores vsurpata cōtra iusticiam ac dei voluntatem detinuissent. Ideo apostolica sedes determinauit donationes illas per imperatores ecclesijs factas fore validas: ⁊ earum vigore ecclesias predictas res donatas licite ⁊ iuste possidere: inhibens ne vlli liceat deinceps in dubium reuocare: qd tātis sanctissimorū virorū doctrinis ⁊ exēplis constat roboratū: qd tamen non statuisset: si imperatores rerum imperij totius orbis iusti domini non fuissent. Sed vt error dicti Old. ex suis dictis ostendat: licet vt patet per libros historicos: quanquam libido dominandi a Nemroth initiū habuisse certum est: vt etiam innuit tex. in. c. fi. §. fi. dis. vj. tamē post eum etiam ante regem Dauid/ Saul/ ⁊ Salomonē et alios reges israel per mille ⁊ quingētos annos fuerūt reges: imo ⁊ abrahā qui multo ante erat percussit quattuor reges Genesis. c. xiiij. quo tempore erant plures reges: sed eius nepos patriarcha Iacob predixit nō defuturum sceptrū de Iuda vsque ad aduētum christi: nimirū in illo populo fuerunt reges diuina permissione ⁊ per dei voluntatem: quia erat populus electus: et quo descēdere debebat christus redemptor totius generis humani/ et prophetauit filijs suis iacob. Genesis. c. xlix. q̇a messias descensurus erat de tribu iuda: dixit. Nō auferetur sceptrū de Iuda: nec dux de femore eius: donec veniat qui mittendus est: qui est expectatio gentiū. Ex qua prophetia duo inferuntur: primū ꝙ non erat deficiendū sceptrū de iuda vsque ad aduentū christi. Scdm qd infertur est argumentū a cōtrario sensu/ ꝙ post aduentum christi ablatum est illud sceptrum de Iuda. Sed pro maiori declaratione est aduertendum: vt dicit Paulus de scta maria episcopus Burgēsis: in suo ope qd vocat scrutiniū scripturarū. ꝙ Machabei licet sacerdotes fuerunt/ ⁊ per cōsequēs de tribu leui: erāt tamen de tribu iuda scdm lineam maternam. Et sciendum scdm eum: vt habetur numeri. xi. tēpore Moysi de mādato dei fuerūt congregati. lxx. seniores popli isrl: vt essent coadiutores in regimine populi cū ipso Moyse. Et extunc fm omnes doctores semper fuit in iudaismo collegiū/ seu consistoriū: quod dicebatur cathedrin: ad quod omnes difficultates seu dubia fidei ⁊ legis perueniebant. Similiter ⁊ omnia magna ⁊ summa iudicia/ seu cōtrouersie. Que quidez cathedrin a tempore Dauid/ ⁊ citra residebat principaliter sub regib9 ducibus iude in Hierusalem: et postea in babilonica captiuitate/ dum ibi essent reges ⁊ duces de iuda. Deinde in reditu predicte captiuitatis residebant apud Hierusalem/ sub ducib9 de tribu iuda/ dū essent. Et durabat potestas eorū etiam nō existēte rege seu duce de iuda: prout potestas alicuius capituli vacāte sede durat. Et sic auctoritas ⁊ potestas cathedrin durauit etiā tempore Machabeorū: ⁊ vsque ad quadraginta annos ante destructionē templi secundi: in quo tempore cessauit ex toto eorum potestas seu iurisdictio: eo quia tunc temporis Herodes interfecit omnes rabinos seu magistros illius collegij: et tunc proprie fuit ablatum non solum sceptrum de iuda/ sed etiā scriba de filijs eius: quod quidē tempus concurrit cū passione domini nostri iesu christi: qui per. xlij. annos ante destructionē templi fuit passus: sicut et regnū herodis/ qui alienigena erat: in cuius tempore titulus regius a toto genere

iudeorū fuit ablatus: ⁊ fuit valde propin-
quū tempe natiuitatis dn̄i. Qui herodes
cum regnum ei non cōpeteret de iure: ti-
mens ne posset pro tempore cōsurgere ali
quis de stirpe dauid: et eum de regno ex-
pellere: ideo interfecit omnes quos potu-
it habere de genere regio: de qua occisio-
ne ablatum est sceptrum de iuda. Et quia
item Old. fundat se in his regibus popu
li israel: qui fuerunt per dei voluntatem:
licet essent reges, tamen dominus deus cō-
stituit super reges israel alium regem re-
gum: qui etiā vocatur imperator. Et hoc
patet Danielis. c. ij. quē idez Old. allegat:
vbi dicit: ꝙ deus celi dedit regnū, et forti-
tudinē, et imperiū, ⁊ gloriam: ⁊ omnia in
quibus habitant filij hominū, Nabucho-
donosor regi: ⁊ sub eius ditione omnia cō
stituit: et vocat ipsum regem regū. Ecce er
go apparet: ꝙ voluntate diuina monar-
chia mundi in eodem Nabuchodonosor
fuit constituta: et reges israel (de quibus
idem Old.) sub ditione sua posuit: preser
tim eo tempore, quo populus israeliticus
erat in captiuitate in trāsmigratiōe Ba-
bilonis. Et sic id quod dicit de regibus: q̄
in testamento veteri fuerunt deo permit-
tente: non facit contra nostrā conclusionē
catholicam: imo magis corroborat: quia
etiā sup eos monarchiā deus in vno ꝯstituit.
¶ Itē ideo potest respōderi: ꝙ ipsi reges
de quibus ipse Old. loquitur iam expira
runt in aduentu christi, vt dictum est: ⁊ cō
pleta est prophetia patriarche Jacob: q̄a
iam ablatū fuit sceptrū de iuda: imo post-
ea herodes p̄mus rex alienigena non iu-
re in eodem regno successit: et iam nō ap-
paret ꝙ reges iuridice in regnis successe-
rint. Sed tamen nolo eos condemnare:
cum multi reges fuerunt sancti et iusti vi-
ri: et tollerātur cōsuetudine quadā. Et sic
patet ꝙ eius argumenta retorquētur con
tra ipsum: cum illud dictum prouerbiorum
c. viij. per me reges regnāt: intelligebatur
de illis regibus israel, qui vngebantur: sed
vt dictū est: fuit ablatuz sceptrum de iuda.
Ideo non immerito dictum illud Roma-
nus pontifex appropriat regi regum: hoc
est imperatori: in ep̄la inter claras. C. de
sum. tri. ⁊ fid. catho. imo ipsi iudei cōfessi
sunt, dum dixerunt Joh. c. xix. non habe-
mus regem nisi Cesarem: ꝙ imperator ce-
sar tanq̄ monarcha mundi erat rex ipsorum:

et sic impletū est illud ezechielis. xxxvij. c.
Faciam eos gentē vnam: ⁊ erit vnus rex
omnibus imperijs. Et sic habes ꝙ post ad-
uentū xp̄i, postq̄ illi reges israel qui appro
babantur iam euanuerunt: imo iniuste ⁊
illicite Herodem in eodem successisse vide
mus: non habemus approbationē aliquā
per scripturam diuinam de regibus par-
ticularibus: sed bene de rege regum, hoc
est imperatore: vt supra danielis. ij. ⁊ etiā
lege euangelica, dicitur enim Luce. ij. Exijt
edictum a Cesare augusto: vt describeretur
vniuersus orbis. Iste est Octauianus au-
gustus nepos Julij: qui licet. v^{m}. bella ges-
sit: breuiter tamē totū mundū in vnā mo-
narchiā redegit: ⁊ vt testatur Hieronymus
⁊ alij sancti doctores: cū per totū orbem in
diuersis prouincijs bella pullularent: su-
bito cūctis mirātibus pacata sunt: et Ro-
mano principi colla submiserunt: vt aper
te dominus deus hominibus ostenderet.
ꝙ illam vniuersalem pacē non bellicus la
bor: sed ipse donasset. Semper vno inito
bello: aliud seq̄batur: aut plura peiora scis-
sura sequebantur. Sed christi natiuitate pro-
pinquante: vrbs quieuit ⁊ orbis. Et huius
Octauiani augusti q̄nquagesimo secūdo
anno natus est christus dn̄s saluator mū-
di. Et post ipsum Octauianuz imperato-
res romani omnes augusti dicūtur: pro-
pter singularē istius augusti excellentiā:
qui maximis ⁊ pluribus virtutibus claru-
it: que late in suis cronicis legūtur: quas
ne longior sim obmitto: iustum eniz erat
vt ille nomen tribuat, qui cunctis viuen-
di formam ⁊ regendi normam tribuit. Et
quid vltra, christum cum benedicta matre
sua videre meruit: quasi ipse primicerius
extiterit vocatiōis gētiū: nec post hec dn̄s
vocari voluit. Arā ei p̄mus extruxit: humi-
litatis, ciuilitatis, clemētie, patientie, disci-
pline (que rarissime in tanta sublimitate
cōueniunt) exēplar ipse fuit: bellum non
nisi coactus accepit. Dicebat enim magnū
est dispendiuz aureo hamo pisces capere:
quia hami deperditi damnū nulla potest
captura piscīū comparari. Detrahētibus
sibi ait: in libera ciuitate liberas decet esse
linguas: milites ociari nequaq̄, aut deli-
ciari permittebat: quorū professio institu-
ta est ad laborē. Filias suas in lanificio fe
cit instrui, propter mutabilitatē tempora-
lium: nec ad se nisi vultu maturo fine oīum

vestiū curiositate accedere pmittebat. Regna que iure belli quesierat: preter pauca reddidit: aut alienis benigne tribuit. Teste se in iudicijs introgari: ⁊ repelli equissimo animo patiebatur: plures habuit sibi maxime familiares: qui cum melius poterant eum extinguere: etiam publicis bellis nitebantur. Alij ter quater q̄ periurij cum gratiā poscerent: vitam ⁊ bona ab ipso impetrarunt. Et hic Octauianus augustus est ille imperator optimus: cui dominus noster dignatus est se cōparere cū matre sua: qđ non fecisset si peccator publicus fuisset in retinēdo imperium: et violenter imperiū contra conscientiā assumpsisset, vt Old. satis imprudenter affirmat.

¶ Preterea omnis christi actio nostra est instructio. c. significasti. de elect. imo dn̄s noster iesus suo ore diuino hoc precepit. Jo. xiij. exemplū enim do vobis: vt queadmodū ego facio: ⁊ vos faciatis. Sed sic est: vt dicitur Luce. ij. Exijt edictum a Cesare augusto: vt describeretur vniuersus orbis: q erat iste optimus Octauianus. Sed propter illud edictum vniuersale quod comprehendebat omnes mundi nationes: q̄ describeretur vniuersus orbis emanauit: dn̄s noster (per quē om̄ia facta sūt ⁊ sine quo factum est nihil quod factū est: ioannis. c. j.) in ventre virginis matris sue dn̄e nostre ascendebat cum ea: ⁊ ioseph de galilea in iudeā in ciuitatē dauid: que vocatur bethleem: eo quod esset de domo ⁊ familia dauid. Ecce ergo exēplum dedit: q omnes vniuerse terre homines tenentur obedire cesari augusto: ⁊ ex hoc approbans imperium in vno.

¶ Preterea hoc ostendit ille verus ⁊ magnus scriba dn̄i nostri in suo instrumento approbatissimo super omnes scripturas: videlicet lucas. in. c. iij. preposuit nomen imperatoris: dum dicit. Anno autē quinto decimo imperij Tiberij cesaris: ⁊ etiā consulis / videlicet procurante pontio Pilato iudeam: ex quo denotatur approbatio imperij in eodē Tiberio: ⁊ etiam presidū per imperatorē constitutorū sub imperio: ex hoc videntur etiam approbati reges qui libet in suo regno sub imperio depēdentes a vicario dei in tēporalibus / videlicet imperatore. Quorū regum potestas necesse est vt depēdat ab vno constituto p deū in terris / qui est imperator. Et in spiritualibus etiam ab vno vicario christi / videlicet papa dependet omnis potestas ecclesiasticorū: qui omnes obedire tenentur pape.

¶ Preterea q hoc sit verum: et imperium a deo esse approbatū in eodem Tiberio viro magnarū virtutū / Octauiani adoptione filio: qui successit in imperio: patet mathei. xxij. ⁊ Luce. xij. vbi dn̄s noster interrogatus: an liceret tributum dare Cesari. vt diximus supra in prima corroboratione huius conclusionis catholice: et ibi respōdimus ad dictū Abb. in. c. nouit. de iudi. qui dicebat: quod illud fecit ne scandalizaret ⁊c. Sed nunc ad responsionē Old. dū dicit q dn̄s noster illud fecit viso imagine Cesaris: quod suū erat precepit dari Cesari. Uides hanc respōsionē ex magno errore pcedere. Sed vt ista obcecatio radicitus euellatur presupone / q ad validitatē pecunie requiritur auctoritas publica. l. j. C. de fal. mone. ⁊ vlti. ⁊ Bar. in. l. qui falsam. ff. de fal. Et si non vult ille credere imperatori: vt dicit / credat oībus doctoribus q̄ asserunt / imo ⁊ toto mūdo: q est hoc de iure gentiū: vt patet in. l. ex hoc iure. ff. de iusti. ⁊ iure. iūcta. l. j. ff. de emp. ⁊ ven. nam emptio ⁊ vēditio est de iure gentiū: ad qđ est necessariū nūmisma: ⁊ ad eius validitatem requiritur publica forma ⁊ extimatio: vt dicit Paulus iurisconsultus in di. l. j. Alias enim argento vel alicui metallo non daretur fides ad aliquem effectū nisi propter auctoritatē. Cū ergo xp̄s viso imagine et suprascriptione Cesaris approbauit illam pecuniam: ⁊ censum illius pecunie precepit reddi Cesari: qui erat tūc Tiberius: ⁊ per consequens approbauit vnū imperatorē Cesarem: ⁊ ipsum habere auctoritatē cudendi pecuniam. Alias tanq̄ falsam repelli iussisset. Et sic non propter scandalum vt ipse dicit: sed cū cause insertione / videlicet viso imagine / ⁊ supra scriptione: ⁊ non dixit q scandali vitandi causa solueret: imo qđ plus est / ipsimet iudei manifestarunt ore suo: ipsum cesarem Tiberium imperatorem esse eorum regem. Joh. xix. iudei autē clamabāt dicētes: oīs enim qui se regem facit: cōtradicit Cesari: ⁊ non habemus regem nisi Cesarem. Nō immerito appellatiōe pecunie: venit quecūq res. l. cogi. in p̄n. ⁊ ibi Bar. ad treb. ff. ⁊. l. talis. in prin. de le. j. Et omnia veniūt appellatione pecunie. l. ij. ⁊ ibi Bal.

C. de consti. pecu. ⁊ vt dicit August. cuius dictū est. c. totū. j. q. iij. quicquid hoīes habent in terra pecunia vocatur: quicq̄d sit, sufficit ꝙ per approbationē pecunie, xp̄s approbauit auctoritatem vnius imꝑatoris. Item etiā quia tanq̄ Cesari iussit dari censum per iudeos: qui erāt tunc populus a deo electus: in quo etiā diuina volūtate erāt reges vsq; ad aduētū xp̄i: ⁊ sic ad vniuersum orbem approbauit imperiū: si eni; quo ad iudeos, multo magis quo ad omnes alios mundi hoīes fuit facta approbatio imperatoris: ⁊ hoc eo magis, q2 tunc totus mundus erat sub eodem imperatore. Item quia ipsimet iudei dixerunt se non habere regem nisi Cesarē. Et sic responsiones Old. non ex vero, sed ex luminis carētia procedūt. Quāto magis vt dicit tex. in. c. iam nūc. xxvij. q. j. Xp̄s dixit se nō debere soluere tributū, tamē soluit: ne scandalizaret. Math. xvij c. dans intelligere: cū ipse esset sacerdos in eternū ſm ordinē melchisedech. ps. cix. non tenebat soluere, et sic sacerdotes sunt exempti: tamen dedit exemplum: et dixit petro da illis staterem: quem in pisce inuenies pro me et te. Immo ambrosius exemplo christi etiam sacerdotes de agris ecclesie soluere tributum iubet. c. si tributum: ⁊ c. magnum. xj. q. j. Et hoc saltim ratione vitādi scādali: vt supra in prima corroboratione diximus. Sed quo ad alios sine vlla exemptione tributum dari imperatori christus iubet: et proprium est imperatoris facere iustissima in vniuerso orbe. Et sic bene dicit imperator Federicus in. c. q̄ sunt regalia: et ibi Jacobus albarotus allegat d. c. ⁊. l. j. de empt. et vendi. ff. ⁊ dictū domini dum dixit: cuius est hec imago numismatis et approbauit.

¶ Preterea scta mater ecclesia tenet, vnū esse imperatorē: et dicere contrariū est hereticum: vt etiam dicit Bar. in. l. hostes. ff. de capt. De hoc vide tex. in. c. solite. de maio. ⁊ obed. nā si imperator contra consciētiā teneret: nec propheta daniel. ij. c. nec christus in locis vbi supra: nec sancta mater ecclesia approbasset imperatorem. Unde melius deberet damnari de heresi ille Old. post mortē suam nunc: quā ille Dantes: quē refert Bar. in. l. j. §. j. ff. de requi. re. tum quia loquitur contra prophetam in testamento veteri: tum quia contra exēplū xp̄i in testamento nouo. Luce. ij. ⁊ contra doctrinā ⁊ approbationē eiusdē domini nostri loquit. vt Math. xxij. ⁊ Mar. xij tum cōtra determinationē et approbationem sancte matris ecclesie. Et semꝑ ꝑ papam coronatur et approbatur. c. venerabilem. de elect. et hoc tenet a religione xp̄iana: tum quia si eiusdem Old. error esset verus: iam oēs Romani pontifices a Siluestro papa inclusiue citra, quia possident res per imperatorē donatas. Et eo tempore Constantinus dicebatur dn̄s totius mundi: si ipse ꝑ vsurpationē illa bona tenebat: et erat notoriū iuris vt ipse ait: siliter etiā Romani pontifices essent in peccato: ⁊ eodem modo oēs imꝑatores essent in statu damnationis: ⁊ remaneret vniuersus orbis absq; regimine in temporalibus. Melius ergo est ꝙ ille solus damnetur de heresi: eiusq; statua cum consilio suo igne comburatur: q̄ tot sancti viri ⁊ gloriosissimi pontifices romani ⁊ imꝑatores, imo ⁊ sancta mater eccl̄ia hanc ꝯtradictionē veritatis in detrimentū sui honoris exempli et doctrine sub dissimulatione permittendo: infamiam patiātur. Hec etiam corroborantur per. c. qui resistit: ⁊. c. imperatores. xj. q. iij. vbi Augustinus innuit: ꝙ qui preceptum imperatoris contemnit: iudicium sibi acquirit: nam inter homines penas luit: et apud deum frontem non habebit. Non obstat responsio Old. ꝙ ibi, non tantum loquitur de imperatore: sed de quolibet etiam principe veritatem iubente: per id quod sequitur qui facere noluerit: qđ ei per cor regis ipsa veritas iusserit: nam licet vt ipse dicit: etiā si ille tex. loqueretur in quolibet rege: tamē ibi approbatur persona imꝑatoris: ⁊ sic ei tanq̄ imperatori est obediendum. Uel aliter dico: ꝙ ibi solū loquitur de imperatore: nam vt supra diximus et probauimus: imperator etia; vocatur rex: et hoc probat ibi tex. qui loquitur de imꝑatore: nam illico subiungit exemplum Nabuchodonosor, qui erat rex regum: et habebat per deum imperium mundi: vt Danielis caplo. ij. ⁊ vt supra diximus: in epistola inter claras. C. de sum. tri. ⁊ fid. catho. quem Old. pro se allegat: ipsum condemnat. nam ibi Ro. pon. illa verba. Cor regis in manu dei est: attribuit imperatori.

¶ Ex predictis etiā apparet ꝙ non obstat

illud qđ dicit in.d. cõsil. ꝙ primo fuerunt reges de iure gentiũ: et ꝙ imperator non poterat vsurpare: nec licuit dicta regna dominis suis auferre. Sed ad hoc respõdeo dupliciter. primo dominia fuerũt de iure gentiũ: ⁊ regna distincta: igitur eodẽ iure possunt dissolui. l. nihil tam naturale. ff. de reg. iur. cum si. cum ergo vt supra cõclusum est et probatũ per totã istam questionem: ⁊ etiam in prima et in scða questionibus ꝑncipalibus huius scðe partis: ꝙ omnis illa potestas/auctoritas/siue imperium (quod primo erat penes oẽs gẽtes) redactum est in arbitriũ vnius optimi videlicet imp̃toris: ⁊ q̃a volũtas imp̃atoris ratione regulatur: si viderit causã ad hoc: posset disponere sup. d. dominio ⁊ distinctione regnorũ. ⁊ hoc est qđ dicit tex. in. c. q̃ iure. viij. di. tolle iura imp̃atorũ: ⁊ q̃s audet dicere: hec villa est mea ⁊c. hinc etiã venit: ꝙ ad imp̃atorẽ spectat diuidere ꝓuincias vel regna. l. si eadẽ. ff. de offi. asses. et sicut pri⁹ erãt regna ⁊ dominia de iure gẽtiũ: nũc sunt de iure imperatorũ qui vices omniũ gentiũ gerũt. Et sic bene dicit Justinianus imperator in auc. vt prepo. no. impe. col. v. post prin. in hac magna ciuitate/siue in alijs gentibus omĩbus/quibus nos presidere dedit deus: quia illud relatiuum stat declaratiue: vt dicit Bar. in. l. j. C. de sum. tri. ⁊ fi. catho. et hoc patet per l. deprecatio. ad. l. rod. de iac. ⁊. l. bene a zenone. C. de quad. prescrip. ⁊ testimoniũ eius est verũ: q̃a testimoniũ perhibet de ipso imp̃atore deus auctoritate testamenti veteris: quia vult ꝙ in vno sit imperiũ. danielis. c. ij. ⁊ ezechielis. c. xxxvij. et auctoritate euangelica. Luce. c. ij. Exijt edictũ a Cesare augusto: vt describeret vniuersus orbis: et approbatiõe christi. Reddite quod est Cesaris cesari. Math. xxij. ⁊ Marci. xij. Item etiã testimoniũ perhibet de eo sancta mater ecclesia: que hoc tenet/ꝙ vnus est imperator: qui est vnũ de luminaribus maioribus. Et sic oportet ꝙ sit imperiũ/habens illud super oẽs: alias enim non diceretur maior: si aliqui reges essent exempti ab eo. Et si multi essent representãtes illud luminare min⁹ de duobus maioribus: quod hereticum est dicere: et cõtra determinatiõẽ ecclẽie. et diximus latissime sup̃ in respõsionib⁹ ad. vij. ⁊. viij. ar. ⁊ de hoc etiã ꝑhibẽt testimoniũ multa

tura canõica supra allegata: ⁊ ea ad hoc induximus. Itẽ de hoc etiã perhibent testimoniũ q̃plures alie rationes in toto isto opere: tam in prima parte q̃ etiam in hac secũda parte: presertim in hac tertia principali questione: et infra in tertia parte. Et sic alij sũt qui testimoniũ perhibẽt de imperatore: et testimoniũ ergo eius verũ est: et sic hereses per eundẽ Old. seminate non possunt lumẽ veritatis obscurare. Uel etiã secundo poteris respondere: eius ruditatem expellendo: nam iste optimus imperator dicere potest mansuete: eius cuius vices in terris gerit vestigia imitando: non veni soluere legem: sed vt dicitur Joannis. xvij. c. vt omnes sint cõsummati in vnũ deum in celis: et sic etiam in terris voluit ponere in temporalibus vnum/videlicet imperatorem: vt omnes sint cõsummati in eodem imperatore eius vices gerẽte. Sicut in spiritualib⁹ in Romano pontifice qui in temporalibus esse non potest: vt diximus in hac secunda parte sup̃ in secunda questione principali: ⁊ aliquid in hac tertia. Et omnes reges vt etiam dicit glo. ⁊ Abb. in. c. venerabilẽ. de elect. dependent ab imperatore: et retinent sua regna ex priuilegio imperatoris/vel consuetudine/vel electione cum tollerantia eiusdem imp̃atoris. Et hoc modo iuste tenere possunt sine onere conscientie: dum tamen obediant ⁊ sint cum proposito obediendi imperatori/tanq̃ capiti et potestatem vniuersalem in temporalibus habenti non vi: sed sponte/alias crimen lese magestatis incurrẽt: vt dixim⁹ supra in hac questione in tertio decimo fundamẽto catholice conclusionis: et in responsionibus ad septimũ et octauũ argumẽtũ. Et Bal. in. l. decernimus. C. de sacr. sanct. eccles. Et ipsi rebelles deo permittẽte in hoc mũdo: ⁊ alio luent penas. iuxta. c. qui resistit. ⁊. c. imperatores. xj. q. iij. Et sic imperator non derogat propterea regibus in potestate quã habent quilibet in suo regno: nec vsurpat aliquid ipsorum: prout ille putabat: sed exercet imperium ⁊ potestatem vniuersalem condendo legem communẽ ad felicitatem/et statum pacificum/siue tranq̃llitatẽ totius generis humani: ⁊ ad hunc finẽ cõstituit deus imperium: et sub eo reliqua dominia: vt diximus in prima parte: in quinta questione principali: et

etiam in scda parte: in scda et tertia principalibus qstionibus: non ad finē luxurie dominandi: vt faciebat ille Nemrotht. c. xi. vj. dis. cuius malicia (vt dixi in cronicis) pleni sūt libri. et forte diuino iudicio actū est: vt Nero in eius vocabulo plane se offerat: qui similiter infamiā habuit. Et ideo finis siue intentio in presidente/videlicet papa/imperatore/et alijs principibus debet esse cura vtilitatis cōmunis/et pacifici status multitudinis cui presunt: et sic similantur deo: vt diximus supra in prima parte: in tertia qstione pme principalis qstionis. Alias vero si eorū intentio sit dumtaxat ambicio dominādi: siles erunt Nemroth/et Neroni. Ex quo peruenit illud eccles. c. x. propter iniusticiā de gente in gētem regnū transferret: et sic diuersū est dominiū ipsius impatoris: qa eius potestas et intentio est ad finē tranqllitatis totius societatis humane: nec curat de particulari: vt in auc. de here. et fal. in pn. nec eius lex derogat legi particulariū prouinciarum: hoc est regnorum siue ciuitatum. c. j. de cōstitu. in vj. nisi viderit regimen talis prouintie depranatū: tunc enim visitat/corrigit/et reformat: vt dicit Bal. in. l. decernimus. C. de epis. et cle. Et debet facere exēplo dñi Genesis. c. xviij. qui dicit descendā et videbo: vtrum clamorē qui venit ad me opere cōpleuerint. et c. licet hely. de simo. et c. deus omnipotens. ij. q. j.

¶ Sed ipsorū regū potestas est particularis prouinciarū: qui habent potestatē condendi leges/et merum imperiū quilibet in suo regno vel dominio: scdm formā et consuetudinem sui regni/vel dominij quā exercuerunt iuxta mores patrie/vt late dicemus infra in tertia parte. Et sic imperator non vsurpat aliquid qd regū sit: sed vtitur sua potestate generali erga omnē societatem humanā quā habet: vt supra in tertia qrta qnta sexta septima corroboratiōibus diximus/vbi vide: ne longior sim. Ex quo apparet qz si ipsi reges vellent se eximere: attētarent occupare qd suum nō est: sciūt enim se preesse particularibus regnis: nō tamen possunt se eximere a cōmuni potestate/que est supra omnem societatem humanā: immo id attentare/non solū est nō tm iniustū/sed ipossibile: vt dictū est sup psertim in respōsionib9 ad. vij. et. viij. arg. in hac qstione vbi videatis.

¶ Sed vltra pdicta oibus bene et in pace viuere cupiētibus dico probabilē rationē: quā etiā quilibet popularis potest de facili videre: quare de necessitate salutis beatitudinis humane opus est/qz sit vnus imperator: cui omnes gētes sine exceptione aliqua obediāt. Vides qualiter totus mūdus in maligno positus est. iuxta cano. j. Job. c. v. et vt dicit tex. in. c. sicut i sacramētis. de cōse. dis. iiij. si singuli diligenter interrogarētur: tot diuersitates opinionū inuenirent/ quot homines: cōcordat tex. in. c. quia diuersitatē. de conces. prebē. Si enim istius societatis humane fuissent plura capita: vt ille lumine orbatus dicebat: semper genus humanū in cōtinuis guerris/diuisiōibus/et dissensionibus staret: quia quilibet suo sensu habundaret: et ita verificaretur dictum veritatis infallibile. Regnū in seipm diuisum desolabitur. Si vero vnū sit caput in temporalibus: prout est impator: omnes reges (que sunt membra) sibi sint obediētes/semp erunt iuuamento imperatori: in cuius optimo hoim electo (qui nō curat de particulari bono) arbitriū rationis pratice stabit: et vnicuiqz reddet quod suū est: statuetqz in propria reges. Et sic tota religio christiana semp in pace viuet: et psperabit: et indubie vniuersus orbis/non solum ad ditionez imperatoris: imo etiam ad vnitatez fidei reducetur. Et ita non solū iure/sed etiā effectu implebit prophetia ezechielis. c. xxxvij. immo de necessitate ex fide quilibet fateri tenetur: qz vnus sit rex oibus imperās in orbe: qui est imperator rex regum: et vnus pastor qui est papa: et hoc post aduentum christi: dicit enim ibi: ecce ego assumā filios israel de medio nationū ad quas abierunt etc. Et faciam eos in gentē vnam: et rex vnus erit oibus imperās: et non erūt vltra due gentes: nec diuidētur amplius in duo regna. Ecce ergo illa pphetia assumam filios israel de medio nationū adimpleta est per aduentū christi. Et hec dictio israel debet intelligi spūaliter: licet aliqñdo accipit localiter: vt dicit idem Paulus Burgēsis in dicto libro scrutinij scripturarum: in prima distinctione. c. j. illa prophetia supra dicta intelligitur spiritualiter: quia in aduētu christi congregaturus erat christus deus filios israel: hoc est fideles in vnū: scilicet in congregationē spūalem

animorũ in aliquo credibili ⁊ desiderabili: sicut enim corpora in eodẽ loco posita dicũtur ꝯgregata localiter: sic animi in eodẽ conceptu intellectus seu volũtatis existẽtes vniri dicunt᷑/seu vniti. Sed eo tẽpore etiã debebat esse vnus rex oĩbus imperãs: et sic opus est dicere oĩbus qui aduentum xp̃i credunt: ꝙ vnus sit rex oĩbus imperãs. Et cõcordat etiã prophetia danielis. ij. c. ꝙ post illa imperia de quibus ibi: suscitabit deus celi regnum: quod in eternũ nõ dissipabitur: et regnum eius alteri populo non tradetur: vbi loq̃tur iuxta subiectã materiam/videlicet de illo regno tẽporali: qḋ habebat Nabuchodonosor rex in vniuerso mundo. Papa enim est pastor dumtaxat fidelium: vt diximus supra in secunda principali questione huius secũde partis: videlicet supra filios israhel: qui sunt vnius volũtatis. De quo in dicto. c. xxxvj. et erit vnus pastor: sed rex vnus erit super omnes nationes fideles videlicet et infideles/ad societatis humane beatitudinẽ temporalem. Et sicut diximus: christus obediuit et approbauit vnum imperatorẽ in mundo. Luce. ij. capl'. ⁊ Matthei. xxij. Et sancta mater ecclesia/et omnia iura canonica hoc tenent et affirmãt: ⁊ rationes ⁊ auctoritates omnes supra relate hoc idẽ confirmãt. Et sic a tempore aduẽtus xp̃i imperium semper remansit et remanebit in vno vsq; ad finem seculi sup omnes mũdi nationes. Et si aliqui infideles se rebellant imperatori: nõ sequitur ꝙ imperatoris potestas iure non extendatur: immo poterit iuste quoscunq; ditioni sue subdere: a christi enĩ natiuitate citra semper remansit imperium in vno. Natus est enim tempore Octauiani imperatoris. Sed tẽpore Tiberij cesaris mortuus est. Deinde Tiberio successit Gaius gallicula eius nepos. Et quia non imitatus fuit suos predecessores moribus: vt in cronicis legitur: a suis est occisus. Et senatus Romanorũ restituere nixus est regimẽ sicut antea fuit: sed non preualuit/nec poterat: quia vt diximus/constitutum est a deo vt vnus sit. Sed Tiberio successit Claudius: et post eũ fuit Nero ille sceleratissimus: q̇ a senatu hostis pronũciatus est. Et cũ turpissime fugeret se ipsũ occidit. ⁊ post eius obitũ Galba/Otto/⁊ Vitellius: isti tres in diuersis prouincijs imperare cupientes: in vno anno sese interfecerũt. Et sic vides volũtatẽ diuinã: que nõ vult ꝙ regnum huius mũdi diuidatur. Sed deinde imperauit Vespasianus: post ip̃m Titus: deinde Domitianus. Et post eum Nerua: cui successit ille Traianus optimus. Et ita post eum semp imperium nutu diuino remanet in vno. A cuius potestate si quis se exemptũ asserit: aut nõ est homo/aut est infidelis: ⁊ extra catholicam cõmunionẽ constitutus: iuxta. c. imperatores. xj. q. iij. ipse sibi iudicium acquirit/nam inter hoĩes penas luit/et apud deum non frontem habebit. Et talis rebellis consultores penas. c. ita corporis. xj. q. iij. nõ euadẽt: ⁊ maledictionem ciaie prophete. in. c. ve qui dicitis. xj. q. iij. sup eos eisq; subiectos reuelari sentient. Apperiãt igitur oculos oẽs xp̃i fideles: q̇ predicta sentiũt. Et si aliqs qui nomen xp̃iani vsurpat fuerit obstinatus/vni impatori electo nolens obedire. Et si non propter xp̃m/saltim vt in pace viuant/moneãt: et reducãt ad vnionẽ societatis hũane: obediẽdo vni impatori ⁊ regi totius orbis. Et maxime hoc tẽpe/q: ille antixp̃s qui vocatur Turcus: fideles christi opprimere: ⁊ fidem eius extinguere conatur.

Quarta ꝑncipalis q̃stio.

Esta questio in pluribus locis per doctores mouetur ⁊ disputatur. Et primo glosatores antiqui fuerunt contrarij. nã glo. acurs. in auct. quo. opor. epis. post prin. tenet aliquibus rationibus: vt ibi per eam: ꝙ non valuit illa donatio facta per Constantinum Siluestro pape. Sed Jo. antiquus glosator in. c. ego ludouicus. lxiij. dis. tenet opinionem cõtrariam: ꝙ valuit illa donatio. Et post eos doct. in varijs locis q̃s solũ refert Alex. de imo. in rubrica de ṽbo. ob. ⁊ licet Antonius rosella in quodã suo tractatu plã verba superflua super hoc effũdat: nos tñ eo suisq; dict̄ obmissis tanq̃ supuacaneis: vt ex infra dicendis apparebit. Premissis fundamẽtis dictaꝝ glosaꝝ q̃ Bar. in proemio. ff. ⁊ Cardi. in cle. j. §. porro. referũt ⁊ discutiũt: ⁊ eis examinatis/nr̃am opinionẽ quã vltra alios ponemus corroborabimus. Et p̃mo videt᷑ dicendũ: ꝙ nõ valet talis concessio: quia vt dicit glo. in. d. auc. impator dr̃ augustus: vt in proemio ın. insti. ab

hic vsq; ad. ꝯsũ non obstãt fuit ⁊. argu. ꝙ donatio per cõstant. facta ecclesi. nõ valet.

augēdo: sed si donatio illa valuisset: iā no
mē augusti desineret. ¶ Preterea posito
q̄ valeret respectu donātis: tamē successo
ri nō potuit legē ponere: quin successor p
predecessorē alienata reciperet. Et in hoc
etiā videtur ꝯcordare glo. in d. c. ego ludo
uicus: cum allegato. c. non liceat. xij. q. ij.
¶ Preterea ꝛ tertio fortissime arguit glo.
in d. auc. quia pturbaret opus: si clerici in
tromittunt se in temp̄alibus. l. placet. C.
de epis. ꝛ cle. facit tex. ipsius pape. in. c. di
uersis fallacijs. de cleri. coniuga. ꝛ est tex.
in. c. q̄m̄. x. dis. ꝛ. c. cū ad verū. xcvj. dis.
¶ Item quarto fortiter arguit. d. glo. iam
habemus q̄ papa diuinis ministrat: sed
imperator humanis preest: vt in auc. quo.
opor. epis. in p̄n. ꝛ d. c. q̄m̄. x. dis. ꝛ. c. cū ad
verū: ꝛ. c. duo. xcvj. dis. sed vn᷒ non debet
habere duorū officiū. ff. de pac. l. si plures.
ꝛ hoc fortificat: nā iam ecclia tenet: q̄ duo
sunt luminaria magna: vnū maius: p qd̄
denotat papa: aliud minus / p qd̄ designat
imp̄ator. c. solite. de maio. ꝛ obe. Si ergo
donatio illa valeret: redūdarēt plā incon
ueniētia. Primū q̄a aut papa est inferior
imp̄atore respectu tēpaliū. Et sic recogno
scit in superiorem imperatorē / et hoc mo
do non est dicendū: vt late diximus supra
in scḋa questione p̄ncipali huius scḋe par
tis. Si ergo non est inferior: oportet dice
re: q̄ sunt duo vicarij dei equales in tem
poralibus. Et ita etiā ex hoc sequeretur: q̄
in papa representarent illa duo lumīaria:
luminare mai᷒ respectu spiritualiū: ꝛ lu
minare min᷒ respectu tēporalium sibi do
natorū. Et vt diximus in d. scḋa questiōe
principali: ꝛ etiā in tertia hui᷒ scḋe partis:
tota societas humana representat vnū cor
pus fictū. Si ergo valet illa donatio: aut
est papa inferior imp̄atore: ꝛ hoc ꝓcedere
nō potest: aut equalis: ꝛ tunc erūt duo ca
pita in vno corpore qd̄ est mōstrū in natu
ra: ꝛ esse nō potest. c. quoniā. de offi. ordi.
¶ Itē. v. q̄a seq̄ret aliud absurdū: q̄a si do
natio illa valeret: similiter etiā posset dimi
nuere totū imperiū: qd̄ esse nō debet. ar.
tex. in auc. quo. opor. epis. §. si. Preterea
etiā aliq̄s alias ratiōes ꝓ ista parte refert
Cardi. in cle. j. §. porro. ff. de iu. iur. videli
cet q̄ officiū imp̄atoris est ad vitā: ergo de
iure officij disponere neq̄t in preiudiciū
successoris. ff. de iuris. omi. iudi. l. eum q.
et aliqua alia satis leuia dicit: quem vide.

Preterea pro hac parte facit ratio quedā
inno. in. c. bone. el. ij. de postu. p̄la. in alijs
terminis: vbi dicit: q̄ cū papa habeat ple
nitudinē potestatis circa spiritualia: ꝛ eā
habet a deo tantū: ꝛ ideo est īmutabilis.
xxj. di. in nono. ꝛ. c. sequē. xxij. dis. om̄es.
xcvj. dis. imp̄ator. di. v. §. j. ideo nullus po
test querere possessionē que ei preiudicet.
ex hac ratiōe probari videtur hec opinio:
quia vt cōclusimus supra in scḋa principa
li questione hui᷒ partis imp̄ator habet hāc
potestatē a deo. Sed ea que a deo sunt di
cūtur īmutabilia / vt premissū est: ergo im
perator nō potest dare pape aliquid quod
sit de imperio. Preterea p hoc restringit
tex. in. l. legatus. ff. de offi. presi. qui est il
lius acutissimi ingenij papiniani: q̄ impe
rator nullo pacto potest abdicare a se iuris
dictionē: hoc est merū imperiū: q̄n rema
neat in eo iurisdictio: et sic patet q̄ iurisdi
ctio illa in illis rebus donatis remanet pe
nes imperatorem.
¶ Preterea decimo pro hac parte adduco
auctoritatē dn̄i nr̄i: quia cum petrus dice
ret. Ecce duo gladij: respondit christus sa
tis est. Et cum vellet exercere gladiū tem
poralem: dixit sibi. Mitte gladium tuum
in vaginam. Ex quo dicit Abb. in. c. nouit.
de iudi. ꝛ omnes alij cōcordant: xp̄s prohi
buit petro / ꝛ successoribus exerciciū gladij
tēporalis. Igitur eo quod sibi est vetitum
per deum: nō potest vti papa per cōcessio
nem imperatoris: cū illud principiū am
borū videlicet sacerdotij ꝛ imperij prohi
buit: ne vteretur papa gladio temporali:
nec imperator gladio spirituali vti potest.
¶ Non obstant quedam fragilia que ipse
Bar. refert in. d. proemio. ff. ve. que fuerūt
Guil. de cu. ꝛ Cardi. in d. cle. j. post Pan.
q̄ concessiones principū habent specialia
multa. l. cum multa. de vo. que. li. Et sic
ex quadam benignitate et specialitate va
lent: et q̄ illa iurisdictio erat imperatoris
tempore quo donauit: et sic donare potu
it. Item q̄ donādo ecclesie: omnis immē
sitas dicitur mensura: vt in auct. de non
alienan. §. scimus. Et sic valet donatio:
maxime quia ecclesia et imperium viden
tur fraternizare. vt in auctent. quomodo
opor. episco. §. j. Sed frater non tantum
donare potest: immo etiam debet dotare
sororem. l. cum plures. §. fina. de admini.
tu. Et sic non solum valet donatio Con

hic fiūt
argu. q̄
dc̄a do
natio ec
clesie fa
cta valu
it. ꝛ etiā
respōde
tur ad.
ꝟ. sꝫ ego
ꝛc.

ſtantini tanq̃ fratris: immo tenetur eam dotare. Preterea dicunt id quod fit in ſignum remunerationis: non dicitur donatio, l. ſed ſi lege. §. conſuluit. ff. de peti. here. ſed Conſtātinus fuit curatus a lepra p̄ Silueſtrū papā: igitur illa donatio erat remuneratoria. Sed hoc magis videtur ſapere hereſim: cum inueniamus prohibitum lege diuina: vt patet. iiij. regum. c. v. nam licet naaman fuerit mundatus lepra ab heliſeo: tamen noluit accipere aliquod donum propter hoc: immo quia Giezi ei⁹ famulus accepit aliquid ſecrete: cecidit lepra naamā in Giezi: et ſic illa donatio nō poteſt dici remuneratoria: q̄a propter gratiam non licet aliquid recipere: quia illud nō procedebat a papa/ ſed a deo: a quo p̄ncipio procedunt ſacerdotiū et imperium. Item ad id quod dicit imperium et eccleſia fraternizant: dic ꝙ hoc deuiat a vero. Eccleſia enim eſt mater omniū: et imperator eſt filius: immo debet eſſe membrum corporis myſtici fideliū: cuius corporis papa eſt caput: vt diximus ſupra in ſcd̃a queſtione principali huius ſecunde partis: et ſic nō procedit hoc argu. nec ſupradicte rationes: ⁊ alie que ponuntur per Cardi. in d. de. j. §. Porro. faciunt aliquid: quibus cum leuia ſint facilis patet reſponſio ex ſupradictis et infra dicendis.

¶ Item nō eſt bona reſponſio Bar. ad d. l. legatus. ff. de offi. preſi. dum dicit ꝙ imperium et eccleſia proceſſerūt a deo tanq̃ a cauſa efficienti: d. auc. quo. opor. in p̄n. ergo donando eccleſie abdicat a ſe: et dat in manibus ſuperioris: ſicut eſt ipſe deus: Sed papa eſt vicarius eius: ⁊ ſic quaſi ipſi deo donare videt̃. Sed ad hoc reſpōdeo: nam licet verum ſit ꝙ eccleſia et imperiū ab vno principio videlicet a deo procedāt: vt d. auc. in p̄n. tamen ex eodē tex. confunditur eius reſponſio: quia ſicut ambo procedunt a deo: ita ſunt eius vicarij in terra: vnus videlicet papa in ſpiritualibus: ⁊ alter ſcilicet imperator in temporalibus. Et quāuis papa ſit vicarius dei in ſpūalibus: ⁊ ſpiritualia ſint multo digniora: et ſic in eius manibus poſſunt iuriſdictionē ſpiritualem habentes renunciare: quia eſt eorum ſuperior. c. deniq̃. vj. q. iij. non tamē eſt vicarius dei in tēporalibus: quia alias duo eſſent vicarij in temporalibus: qd̄ eſt impoſſibile: vt ſupra diximus. Et cum imperator non recognoſcat aliquē hominem in ſuperiorē in tēporalibus: in quibus ipſe ſolus eſt vicarius dei: ⁊ ſic donando pape non dicitur dare deo iuriſdictionē: cū papa non ſit vicarius dei in temporalibus. Preterea ex eiuſdē Bar. reſponſione ſeq̄retur abſurdum ⁊ impoſſibile: quia imperator dando totum imperium eccleſie: videretur renūciare in manibus ſuperioris: qui eſt deus. Cum igit̃ quilibet poteſt renunciare in manus ſuperioris: et ita imperator dando totum imperiū pape/ iam abdicaret a ſe totā iuriſdictionē: quia ratio Bar. ita eſt generalis in toto/ ſicut in parte: ⁊ procedit tex. in. l. q̄. de tota. ff. de rei ven. Preterea ſequeret̃ etiā aliud magis abſurdū ⁊ impoſſibile: quia etiā ſi teneam⁹ opinionē illorum: qui dicunt ꝙ in papa remanſit iuriſdictio temporalis habitu: tamē dn̄s prohibuit ne vteretur gladio tēporali: ⁊ ſic imperator in dando: vteretur contra preceptū domini: ſicut papa in accipiendo. Et ita etiam reijcitur ratio illoꝝ q̄ dicūt: ꝙ ideo valet dicta donatio: quia res de facili reuertitur ad ſuam naturam. c. ab exordio. xxxv. diſ. quia id qd̄ fit cōtra prohibitionē diuinā: non pōt dici ꝙ reuertat̃ ad ſuam naturā: quia lex diuina nunq̃ eſt contra naturā. c. fi. vj. diſ. immo eſt a natura ꝙ impleamus preceptū dei: videlicet ne vtatur papa tēporali poteſtate. Et tex. eſt in. c. quoniā. x. diſ. ⁊. c. cum ad verū. xcvj. diſ. ⁊ d. c. diuerſis fallatijs. de cle. cōiug. Itē quia dicerent̃ duo capita in vno corpe ſocietatis hūane: vt. ſ. dictū eſt.

¶ Sed ego ſub correctione ſancte matris eccleſie ⁊ imperatoris loquēdo: neutram dictarū opinionū ſcd̃m eorū intentiones dico eſſe veram: nec defendi poſſunt: nam hec vltima non procedit per rationes ſup̄ deductas. Item nec etiā prima: quis enī audet dicere: ꝙ tot ſancti pontifices viri ſūme perfectiōis ⁊ miraculis glorioſi: qui omnia tēporalia vt ſtercora arbitrabātur: quorū doctrina fulget eccleſia ſicut ſol: ꝙ huiuſmodi tēporalia contra iuſticiā ac dei voluntatē detinuiſſent: imo poti⁹ vſq̃ hodie cōtradictores eorū formidabili vidim⁹ morte cōſumatos. Igitur abſoluēdo hanc queſtionē (que nunq̃ hactenus extitit bene determinata) aſſumo medium.

Hic aſſumitur mediū qualr̄ dōatio facta eccle p̄ cōſtantinū valet ⁊ tacite rn̄detur ad argumenta i p̄ma parte facta.

¶ Nā ſacerdotiū et imperiū ab vno ⁊ eodē principio (puta deo) procedūt d. auct.

quo. opoz. epis. col. j. in prin. Et sicut in co est vnitas: ita debet esse vnio inter papam et imperatorẽ. Ideo dicit ibi: ꝙ sic vtraqꝫ potestas humanã vitam exornant. Et nihil est tam studiosum imperatori sicut sacerdotũ honestas. Sed vt late declarauimus supra in secũda questione principali huius secunde partis: ⁊ in quinta questione principali sup̃ in prima parte finis vtriusqꝫ potestatis est diuersus: nam sicut papa diuinis ministrat: ⁊ finis iuris diuini est beatitudo eterna: ita imperator humanis preest. Et finis iuris hũani est btitudo tẽporalis societatis humane. Et cuz imperator debeat esse catholicus: et sit mẽbrum ecclesie/ cuius caput est papa: ideo ꝓ eterna vita pontifice indigeat. Tamen vt dicit textus in d. c. cum ad verum. xcvj. dis. ꝙ pontifices Romani etiam pro tẽporalibus indigent imperatore. Et vt dicit tex. in. c. siq̃s obiecerit. j. q. iij. sicut nec anima sine corpore corporaliter viuit: ita corporalis ecclesia sine rebus corporalibus in nullo proficit. Et licet imperator in tẽporalibus sit caput/ nõ tamen in diuinis potest presidere. Ita etiã pape deo militãti secularis negotij presidentiã deus non dedit: sed pro cursu temporaliũ tantũ legib⁹ imperialibus vteretur. d. c. quoniã. x. dis. nimirũ Constãtin⁹ imperator videns ꝙ papa indigebat illis tẽporalib⁹ pro spiritualibus sustinendis iuxta. d. c. siquis obiecerit. Licite potuit illa donare: immo tẽpore necessitatis cum toto imperio debet papã adiuuare: ⁊ viceuersa papa imperatorem armis spiritualibus: etiã dictis bonis tẽporalibus que possidet pro conseruatione spiritualiũ tenetur defendere imperiũ. et propterea dicimus ꝙ papa habet iurisdictionẽ temporalẽ: non principaliter ad finem beatitudinis tẽporalis: sed habet accessorie ad finẽ conseruãdi tẽporalia q̃ habet pro cõseruatione potestatis spũalis: ⁊ sic ad finẽ beatitudinis eterne: quia vt diximus: spiritualia nõ possunt stare sine tẽporalibus. Et adhunc finẽ dumtaxat vtitur papa illis tẽporalibus; q̇a alias imperator diceretur supra papam quo ad dicta temporalia/ quod nõ est verum. Quia papa vtitur accessorie ad suum finem: et illud dicitur ꝑncipaliter finis: ad quod intellectus finaliter tendit: vt dicit Barto. in. l. ambiciosã. ff. de dec. ab ordi. fa. et ad istũ finem nõ solum dictis rebus donatis vti potest papa: actu dũ opus est. Sed etiã imperatore ⁊ eius tota potestate tanꝙ caput ecclesie cum causa: vt puta si inimici fi dei catholice venirent ad diminuendũ fideles ⁊ contra fidem catholicã. quia vt dicit tex. ⁊ ibi Abb. not. in. c. venerabilẽ. de elec. imperator est aduocatus et defensor ecclesie: ⁊ tenetur ecclesiam pro posse defendere ⁊ exaltare. cle. ne Romani. de elec. lxiij. dis. c. tibi dño. ⁊. c. ego ludouicus. et ad hoc tenentur etiam alij principes. tex. est in. c. principes. ⁊. c. regũ. xxiij. q. v. ideo si sine causa denegarent impendere auxiliũ ecclesie oppresse: possunt deponi. c. venerabilem. de elec. ⁊ ibi glo. nõ p rationẽ Abb. sed quia sũt membra ecclesie. Et ita etiam imperator ⁊ alij principes vtuntur subsidio spiritualiũ: quia vt dicit tex. in d. c. principes sunt intra ecclesiã: hoc est de congregatione fidelium ⁊ membra ecclesie/ cuius caput est papa. Hinc est ꝙ epi et alij prelati cum abundant tẽporalibus/ et president in spiritualibus: quia interest principis ꝙ tales prelati sint sibi fideles pro cõseruatione tẽporalis potestatis: solent prouideri per papam ad nutuz imperatoris ⁊ principuz: imo si videt causaz suspitionis licite se opponit princeps terre: nõ solũ promouẽdo/ sed etiã ꝓmoto: vt dicit inno. in. c. quod super his. de vot. ⁊ vo. redẽ. ⁊ Abb. in. c. super his. de accu. Unde etiã aliquãdo per papã fuit concessum imperatori: vt ad nutum eius eligeretur papa. c. adrianus. lxiij. dis. et eius decretuz requirebatur. c. agato. eadem dis. imo sacerdotũ oratiõibus recipit suffragiũ imperator. d. auc. quo. opor. epis. in p̃n. Et per hoc patet: ꝙ per illam donationẽ factã pape Siluestro non diminuitur imperium: quia dum opus est papa auxiliatur imperatori: maxime nunc/ q̇a tenetur sibi obligatione antidotali (que naturalis est d. l. sed ⁊ si. §. cõsuluit. ff. de peti. her.) propter dictam donationẽ: ⁊ sic non erunt duo capita in vno corpore: sed vnũ tantũ in temporalibus/ et vnum in spiritualibus habito respectu ad fines eorum. Et ideo quicquid dicat Abb. in. c. quod clericis. de for. compe. ⁊ ibi Marianus soccinus: dico ꝙ inter laycos licet Romane ecclesie sint subiecti: cause debẽt decidi scḋm iura ciuilia: ⁊ imperator non abdicauit a se illam pote

statē legis condendi super eos: dū modo propterea spiritualia in cōseruatione sui non recipiant detrimentū: nec. c. si duo. §. denicꝫ de appel. alle. ꝑ eos dicit cōtrariū. quia licet ibi in terris ecclesie subiectis valeat ad papam appellari: nec nos cōtrariū dicimus: quia papa exercet illam iurisdictionē vt premissum est: sed non dicit tex. ꝙ tunc inter laycos cause non debent decidi scđm iura ciuilia: imo ligātur lege generali ꝙ imperator facit: qđ imperator nō abdicauit a se. d. l. legatus. ff. de offi. presi. Sed propterea papa non vtitur illa iurisdictione tēporali: tanꝙ in hoc sit subditus imperatori: sed quia opus est et ꝙ sic exerceat accessorie pro cōseruatiōe spiritualiū / iuxta tenores donationis sibi facte: et accessoriū sequitur naturā principalis. ⁊ tex. in. c. nouit. de iudi. ⁊. c. cum causam: qui. fi. sunt legi. quos pro se allegāt: potius faciunt contra eos: quia in eis papa fatetur se nō habere iurisdictionē nisi propter peccatū. Et papa si videt dictā donationē sibi expedire pro defensione et manutentione spiritualiū: retinebit. Alias vero si viderit dicta bona donata sibi esse impedimento ad diuina exercendum. Iuxta d. c. diuersis fallacijs. ⁊. c. qm̄. ⁊. c. cum ad verū. poterit se exonerare. Alias vero si viderit eis indigere pro conseruatione spiritualiū: imperator non posset per se illam donationē reuocare: sed potius adinuicē debent se iuuare vt supra dictum est: etiaꝫ ad subijciendū reges ⁊ principes mundi: si quis fuerit rebellis in nō obediēdo imperatori / tenet papa sibi auxiliari. Et hoc etiā sentit Inno. ⁊ post eum Abb. ⁊ Marianus in. c. licet ex suscepto. de for. cōpe. ⁊. c. nouit. de iudi. Abb. Si vero reges et principes mundi recognoscēdo imperatori obedientiā: et sibi esse subiectos: sint vigiles ⁊ soliciti in ministranda iusticia subditis: imperator nō se intromittit in eis. Si vero fuerint negligētes in administratione iusticie: siue aliqs nō bene regit prouinciā sibi cōmissam: impator hoc casu curare tenetur. Exēpli gratia sacratissimus impator Carolus tanꝙ rex Hispanie habet plures duces / marchiones / comites / ⁊ alios dn̄os sub se: q̄ habent ⁊ exercent qlibet in suis terris merū et mixtū imperiū: non se intromittit in aliquo: nisi in defectum et negligentiā dictorū ducum / marchionū / ⁊ comitū. Siliter se habet tanꝙ imperator erga omnes reges / ꝑncipes / et cōmunitates mūdi. Et ad hoc quādo opꝰ est: tenet papa prestare auxiliū imperatori. Et sic vides quanta vnio sit imperij et ⁊ sacerdotij ad inuicem: licet fines sint diuersi: quia nec papa pati debet ꝙ imperiū patiatur detrimentū. Imperiū vero recipit augmentū et vigorē quādo spiritualia bene et prospere se gerunt: cum sit principalius membrū ecclesie: et papa caput in his que eternā vitam cōcernunt: sed in tēporalibus ad beatitudinis tēporalis finē solus impator est caput. Et per hec patet responsio etiam ad argumenta q̄ pro prima opinione fuerunt facta: et sic ablatum est scisma: qđ videbatur esse inter papam ⁊ imperatorem: super dicta donatione facta per Constantinū ecclesie.

Tertia pars.

Istam tertiā partem examinabimus ꝑ tres questiones principales.
In ꝑma q̄stione dicet de lege animata.
In scđa q̄stione dicetur de lege scripta.
In tertia quedaꝫ questiones vniuersales decidentur pro conclusione circa iustificationem legis.

Prima q̄stio principalis.

Ista questio principalis continet sub se nouem questiones. Prima quotuplex sit lex animata. Scđa q̄stio de lege diuina. Tertia an sit fiēda disputatio de iustificatiōe legis diuine. Quarta q̄ est lex animata hūana. Quīta qt modis accipit hec lex aīata hūana. Sexta an lex aīata semꝑ sit iusta. Septima an detur noticia si lex animata que nunc est: sit iusta in orbe. Octaua an procedat questio: an sit meliꝰ regi iusto rege / vel iusta lege. Nona an interest rei publice ꝙ lex aīata sit iusta.

Primo quero q̄tuplex est lex animata: Prima q̄stio. dico ꝙ est duplex / videlicet diuia ⁊ humana: et sicut lex diuina est iusta: ita etiā debet esse lex humana: quā ad sui silitudinē creauit: nec potest discrepare ab hac lege diuina: quia si cōtrariaretur tanꝙ irrita penitus veniret excludenda. c. fi. vj. dis. et

c. quo iure. viij. dis. quia illa iura debēt intelligi in lege animata sicut in inaniata.

ij. q̄stio. ¶ Secūdo quero de lege diuina: ⁊ dico q͂ illa est deus/et semper viuit: et mundū perpetua ratione gubernat: ⁊ recti censura iudicij celestia pariter ⁊ terrena disponit. c. j. de reli. et vene. sanc. in. vj. et hec dicit' lex naturalis siue p̄uata. de qua in. c. due. xix. q. ij. q̄ est participatio diuini luminis in creatura rationabili. Et hoc modo debet accipi hec lex diuina in creatura: nō scdm se/quia tunc idem esset cum essencia diuina. Sed scdm quod vult se participare circa creaturas: vt dictum fuit supra in p̄ma pte in scda q̄stione tertie p̄ncipalis q̄stio.

iij. q̄sti. ¶ Tertio quero. an sit disputandū de iustificatione eiusdē legis diuine. Ad hoc respondet propheta dauid. ps̄. xviij. q͂ non: quia lex domini īmaculata: testimonium dn̄i fidele: preceptū dn̄i lucidū: iusticie dn̄i recte: iudicia dn̄i vera iustificata in semetipsa: ⁊ hec lex dei in hoie semꝑ viuit.

iiij. q̄st. ¶ Quarto quero: que est hec lex animata hūana. Dico q͂ nihil aliud est: nisi illa participata similitudo dei: quod nos ius naturale dicimus. Et illa participatio legis eterne in hoie dicitur lex animata. Et hoc quomodo est: diximus supra in prima parte: in tertia q̄rta. vj. vij. q̄stionibus. tertie q̄stionis p̄ncipalis.

v. q̄stio. ¶ Quinto quero: quot modis accipit' hec lex animata humana. Dico q͂ dupliciter. Uno modo scdm qd est priuata. Alio modo scdm qd est publica. Priuata dicitur illa scdm quā quilibet homo viuit in hac/ꝑ legem illam eternam: que est in corde cuiuslibet scripta. De qua in d. c. due. xix. q. ij. Et ne decipiaris: quia diuersimode sumitur hec lex priuata: de qua supra in secūda questione huius principalis questionis diximus. Ibi eniꝫ accipitur s̄m qd est in regulāte: et illo modo semꝑ viuit. matthei. c. xxiiij. Celum ⁊ terra transibūt: verba autē mea non preteribunt. Sed in hac questione accipimus: scdm qd hec lex animata priuata est in regulato/hoc est in homine. Et intellige hoc/siue ī lege diuina: siue humana priuata: hoc est/siue in ea q̄ tendit ad felicitatē eternam: vel in ea que tendit ad beatitudinē humanam. De qua diximus supra in scda parte/in scda q̄stione prime principalis questionis. Sed lex animata publica est homo: qui auctoritatem habet ad curam multitudinis hoīm: et hec est lex de qua locuturi sumus: et sūt due leges: vna que diuinis ministrat: alia vero humanis preest. c. duo. xcvj. dis. ⁊ in auc. quo. opor. epis. in prin. cola. j.

¶ Sexto quero: an lex animata semꝑ sit iusta. Pro solutione huius questionis vj. q̄sti. distinguo: aut loquimur de lege animata suprema: prout sunt papa/⁊ imperator: aut de lege aniata inferiori: prout sunt reges/⁊ alij principes/siue cōmunitates habentes legis cōdendi auctoritatē aut exequendi potestatem. Si dicimus de supremis: dico q͂ papa semꝑ est iustus: que est lex animata in diuinis. tex. est de hoc in. c. non nos. xl. dis. vbi dicitur q͂ papa sanct' eligitur: aut sanctus efficitur. Si ergo papa qui habet potestatē supremam a deo: q̄ ad ea q̄ beatitudinē eternā spectāt: est sanctus. Et ex eo non est dubitandū ipsū esse sanctum: quia apex tante dignitatis ipm attollit. Eadē etiā militat ratio in imperatore: q̄ habet supremā potestateꝫ a deo: in his que ad beatitudinē humanā pertinent: ideo non est dubitandū ipsū esse iustum: queꝫ apex tante dignitatis attollit. Et sic ratio illius. c. non nos. procedit etiā in imꝑatore/sicut in papa. Itē hoc probo ratione infallibili: supra enim in scda parte in tertia p̄ncipali q̄stione per plures rationes ⁊ iura probauimus imꝑatorē esse dominū totius orbis: et qd nullus potest esse exemptus in tēporalibus ab eo: et sic est caput totius societatis humane: sicut papa est in spūalib': si ergo oīa sua sunt non potest cadere in eo iniusticia/dico respectu temporaliuꝫ: īmo tanq͂ imperator potest totū mūdū vendicare: vt dicit Bar. in extrauagā. ad rep̄mēdā. Et sic subijciēdo sibi rebelles quoscūq3 iuste facit: ⁊ postq͂ subiecerit eos: sunt eius membra: ⁊ nō potest cadere in eo affectio particularis: ⁊ sic cogitat semper de bono cōmuni: et ita procedit tex. in. d. auc. de her. et fal. in p̄n. Et sic totus mundus esset in pace et tranquillitate: prout erat tēpore Octauiani: ⁊ etiā Iustiniani. Sed quia lex aīata inferior/prout sunt reges ⁊ alij de quibus supra qui cōmunitatis multitudini presunt: cuꝫ omnia in tēporalib' non sunt sua: aliquādo cupiditas (que est causa perturbatiōis iusticie/vt dicit' in proemio decretaliū) excecat corda aliquorū: et aliena querere/et

retinere cupiunt: et ne ipsa restituant imperatori (qui est caput) rebellionē parāt. Ex quo veniūt dissensiones guerre ⁊ perturbatiōes in orbe. Et sic potest esse ⁊ est aliquādo hec lex animata iniusta: q̄ proprie non dicitur lex: de quibus dici potest illud esaie. x. Ve vobis qui conditis leges iniquas. Et in hac lege animata veri⁹ potest verificari tex. in. l. ij. §. post originē. ff. de orig. iuris. Parum est iura in ciuitatibus esse: nisi sit aliquis iuris peritus: per quē possit quottidie in melius produci: et sic reges et principes debent tenere iurisperitos. Sed quia aliqui habēt iuris trāsgressores nullo dogmate fultos: zelo mag͛ amaritudinis vtilitat͛ ⁊ glorie proprie cupidos. Iuxta. c. sunt nōnulli. xvj. q. j. qui positi sunt in gubernatione: efficiunt ruina multorū: iuxta. c. ita corpori. xj. q. iij. de quibus dicemus in quarta parte: vtinā conuertantur ⁊ intelligant: ⁊ ne sint similes iumentis insipientibus. Altas autem veniet super eosdem iuris transgressores pena: q̄ talibus imponitur: in. d. c. ita corpori. Et si indurati permanserint: irruet super eos ira dei: iuxta. c. ve qui dicitis. xj. q. iij. cum non possint pretendere ignorātiam: iuxta ea que latissime dixim⁹ in. iij. q̄stione principali sc̄de partis: et sicut obediunt omēs fideles in spūalibus pape: ita etiā omēs fideles in tēporalibus obediāt imperatori et cōgregentur omnes christicole cōformes cum capite/ qui est imperator: quiqꝫ cōmunis est omniū dn̄s: et ipse reddet vnicuiqꝫ qd̄ suū est. Et ne pro tēporali gloria animas et corpora perdant: et alios perdere faciant: vt dicit in. d. c. ve. ⁊ si fuerint obediētes capiti: tunc idem imperator vndiqꝫ viros prudētissimos ⁊ cōmunes oībus eliget: et quiescemus in iustitie et pacis tranq̄llitate: infideles qꝫ ad imperij obedientiam iure reducētur: effectus enim legis animate sicut scripte per ipsos iurisconsultos accipitur. Et verificatur tex. in. d. l. ij. §. post originē. ff. de orig. iur. et tunc per eoundem legum scientiaꝫ in melius reformātur: cōspicientes se non ad dominādū/ sed ad coercendam proteruorum nequiciā: vt a maleficijs desistant in prouincijs reges esse constitutos. Vtinam saperent ⁊ intelligerēt/ ⁊ plaga quā super fideles imminere sentimus: super infideles conuertatur. Sed ea q̄ dixim⁹ vēdicant sibi locum: quando voluntas p̃ncipis ratione regulatur.

Septimo q̄ro: an sit aliq̄ noticia q̄ lex. vij. q̄st. animata q̄ nunc est Carolus imꝑator augustus sit iusta. Dico q̄ sic: et ad hoc reperio in iure quattuor causas. Primā ex parte nationis. Scd̄am ex parte discipline. Tertiā ex parte electionis de eodeꝫ facte. Quartā ex parte sedis. Et primo propter genealogiaꝫ presumitur bonitas in hoīe. tex. est in. l. quod si nolit. §. qui mancipia. ff. de edil. edic. Si nationeꝫ huius Caroli scire velis. Philippus eius parēs potētissim⁹ in orbe: satis in tenera etate gl̃iose dies suos clausit extremos. Sed ei⁹ au⁹ maximilianus quondā Romanorū rex erat: cui etiam in dignitate imperiali succedit. Ex alia vero parte Ferdinād⁹ eius auus/ ⁊ Helisabeth auia primū nomē catholicorum regū merito obtinuerūt: totā Hispaniam cum vtraqꝫ Sicilia ditioni sue iure subiugarunt: et multas insulas/ ⁊ regna infideliū victoriose sibi subijciētes: nunq̄ de acquisitis quicq̄ perdiderūt. Hereses omnes destruentes/ iudeos omēs a suis dominijs expulerunt: et fidem in omībus seruauerūt: ac i tranq̄llitat͛ ⁊ iusticie iugū omnes sibi subditos reduxerūt. Non immerito igitur a natione eidem animate legi iusticia est sociata. Scd̄o ex parte disciplinę: ⁊ a quo ab infantia candeꝫ disciplinam teneat: si scire desideras: ille est qui ante sui assumptionē ad apicem dignitatis summi apostolatus: in peritia iuris diuini et humani inter omēs mortales primatum tenens: totam Hispaniā in summa iusticia vice eiusdem Caroli in pace p plures annos diuinitus sanctissime rexit. Hic est Adrianus papa. vj. a regimine tēporali Hispanie miraculose per vnanimē electionē omniū cardinalium de ipso Rome factam: nō vt ceteri pontifices/ sed deus vt filium suum ex egypto: ita ⁊ Adrianum ex Hispania: vt vices eius in diuinis gereret Romam vocauit: vt sicut prius vt stella discipulū ad iusticiam erudiebat iux ta. c. sup spec. de magis. nūc vero tanq̄ sol lune: ita ⁊ Adrianus papa Carolo imperatori lumē daret. c. solite. de maio. ⁊ obe. Tertio ex forma electionis: quia sicut ille imꝑator Traianus suo tēpore inter mortales ad felicitatē humanaꝫ optimus: ita nunc Carolus eo melior ab vltimis fini-

bus Hispanie mirabiliter deo inspirante per electionē a veris electorib⁹ germanis ad imperiū extitit vocatus. Item quarto: quia vt supra in. vj. questione huius q̄stionis principalis dictum est: dignitas ipsa suprema confirmat: vt nihil nisi qd̄ iustū est appetat: nec aliud cogitare valeat: d. c. non nos. xl. dis. ⁊ dicta auct. de here. ⁊ fa. cola. §. in princi.

viij. q̄st. ¶ Octauo quero: an hec questio procedat videlicet vtrum sit melius regi iusto rege/ q̄ iusta lege scripta: hoc est sub lege aniata/vel inanimata: ⁊ videtur qd̄ sic: candē tamē questionē mouet Bar. in. l. presenti in princi. C. de his q̄ ad eccle. confu. vbi dicit q̄ melius est regi lege iusta aniata q̄ lege scripta: qui in singulis causis iudicat s̄m equitatē que sibi videtur. Sed tu dic contrariū quia vt diximus supra in prima parte/in decima questione/quarte principalis questiōis: propter. iij. rōnes q̄ ibi cōtinentur: melius fuit regi lege scripta q̄ sine scriptis: et ita obseruatur. Si vero loq̄mur de tēpore/quo lex iam est scripta: tūc q̄stio nō procedit/q̄a nisi sit lex animata: qui ius reddere possit per ius dicentes/siue iudices iuris peritos: lex nullius esset effectus. vt dicit tex. in. d. l. ij. §. post origenē. ff. de orig. iur. et sic requirunt̄ simul lex scripta: et iustus rex / siue executor. Quia lex postq̄ est posita seruanda est: ⁊ s̄cd̄m illam debemus iudicare: vt dicit textus in c. erit autē. iiij. dist.

ix. q̄sti. ¶ Nono q̄ro. an intersit reipublice q̄ lex animata sit iusta: hoc est rex/vel etiā imperator: seu papa sit iustus: ⁊ videtur q̄ nō. Primo/quia hec iustificatio imperatoris venit a lege illa priuata: que est scripta in cordibus. d. c. due. xix. q. ij. §. lex vero priuata est: q̄ respicit singularē p̄sonā. Sed lex publica est illa: que vtilitatem confert in communi: que non constituitur in singulares. l. iura. ff. de legi. preterea habem⁹ iura cōia: per q̄ mundus potest in tranq̄llitate gubernari sine dispositiōe leg/ aut similitudine/ aut ɔ̄suetudine. l. de q̄b⁹. ff. de legi. Et si forsan aliqua ɔ̄stitutio venit facienda: data est forma in iure: qualiter sit cōstituenda: vt in seq̄nti principali q̄stione dicem⁹. Et sic videbatur/ q̄ nō multū expedit vniuerso orbi: esse sub iusto p̄ncipe: qui est lex animata. Unde pro solutione predictorū: et declaratione aliquorū terminorū in iure dic: q̄ triplici modo mūdus hactenus extitit gubernatus. Primo s̄cd̄m illam legē priuatā: q̄ fere apud oēs gentes seruabatur. Et isto modo in p̄mo statu iuris gentiū sine constitutione: et in s̄cd̄o statu iuris gentiū cū lege publica scripta homines viuebant: in auct. qui. mo. nat. effi. sui. §. natura. ⁊ tunc in primo statu non erant principes: nisi aliqui tiranni potentiores alijs nonnullos supprimebant. c. fi. §. fi. dis. vj. Item fuit aliud tempus: in quo non erant inuēte actiones: cū quibusdā paucis cōstitutionibus scriptis homines arbitrio paucorū bonorū gubernabant̄. Et hoc modo in initio vrbis manu regia omnia disponebant̄: ⁊ tunc summe opi⁹ erat/ q̄ reges/siue ipsi pauci (quorum arbitrio fiebat dispositio rerū gerendarū) essent boni et iusti: et hec dicit̄ manus regia: de qua in. l. ij. ff. de orig. iur. in p̄n. et. §. in initio. Item fuit tertiū tempus in quo nunc stamus: et sunt principes gubernantes. Et licet hec omnia iura habeamus iam cōdita: tamen ita expedit habere iustā legem animatā in re publica pro eius cōseruatione: sicut eo statu quo manu regia gubernatio hūane societatis fiebat: duplici de causa. Primo q̄: plura quotidie emergunt: que legum laqueis non sunt innodata: super quibus oportet per legem animatā prouidere. l. ij. §. Sed q̄a diuine. C. de vete. iur. enucl. Secūdo pro cōseruanda lege condita/ ⁊ ad tradendū eum executioni (iuxta. l. ij. §. post originē ff. de orig. iur.) expedit reipublice esse sub iusto p̄ncipe: qui si malus esset: posset trās grediēdo siue mutādo iustas leges/ cōdere leges iniquas. iuxta illud esaie. x. Ue q̄ cōdunt leges iniquas. Uel propter aliud: quia si iustus et diligens fuerit princeps: eliget iudices sibi similes. c. tantis daniel. lxxxj. dis. scientia preclaros et experientia probatos. vt in auct. de iudi. ⁊ vt nllat post p̄ncipiū colla. vij. Necessariū igitur est habere principes tales quales supra in. vij. q̄stione huius p̄me p̄ncipalis q̄stionis diximus. Unde est impossibile: q̄ bonū cōe hoim bene se habeat: nisi ille cui cōuenit principari sit virtuosus. Unde philosoph⁹ iij. politi°. eadē est virtus principis et boni viri: nō t̄n est eadē v̄tus cuiuslibet ciuis ⁊ boni viri. Si enim intentio legislatoris sit in bonum s̄m iusticiā siue diuinā regu

lam: sequitur/ q̄ homines boni fiant: sin secus/ quia intentio legis animate fertur ad id q̄ non est bonum cōmune: sed vtile vel delectabile sibi: vel repugnās iusticie: tunc efficiuntur homines nō boni: iuxta illud diuinū dictum Platonis: quales in republica principes esse: tales reliquos solere esse cinco

¶ Secūda pncipalis q̄stio.

Ista q̄stio cōtinet nouē questiones. Prima de noticia legis scripte quādo est iusta/ et quādo iniusta/ quis cognoscat. Scōa q̄re inferior non potest dare rationē legis superioris. Tertia de noticia morū: quādo sunt boni et q̄n do non. Quarta/ de iustificacione legis cōdende. Quinta/ an hec iustificatio legis respiciat vtilitatē priuatā/ vel cōmunē. Sexta: in quo differant lex et cōsuetudo. Septimo/ an mores et consuetudo sint vnuz et idem. Octauo/ ex quo introducitur cōsuetudo. Nono/ qualiter consuetudo differt a prescriptione.

j. q̄stio. ¶ Primo quero de noticia legis humane scripte qnādo sit iusta/ et quando iniusta. Ad hoc respondendo dico: q̄ non sine misterio dictum est legis humane scripte: q̄a diuersa cōsideratio est habenda in lege cōdenda: vt infra videbis. Rem enim arduā ac difficilem aggredimur: non q̄ in se habeat difficultatem in lege scripta: sed propter aliqua q̄ per doctores iurium dicunt. Alias enī q̄ res sit clara ostenditur: nam hec est conclusio vera: videlicet/ lex est scripta/ et per consequens iusta: dum tamen non sit cōtra legem diuinam. Hoc probat per tex. in. c. in istis. iiij. dis. dicit tex. augustini in istis tēporalibus legibus quamq̄ de his hoies iudicent: cū eas instituunt. Tamen cuz fuerint institute et firmate: non licebit iudici de ipsis iudicare: sed s̄m ipas. Item hoc probatur alio capite. Lex est fūdata super ratione. c. erit aūt. iiij. dis. et c. cōsuetudo. j. dis. sed tex. in. l. nō omniū. dicit non omniū que a maioribus cōstituta sunt ratio reddi potest: pōdera negatiuā non: quia dū prefertur vniuersali vel particulari inducit cōtrariū eius cui ante ponitur scōm logicos. Ideo glo. ibi in principio bene exposuit: scilicet/ non omniū id est nullorum. Licet postea declinet a vero. Intellige ergo legem: ne sis transgressor legis. Et tene p regula certa: q̄ de lege humana postq̄ est scripta/ nulla ratio reddi potest. Et non sine mysterio Julianus iuriscōsultus hoc dixit: et imperator auctorizauit. Sed pondera tex. ibi: quia dicit a maioribus constituta sunt: quia inferior non potest querere de ratione legis superioris. de. ne romani. de elec. quia superior iudicat inferiorē: et nemo inferior superiorē. c. cūcta. ix. q. iij. sed superior potest de lege inferioris querere: deinde approbare/ vel corrigere. c. j. de consti. in. vj. Et sic de lege imperatoris nullus temporalis potest dicere quare est constituta. Et ideo qui pauca viderunt et parum prospiciunt: facile ad iudicādū de lege imperatoris prorumpunt. Item ideo dicit tex. q̄ inferior de lege maioris non potest reddere rationem: sed successor bene potest iudicare/ et derogare. d. c. j. et c. innotuit. de elec. sed forsan rationē reddere non valeret: vt dicemus in sequenti questione. Non obstat ratio allegata per glo. dum dicit q̄ dictuz iurisconsulti est falsum: quia eoruz que vi ua ratione statuūtur: rationē reddere possumus: sed cum reuerentia glo. et sequentiū loquendo bene potest cōnumerari cuz illis de quibus a principio dixit: q̄ nō intellexerunt illam legem: et certe pauci vel nulli sunt qui intellexerunt eam. Nam si iurisconsulti in aliquibus legibus allegant rationē. Dico/ q̄ illa ratio est: id q̄d statuitur per aliam legem. Vel etiam dico q̄ si aliqua lex est fundata sup ratione viua: de ea possumus dare rationē: sed dico q̄ illa ratio est dispositio ad hoc: vt p eam et scōm eam dispositum per legem intelligatur/ et restringatur. l. cum pater. §. dulcissimis. ff. de. leg. ij. Preterea potest intelligi tex. ibi q̄ non potest dari ratio per alium nisi per constituentē: quia persona loquens siue statuēs non cōprehendit in generali sermone. l. j. et ibi Bar. ff. de sena. et sic illa ratio per legem assignata nō oportet q̄ per alium reddatur.

¶ Secūdo quero/ que est causa quare nō possumus dare rationē de his q̄ a legislatore superiore sunt cōstituta. Et ad hec aduerte tu qui ingenio vales: que a doct. remanserunt abscōdita: supra in prima parte vidisti de lege. q̄d illa est pncipiū et directio actuum hominū: quia lex dicitur esse ij. q̄sti.

regula per quā dirigūtur homines ad pacifice viuendum. Hoc modo vides ꝙ lex ⁊ ratio conuertuntur, d. l. cōsuetudo, j. dis. Et sicut ista ratio est principium humanorum actuum: ita etiam in ipsa ratione est aliquod principium: et istud principium in operatiuis est finis vltimus: vt dicit Bar. in. l. ambiciosam. de decre. ab ordi. faci. ⁊ finis vltimus qui fundatur in ratione practica est humane vite felicitas vel beatitudo: vt diximus supra in prima parte quinta questione principali. Et sic nunc comprehendis clare: ꝙ ista humane vite felicitas consistit in ratione practica: quomodo ergo veniemus in notitiam istius rationis. Ad hoc respondet textus in. c. omnes. ꝑma distin. ꝙ ex moribus hominū: qui sunt actus hominum: actus enim hominum sunt morales: o magna res/quia ex actibus hominum cognoscimus rationem practicam: ex qua iterum actus hominum dirigantur. Et ne mireris: quia ex hoc nunc venies in notitiā qualiter iste leges humane deriuantur a iure naturali: hoc modo videlicet ius naturale inclinat hominem ad bene viuendum. Hoc est quia omnis homo inclinatur naturaliter ad societatem: vt dicit Philosophus primo politicorum. Et sic ad statum pacificū: etiam ad dilectionem. vt ecclesiast. c. xiij. iuxta istas inclinationes naturales faciunt homines suos actus ad pacifice viuēdum: ex quibus actibus que a natura procedunt: fiunt mores inter homines. Et quando iam isti mores cōsuetudine sunt probati: ꝙ expediant hominibus ad bene et feliciter in hoc mundo viuendum: propter hanc experientiam actuum hominū siue mores apprehendit ratio: hoc esse iustum ad finem videlicet beatitudinis humane. Et constituitur lex: et ita dicitur ratio practica propter hoc. Speculatiua vero ratio per alia media procedit: ⁊ ideo licet ratio in homine sit vna: tamē propter media/et fines diuersos recipit nomen diuersum ab effectu. Et sic intelliges dictum Ciceronis in sua Rethorica. Initium iuris est a natura profectum. Deinde quedā in consuetudinem ex vtilitate rationis venerunt: et postea res a natura profectas/ et consuetudine probatas: legum metus/ et religio sanxit. Et hoc modo lex humana moribus consistit: hoc est ex moribus hominū producitur ad conseruādum homines in bonis moribus: et hoc est quod dicit textus. Et ita debes intelligere in. c. fina. §. ius vero consuetudinis post naturalem legem exordiū habuit. Et sic illi boni mores stant in meris terminis consuetudinis: sed quando scribitur dicitur lex. Et hoc sentit etiam textus in d. c. consuetudo. j. dist. Sed quia adhuc humana ratio non potest ad plenum percipere hanc legem eternam: que per actus hominum comprehenditur: vt ad Romanos. c. j. inuisibilia enim dei a creatura mūdi per ea que facta sunt/intellecta conspiciūtur: nō tamen perfecte dictamen rationis humane potest comprehendere hanc participationem diuinam/sed suo modo et imperfecte. Et ideo bene dicit imperator: hoc cōsiderans in. l. ij. §. sed quia diuine. C. de vete. iur. enucle. ꝙ diuine res semper sunt perfectissime. Humani vero iuris conditio semper in infinitum decurrit. Et nihil est in ea/qđ stare possit perpetuo. Si ergo hec ratio practica: (ex qua fit lex) fūdatur in illis moribus: que procedunt ab actibus hominum. Et ideo quia lex humana moribus consistat. Hinc est ꝙ non potest dari ratio constitutionis condite: duplici de causa: quia illa ratio est fundata in moribus: et mores etiam in ratione: quia ratio practica potest iudicare de moribus: et si mali sunt/prohibere. Sed hoc cognoscit habito respectu ad finē/an sint boni. Postea secundum eos constituere: ⁊ propter hoc: quia hec ratio in moribus fundatur: nisi per legislatorem exprimatur: non potest reddi ratio: quia cum matura deliberatione iuxta mores cōstituitur lex prudentum virorum consulto: iuxta. l. j. ff. de leg. conditor enim legis ad plura debet circumspicere in lege condenda: sicut iudex in sentētia ferenda. Et sic si causa non exprimatur: sicut in sentētia non possumus aliquo modo considerare animum iudicis. Ita similiter nec in lege animū legislatoris. Item secundo arbitrium istius rationis ad iudicandum circa mores: et circa tranquillum statum ac pacificum hominum est datum legislatori. institu. de iur. natura. §. sed quod principi. et quod per eum statuitur est habendū pro rationabi-

li. Alias enim si opiniones quorumlibet peterentur: tot diuersitates reperirentur: quot homines inueniūtur vt dicit Augustin⁹. in. c. sicut in sacramētis. de consecra. dis. iiij. Et sic propter diuersitatē animoꝝ diuersa ratio posset assignari: per quā ampliari vel restringi posset cōstitutio legislatoris. d. l. cū pater. §. dulcissimis. ff. de leg. iij. ꝛ sic non possumus nec debemus inuestigare rationē legislatoris: quia propter diuersitatem animi per talem fabricationem rationis peruerti posset intentio legislatoris: nisi talis ratio esset per aliam legem approbata. Et sic vides ꝙ nec glo. in. d. l. non omniuz. nec alij de quibus ibi intellexerunt dictum tex. ꝛ Bal. et alij cōtrarium asserentes in pluribus inquirūt aliter de ratione legis: et licet ratio sit anima legis: non possumus de ea querere: ne peruersio legis fiat: sufficit ꝙ sic statutum est: vt dicit tex. in. l. prosperit. qui ꝛ a qui. lib. no. fi. in p̄ncipio. Ex hoc vides in quanto errore sunt illi: qui de suo naturali presumunt comprehendere rationez ad lites dirimendum: et in quantis peccant iur⁹ dicentes/cognitionem legū non habentes. Sed quid dicemus de eo qui non tantū querit de ratione legis: sed sensum imperatoris (qui cū multa deliberatione vna cum proceribus legem condidit. l. humanum. C. de leg.) reprehendere non erubescit. Si enim inter iurisconsultos de hac ratione disputantes: diuersi diuersa sentiebant; vt patet per discursum. ff⁰ꝝ. ideo vnus alterū sepe corrigit. Propterea si leges nō essent: sepissime scōm se mala multorum ratio licita iudicaret. Et hec intelligo quando verba leg⁹ sunt clara. Si vero sunt dubia; inquantum possumus intentionē legislatoris inquirere debem⁹. c. intelligentia. de verbo. signifi. ex hoc vides: ꝙ multi de ratione disputant: ꝛ que sit ratio ignorant.

iij. q̃sti. ❡ Tertio q̃ro. an valeat dari noticia: q̄ dicant boni mores: sepe enī doctores iurisi: videmus loqui de moribus: ꝛ quod valet res nisi fuerit contra bonos mores: sed super noticia boni moris; vel mali parū dicunt. Nos vero dicimus; ꝙ cū lex humana tractat de moribus: et in moribus consistit/quicquid statuitur per habentē potestatem ad legem condendam dicuntur boni mores absolute: in tantum ꝙ nemo inferior potest de talibus iudicare. tex. est in d. c. cuncta. ix. q. iij. ꝛ cle. ne Romani. de electio. ꝛ semper talis lex est rationabilis. quia supra rationem practicam est fundadata. Hinc est/ꝙ legi imperatoris nullus humanus potest derogare per rationem humanam: quia supremus arbiter rationis practice est solus imperator: vt dictum est supra in tertia questione principali secunde partis: ꝛ si aliquis humanus ponit os in lege imperatoris: sacrilegium cōmittit: quia dei ordinatiōi resistit ad Roma. c. xiij. sed cū ratio diuina sit maior humana: per eā derogatur rationi practice: hoc est per Romanuz pontificem qui in ratione diuina fundatur: in his que sunt anime et ratione peccati cuius cognitio spectat ad papam. c. nouit. de iud. cum similibus. Hinc est/ꝙ si lex humana sit contra legem naturalem: inquantum illa inclinat ad beatitudinem eternam: vel contra legem diuinam/vel canonicam nullius est valoris: et sic est tūc ꝯtra bonos mores: q̄a anima prefertur corpori. Licet enim hec lex humana deriuetur a iure naturali: tamen cum illa vt diximus in prima parte habet suas inclinationes ad felicitatem humanam ꝛ ad beatitudinem eternam: illi actus hominum felicitatis humane: inquantum contrariātur inclinationi ad beatitudinem eternam; que manifestantur per scripturam diuinam: nullius sunt efficacie: et sunt excludende. Et ita debes intelligere tex. in. c. si. dis. ix. similiter etiam cum ius canonicum dependat ex auctoritatib⁹ diuine scripture capitulo: qualiter. el grande. de accusationibus: derogat legi humane: quia fundatur in ratiōe diuina: in his vero que non concernunt peccatum; papa non potest contra legem imperatorum; ꝛ sic habes/ꝙ de moribus qui per legem imperatoris deducuntur: nullus potest discernere: nisi solus ipse papa per auctoritates noui et veteris testamenti. Et q̄ndo papa per legē determinat: statutum ab imperatore concernere peccatum: et standū est per illud. Quodcunq; ligaueris super terram erit ligatum ꝛ in celis: et quodcunq; solueris super terram: erit solutum et in celis: caplo: vt constituerent. l. distin. per precepta constitu-

tionis ex diuinis scripturis deriuate: quarum ipse papa arbiter ꝛ iudex constitutus est a deo in his que concernunt animam. Alias vero nō: vt vidisti in prima parte in secunda questione principali.

¶ Si vero loq̄mur de morib⁹ non scriptꝫ: si isti sunt cōtra legē naturalē diuinam/vl' etiam canonicā: nullo pacto valent. c. fi. de cōsuetu. quia si non valet consuetudo: minus valent mores: quia cōsuetudo in morib⁹ fundatur. c. cōsuetudo. j. dis. si aūt isti hoim mores non inducunt alias peccatū: sꝫ tales sūt q̄ respiciūt bonū publicū: in ea prouincia vbi hoies eisdem moribus vtunt: ideo isti tales mores valent: ꝛ sunt boni ꝛ tenendi: quādo ab oibus sunt approbati; ꝛ vtuntur/ saltim maior pars: et ex his inducitur ꝯsuetudo: q̄ dicitur rationabilis: et eo q̄ tendit ad bonū publicūꝫ hominū. Et derogat legi humane. d. c. fi. de consuetu ex his venies in cognitioneꝫ sequentis questionis.

iiij. qst. ¶ Quarto quero de iustificatiōe legis cōdende tex. in. d. c. cōsuetudo. j. dist. ponit tria requisita in ꝸ. porro. sed tex. in. c. erit autē. iiij. dis. ponit multa alia que requirūtur ad hoc vt lex sit iusta. Ego dico ꝙ sufficit vnū: videlꝫ ꝙ fundet super bonis moribus: de quibus supra in precedenti questione diximus. De hoc est tex. Augustini in. c. que contra mores. viij. dis. vbi dicit. que contra mores hominuꝫ sunt flagitia pro morum diuersitate sunt vitanda. Et si licet ratio practica discernat qui sint boni mores: tamen regula rationis practice ad condendū legem/siue statuenduꝫ sunt mores patrie: vt ex illo tex. infertur: ꝙ pro morū diuersitate oīa que contra mores hominū sunt dicuntur flagitia. Nota pro morum diuersitate: non curo de expositione glo. quia potest verificari pro morū diuersitate vel aduersitate. Et melius est vt in littera iacet: quia non idem mores sunt vbiq̄: quia ea que sunt cōtraria moribus vnius prouincie: possunt cōformari cum moribus alterius prouincie/ vbi non erūt flagitia: ꝛ sic bene dicit tex. diuersitate: et hoc darius adhuc dicit tex⁹ Isidori. in. c. omnes. j. distin. vbi dicit ꝙ humane leges moribus constant: ideoq̄ꝫ he leges humane discrepant: quoniā alie aliꝭs gentibus placent: et hoc fm diuersitatē morū leges humane sunt diuerse scdm mores patrie/ Non intelligas illud verbū discrepat: prout glo. corrumpit/ dicēs: ꝙ referatur ad leges diuinas et humanas: ille intellectus glo. ꝛ doc. est error. Refertur enīꝫ ad leges humanas dumtaxat: alias enim sequeretur quid hereticū: dum subdit tex. qm̄ alie aliꝭs placent: si intelligeretur de lege diuina ꝛ humana. Lex enīꝫ diuina vniformis est semper in omnibus: et vniformiter placere debet: nec leges humane possunt discrepare a lege diuina: vt ibi putat glo. immo tenere debet lex humana pro certo: quicquid statuitur per legem diuinaꝫ: sed debet intelligi: ꝙ leges humane scdm diuersitatem morum prouinciarum discrepant: et in hoc non curat lex diuina: dum tamen non discrepet ab ea: sufficit in lege humana: ꝙ sit statuta scdm diuersitatem morum prouinciarum ad pacificum statū hominum. Et hoc modo intelligitur tex. in d. c. erit autem. iiij. dis. dum dicit erit autem lex: inter alia dicit scdm consuetudinem patrie loco temporiq̄ꝫ conueniens. Hoc etiam ostendit textus in. c. certificari. de sepul. vnaqueq̄ꝫ patria suo sensu habundat. Et sic scdm diuersitatem morum vel equalium cuiuslibet patrie fiunt constitutiones equales vel diuerse. Et ex hoc procedit: quando rex vel alius dominus extraneus/venit ad regimen alicuius prouincie: si moribus patrie non fuerint conformes: semper sunt subditis odiosi. Unde bene dicit quidam poeta. Discite qui populos ditione tenetis ꝛ vrbes: Humanum vobis conciliare gregem. Justiciam colite/ꝛ mores seruate modestos: Rex erit is populi: quem tolleraulit amor. Et hanc esse causam iudico: quare pro reges in regno Nauarre diu stare non valent: quia video eos aliquando/immo vt plurimum exterorum consilio gubernari: legibus regni contra venientes: nec moribus volūt esse conformes. Et quia in hoc male agūt: ordinem nature peruertentes: ideo etiam penam culpe condignam aliquando eos sustinuisse videmus. Unde prouidendum est super hoc: ne contra leges eorum mores alterare permittant: dum tamen tendant in vtilitatē cōmunē: ꝛ nō vergant in dispendiū salutꝫ eterne. Preterea isti mores hoim possūt etiā dici diuersi: nō solū rōne diuersitatis nationū: veruꝫ etiam ex mutatione conditionū hominū/scdm verita-

tem tēporū: videlicet/ea q̄ vno tēpore erāt
rationabilia: postea mutatis cōditiōibus
sunt rationi cōtraria. Et ita procedit tex.
in.c.nō debet. de cōsangui. & affi. & ex hoc
venit: q̄ etiā in eadem prouincia possunt
mutari leges/& corrigi. Itē requirit enaz
ad iustificationē legis: q̄ sit necessaria: vt
dicit ibi tex.in d.c. erit.iiij.dis. Et ideo nō
bene faciūt qui sine necessitate legem ab
antiquo conditam nitūtur auferre: quia
si nō licet cōdere: multo minus corrigere.

v. q̄stio. ¶ Quinto quero. An hec iustificatio legis
respicere debeat vtilitatem priuatā aut cō
munem. Respōde q̄ debet esse cōmunis:
Primo ratione persone cōdentis: qui vi-
ce multitudinis (cuius curam habet) vti-
tur illa potestate. Tum etiā scdo/propter
effectum legis: ratio/quia cū omnis pars
ordinetur ad totū: sicut imperfectū ad perfe
ctū. Unus aūt homo est pars cōmunitatis
predicte: necesse est/ q̄ lex proprie respici-
at ordinem ad felicitatem cōmunē: scdm
enim philosophum.ix.ethicorum: legalia
iusta dicimus factiua et conseruatiua cō-
munitatis et particularium ipsius politi-
ca cōmunicatione. Perfecta enim cōmu-
nitas: vt dicit p̄mo politi°. ciuitas est: et
in qualibet re qd̄ maxime dicitur: est prin
cipiū aliorum: et alia dicūtur scdm ordinē
ad ipsum: sicut ignis/ qui est causa calidi-
tatis in corporibus mixtis: in tantū sunt
calida: in quantū participant de igne: sic
etiā cum lex ordinetur ad bonū cōmune:
preceptū de particulari nō habet rationē
legis: nisi ad bonū commune ordinetur.
Unde etiaz licet dispensatio videatur cer-
nere cōmodum particulare: tamē proprie
importat cōmensurationē alicuius cōmu-
nis ad singula: q̄a posset esse /id quod est
cōmune bonum: non sit conueniens huic
persone in tali casu: vel quia impediretur
aliquid melius: vel induceretur aliq̄d ma
lū: et tunc est bona dispensatio. Alias se-
cus: cū cogitatio principis semper sit ad cō
mune bonū respiciēs. auct. de here. & fal.
in.prin.col.j. Si enim intentio legislato-
ris fertur ad id qd̄ non est bonū commu-
ne: sed delectabile sibi/vel vtile/vel repu-
gnans iusticie diuine: tunc lex non bonos
facit homines simpliciter nisi in ordine ad
tale regimē malū: et sic bonū inuenitur in
per se malis: sicut dicimus de aliquo bonꝰ
latro: q̄ est multū expertus in latrocinijs.

et sic vides q̄ oportet hec iusticia legis re-
spiciat vtilitatem cōmunē.

¶ Sexto quero: in quo differunt lex & cō vj. q̄stio.
suetudo: & videt q̄ in nullo differāt: quia
lex humana moribus versatur.c. omnis.j.
dis. Iliter & cōsuetudo. c. cōsuetudo. eadē
dis. Preterea tex. in.c.fi.§. ius vero. vj. dis.
legē hūanā vocat ius cōsuetudinariū/& sic
nihil vidētur differre. Itē tertio: quia di-
cit Phs.ij.polit. leges maximā vim habēt
ex cōsuetudine. Sed ad hoc respōdet Ci-
cero in sua rethorica q̄ initiū legis huma
ne puenit a natura: hoc est a iure natura-
li: hoc modo/q̄a res q̄ a natura proficiscunt:
q̄dā veniūt ex cōsuetudine in vtilitatē cō-
munē: & quādo iste res pueniētes a natu-
ra: q̄ sunt mores hoim/sunt iam probate p
ꝯsuetudinē: q̄ redūdāt in vtilitatē cōem:
efficit lex. Et hoc etiā dicit tex. in.d.c. con-
suetudo.j.dis. q̄ innuit. q̄ cōsuetudo ratio-
nabilis & lex nihil differūt: nisi in scriptu-
ra: q̄ dū illa ꝯsuetudo approbata redigit
in scriptis/ efficit lex. hic est q̄ ꝯsuetudo sēp
valet: nisi sit phibita a iure: vt dicit etiam
glo. in.c.ij.de.cle.nō.resi.in.vj. & bar.in.l.
de q̄bus.ff. de leg. duz dicit: q̄ semp valet
cōsuetudo: quādo lex non resistit. Sed in
q̄ntū idem Bar. asserit ibi: q̄ cōstitutiōes
feudorū dicunt cōsuetudines: nō bene di
cit: quia postq̄ sunt redacte in scriptis: iā
sunt leges: vt ex p̄dictis patet: fac. §. na-
tura. ff. qui. mo. nat. effi. sui.

¶ Septimo quero. an consuetudo & mo vij. q̄st.
res: sint vnum & idem. Ad hoc dico: q̄ nō/
quia per consuetudinē probantur mores:
an sint vtiles: deinde fit scriptura: et dici-
tur lex. Si vero in meris terminis mane-
at: dicitur ꝯsuetudo. hoc bene probat tex.
in d.c. cōsuetudo.j.dis. vbi dicitur: q̄ ꝯsue
tudo est ius moribus institutū: et sic sunt
diuersa. hoc etiā probat tex. in d.l. de qui-
bus. ff. de legi. ibi. de quibus casibus scri-
ptis legibus nō vtimur: id obseruari opor
tet: q̄ moribus et consuetudine introdu-
ctum est: & sic ponūtur vt diuersa per copu
lam &. Item quia alias superflue ponerē-
tur: quod nō est dicendū vt in prohemio
ffz. & sic Bar. errauit ibi: dum dicit: q̄ cō
suetudo & mores sunt idem: sed vt clarius
intelligas dic: q̄ oēs actus hoim dicūtur
morales: et quando omnes illi actus ho-
minum in vna re sunt conformes: dicitur
cōsuetudo: quādo diu sunt ita obseruati.

a cō q̄d est simul: ⁊ sic generali⁹ est nomē morū/ꝙ cōsuetudo: q̄a vbi cōsuetudo/ibi mores: nō tamē ecōuerso. Tum quia possūt esse mores duorū vel triū hoim/sed nō oim: tū etiā q̄a possunt esse mores omniū cōformes/tamen non erit cōsuetudo: quia non prescripta tēpore prefinito vt inducatur consuetudo.

viij. q̄st. ❡ Octauo quero. ex quo introducitur cōsuetudo. Bar. dicit: ꝙ cōsuetudo est introducta ex vsu ⁊ moribus eorum: qui vnico ⁊ expresso consensu hoc poterant inducere. sed non bene dicit: imo dico: ꝙ potest introduci vsu et moribus eorū: qui ex vnico actu non poterant inducere: certum est ꝙ consuetudo derogat legi: vt d. l. de quibus. ⁊ ibi Bar. ⁊. c. fi. de cōsu. tamen inferiores per vnicum actū non possunt derogare legi superioris. cle. ne Romani. de elect. bene tamen consuetudine. Itē in eo ꝙ dicit: ꝙ inducitur cōsuetudo per eos: q̄ possunt condere ius et non per alios: non bene dicit Bar. quia vt dictum est per inferiores non potest induci ius contra ius superioris: bene tamen consuetudine.

ix. q̄st. ❡ Nono quero. An cōsuetudo differat a prescriptione. Et licet quedā similitudo sit inter prescriptionē et consuetudinē: q̄a tempore vtraq̄ introducitur: tamen differunt. Et licet Bar. in d. l. de q̄bus reprehēdit pe. ⁊ ci. dicēs ꝙ multa loquūtur: sed finaliter se non intellexerunt: tamen q̄uis Bar. bn̄ se intelligat: non tn̄ intellexit differentiam. Dicit enim ꝙ consuetudo est ius quoddā inductū vsu ⁊ moribus eorū qui vnico actu ⁊ cōsensu poterāt hoc inducere. Et hoc pro ipsis vtentibus/vel contra eos: sed per prescriptionē inducitur quedā acquisitio iuris ⁊ vsus alicuius: q̄d non poterat solo suo consensu inducere p se: et contra alium: vt patet toto tit. de vsu capi. ⁊ prescrip. ff. ⁊. C. vnde dicit ipse: ꝙ ciuitas que dicit se habere merum imperium ex longa consuetudine proprius diceret ex prescriptione. Sed dic. ꝙ in prima parte non bene dicit Bar. quia vt supra proxima questione diximus: contra legem superioris inducitur consuetudo in aliqua parte/vel in toto orbe. c. fi. de consuet. ⁊. c. j. de consti. in. vj. ⁊ per rationes in. d. q. adductas: tamen vnico actu non possent derogare tali cōstitutioni superioris. Dicas ergo differentiā inter cōsuetudinem et prescriptionē esse: hoc modo/q̄a per consuetudinē inducitur ius sine preiudicio tertij. Et hoc est q̄d moribus introducitur in aliqua parte sine preiudicio tertij/dicitur cōsuetudo: quia nullum ius alterius acquirit: hinc est ꝙ cōsuetudo rationalis dicitur lex non scripta. c. consuetudo. j. dis. Sed prescriptio dicitur: quādo ius tertij cursu tēporis a iure prefiniti acquiritur: vt per totum ti. de vsuc. et prescript. ff. ⁊. C. Sed in eo q̄d Bar. dicit de ciuitate/vel domino qui acquirunt iurisdictionē: potest intelligi dupliciter. Uno modo/q̄n do prescribit iurisdictionē quam alius habet: et priuatur iure suo tertius: tunc bene dicit Bar. Si vero aliqua ciuitas/rex/vel cōmunitas acquirit iurisdictionē sup aliquā multitudinē: tunc dico ꝙ habet ex cōsuetudine: quia non acquirit aliquod ius alterius. nā vt supra tertia principali questione secūde partis per multa media cōclusimus: licet alique ciuitates/vel reges acquirant merū imperiū: non propterea fit preiudiciū imperatori in auctoritate/seu mero/vel mixto imperio: q̄d erga oēs habet.

❡ Tertia principalis q̄stio.

Ista questio principalis habet sub se quattuor q̄stiones. Prima q̄stio: an ius humanū valeat cōtra ius naturale/siue diuinum: et an possit derogare naturali/seu diuino iuri. Secūda an libertas sit de iure natali. Tertia: an obligatio sit de iure naturali: ⁊ vnde prouenit. Quarta: quo iure est introductum dominium.

❡ Primo quero: an lex humana possit iustificari: ⁊ sic valeat cōtra ius naturale: et ista q̄stio est vna de difficilioribus in iure: ⁊ doct. pede sicco pertrāseunt: affirmantes ꝙ bene potest valere ex causa. Et hui⁹ opinionis fuerunt principaliter Inno. in. c. quia plerique. de immu. eccle. ⁊ Bar. in. l. j. de cōsti. pn. ⁊ oēs alij p̄cedētes ⁊ sequētes vsq̄ ad hec tēpora. Et q̄a Bar. lati⁹ loquitur eius v̄ba sunt hec: ⁊ adducit rationē: p̄mo quia sicut se habet p̄nceps quo ad deum: ita iudex quo ad principem: sed iudex potest proferre sententiā contra ius p̄ncipis errore non expresso in sentētia et valet. vt l. ij. C. quando prouocare non est neces. ita debet esse rescriptum principis contra j. q̄stio.

ius diuinū: et sic dicit q si princeps vult in parte derogare iuri diuino interpretādo τ derogādo: vt in testamētis dicim⁹: τ nūc potest: deinde ponit aliam subdiuisionē: sed sup̄flue loq̄tur/q̄a iam dicit interpretādo vl' derogādo: ideo ei⁹ sentētia est/q pnceps aut vult derogare nlla subsistēte causa iuri diuino: τ hoc modo nō potest: aut aliqua causa subsistēte: vt puta q talis decapitet: quia forte fecit maleficiū/τ hoc potest fieri: licet de iure diuino dicat/nō occides: et pro ei⁹ sentētia p̄sumit/adeo q ab ei⁹ sentētia nō appellat. ff. quo. appe. no. reci. l. j. §. j. idē probat ad. l. corne. de sicar. l. iij. §. trāsfugas. ff. Itē cōtra legē naturalē potest: q̄a sentētia iudicis tollit libertatem/q̄ est de iure naturali: vt. ff. de penis. l. qd ad statū. τ. l. q̇ vltimo. τ hoc causa subsistēte. Ecce isti sūt due lucerne in iurib⁹: alter videlicet Inno. in iure canonico: insup auctoritate sup̄mus/q̄a papa. Siliter Bar. in iure ciuili: et q̄si sup̄m⁹ auctoritate in tēpalibus: q̄a vt ipse dicit in rubrica quomodo in cri. lese mage. pcedat cōsiliarius fuit impatoris: et ideo supremus/vt dicimus in quarta parte: in quinta q̄stione p̄me principalis q̄stionis. Et ideo dico q hec questio est ardua: quia oīes leges humane dependent ab ea. Itē alio respectu est difficilima: quia oīes doctores deuiarunt a vero: τ non cōprehenderūt hoc pncipiū iuriū. Et in hac q̄stione teneo ꝑpositū cōtra eorū opinionē: q nullo modo pnceps potest derogare iuri naturali vel diuino indistincte. Et quia cōtra totā scolam iuristarū (dico iuris interpretū) procedim⁹: nō tamē contra iura: opus est/q caute ambulem⁹. Et ideo p̄mo fortissimis argumētis τ rationibus opinionē meam probabo. Deinde explanando materiā ad cōtraria respōdebo: τ vt habeas hic aliquā cognitionē eorū que diximus in prima p̄te: in tertia τ quarta q̄stionibus pncipalibus vbi videas: ius naturale est a quo ius diuinū scriptū τ humanū deriuatur. Et istud procedit deriuatiue/vel determinatiue: nam ad dilectionem dei et proximi τ cōseruationē nostrā a iure naturali inclinamur. Et hec sunt pricipia cōmunissima iuris naturalis: et iura diuina oīa moralia deriuantur a iure hoc naturali. c. fi. §. his itaq. dis. vj. τ iura n̄ra nihil nisi de moribus tractāt. Hinc est/q omne id qd est contra ius diuinū morale: est cōtra ius naturale. Et sic in hac questione nulla differentia est fienda inter ius naturale τ diuinū: quia si quid est contra ius diuinum morale: est cōtra ius naturale. Et si cōtra ius naturale: est etiā contra ius diuinū.

Istis sic presuppositis: arguo p̄mo pro mea opinione cōtra doct. fortissime per tex. in d. c. fi. §. his itaq. vbi dicit text⁹. moralia mandata ad ius naturale pertinent: atq ideo nullam mutabilitatē recipiunt. Deinde dicit: q etiā mystica iura diuina s̄m moralē intelligentiā mutabilitatē nescire probātur. Hoc idē affirmat tex. iuris ciuilis. insti. de iur. nat. §. sed naturalia diuina quadā prouidētia constituta: semp firma atq imutabilia permanēt. Item secūdo in actibus humanis intantū aliquid est iustū: inq̄tū est rectū scd̄m regulas iuris τ rōnis: s3 rōnis p̄ma regla est ius naturale. Unde omne ius humanitus positū: intantū habet de ratione iuris: inquantū deriuat a lege nature. Si eni in aliquo discordat/non poterit dici lex iusta: quia vt dicit Augustin⁹. in. j. li. de li. arbi. in tēporali lege nihil potest dici iustū ac rectū: q homines a lege eterna non sibi deriuauerint. Et hec est lex naturalis: vt dictum est in prima parte/tertia questione principali in nona questi. et alijs vbi vide. Igit sequitur ex hoc: q non potest cōtrariari p legē humanā: quia si cōtrariaret nō deriuaretur a lege naturali: τ sic non esset iusta. Et sic patet q princeps non potest derogare iure naturali vel diuīo. Itē tertio adduco tex. in. c. quo iure. viij. dis. vbi tex. in fi. dicit: q dignitate ius naturale p̄ualet cōsuetudini τ cōstitutioni: q̄cunq eni vel moribus recepta sunt/vel scripturis cōprehēsa: si naturali iuri fuerint aduersa: vana et irrita habenda sunt. Item quarto: eius est interpretari/cuius est condere l. j. C. de legi. sed sic est: q deus condidit legem naturalē. l. j. §. ius naturale. ff. de iusti. τ iur. vbi dicit: q deus docet ius naturale cunctis animātibus. Et sic patet: q princeps non potest interpretari legē naturalē vel diuinam. Itē quinto: inferior non potest tollere ius superioris: nec ei in aliquo derogare. cle. ne Romani. de elec. cum si. Sed sic est q princeps est inferior deo: q̄a creatura dei est. Ergo cū lex naturalis sit lex dei: ergo princeps nō potest si-

bi derogare. Itē. vij. si verū esset ꝙ doct.
dicunt: ꝙ cū causa ꝑnceps potest deroga-
re iuri diuino vel naturali: sequeretur ꝙ
nulla esset differentia inter ius diuinū et
humanū respectu potestatis principis q̄a
non potest derogare legi humane nisi cū
causa: quia eius voluntas debet esse ratio
ne regulata: ⁊ sic eodē modo derogaret le
gi diuine/ sicut etiā legi humane: nec post
ea de sua lege posset disputari. vt dicit tex.
in. c. in istis. iiij. dis. ⁊. c. cuncta. ix. q. iij.
Item septio dicit scťs doctor ꝑma scđe. q.
xcvij. ar. ij. ꝙ cum lex naturalis vel diuina
procedat a rōnabili dei volūtate: ⁊ cōsue-
tudo procedat a volūtate hominis: nō va-
let cōsuetudo cōtra legē naturalē vel diui-
nam. Si ergo cōsuetudo non valet predi-
cta ratiōe: ideo cum etiā lex principis pro
cedat a voluntate ipsius principis ratione
regulata: nō potest valere eius lex contra
legem diuinam/ nec ei derogare. Vere est
magnus error dicere: ꝙ humana ratione
derogetur in parte vel in toto iuri natura
li vel diuino: qđ diuina ratione est dispo-
sitū: eo maxime/ quia dictamen rationis
practice non potest ad plenū cōprehende-
re dictamen rationis diuine: nisi fallibili-
ter et incerte: iuxta illud sapientie. ix. quis
enim poterit scire cōsiliū dei? aut quis po
terit cogitare q̄d velit deus? cogitatiōes
enī hoīm timide: ⁊ incerte ꝓuidētie nr̄e.
¶ Nūc veniēdo ad argumentū Bar. di-
co: ꝙ multipliciter potest responderi. Et
primo illud idē argumentū sine ratio re-
torquet contra eū. Posito enī ꝙ antece-
dens siue maior silogismi procederet: pro
vt non procedit: quia silogistice arguit: vt
infra dicemus: tamē minor in se ducit nul
litatē: q̄a licet sententia iudicis cōtra legem
non valet: tamē contra ius litigatoris va-
let. Et sic tex. in d. l. ij. C. quādo prouo. nō
est nec. facit cōtra eū: quia ibi sententia ꝑ
iudicē lata (ꝙ minor. xiiij. annis possit te-
stari: et valeat eius testamentū) est cōtra le
gem ꝑncipis: et sic est nulla. Sed si in sen-
tentia dicit: ꝙ valet testamentū: q̄a maior
xiiij. annis: cōformat cum lege principis:
licet in facto sit error. Ita etiā lex principis
cōtra legem diuinā est nulla: quia ilico ꝙ
disponitur per legē humanam: constat de
errore/ siue exprimitur error: hoc est/ qđ cō
tra legem diuinā/ vel naturalē ꝯstituitur.
Preterea ipsemet Bar. dicit: ꝙ debet ex-
primere causam princeps: siue ꝙ cū causa
potest derogare: ⁊ sic iam cōstat ex hoc in
lege humana: ꝙ vult derogare legi diuie.
Sed sentētia iudicis hoc modo lata cōtra
legē principis nō valet: quia solus ꝑnceps
est ille qui potest inuenire causam: nō so-
lum ad derogandū/ sed etiam ad interpre
tādū: vt dicit tex. in. l. j. ff. de legi. cū simi.
⁊ non inferior: ita etiā in lege diuina/ so-
lus deus inuenit causam ad derogandū
sue legi diuine: ⁊ nō alius. Et sic ar. Bar.
non valet pro sua opinione. Preterea nec
maior procedit: quia non est eadem ratio
principis quo ad deum: sicut iudicis ad
principem: imo tanta est differentia sicut
finiti ad infinitū: ⁊ certi ad incertum. Iu-
dicia enī dei incōprehensibilia sunt ⁊ in-
finita. vt sapientie. ix. c. Itē certissima ⁊ cō
sumatissima: sed iudicia hominis imper-
fecta. C. de vete. iur. enucl. l. ij. §. sed quia
diuine. Unde cum eadē sit natura princi-
pis ⁊ iudicis: et etiā eadem scientia: vt di-
cit Inno. in. c. cū dilecta. de rescrip. imo cū
cōsilio ⁊ deliberatione iudicis siue proce-
rū procedit princeps ad legē ferendā. l. hu
manā. C. de leg. ⁊. l. j. ff. de legi. Sed prin-
ceps non assistit legi diuine/ quādo deus
eā instituit: nec facit cū deliberatione ꝑn-
cipis: vt. d. c. ix. dum dicit: quis enī pote-
rit scire cōsiliū dei. Et aplš ad Roma. c. xj.
O altitudo diuitiarū sapientie ⁊ scientie
dei: q̄ incōprehēsibilia sunt iudicia eius/ ⁊
inuestigabiles vie eius. ⁊ tex. in. l. j. ff. de
iusti. ⁊ iur. §. ius naturale. vbi deus est q̄
docet suam legē. Et sic infinita est differē
tia principis ad deū: ⁊ iudicis ad principē:
⁊ vbi diuersa est ratio/ diuersum est ius. l.
papinnian⁹. ff. de ini. necesse est allegāda
illa ratio: ꝙ a sententia principis nō appel-
latur: quia nō sequitur ex hoc: si faciat ꝑn
ceps legem iniquā/ ꝙ illa sit iusta: ⁊ pro ta
libus dicit: ve qui cōdunt leges iniquas.
Esaie. x. c. ⁊ sunt irrite leges tales. c. quo
iure. in. fi. viij. dis. Item nō ob. l. iij. §. trās-
fugas. ff. ad leg. cor. de sicca. cum similibus: ⁊
in hoc cōsistit vis: quia iure diuino cauet/
non occides. Sed tu responde: ꝙ licet sit
lex diuina non occides: tamen eandem le
gem diuinā idem deus potest interpreta-
ri: non homo/ ideo dicitur etiā eodem iu-
re diuino Math. xxvj. c. omnes enī qui
acceperint gladiū gladio peribunt. ⁊ Ge-
nesis. c. ix. quicūq; effunderit humanum

sanguinẽ fundetur sanguis illius ⁊ apocalipsis. c. xiij. q̃ in gladio occiderit oportet eũ gladio occidi. Et sic nõ in hoc princeps contradicit iuri diuino: sed cõformis est cum iure diuino.

¶ Sed vt profundius valeas comprehendere ⁊ respondere ad contraria. Dic ꝙ illud preceptũ: nõ occides. ⁊ illud/qui gladio percusserit/gladio peribit: non solum sunt de iure diuino scripto: sed deriuãtur a iure naturali. Primũ probatur: quia licet nõ esset lex scripta/sed ius naturale tãtum in p̃mo statu hominũ: tamen illico qd̃ Cayn occidit Abel: dixit dñs ad Cayn: vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Nunc igitur maledictus eris super terrã. Geneŝ. c. iiij. ergo seq̃tur: ꝙ tũc prohibitum erat occidere hominẽ: igitur hoc procedebat a iure naturali: q̃a tunc nulla alia lex erat. Et si non fuerat prohibitum non peccasset Cayn: sed peccauit occidendo Abel: ideo erat prohibitũ occidere iure naturali. Deinde etiã ꝙ occidens occideretur/est iure naturali Genesis. c. iiij. dixit Lamech: quoniã occidit virũ in vulnus meũ et adolescentulũ in liuorem meũ: septuplũ vltio dabitur de Cayn: de Lamech vero septuagies septies. Sed vt rationem predictorũ cognoscas/a iure naturali habemus hoc: videlicet inclinationẽ naturalem ad cõseruationẽ nostrã et dilectionem similis nostri eccles. c. xiij. omne animal diligit sibi simile: ⁊ homo sibi sile. Et ideo dicitur in. c. charitas. el. ij. de peni. dis. ij. ꝙ debemus diligere proximũ: ex eo solũ q̃a est nature nostre particeps. Et sic ad hãc cõseruationẽ humane nature requiritur felicitas humana/⁊ vite hui⁹ tranq̃llitas: ad quẽ finem iura humana deriuãtur a iure naturali: vt dictum est in prima parte/in quarta ⁊ sexta q̃stione: quarte principalis q̃stiõis. Sed sic est/ꝙ si vitia remanerẽt impunita: natura humana deficeret: vt in proemio decretaliũ: nec lex naturalis haberet effectum. Quia non esset dilectio/nec societas/aut tranquillitas in humanis. Hinc interest reipublice ne crimina remaneãt impunita. l. item vulnerat⁹. ad l. aquil. ff. vnde a natura prouenit hoc/vt pro cõseruatione totius corporis laborat expellere membrũ putridum: ⁊ ad hoc inclinamur a natura: ne corrumpat totũ. Ita etiã in societate humana qd̃ est vnum corpus: cuius caput est imperator in temporalibus: hoc est in his que pertinent ad cõseruationẽ tranq̃llitatis ⁊ felicitatis humane: vt diximus in parte secunda: in tertia principali questione: a natura ipsa venit hec inclinatio: videlicet/ꝙ ne quis occidat aliquẽ. Et etiã istud: videlicet/vt abscindatur membrũ putridũ perturbans hãc felicitatem cohibeatur a malo. Sed quia hec prohibitio non sufficit: ideo lex humana procedit ad penã: ⁊ licet hec pena simpliciter non deriuatur a lege naturali: est tñ determinatio legis naturalis: et sic nõ est cõtra legẽ naturalẽ/siue diuinã/sed determinat eam. Et licet quo ad corticem videatur aliena a lege naturali: non tamen est cõtraria: sed sc̃dm moralẽ intelligentiã coheret iuri naturali: vt vides quia ad cõseruationẽ totius fit: vt late poteris videre supra in prima parte: in septima q̃stione quarte p̃ncipalis questionis. Sed q̃a cum homo sit pars societatis humane: vt dicit philosoph⁹. j. poli^co^. Et si ille est malus: exemplo illius alij efficerent̃ mali: et sic tota machina societatis humane corrũperetur/si impunitus remaneret: q̃a malorum cõsortia bonos corrũpunt. c. sepe. xxviij. q. j. Et ideo hoc euenit a iure naturali et etiam diuino: videlicet/vt totũ conseruetur: turpi⁹ pars abscidatur. Et illa dicitur pars turpis: que suo nõ cõgruit vniuerso. c. que cõtra mores. viij. dis. ⁊ ad cõseruationẽ totius in felicitate: imperator in toto: et alij p̃ncipes quilibet in sua prouincia habent auctoritatẽ: ⁊ sic in d. l. iij. §. trãsfugas. ad. l. corne. de sicca. cũ sibi nõ disponit cõtra ius naturale vl' diuinũ. imo est cõformis cum illis iuribus: ⁊ non obstat illa lex. Sed isto modo intelligendo: probat nostrã opinionẽ: alias enim nõ posset procedere per iura et rationes per me supra allegatas: habes istã questionẽ bene declaratam: quã doct. non comprehenderũt: cum hoc sit verum: ꝙ cõtra ius naturale vl' diuinũ nullo modo in pte vel in toto potest disponere princeps: nec ab eo in aliquo deuiare. d. c. q̃ iure. in fi. viij. dis. ⁊ c. fi. ix. dis. Sed per illud ius diuinũ siue humanũ debet suã intentionẽ ⁊ legẽ regulare. Itẽ in alto nõ sensit bene Bar. vbi supra: quia voluit facere differentiam inter ius naturale ⁊ diuinũ contra tex. in d. c. fi. ix. dis. ⁊ in eo quod dicũt de plurib⁹

testibus q̄ requirunt in testamētis. l. si vnꝰ. ⁊. l. hac cōsultissima: ⁊. l. fi. de testa. C. cuȝ de iure diuino sufficiāt duo/vel tres: quia in ore duorū/vel triū stat oīe verbū. c. cuȝ esses. de testa. Sed ad hoc responde: quia si dispositū super hoc est cōtra ius diuinū nō valeret. d. c. cū esses: et ibi late do. Abb. Sed tu poteris dicere/⁊ erit noua cōsideratio: ꝙ illud qd̓ dicitur de. vij. testibus ꝑ ius ciuile non est cōtra legē diuinā: sed est determinatio quedā iuris naturalis siue diuini: ad euitandas fraudes hominuȝ: quas ius naturale abhorret (iuxta. l. veluti. ff. de iusti. ⁊ iu.) posuit lex humana illā solēnitatē determinatiue: vt adessent ipsi testes septem in testamenti confectione: illa tamē solēnitas posset probari ꝑ duos testes: si legittimus fatetur testamentū ȝ: sed negat solennitatē. vt per salic. in. l. cōspirationes. C. de fide instru. Sed super hoc non insisto/sufficit hoc: ꝙ si esset cōtra legem diuinam: non valeret. d. c. cum esses vide ibi Abba. ⁊ docto. Ad. l. qd̓ ad statū. ⁊. l. qui vltimo. ff. de peni. dic. ꝙ non sunt ꝯtra ius naturale: et sic ob carentiā principiorū poterant errare. sed vt. l. manumissiones. ff. de iusti. ⁊ iur. cū si. intelligatur ne sit cōtraria: facio sequentē questionem.

ij. q̄stio. ¶ Scd̓o quero. an libertas sit de iure naturali: ⁊ videtur ꝙ sic. d. l. manumissiōes. ⁊. l. si id qd̓. ff. de condi. indeb. Sed tu dic: ꝙ libertas simpliciter ⁊ proprie non est de iure naturali: quia si esset de iure naturali: homines non poterant inducere seruitutē. d. c. quo. iure. in fi. ⁊. §. sed naturalia. insti. de iur. nat. vt per te poterꝭ videre: q2 non est de inclinatiōibus que ex instinctu nature veniunt: de quibus vide in quarta ⁊ sexta questio. tertie principalis q̄stio. in prima parte. Sed pro declaratione dico cum scto tho. ṗma scd̓e. q̄stio. xciij. ar. v. ꝙ aliquid dicitur esse de iure naturali dupliciter. Uno modo/q̇a ad hoc natura inclinat videlicet dilectio similꝭ sui. eccle. c. xiij. ⁊ ne q̇s alteri malefaciat. Alio modo accipitur de iure naturali: q̇a natura non inducit contrariū: sicut dicimus hominē esse nudum est de iure naturali: quia natura non dedit ei vestimentū: sed ars adinuenit: et hoc modo est etiam cōmunis omniū possessio. c. ius naturale. j. dis. Et omniū vna libertas/de iure naturali dicitur esse: q̇a scilicet distinctio possessionuȝ et seruitꝰ non sunt inducte a natura: sed propter hominū rationē ad vtilitatē hūane vite. Sed propter hoc lex nature in hoc non est mutata: sed per additionē. et sic d. l. manumissiones. iuncta d. l. qui vltimo. ff. de penis. non cōtrariātur opinioni nostre. nam etiā tex. in. d. l. manumissioneꝭ. hoc sentit: dum dicit: ꝙ naturali iure oēs hoīes liberi nascebant̄: ⁊ sic non erat nota manumissio: ponit rationē/quia seruitus erat incognita: nō dicit ꝙ seruitus sit cōtraria iure naturali: vt dicunt Bar. et doc. ⁊ non bene. Et ita etiam debes intelligere. tex. in. d. l. si id qd̓. dū dicit: ꝙ libertas naturali iure cōtinetur: hoc est/q̇a illo iure naturali non erat seruitꝰ cognita. Nam libertas etiaȝ continet̄ iure gentiū: ita dicit tex. in d. l. manumissiones. in fi. dum dicit. ꝙ iure gentiuȝ tria genera esse ceperunt. Et ita etiā vides: ꝙ quis sit nudus est de iure naturali. Hoc ideo/q̇a vestimentū est incognitū iure naturali: sed ars inuenit. Quia vt dicitur genesꝭ. c. iij. postꝙ̄ adā et eua peccauerūt/cognouerūt se esse nudos: ideo consuerūt folia ficus: ⁊ fecerūt sibi perizomata. Sed ius naturale ab exordio creationis est. d. c. fi. vj. dis. Sed postea deus fecit ade ⁊ eius vxori tunicas peliceas d. c. iij. Tamen facere vestimentū nudo: non est contra ius naturale: vel non esse nudum. Ita etiam ꝙ aliq̇s non sit liber sed seruus: non est contra ius naturale similiter etiā ꝙ possessiones sint distincte non est cōtra ius naturale. Et sic debeꝭ intelligere tex. in. d. c. ius naturale. videlicet ꝙ ea q̄ ibi dicūtur iure naturali apud omnes per eque custodiebantur. Et hoc sine cōstitutione instinctu nature homines seruabant. Deinde ponit etiā exēpla: quando cōstitutiōibus homines viuebant in. c. ius gentiū. eadem. dis. Et illud vocat iuꝭ gētiū: ⁊ ad hoc vt clare intelligas in d. c. ius naturale ponit exēplum: vt viri et femine coniunctio. Sed hoc non est ius naturale: probatur. nam tex. in. c. fi. vj. dist. dicit: ꝙ ius naturale ab exordio rationalis creature est: ergo ilico ꝙ adam fuit erat ius naturale: in eo tamē eua nō erat: sed postea fuit creata in paradiso terrestri Genesis. c. ij. Et sic licet illa inclinatio naturalis ad coniunctionē fuisset a iure naturali: tamen ꝯiunctio ipa nō est iure naturali. Hinc venit ꝙ volentes casti-

tatē non faciunt cōtra naturale ius: alias enī si esset contra/ non valeret: tamē licet q̄s voueri castitatē: nō propterea tollit illā inclinationē quā a iure naturali hoc est a lege eterna habet. Item nec possessio est a iure naturali: q̄a illa non erat ab exordio: nam illico quo adam fuit creatus/ fuit trāslatus ad paradisuz terrestre. Sed ideo dicit q̄ cōmunis omniū possessio est de iure naturali: quia a principio homines cōmuniter oīa sibi inuicē cōmunicabāt. Similiter etiā dicas de pecunie deposite restitutione: cum tunc a principio non esset pecunia. Similiter de expulsione violētie: hoc enīz non est ius naturale: quia ius naturale in oībus hoībus est ad inuicem dilectio. Sed si scōm ius naturale hoīes viuerent: nō esset expulsione violētie opus: q̄a nullus faceret violentiā. Sed q̄a postea cōtra ius naturale aliqui eligētes malum contra naturā insidiatur vel faciunt alteri iniuriā/ venit inclinatio naturalis/ puta cōseruatio sui: et expellit illud qd̄ est cōtra iusˢ naturale. Et ita oportet te intelligere hec p̄ncipia: q̄liter libertas possessio et nuditas et similia non sunt inclinatiōes naturales a lege eterna impresse in hoībus: q̄ sunt participatio legis eterne: sed dicūtur de iure naturali/ per additionē/ vel q̄a non est cognitū contrariū de iure naturali: sed vt alia p̄ncipia iuris elucescāt: pono questionem sequentem.

iij. q̄sti. ¶ Tertio quero de obligatione vnde proueniat. An sit ius naturale: vel q̄liter procedat: cum super hoc sit in multis altercatio inter doct. Sed pro nunc pro sūmario duntaxat dico: q̄ homo non inclinat̄ ad obligationē inclinatione naturali: immo iure naturali non est opus: aliqua obligatione: quia eo iure omnia sunt cōmunia: intellige q̄ cōtrariū: non est eo iure cognitum. Et hoc probatur: quotiēscunq̄ factū hoīs requirit̄ ad hoc vt aliquid nascat̄ nō est ius naturale. Sed in quacūq̄ obligatione requiritur factū hominis: ergo nulla obligatio est de mero iure naturali: maior probatur insti. de iur. natu. §. sed naturalia. vbi dicit tex. naturalia iura diuina quadam prouidētia sunt cōstituta: et sic sine facto hominis: hoc idem probat tex. ff. de iusti. et iur. §. ius naturale est quod natura oīa animantia docuit. Idem probatur in. c. fi. dis. vj. q̄ ius naturale est ab exordio rationalis creature: et sic cum ipsa creatura sine eius facto: quia si factū hominis requireret̄: nō esset ab exordio: nō tamen intelligas: q̄ quicquid est ab exordio sine facto hominis sit ius naturale: vt supra proxima questio. diximus: quia nuditas est a principio: non tamē est iurˢ naturalis. Sed intellige predicta de inclinationibus/ que sunt iuris naturalis. Item minor probatur per tex. in. l. obligatio. ff. de actio. et obliga. vbi dicit tex. q̄ vltra factum etiā requiritur animus: et sic a volūtate hominis dependet ista obligatio: sed ius naturale a dei voluntate et sua prouidētia. Itē tex. inst. de obliga. §. oīm. ponit sūmā diuisionē obligatiōis: scilicet ciuilē aut pretoriā: debesˢ ergo cōsiderare/ q̄ primo erāt diuisiōes rer/ q̄ ipsa obligatio: q̄r obligatio presupponit factū: licet nō oē factum pesupponat obligationē: quia vltra factum animusˢ requiritur d. l. obligatio. Similiter etiā in obligatiōibus q̄ ex delicto nascūtur: quia ad hoc oportet presupponere factum: deinde constitutionē per quā imponatur pena ꝓpter delictuz: nam hec pena non deriuatur a iure naturali: sed est quedā determinatio: et est de mero iure positiuo: sic etiā de oībus aliis obligatiōibus de quibus insti. de obliga. Et sic preut in primo statu hominesˢ (cum omnia essent cōmunia omnia) sibi inuicē cōmunicabāt sine obligatiōe: ideo postq̄ fuit facta distinctio dominiorū: fuit inductum inter hoīes quadā equitate illa naturali: vt fides seruaretur: si enim primo cōmunicabant oīa ad inuicē: nunc post distinctionē dominiorū (quando aliquis dabat rem suam cum hoc: q̄ accipiensˢ det aliā: vel soluat preciū: vel aliq̄d aliud faciat) est iustū ex depēdentia naturalis iurisˢ vt fides seruet̄. Et sic debet intelligi. l. has obligationes. ff. de capi. dimi. et. l. si id qd̄ ff. de cōdi. inde. q̄ iusˢ naturale dicatur ibi hoc est s̄m expositionē tex. insti. de rerum diui. §. singulorū. scilicet iure gentiū: aliasˢ vides q̄ īpossibile est posse saluari. d. l. hasˢ obligationes: q̄ ibi illo casu obligatio intelligatur: q̄ sit iure naturali proprie diuina prouidētia ab exordio ꝓueniēti. Sed quia ex propinquis cōclusiōibus iuris nature deriuatur. Et ita obseruat̄ apud oēs ratione quadā naturali promissa seruari. Hinc venit: q̄ cum ista obligatio oriat̄ sup

facto iure gentiũ vel ciuili inuento: potest
eadem lex impedire siue vetare factum, ꝛ
sic per ↄ̃sequẽs nõ oriatur obligatio. Hinc
venit: ꝙ si seruus obligatur super facto si-
bi non impedito siue vetito: oritur illa ob
ligatio: sed propter seruitutem impeditur
effectus: puta actio/ que de iure ciuili est.
Sed nihil refert: licet dicatur de iure gẽ-
tium secũdario: quia eo tempore est serui
tus: ideo si seruo manumisso soluatur: nõ
habet locum repetitio. Et sic intelligitur
d. l. si id qd. Si vero factum est de iure na-
turali/ vel diuino: vt matrimoniũ vel vo-
tum: et in his que sunt ad beatudinẽ eter
nam: lex humana non operatur aliquid.
Et ita in illis oritur obligatio/ ꝛ effectus.
quia illud est supra ius humanũ: ex predi-
ctis venies in cognitionẽ multorũ: que p
doct. tractantur. in tit. de pact. ff. ꝛ de ver
bo. obli. ꝛ pluribus alijs partibus: sed q̃a
iste leges nostre videntur esse quodãmo-
do propter diuisionem dominiorũ condi-
te: ideo opus est scire vnde habuerint ortũ
distinctiones dominiorũ pro iustificatio-
ne legis: ideo pono questionẽ sequentẽ.

iiij. q̃st. ¶ Quarto quero: quo iure est introductũ
dominiũ. Bar. ꝛ doct. cõmuniter tenent:
ꝙ dominiũ fuit introductũ de iure gẽtiũ:
Licet glo. ꝛ aliqui doct. faciant aliquã di-
stinctionem: in. l. ex hoc iure. ff. de iusti. ꝛ
iur. vbi vide Bar. ꝛ doct. sed nunc sufficit
determiare: quo iure fuit inuentũ: an na-
turali iure vel gentiũ. Quidã modernus
nititur defendere in d. l. j. §. ius naturale.
ff. de iusti. ꝛ iur. ꝙ dominiũ est de iure na-
turali: et ad hoc adducit duo iura videli-
cet tex. in. c. ius naturale. j. dis. dum dicit:
ibi tex. ꝙ acquisitio eorũ q̃ celo mariq̃ ac
terra capiũtur est de iure naturali: et per
consequens dominiũ. Secundo adducit
tex. insti. de re. diui. §. singulorũ. vbi dicit:
ꝙ quarundã enim rerũ dominiũ acquiri-
mus iure naturali: quod nos ius gentiũ
appellamus: quorundã iure ciuili/ sed cõ-
modius est: ꝙ ab antiquiori iure incipia-
mus. Constat enĩ ius naturale esse vetu-
stius: quod cum ipso genere humano re-
rũ natura prodidit. Deinde dicit fere igiť
bestie/ ꝛ omnia animalia dum ab aliquo
capiuntur: efficiũtur capientiũ iure gen-
tium: quod enĩ ante in nullius bonis est:
id naturali rõne occupãti cõcediť. Et sic vi
deť: ꝙ ex illo iure naturali (qď fuit ab ex-
ordio rationalis creature) est dominiũ in
troductũ. ad tex. i. l. ex hoc iure. ff. de iusti.
ꝛ iur. Respõdebat: ꝙ ex eo ꝙ iuris gentiũ
sit dominiũ: non propterea desinit esse iu
ris naturalis: quia cum gentes eo vtunť:
est iuris gentiũ. Sed duz ratio ipsa ex na-
tura dictabat iuris erat nature. Et ad. c.
quo iure. viij. dis. Respondet: ꝙ licet iure
humano fuit inuentum: id fuit ex instin-
ctu rationis naturalis: quod sine deo esse
nõ potest: ꝛ sic hoc respectu posset dici: ꝙ
est de iure diuino. Sed ego defendendo
communẽ sentẽtiã doct. dico. ꝙ dominiũ
rerũ apud homines habuisse initiũ de iu-
re gẽtiuz: nõ aũt iure naturali. De hoc est
tex. in. c. j. viij. dis. vbi diciť: ꝙ iure naturali
omnia erant cõmunia: sed iure cõsuetudi
nis hoc meum est/ illud vero alterius: hoc
idem dicit tex. in. d. c. quo iure. Preterea
hoc probatur per tex. in. c. ius naturale. j.
dis. vbi iure naturali cõmunis est omniuz
possessio: ergo non fuerũt distincta domi-
nia. Et hoc probatur: q̃a supra dixi: et est
doctrina omniũ: ꝙ dominiũ sumpsit exor
dium a possessione: vt dicunt docto. in. l. j.
ff. de acqui. posses. Sed si possessio erat cõ
munis: impossibile erat/ ꝙ dominiũ esset
distinctũ. Et si q̃s diceret/ ꝙ poterat esse
in cõmuni sicut possessio. Ad hoc dico: ꝙ
nõ procedit: quia natura nunq̃ producit
aliqd frustra: sed postq̃ ex possessiõe que-
runtur omnes fructus/ ꝛ vtilitates: domi
niũ erat frustra/ vel etiam si quis est certꝰ:
ꝙ possessio non potest abdicari aliqua ex
causa: nõ curabit de dominio. Et sic post-
q̃ possessio erat cõmunis oĩum: dominiũ
nihil poterat operari in cõmuni/ nec in p-
ticulari: quãto magis/ quia dominiũ vni-
uersale omniũ erat apud deum. ps. xxiij.
Dñi est terra et plenitudo eius. Item hoc
idem probo per tex. in. d. l. ex hoc iure. in-
ducẽdo pluribus modis. Primo dum di-
cit tex. ex hoc iure gentiũ introducta sunt
bella et dominia: pondero verbum intro-
ducta: et sic illo iure erat introductuz do-
miniũ: quia si iure naturali fuisset intro-
ductum: hoc non poterat introduci iure
gentiũ: ꝛ sic nõ bene dixisset tex. quod nõ
est dicendum. Item induco illum tex. nã
vt vides tex. in d. l. j. incipiendo a. §. huius
studij vsq̃ ad. l. iusticia venit diuidẽdo iu-
ra/ et ponendo exempla. sed postq̃ posuit
exempla iuris naturalis: ponit ea que sũt

iuris gentiū: inter que ponit dominiū: et
sic presupponit/ q non est de iure natura-
li: sed de iure gentiuz: quia si fuisset de iu-
re naturali: frustra posuisset in exemplis
iuris gentium, q non est dicendū: vt dicit
in proemio Codicis. Tertio induco illam
legem sic. nullus inficiatur/ q bella discre
te gentes/ regna condita/ emptiones/ z vē
ditiones sunt de isto iure gentium. Ergo
sequitur: q dum dicit distincta dominia:
simili modo est de iure gentium: vt equa-
lis sit determinatio. l. nam hoc iure. ff.
de vulg. z pupil. sub. Preterea probatur
q dominiū non sit de iure naturali: dicit
enim Genesis. c. j. Ecce dedi vobis omnē
herbam afferentē semen super terram: et
vniuersa ligna/ que habent in semetipsis
semētem generis sui: vt sint vobis in escā:
Et sic primus motor (qui est deus) nō de
dit dominium: vt dicit ille modernus: sed
vsum tantum: quod superflue deus dixis-
set: si dominium homo habuisset a princi-
pio. Preterea hoc probat text in. d. §. sin-
gulorum. dum textus exponit: quod nos
ius gentium appellamus. Et sic ille textus
retorquetur contra eum: et hoc idem exē-
plificat textus in ℣. quod enī ante in nul-
lius bonis est: id naturali rationi occupā
ti conceditur. Et sic post exordiū generis
humani naturalis ratio inuenit dominiū.
Et nō obstat dicti moderni replicatio: dū
dicit: q illa ratio domini est ab exordio: z
ideo id qd deriuatur ab illa ratiōe: est ius
naturale/ errauit: nā si hoc esset verū: oēs
leges deriuant ab illa ratione: dico leges
humane/ non tamen propter hoc sunt iu-
ris naturalis: sed ciuilis vel gentiū: est er-
go regula: q omne id quod ratione huma
na: id est naturali ratione inuenitur: est
ius humanū. Et sic cum dominiū sit na-
turali ratione inuentum: non est iuris na
turalis. Ius enim naturale (quod est di-
uinū scriptum in cordibus) diuina ratio-
ne procedit: quod homo apprehendit ex
dictamine ratiōis practice/ eo modo quo
potest: sed fallibiliter et incerte per actus
hominū: vt dictū est latissime in pma par-
te: presertim tertia et quarta questionib
principalibus/ vbi videas. Preterea hoc
probatur per tex. in. c. dilectissimis. xij. q.
j. ℣. cōmunis enim vsus omniū que sunt
in hoc mundo omnibus esse hoibus debu
it: sed per iniquitatem alius dixit hoc esse
suū: alius istud. Unde dicitur: q vsurpa-
tione principiū habuit dominiū: ergo si p
iniquitatē/ sequitur q non habuit domi-
niū initium a iure naturali: a quo non ni
si bonū procedit. Item scdo pondera ver-
bum debuit esse: ergo dominiū non est a
iure naturali: quia si fuisset a iure natura
li dominiū: vsus non debuisset esse cōmu
nis. Alias diceretur: q deus nō bene dis-
posuit: quod est falsum. Preterea quāto
quis magis appropinquat se iuri natura-
li: est melius: sed quāto quis se appropin
quat dominio: est imperfectior: vt dicit apo
stolus philipen. iij. que quidē retro sunt
obliuiscens/ ad ea que priora sunt me extē
do: quicunq ergo perfecti sumus: hec sen
tiamus. Imperfectorū autem est: q tem-
poralia desiderent/ ordine tamen ad deū.
Peruersorū autē ordine vt in tēporalibus
finem cōstituat: vt dicit scs Tho. prima
scde. q. xcix. ar. iij. Et sic stat firma pclusio:
q dominiū est de iure gentiū/ humana ra
tione inuentū: z non est de iure natali: de
hoc vide etiā aliquid supra in prima parte
in. ij. qstione. tertie principalis qstionis.
℣. Sed iustum est.

Quarta pars.

¶ Ista pars cōtinebit tres princiales que
stiones. In prima dicetur de persona exe-
cutoris quis sit: z qualis debet esse. In se
cunda de forma creationis istius executo
ris. In tertia ad que tenetur iste executor.

¶ Prima qstio principalis.

Ista questio subdiui-
ditur in quinq qstio-
nes. Prima quis di-
catur executor. Secū
da/ qlis debet esse iste
iudex/ siue executor le-
gis. Tertia/ qualiter
quis cognoscitur sufficiens ad ius dicen-
dum. Quarta/ an vno et eodē modo fiat
approbatio omniū iudiciuz. Quinta/ an
sit aliqua differentia inter principē et ius
dicentem/ siue executorem.

¶ Prima questio: quis dicitur executor le- j. qstio.
gis. Ad hoc respōdet iuriscōsultus in. l. ij.
§. post originē. ff. de orig. iur. q illi sūt exe-
cutores legum: qui iuri dicendo presunt:
dum dicit textus: per eos qui iuri dicēdo
presunt: effectus rei accipitur. Et sic con-

cludit: q̄ ꝑ eos q̄ ius dicūt: ꝯsequunt̄ hoīes effectū legis: hoc est finē iuris: ad qḋ fuit statutū: videlicet ad pacificū statū: ⁊ felicitatē in sua societate hūana. ⁊ isti dicūtur iudices: vt dicit Jsidorꝰ. lib. xx. ethimologiarū: ⁊ est in. c. ij. xxiij. q. ij. vbi dicit̄: iudex dr̄ q2 ius dat pplo. Cōformat. c. forꝰ de vbo. signi. ita dicit etiā spec. in tit̄. de. posi. §. septimo. v. xiij. vbi dicunt̄ iudices/ ius dicentes: ad quos spectat discernere inter equū ⁊ iniquū/iustum ⁊ iniustū. Et hoc probat etiā tex. i d. §. post originē: in. v. qḋ ad magistratꝰ attinet. nā primo ibi tex. loquit̄: q̄ ꝑ eos q̄ iuri dicēdo p̄sūt effectꝰ leg3 accipit̄: ⁊ postea in fine dicit: q̄ isti q̄ sūt ius dicentes dicuntur magistratus.

ij. q̄sti. ¶ Scd̄o q̄ro: q̄lis debet esse iudex siue q̄re q̄rant̄ ad iudicē vt valeat ius dicere. Respōdeo q̄ req̄runt̄ q̄ttuor. p̄mū/ qḋ habeat auctoritatē. Scd̄m req̄situ est: q̄ habeat bonā vitā: nā vt dicit tex. in. d. c. forꝰ. in fi. si bona vita defuerit: fide carebit. nō enī pōt iusticia cū scelerato homīe hr̄e comertiū. Tertiū q̄ req̄ritur est: sciētia. Quartū est: experiētia. De p̄mo dicet̄ infra scd̄a q̄stio. p̄ncipali. Sed sup hoc posset aliquis dubitare: an oīa ista req̄rant̄ simul in executore legis. Tu dic: q̄ aut quis deputat̄ ꝑ executore leg3 tanq̄ administrator i aliqua prouincia: ⁊ in tali nō req̄runt̄ oīa ista: sed habebit assessores: vt dicit tex. in auc. de iudi. ⁊ vt nll'at. v. n̄ris. colla. vj. in eo eni3 sufficit bona vita: et rerū gerendarū experiētia. Si vero loq̄mur de talibꝰ assessoribus illiꝰ administratoris/ siue de q̄buscūq3 alijs iudicibꝰ: q̄ nō habēt assessores: oportet q̄ in eis repertiātur p̄dicta. Judex eni3 debet hr̄e duplicē salē: sc3 sciētie ⁊ cōsciētie in mēte sua: vt dicit Bal. i. l. ij. C. de sen. te. experi. reci. q2 sine sciētia esset insipidꝰ: et sine cōsciētia diabolicꝰ: iudex enim debet habere noticiam boni et equi: vt dicit tex. in. l. j. in p̄n. ff. de iusti. ⁊ iur. ⁊ separare ab iniquo. Et ita ꝑpter administrationē iusticie: q̄ est noticia sepationis iusti ab iniquo ⁊ iniusto vocant̄ sacerdotes: vt dicit ibi tex. Et ideo est q̄ labia sacerdot3 custodiūt scientiā: ⁊ ex ore eius legē exq̄runt c. cū ex iniūcto de here. ⁊ alibi tex. in. c. sacerdotibꝰ. xj. q. j. exponit illud dictū ꝑphete. Labia sacerdotis custodiunt scientiā id est iusticiā: ⁊ sic bene dicit Bal. in addi. ad spec. i tit̄. de posi. §. vij. v. xiij. q̄ ad declarādū q̄d velit lex: nō sufficit q̄ sit iudex: s3 etiā q̄ sit peritꝰ: ⁊ ita vides/ q̄ req̄ritur in iudice sciētia: deinde etiā experiētia: vt dicit tex. in d. auc. de iudi. ⁊ vt nll'a. post p̄ncipiū. v. nō enī existimauimꝰ: vbi imꝑator detestat̄ etiā corꝝ iudicū noīa: qui carent peritia legū: ⁊ illoꝝ qui causarū nō habēt experimentū. Et sic nō solū req̄ritur vita: sed etiā scientia. Et nō sufficit vita cū sciētia: s3 etiā req̄ritur causaꝝ experiētia in iudice. Unde dicit ibi tex. q̄ maximū vitium est reipublice: nisi iudices sint tales: q̄ ꝑ se sciāt noscere qḋ iustū est: ⁊ id fieri non potest/ nisi habeāt scientiā cū experiētia. Jnsup q̄ lumē diuinū nob ꝑticipatū q̄ est lex p̄uata. Alias naturalis nō sit in eis ꝯsuetudine peccādi obscuratū d. c. forꝰ. in fi.

¶ Tertio q̄ro: qualiter q̄s cognoscit̄ sufficiens in sciētia ad ius dicendū. Ad hoc dico: q̄ tex. in d. l. j. in p̄n. iūctis his q̄ dicūtur p Bar. in proemio. ff. cū tex. in. l. nemini. C. de aduo. diuerso. iudicioꝝ. dant p̄ncipia cognoscendi abilitatē iudicis. Dicit tex. in. d. l. j. in p̄nci. iusticiam nam q3 colimus boni ⁊ equi noticiā profitemur: idest docemus: dicit ibi glo. equum ab iniquo separātes: ecce ergo docere debet iudex noticiā boni et equi: deinde separare equum ab iniquo. Si ergo debet docere: opus est q̄ sit doctus/ hoc est doctor: quia vt dicit Bar. in d. proemio. ffoꝝ. doctor dr̄ a docēdo. Sed ad hoc vt possit esse doctor vt dicit ibi Bar, oportet ex quoda3 medio optimorū doctorū aspirante consensu ad insignia doctoratꝰ peruenire. l. magistros C. de profess. ⁊ medi. lib. x. Et ideo dicit: q̄ si non habet istud preambulū: non dicitur doctor: imo qḋ plus est: vt dicit tex. in d. l. nemini. illi tales optimi doctores debent iurare de promouendi ad doctoratū sufficiētia: ⁊ si ista deficiāt: multo minus potest esse iudex. sed abb. in c. proposuisti. de probatio. ⁊ in. c. cu3 scd̄m. de preben. ⁊ digni. dicit q̄ anteqū quis adipiscatur gradum doctoratus: debet ter examinari: ⁊ trinā appbationē reportare: primo a doctoribꝰ presentātibꝰ d. l. nemini. Scd̄o a doctoribꝰ in p̄uato examine. Tertio in publico: ⁊ ita se habet cōsuetudo. ⁊ hoc satis probatur in. l. vnica. C. de athletis. lib. x. ⁊ ibi Bar. dicit q̄ nō potest sciri vnico examine ex toto sciētia viriꝰ. q2 forte extitit puctuatus in materia sibi familiari. Et hec iij. q̄sti.

est pma attestatio quā debet tenere iudex anteq̄ iuris dicēdi auctoritate fungatur.

¶ Sed nūc q̄rit: an hec approbatio sufficiat ad p̄sumēdū de sciēcia in iudice. dicit abb. in. d. c. cū sm. q nō sufficit hoc: ex eo q2 doctor semel approbat' pōt iterū reprobari. tex. est i. l. vt gradatim. §. reprobari. ff. de mu. et hono. et sic ex hac noua causa assūptiōis ad ius dicēdū: potest et debet iterū examinari: q2 vt dicit abb. i d. c. cū scdm. ī glo. ī v̄bo pponere. in eis subest vtilitas publica: cū ppter p̄sūptionē grad' doctorat' ad multa publica officia assumūt: et p ipericiā multos ledūt. Inde ppt hoc bn̄ ipator psperit in forma cognoscēdi: dās ordinē q isti tales p̄mo debēt aduocatiōis officiū exercere: in auc. de iud. et vt null'a. col. vij. post pn. ibi eligere v̄o psperim' in reb' vtilib' hn̄tes attestationē. Et postmodū ibi Ancon' vir spectabilis iā aduocatiōe dudū cōpleta/ et inter spectabiles fisci aduocatos deputat': fuit elect' in iudicē. Et sic bn̄ dicit Abb. q nō sufficit q sit doctor semel approbat': sz reqrit alia approbatio: et etiā hēat experiētiā causarū: vt s. i reb' vtilib' hn̄tes attestationē: hoc est cōib': q2 alias res ipator nō tenet vtiles: sed pro nihilo. vt dicit in auc. de her. et fal. in pn. col. j. ex hoc patz: q male hn̄t prouicie/ et eoz pncipes: q obmissis approbatiōib' predictis/ assumūt iudices: ideo semper in deteriora procedūt.

iiij. qst. ¶ Quarto q̄ro. An vno et eodē modo fiat approbatio q̄rūlibet iudicū tex. in d. auct. de iudi. et vt null'a. post pn. in. v̄. vet' igit et seq̄n. dicit q non: quia sm qd est tribunal iudicū mai' vel min': debet fieri approbatio. Et hoc apparet: q2 ibi impator deputat inferiores iudices: eos videlicet/ q primo erāt aduocati: sed supiores iudices nomiat eos q p̄mo erāt iudices iferiores: et sic p̄mo reqrit approbatio doctorat': deinde in aduocatiōe habeat experiētiā ad hoc vt sit iudex. Sed ad mai' tribunal obtinēdū reqrit q i inferiori fuerit approbat': et meruerit p manifestā sufficientiā et vitā preclarā ascendere ad supremā iurisdictionē.

v. qstio. ¶ Quīto q̄ro: an sit aliq differentia inter pncipē et iudicē siue iu' dicentē/ et q̄ sit illa. Et videt q i nullo differūt pnceps et iudices tā in. l. cōdēda q̄ etiā in exequēda: nā vt dicit tex. in. l. humanū. C. de legi. impator cū pcerū et senatoz deliberatiōe procedit ad cōstitutionē legis. l. j. ff. de leg. Itez in executiōe legis debet magistrat' (q iurisperitus est) eā executiōi tradere/ et i melius pducere: vt dicit tex. in. l. ij. §. post originē. ff. de origi. iur. imo parū est iura cōdere: nisi sint q iura reddere possint: vt ibi dicit: imo vt dicit tex. in. l. j. in. pn. ff. qd q̄sq̄ iur. statutū: vel ius sine effectu p non facto habet. Sed lex p ius dicentē qui est iudex (vt dicit tex. in d. §. post originē) effectū habet: ergo sequit q nō minoris est auctoris iudex q̄ pnceps: imo pcedere videt in potestate: vt ex p̄dictis apparet. Et hoc innuit tex. in proemio insti. §. cūq3 hoc/ ibi necnō theophilo et dorotheo antecessorib' nr̄is; nō curo de expositiōe glo. ibi dū dicit sciētia vl' etate: q2 hoc nō dic tex. et sic distincte itelligi debet. l. de pctio. ff. de publi. Sz p declaratiōe p̄dictoz iuriū et solutiōe q̄stio. dico: q pnceps in trib' est maior iudicibus: et in trib' sunt eq̄les. Eteni pnceps differt a iudicib' honore/ noie/ et auctoritate sup psōis. Honore est maior: iuxta dictū apli. deū timete/ regē honorificate: subditi estote oi hūane creature: siue regi tanq̄ pcellēti. c. solite. de maio. et obe. Itē noie q2 est dn̄s coz et toti' mūdi. l. depcatio. ad l. ro. de iac. est maior pnceps noie. Itē auctoritate circa psonas: q2 ipe pnceps eligit iudicē: et depōit. vt d. auc. d iudi. et vt null'a. in pn. Sed i alijs trib' sūt eq̄les: videlicet re/ auctoritate circa legē/ et p̄mio vel pena. Sūt eni eq̄les re/ q2 psciētia iudicis est vna cū psciētia pncipis. ar. tex. in. c. cū dilecta. de rescri. q2 etiā sciētia est vna: vt dicit. in. no. ibi q psciētia pape et ei' cācellarij est vna: et i hoc nihil differūt: q2 pnceps cōscientiā suā iudici pmittit: vt in pacifico statu teneat subditos: reddēdo vnicuiq3 q suū est. Itē sūt eq̄les auctoritate circa legē pditā/ vel pdēdā p iura. s. allegata: q2 iudex est q exeq̄tur legē. d. §. post originē. Itē lex pdēda eius cōsilio et deliberatiōe statuit. d. l. hūanū. Itē tertio sūt eq̄les in pena: q2 propter culpā p iudicē cōmissā: sua impericia vel malicia vt dicit apl's. ad roma. j. reuelatur ira dei de celo super omnem impietatem et iniusticiā hominū: eorum qui veritatem dei in iniusticia tenent. Et hec ira cadit super principes et populū et iudices ppter iudicū peccata. nam si iudices sunt boni: eoz exēplo et disciplina oēs erūt boni. si v̄o sūt iperiti: q2 nō hn̄t sciētiā vl' malicie dediti maximū vitiuz erit reipublice.

vt dicit tex. in auct. de iudi. τ vt nl'lat. post pn. ℣. nr̃9 enĩ ibi qm̃ nõ nõ maximũ viciũ τc. Ex quo seq̃r maledictio esaie. vt refert. xj. q. iij. c. ve q̃ dicit3 bonũ malũ: τ malũ bonũ: qđ ɔsistit in iudicib9. vic3 notitia sepatiõis d. l. j. ff. de iust. τ iu. ponẽtes tenebras lucẽ. Propẽea captiu9 duct9 est ppl's me9: q2 nõ habuit sciẽtiã: τ nobiles eo2 interierũt fame: τ m'ltitudo ei9 siti exaruit. Propẽea infern9 dilatauit aĩa3 suã: τ apuit os suũ absq3 vllo termĩo: τ descẽderũt fortes ei9 / τ ppl's ei9 / τ sublimes / gl'iosiq3 ei9 ad eũ: τ sic ,ppt dfectũ iudicii dicta maledictio τ pena tẽpalis τ etna cadit sup pncipes τ m'ltitudinẽ ppli. Et q hec veniãt ob culpã iudicii ,pbo auctori'e / rõe / τ exẽplo. Auctoritate vic3 apl'i i. d. c. j. ad Ro. q ira dei reuelat' de celo ,ppt impietatẽ τ iiusticiã. Pondera. ℣. iniusticiã: executores enĩ leg9 iudices sũt. d. §. post originẽ: τ d. c. for9. de ℣. sig. Et declarat mag3 apl's sc3 eo2 q̃ x̃itatẽ dei ĩ ĩniusticia tenẽt: hoc est iudiciũ: q̃ veritatẽ / idest iusticiã tenẽt: τ q̃ndo eã peruertunt: tenẽt eã in iniusticia. Itẽ ,pbo rõne / q2 vt vides: maledictio esaie fundat': q2 popul9 nõ habuit sciẽtiã: τ dicebãt malũ bonũ / τ bonũ malũ: s3 hui9 noticia vt predixim9 stat in ius dicẽtib9: q̃ debẽt docere notitiã sepatiõis iusti ab iniusto. d. l. j. in pn. ff. de iusti. τ iur. τ ppterea sacerdotes appellantur. Preterea labia sacerdotis debẽt tenere scientiã: hoc est iusticiã exponit tex. in. c. sacerdotib9. xj. q. j. siue ergo accipiamus scientiã prout iacet: siue pro iusticia fm expositionẽ glo. in iudicibus debet esse scientia τ etiã iusticia: ob cui9 dcfectũ eueniũt dicta mala siue pene: nõ solũ tẽpales / s3 etiã etne: tã in pncipe τ etiã in subditis. Itẽ tertio probat' exẽplo: q2 vidi tẽpib9 nr̃is pncipes ira dei punitionẽ in hoc mũdo habuisse / τ eiectos esse de dominio: et hoc ,ppter ipetitos ɔsiliario': licet in eisdẽ pncipib9 nihil aliud mali sentiebã: s3 q̃dã sub q̃dã iusticie specie fucat3 q̃busdã exq̃sitis adinuẽtiõib9 eq̃tatẽ obruere studebãt: c. ira corpis. xj. q. iij. Itẽ q2 ex hoc pauc' ssimi iur3 ɔsulti in ius dicẽdo intererãt sub eis. Sz illos q̃ parũ studio iuriũ operã dederũt obmissa ap,pbatiõe (de q̃ sup in. iij. q. hui9. j. pn. q̃st) ad iu' dicẽdũ assumebãt. eosdẽq3 sic assũptos nõ ,ppitos reputabãt.

Secũda principalis q̃stio.

In ista q̃stione dicet' qmõ pnceps debet se hr̃e circa istos iudices q̃ dicunt' executores legũ: τ subdiuidet' in. v. q̃stiones. pma q̃liter pnceps i nullare periculosi9 se habeat q in iudice eligẽdo. Secũda / q̃liter impato2 se habeat in se circa deputationẽ iudicij. Tertia qualr circa psonã iudicij. Quarta quã formã debet tenere in ei9 creatiõe. Quinta de forma tenenda respectu persone creande.

Et pmo q̃ro, qualr pncipi nihil periculosi9 sit / q in iudice eligẽdo. Ad hoc dico / q cũ oĩe bonũ / vel malũ veniat ex causa iudicij: vt i q̃st. pcedẽti est dictũ. affirmo / q nl'la grauio2 causa est in pncipe: q electio iudicij: τ hoc ,pbo euidẽter. ptãs pncipis nihil aliud est q cõdere legẽ: τ eã executioni tradere. insti. de iu. nat. §. senat9cõsul. τ. l. ij. §. nouissime: i fi. ff. de orig. iu. τ post originẽ: τ hoc pat3 rõne: q2 vt in. j. pte dixim9 τ i. ij. ptãs ipatoris est circa tpalia: vt ɔstituat hũanã societatẽ in tranq̃llitate τ pace: τ sic q̃libet pnceps q̃ m'ltitudini preest in sua ,puincia: sicut impato2 in toto orbe: vt mali coerceant' a malo: τ alijs vitã q̃etã reddãt. Hic est q pnceps de nl'lo puato comodo debet curare: vt dicit tex. in auct. de her. τ fal. in pn. col. j. dũ dicit occupat3 nobis circa reipublice curas: τ parũ nihil eli gẽtib9 cogitare: τ sic nihil cogitat d puo. s. pticulari. Hoc idẽ dicit tex. in auct. de nõ ali. §. q2 ℣o verisile ibi: oportet ea q̃ cõiter τ gñalr in oĩm vtilitatẽ santiunt' / poti9 valere: q ea q̃ cõtra aliquos studẽt agi ad corruptionẽ cõium legũ. Et sic in ipato2e impossibile est q possit cadere pticular3 affectio: q̃n ea affectio redũdet i vtilitatẽ cõe3: cũ sit dñs toti9 mũdi: τ sic est caput totius corpis vniuersitat3 societat3 hũane: τ ideo eq̃liter debet diligere: nec ,ppriu3 põt hr̃e isto respectu in pticulari: s3 hẽt ,pprietate3 toti9: τ qđ meũ est ex vna causa ,ppter imperiũ: ex alia causa nõ põt fieri meũ. l. iij. § ex ɔtrario. ff. de acq. pos. Sed cũ iã ɔstitutio leg3 est fiẽda i scripti3. §. natura. in auct. q̃ mo. nat. effi. sui. τ hoc ,ppt' illas tres rões q̃s dixim9 in. j. pte: i. iij. pncipali q̃stio. Et hoc est ptãs impatoris: q2 illa est cõis: vt dictũ est: τ debet reddi i scripti3: s3 sic est: q i pdẽda lege h3 suos ɔsiliario' d. l. hũanũ. C. d leg. τ in exeq̃ndo op9 est etiã hẽat iur3 peritos. d. l. ij. §. post originẽ. ff. de iusti. τ j. q̃stio.

tur. Sed sicut in tētio impatoris est ad vtilitatē cōem: ⁊ intētio iudicis est siue debet esse eadē cū intētiōe pncipis: vt dictū est. s. cū Inno. in. c. cū dilecta. de rescrip. facit. c. tātz. daniel. lxxxi. dis. alias esset talis iudex puersor intētiōis bone pncipis. iuxta. d. c. ita corpis. xi. q. iij. sed in. l. cōdēda respicimus act⁹ exteriores: hoc est mores: ⁊ scdm eos debet fieri lex: vt dictū est. s. in tertia parte. Sed intentionē alteri⁹ hois nō possumus cognoscere: qz prauū ⁊ inscrutabile cor hois. ⁊ vt dicit tex. in. c. deus qndo. xxiiij. q. iij. ⁊ est dictū august. neqz eni pro: positū mentēqz alterius/alius potest videre. Et sic est hec res magis ardua principi cognoscere bonū iudicē/ ⁊ magis periculosa: iuxta dictū. c. ve vobis q dicitis. xi. q. iij. ex cuius cognitione tota felicitas humana pēdet/siue interit⁹: qa si bonos eligit: habebit premiū: prout Iustinianus habuit: quia diligentiā adhibuit in querendo: vt d. auc. de iudi. ⁊ vt nllat. ⁊ si negligēs fuerit habebit penā. d. c. ve vobis. Ideo est videndū: qualiter se debet habere impator vl aliqs princeps in iudice eligendo.

ij. qsti. ¶ Scdo qro: qliter impator vel pnceps qlibet/siue administratores q debēt habere assessores/se debēt disponere in psona sua circa deputationē iudicis siue ꝯsiliarij. Ad hoc respōdeo q cū oia q ad regimē ptinēt toti⁹ societatis hūane ex hoc pendeāt: tam in spūalibus q in tēpalib⁹: ⁊ bonū vl malū ipi⁹ impatoris vel pncipis/ ante oia debet retinere i se illā legē priuatā q est dignior lege publica: ⁊ recurrere ad auxiliuz diuinū: quēadmodū ꝯtinet sup in scda parte: in. iij. qsti. pme pnci. qstio. vbi videas. De hoc exēplar est iustinian⁹. in. l. j. C. de vet. iur. enu. §. cū itaqz. ibi res nobis quidē difficilima ⁊c. ⁊ intētio sua fit recta ad bonū cōmune: nihil de aliquo paruo cogitās: iuxta dictā auc. de her. ⁊ fal. in pn. col. i. et hec est maxima res: qz ad legē ꝯdendā habet cōsiliarios: hic vo in psona ppria debet industriā suā cū diuino auxilio ponere. Licet verū sit hoc a pncipio/postq vero nōnullos iā assūpserit eorū cōsilio ⁊ deliberatione fides oportebit sibi vt plurimū eligere. Qualis enīz est ipse quisqz: tales ordinauerit ostendit dicit tex. in. d. c. tantis daniel. lxxxi. dis. exitus pbabit qles elegerit. iuxta. c. ita corpis tui. xi. q. iij.

iij. qsti. ¶ Tertio qro: qmodo se debet habere impator vel qlibet pnceps circa psonā iudicis eligēdi: ⁊ hoc op⁹ piculo: qz ira dei minatur sibi iuxta dictū hieronymi: in. c. si qs hoiem iūcto. c. pcedē. i. si qs hoiem q sanctus nō est sanctū esse crediderit: ⁊ dixerit iustū iniustū/ ⁊ iniustū iustū: abominatio est vterqz apud deū. Ex q ꝯuenit sequentz c. maledictiōis pena videlicz. xi. q. iij. c. ve q dicitz. Sed ad euitandū hāc maledictionē: ille diuin⁹ impator iustinian⁹ dedit regulā: ex qua facile quilibet bonus pnceps poterit sibi ꝓuidere de psonis ad ius dicēdū in proemio insti. §. cū hoc. vbi dicit tex. q impator cōmisit causā cōponēdi institutiōes illis trib⁹ psonis: ex eo qz eorū solertiā ⁊ legū scientiā ⁊ fidē circa iussiones impatoris eiusdē ex multis rerū argumētis accepit: hoc est ex multis negotijs: dicit ibi glo. opus laudat magistrū: et sic dicit tex. in. c. quā sit. de elec. in pn. q experiēcia rerū magistra est efficax ad māifestādū qualis qlqz sit: ⁊ ideo vt etiā dicit glo. in. d. §. cūqz hoc. In illis tribus reb⁹ qs quilibet bonus iudex debet habere vt scripsimus: in scda ⁊ tertia qstio. pme pncipalis qstio. hui⁹ ptis: debet qs manifestare laudabilem vitā ꝓbis morib⁹: ⁊ docēdi periciā facundiā dicēdi/ ⁊ interpretādi subtilitatē: ⁊ copiā discernēdi: et alia q reqrunt in iudice cōtinent in illis tribus videlicet: vita/ sciētia/ ⁊ experiētia: ⁊ quartū qd est auctoritas requiritur: vt dicit tex. in. d. §. cūqz in fi. dum dicit: mādauim⁹ specialiter: vt ipi nra auctoritate ꝯponāt ⁊c. Et eadē forma est tenēda: etiā in his q assumunt ad effectū legis iam cōposite: hoc est ad ius dicēdum d. l. ij. §. post originē. ff. de orig. iur. Et hoc siliter ostēdit impator iustinianus in auc. de iudi. ⁊ vt nllat. post pnci. ℣. vet⁹ igitur: ibi/eligere vero pspeximus in reb⁹ vtilibus habētes attestationē. Ecce verba aurea debet enī qlibet habere testimoniū in rebus ad vtilitatē cōem: ibi cōes vocat vtiles: de alijs non cogitat pnceps: hoc est pmo i sciētia q cōis est. c. sup spec. d magis. d hoc ⁊ alijs q reqrunt i iudice eligēdo satz sup dictū est in pma qsti. pncipali hui⁹ partis. Deinde ponit formā testimonij: qd debet habere princeps de aliquo in iudicem eligēdo: iaz pmo presupponit: q debet hare sciētiā in d. auc. in pnc. ℣. nris. ibi neqz nobis ministrātes: nisi potuerint per se noscere/ quod iustū, ⁊ in hoc qualē appro:

bationē debet habere vidisti sup̄: ꝙ debet
esse doctoꝛ ter examinat⁹. Deinde pro se-
cūdo examine: anteꝙ̄ iudex efficiat̄ debet
esse aduocat⁹: et cū habuerit experientiā
in officio aduocatiōis: et ibi fuerit cognit⁹
pro tali q̇ valeat ius dicere: assumit̄ ad mi-
nus tribunal: et cū ibi fuerit exptus in be
ne iudicādo: assumit ibi impatoꝛ illos q̄t-
tuoꝛ iudices incipiēs in platone. ꝟ. Pla-
tonē gloꝛiosissimū. Et ibi narrat impatoꝛ
ꝟtutes eoꝛū: ⁊ experientiā quā habet de
eis exemplū assumendi ⁊ cognoscendi ho
mīe³ ad ius dicendū posteris relinquēdo:
habes ergo modū quē ꝑnceps debet tene-
re in persona iudicis recipiendi ad tribu-
nal iurisdictionis.

iiij. q̄st. ¶ Quarto quero: postꝙ̄ iam princeps ha
bet notitiā de ꝑsona assumēda ad ius di-
cendū: quā formā debet tenere in ei⁹ crea
tione in iudicē ille glīosus impatoꝛ in d.
auc. de iudi. ꝟ. vet⁹. Respōdet dicēs. elige
re ꝟo ꝑspexim⁹: ⁊ sic respectu ꝑncipis ille
debet eligere iudices: q̇ cōes oīm erūt iudi
ces: tanꝙ̄ vndiqꝫ electi dicit tex. ⁊ ita ostē-
dit tex. ꝙ ꝑnceps nō debet vēdere iurisdi-
ctionē. vt dicit tex. i auc. vt iudi. sine q̇quo
su. in ꝑn. ⁊ post ꝑncipiū late: ibi sup hoc. ⁊
malis inde prouenīētibus disponitur: et
hoc ex cōmuni tanꝙ̄ vndiqꝫ. Et per hoc re
probatur quedā iniqua intentio quoꝛun-
dam: qui a paucis annis citra nituntur
facere: ꝙ iudices ꝑ partialitates assuman
tur: sed debet eligere personam cōmunē
⁊ nō partialē in iudicē: tanꝙ̄ vndiqꝫ non
tanꝙ̄ sit vni⁹ partialitatis vel alteri⁹: vnde
male faciūt ꝑncipes eligēdo iudices ꝑ par
tialitates. Et deū testoꝛ ꝙ experiētia vidi:
quotiēs hoc attentarūt facere ꝑncipes ad
petitionē aliquoꝝ/vel alias ꝑmissione di
uina tales diuisionū forme dissoluūtur:
nō sine plaga ppl̄i: semꝑ tn̄ cū priuatiōe et
expulsione regū ⁊ proregū ab eodē domi
nio: et nō est mirū: q2 trāsgrediūtur legē
eternam ꝑ quam ad vnionem ac dilectio-
nē inclinamur a natura: ad cōseruationē
eiusdē in vna societate/sine diuisiōe in pa
ce ⁊ tranq̇llitate principis: vt sup̄ dictū est
ꝯstituūtur: q̇ multitudinis curā habētes:
diuisiōes ⁊ discoꝛdias inter hoīes mitigēt.
Sꝫ hic pōt cadere dubitatio: postꝙ̄ tex. dicit
vndiqꝫ: videt̄ ꝙ derogel legi regni nauar.
q̄ cauet̄ ꝙ ꝑnceps debeat administrare iu
sticiā ꝑ regnicolas: ⁊ nō ꝑ alienigēas: ⁊ iu-
rāt hoc facere. Sꝫ dico ꝙ valet talis lex et
iuramētū debet seruari: postꝙ̄ non vergit
in periculū salutꝫ eterne: nō obstat tex. dū
dicit vndiqꝫ: intellige hoc est ex multitudi
ne cui preest: impatoꝛ tanꝙ̄ impatoꝛ debet
habere ꝑsonas vndiqꝫ nō facta differētia
sit vni⁹ patrie siue natiōis iudex eligēdus:
dū tamē nō sint sibi rebelles: ita etiā qui-
libet ꝑnceps nō debet facere differētiā: ꝙ
sit vni⁹ partialitatꝫ siue progenie/vel alte-
rius: sed tanꝙ̄ vndiqꝫ ex multitudine cui
preest eligit. Preterea impatoꝛ vel ꝑnceps
non potest venire cōtra iuramentū: q̇a li-
gant̄ iuramēto sicut q̇libet ali⁹: de. j. ꝟ. poꝛ
ro. de iur. iur. ⁊ ibi cardi. cū simil. si neces-
sitas nō vrget: vnde cōsulo ne in dicto re-
gno ponātur alienigene ad ius dicendū:
si irā dei velint euadere: quā semꝑ reuela-
tā/⁊ iminere vidi: quotiēs extranei in iu-
ris dicēdi officio sūt prepositi: et nō est mi-
rū si vir multū iurās replebitur iniq̇tate:
⁊ nō recedet de domo ei⁹ plaga. c. ⁊ si xp̄s.
de iur. iur. multo magis dicēdū est de eo q̇
contra legē ⁊ suū iuramētū venit. Hoc tn̄
intelligo si reperiunt̄ idonei ⁊ approbati:
vt dictū est in regno. Alias in defectū be-
ne potest ⁊ debet ꝑnceps ꝑ exteros sciētia
cōscientia ⁊ experiētia modo premisso ap
probatos: cōscientiā exonerare.

¶ Quinto q̄ro: de forma tenēda respectu v. q̄stio.
ꝑsone creāde in ius dicēdi officiū. Ad hoc
respōdet impatoꝛ in. d. auct. de iudi. ⁊ vt
nl̄lat: in ꝟ. vbi. s̄. ꝙ debet esse electus cōis
oīm. tanꝙ̄ vndiqꝫ. Ex hoc patet: ꝙ nō de-
bet emere officiū ius dicēdi: nec ꝑ fauores
ꝓcurare: sed debet esse electus. De hoc vi-
de lati⁹ ꝑ Bar. in. l. barbari⁹. ff. de offi. pre
si. ⁊ de hoc est tex. j. q j. c. ꝑncipat⁹. quē aut
seditio extoꝛsit: aut ambitus occupauit:
etiā si moꝛib⁹/aut actib⁹ nō offendit: ipius
tn̄ initij sui: est ꝑnitiosus exēplo: ⁊ difficï-
le est/vt bono pergant̄ exitu: que malo sūt
inchoata ꝑncipio. Unde bene dicit Cice-
ro: male eni seres habet/qd̄ cū virtute effi
ci debet: id tēptat̄ pecunia. Itē scd̄o debet
esse ꝑsona eligēda ꝟmꝯ cōmunis/tanꝙ̄ vn
diqꝫ: ⁊ nō partialis: nā vt dicit Bar. in tra
ctatu de gubel. ⁊ guelph. nō decet honesto
viro aliq̇d dictoꝝ noīm partialitatis assu-
mere/maxime in eo q̇ ius dicere debet: est
abomīabile: cū sicut lex est cōis: ita etiā de
bet esse iudex: vnde dolendū est de eo: q̄ ꝑ
partialitatē: ⁊ pecuniā/atqꝫ fauores: ⁊ in-

sup absq3 eo q̄d in sufficiētia sit ap pbatus sm̄ formam predictā/ad tribunal vbi ius reddi debet se intrusit.

Tertia q̄stio principalis.

Sta q̄stio subdiuidit in. v. q̄stiones. Prima: q̄d p̄mo debet facere vocat⁹ ad ius dicēdū. Scd̄a de intentione quā debet tenere ius dicēs. Tertia quā auctoritatez habet iudex. Quarta de ei⁹ fidelitate. Quinta de fide quā circa legē executor illius habet.

i. q̄stio. Primo q̄ro: qualr̄ iudex debet se p̄parare: dū p principē vocat̄ ad ius dicendū. Ad hoc respōdet impator in d. auct. de iudi. ⁊ vt nllāt. ℣. nr̄is eni. ante oīa examinent se an sciāt ex se q̄d agēdū sit in litib⁹: hoc est an habeāt noticiā discernēdi equū ab iniquo/iustū ab iniusto: ⁊ hoc nō q̄ de se presumat hoc scire: s3 an ab alijs optimis docto rib⁹ in triplici examīe fuerit approbat⁹: vt dicit Abb. d. c. cū sm̄ apl̄m. de p̄ben. ⁊ dig. ita q̄ nō sit p̄suniat⁹ in materia sibi familiari: q2 tūc decipet p̄ncipē. Et hoc est cōtra illos q̄ vtilitat3 ⁊ glīe p̄prie cupidi nullo dogmate fulti audacissimo quadē zelo magis amaritudinis q̄ dilectiōis inflāmati: iuxta tex. i. c. sūt nōnulli. xvj. q. j. quadā simulanoe ⁊ eloq̄ntia ℣bo℞: ad ius dicendū se intrudūt. De q̄b⁹ dicit Tuli⁹ eloquentiā sine sapiētia plerūq3 nocere ciuitatib⁹ prodesse vero nunq̄.

ij. q̄sti. Scd̄o q̄ro. de intētione iudicis quā debet hr̄e in iuo dicēdo. Ad hoc dico: q̄ effectiuo legis per iudicē accipit̄. De hoc tex. in l. ij. §. post originē. ff. de origi. iur. sed intētio legis est vtilitas cōis: ⁊ ad hūc finē cōstituit̄ lex: vt dicit tex. in auct. de nō alie. §. q2 vo versisile. ℣. oportet ea ⁊c. ⁊ sup in. iij. pte dictū est. Ergo est inferendū: q̄ intentio iudicis debet esse in vtilitatē cōmunē: hoc est q̄ in iudice nō debet esse particularis p̄sideratio vni⁹ p̄sone: sed nulla habita p̄sideratōe ad p̄sonā/debet legē effectui tradere: aliao nō dicere legi executor: sed poti⁹ legis trāsgressor: vnde iudex euitare oēs occasiones debet: ne ei⁹ intētio in alterā partē declinet̄: caueat igit̄ ne accipiat munera: nec per fauores officiū obtineat. alias est in periculo.

iij. q̄sti. Tertio q̄ro. quā auctoritatē habet iudex: dico q̄d vtitur eadez auctoritate quā habet p̄nceps: vt dicit tex. in proemio institutionū. §. cūq3 hoc. ibi/vt ipsi nr̄a auctoritate cōponāt: idē in ius dicēdo: q2 cōstare nō potest ius: nisi sit iuri peritꝰ: p quē possit quottidie i meli⁹ p̄duci: vt dicit tex. d. l. ij. §. post originē. ff. de iusti. ⁊ iur. imo nō solū est eadē auctoritas: s3 eadē sciētia ⁊ p̄sciētia iudici ⁊ p̄ncipis a quo habet iurꝭ dicēdi officiū. vt dicit: Inno. in d. c. cū dilecta. de rescrip. ⁊ sic debet̄ ei reuerentia.

Quarto q̄ro: de ei⁹ executoris fidelitate. Ad hoc dico: q̄ iudex debet habere fidelitatē: prout dicit tex. in proemio institutionū. d. §. cūq3 hoc. ibi circa nr̄as iussiones fidē. hoc est fidelitas: quā iudex debet hr̄e circa iussiones p̄ncipis: q̄ sibi cōmittūtur: hoc est circa leges q̄s facit p̄nceps: obseruet iudex eas ad vnguē: si enī iudex discrepat in aliquo a lege: infidelis est: siue hoc faciat malicia/siue ignorātia: ⁊ perdit effectū iudici. Et hoc est q̄d dicit tex. in. c. iudicet. iij. q. vij. bon⁹ iudex nihil ex arbitrio suo facit: ⁊ ex p̄posito domestice volūtatis: sed iuxta leges ⁊ iura p̄nūciat: statutis iuris obtēpat: nō indulget p̄prie volūtati. Ex quo sequitur/q̄ in iudice fideli nō cadit p̄ticularis volūtas: q2 sicut intētio legislatoris tēdit in vtilitatē cōem d. auc. de her. ⁊ fal. in p̄n. eadē debet esse intētio executoris legis. d. §. cūq3 hoc. vt sit fidelis: de quo dī Luc. ij. q̄s putas est fidelis dispēsator ⁊ prudēs: quē cōstituit dn̄s sup familiā suā. iiij. q̄st.

Quīto q̄ro: p̄ cōclusiōe hui⁹ ptis ⁊ toti⁹ opis de fide circa legez. Ad hoc assumo p̄ fundamēto p impatorē tanq̄ ore diuino dicta in. d. proemio instit. in. d. §. cūq3 hoc: quo℞ oīum solertiā ⁊ legū scientiā ⁊ circa nr̄as iussiones fidē iā ex multis rerū argumētis pcepim⁹: ⁊ hec ℣ba p̄nt p̄mo adaptari ad deū: ⁊ pei⁹ diuinā vocez delata: vt p3 ps. cxxxviij. Dn̄e p̄basti me: ⁊ cognouisti me: ⁊ licet deo etiā futura sint p̄sentia: tn̄ fit p̄bano p deū circa creaturā/vt se ip̄m cognoscat. Hinc est q̄ de⁹ p multa videlicet opa creature p̄gnoscit industriā ⁊ sciētiaz circa legē dei: q̄d est ius naturale in creatura: q̄ nō sit cōsuetudine peccādi obscuratū. Et hec est lex priuata: de qua sup diximus p. c. due sunt. xix. q. ij. Et ita creatura habet sciētiā legis diuine: ⁊ cognoscit fidē circa iussiones: q̄ sunt impressiones diuini luminis: q̄d lex naturalis dicitur. Et hec lex itellectualr̄ ⁊ rōnabiliter est i crea v. q̄stio

tura rõnali dũtaxat: cui⁹ ꝑticipatio vniformiter est in q̇libet rõnali creatura: sed in vno est magis obscurata ꝓpter peccatũ/ q̄ in alio. Et scḋm qḋ in creatura rõnali sũt duo: videlicet caro ⁊ spũs siue corp⁹ ⁊ anima: ita ex hac lege naturali habet homo inclinationē ꝯseruatiõis corꝑis ⁊ anime: Et licet in p̄mo statu hoĩum q̇ vocaꝛ iuris naturalis: nec in scḋo q̇ dicꝛ iuris gentiũ hoĩes in cõmuni per se sufficiebãt ad hanc cõseruationē: sed nõnullas leges cursu tēporis deriuauerũt ad hac lege eterna: que vocanꝛ publice ad eandē cõſuationē: quarũ aliq̄ diuina lege scripta sũt approbate: alie ỽo nõ reprobate: ⁊ ea q̄ ad scripturaꝫ diuinã reducũtur: et q̄ ex ea depēdēt pertinēt ad cõſuationē aĩe. Alie ỽo leges sic deriuate a lege naturali ad ꝯſuationē corporis ꝑtinēt: q̄ hũane leges nũcupanꝛ. Et sup his q̄ cõſuationē aĩe tangũt. Xp̄s dedit ꝑtãtē petro ⁊ successoribus: in his vero q̄ ad corp⁹ pertinēt. Jmꝑator habet ꝑtãtē quã xp̄s approbauit: ⁊ sic iste leges publice sũt diuerse: vna eni vocaꝛ spũalis ⁊ diuina. Alia ỽo tēpalis vel hũana: ⁊ sup hⁱ⁹ solertiã sciētiã ⁊ fidelitatē hr̄e debēt. Papa in spũalib⁹: ⁊ iꝑator in tēpalibus. vt semꝑ eoꝝ intētiões sint ad bonũ cõe in cõdēda lege. Et cũ difficili⁹ sit inuenire bonũ iudicē q̄ ꝯdere bonã legē: vn⁹q̇sq̧ eoꝝ hēat solertiã ⁊ fidelitatē circa legē diuinã: vt eligãt vn⁹ in spũalib⁹: alter in tēpalib⁹ iudices: q̇ habeãt solertiã ⁊ legũ scientiã: ⁊ habeãt fidē hoc est certitudinē ꝑ experientiã eorũ: hoc nõ ex vnico actu: sꝫ ex multꝫ rerũ argumētꝫ ꝑcipiãt. Et sicut isti sũmi gubernatores hābēt in totorita sub eis archiep̄i ⁊ ep̄i in spũalib⁹: ⁊ reges ⁊ alij q̇ multitudini p̄esũt in ꝑte q̇libet in sua ꝓuincia in tēporalib⁹ facere debēt eorũ exēplo: ⁊ seruare dictũ impatorꝫ in d. procmio in prin. hui⁹ q̄stio. relatũ. Et habeãt felicitatē circa iussiões eoꝝ: videlicꝫ p̄lati eccliaꝫ pape: ⁊ dñi tēpales impatori/ ⁊ obedientiã eis prebeãt: sciētes/ si rebelles (qḋ auertat deus) extiterint: penas culpis ꝯdignas sustinebũt: ⁊ cũ oĩs felicitas ⁊ tranq̇litas hũana ex cõstitutiõe bonoꝝ iudicũ depēdat. perturbatio ỽo ⁊ infelicitas ex culpa malorũ iudicũ ꝑ reuelationē ire diuine ꝓueniat. Judices ip̄i ad ius dicendũ nõ se offerãt. sed eliganꝛ ⁊ vocenꝛ: ⁊ officiũ iudicãdi nõ nisi pure ab optimis doctorib⁹ sine fraude fuerint approbati: ⁊ experiētiã litiũ daducrit assumere ꝓsumãt. Et licet iuxta. l. ij. ff. de iusti. ⁊ iur. q̇libet bon⁹ est semꝑ defensor patrie. Tamē ꝑambulaui plēs prouincias fideliũ ⁊ cũ oĩbus natiõibus xp̄icolis fere cõuersat⁹ sum: sed nulli⁹ prouintie multitudinē ꝑ maiori ꝑte paci deditã ac dilectiõi magis q̄ in regno Nauarre in populari gēte vidi: sed abũdãti⁹ q̄ alij plagas sustinere sentim⁹: sꝫ multa vidim⁹ nr̄is tēporib⁹/ ⁊ deo iuuãte de eis noticiã manifestã habem⁹: q̇bus ꝑspectis/ res mihi nõ mirãda est: inter alia deũ testor ⁊ nõ mentior iniusticiã ꝑ ius dicētes fiendã preuidebã: qḋ ꝑncipi retuli: ⁊ q꞉ prouidere nõ valuit: lata sentētia ꝑ ius dicētes: inde ad duos mēses dominio suo diuina ꝓuidentia extitit ꝓuat⁹. Et postea etiã dieb⁹ elapsis: filij forma q̇dã prorex a me ĩ causa etiã propria certificat⁹: q̇modo ius dicētes ꝯtra me ad iniustã sentētiã ferendã se parabãt: diligētiã tamē sup hoc licet exhibuit/ sed nõ profuit: sed illi volũtati sue parētes: de iurid⁹ nihil curarũt: sed post ꝓlationē dicte sentētie inde ad duos mēses nullis sentētijs inter medio tp̄e latis: a suis inimicis extitit fugat⁹. sed qḋ ꝓpter iudicũ culpam hoc deus ꝑmittat: ex p̄missis dilucide apparet: et altissimus nr̄ ꝑnceps diuino fauore sup hoc prouideat. Sed cũ quicq̇d in hac vltima q̄stione (q̄ clauis est oꝑis) dicimus sufĩ iuribus cõprobauimus: ideo visũ est nob. nihil ampli⁹ allegare. Bñdict⁹ dñs de⁹: cui honor/ ⁊ glĩa: eiusq̧ intemerate ỽgini matri atq̧ btõ Bartholomeo.

¶ En (candide lector) catholici huius oꝑis impialis regiminis mũdi/ felicē finē: qḋ his tamiam prope supra diebus ex diuersarũ certe vtriusq̧ iuris/ ceterarũq̧ sacraꝫ scripturaꝫ latibulis est excerptũ: recēterq̧ nũc (vt veritas ip̄a lucida in lucē deducta in ꝓpatulo splēdescat:) ꝑ egregiũ virũ Michaelē vlcurruꝫ pontificij cesareiq̧ iuris clarissimũ interpretē exacte fuit elucubratũ: eiusdēq̧ iussu ⁊ expensis (catholici Cesarei maiestatis priuilegij munere pri⁹ impetrato ne ꝑ bienniũ aliõ iprimeretur) luculēter excussum est. Sũma cura simul ⁊ vigilãtia ãno vicesimo q̇nto sufĩ millesimũ quingētesimũ: q̄rto klãs Julij extitit cõsummatũ.